

Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafyası

Proje No: 110K142

Prof.Dr. Mesut YEĞEN
Prof.Dr. Fuat KEYMAN
Dr. Uğraş Ulaş TOL

EYLÜL 2012
İSTANBUL

ÖNSÖZ

TÜBİTAK 1001 Araştırma Projeleri programı tarafından desteklenen bu çalışma, 2010-2012 yılları arasında İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü bünyesinde gerçekleştirilmiştir. “Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların Sivil Topoğrafyası” adını taşıyan bu çalışmanın amacı Türkiye’de gönüllü kuruluşları (dernekler ve vakıflar) niteliksel olarak tasvir edecek ve bu nitelikleri ölçümleyebilecek araçlar geliştirmektir. Araştırma bu göstergeleri ve araçları kadın, engelli, çevre ve gençlik tematik alanlarındaki gönüllü kuruluşları demokrasi, politika, ekonomi, fayda ve agresiflik olmak üzere beş ekseninde inceleyerek ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Araştırma boyunca adı geçen 5 eksen etrafında incelenen dört tematik alanda ortaya çıkan farklılaşmalar, ayrıksılıklar “Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü” adlı TÜBİTAK araştırma projesinden elde edilmiş olan sivil topoğrafya tasnif kategorilerine göre müteakabiliyetleri soruşturulmuştur. Bu amaca dönük olarak, araştırma 3 safha üzerinden gerçekleştirilmiştir. İlk safhada, 12 vaka analizi yapılmış, bu analize dayalı yüz yüze soru formları üretilmiştir. İkinci safhada, bu yüz yüze soru formu 14 ilde 600 aktif kuruluşun kuruluşta etkili yöneticilerine uygulanmıştır. Üçüncü ve son safhada ise Türkiye’de gönüllü kuruluş yöneticilerinin zihinsel haritalarını çıkarmaya yönelik 240 haritalama çalışması yapılmıştır. Araştırmanın saha çalışması Adhoc Araştırma Danışmanlık Hizmetleri Şt. tarafından yapılmış, araştırma kapsamında Yaşama Dair Vakıf tarafından araştırmacı ve bursiyerlere dizüstü bilgisayar desteği sağlanmış, ayrıca Vakfın İstanbul ofisi veri girişi, tasarım, analiz gibi faaliyetler için kullanılmıştır. Araştırma Sabancı Üniversitesinden Prof. Dr. Fuat KEYMAN’ın katkıları ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çıktıları, “Türkiye’de Gönüllü Kuruluş Profili”, “Gönüllü Kuruluş Yönetici Profili”, “Gönüllü Kuruluş Eksenleri”, “Gönüllü Kuruluş Niteliklerini Anlamaya Yönelik Göstergeler” olmuştur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	10
ABSTRACT	11
1. GİRİŞ	12
2. YÖNTEM	16
2.1. Vaka Analizi Safhası:	18
2.2. Yüzyüze Anket Uygulama Safhası:	20
2.3. Bulanık Bilişsel Haritalama Safhası Amaç, Yöntem ve Tekniği:	26
3. LİTERATÜR ÖZETİ	29
3.1. Genel Bilgiler	29
3.2. Türkiye’de Sivil Toplumun Yükselişi	30
3.3. Gönüllü Kuruluşlar Tasnif Biçimleri	44
3.4. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlar Üzerine Araştırmalar ve Tasnif Sorunu	67
3.5. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü	78
3.6. Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Eksenleri	90
4. VAKA ANALİZLERİ VE BULGULAR	106
4.1. Genel Çerçeve	106
4.2. Vaka Analizi Aşamaları	107
4.3. Genel Bulgular	111
4.4. Eksenlere Dair Bulgular	114
4.4.1. Politika Eksen	114
4.4.2. Demokrasi Eksen	123
4.4.3. Ekonomi Eksen	129
4.4.4. Fayda Eksen	132
4.4.5. Agresiflik Eksen	135
4.5. Çıkarımlar	140
5. BULANIK BİLİŞSEL HARİTALAMA BULGULARI	163
5.1. Türkiye’de STK’ların İtbari Bütünleşik Haritalar	163
5.2. Sivil Toplum Etki Gücü Bütünleşik Haritalar	167
5.3. Eksenlerle İlişkilerinde Bulanık Bilişsel Haritalama	171
6. YÜZYÜZE GÖRÜŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	180

6.1. Genel Bulgular	180
6.1.1. Gönüllü Kuruluş Profilleri	180
6.1.2. Gönüllü Kuruluş Yönetici Profilleri	273
6.2. Eksenlere Göre Karşılaştırmalı Analizler	291
6.3. Eksenlerin Tematik Alanlara Dağılımı	311
6.4. Eksenlerin Sivil Topografya Kategorilerine Göre Dağılımı	326
6.5. Eksenlerin Eksenlere Göre Karşılaştırmaları	336
7. SONUÇLAR	342
REFERANSLAR	353

TABLolar

Tablo 1. Bölgelerdeki En Fazla Dernek Bulunan İller	17
Tablo 2. Kuruluşların Tematik Dağılımı	24
Tablo 3. Kuruluşların İllere Dağılımı	24
Tablo 4. Kuruluş Statüsü	25
Tablo 5. Kuruluş Statülerine Göre Tematik Alanlar	25
Tablo 6. İllere Göre Tematik Alanlar	26
Tablo 7. Türkiye’de Dernek, Vakıf, Sendika, Oda ve Kooperatif Sayıları (TÜSEV)	40
Tablo 8. Çeşitli Ülkelerde Gönüllü Kuruluş Sayıları	40
Tablo 9. Dünyada Sivil Toplum Sektöründe Gönüllülük Ekonomisi	42
Tablo 10. Örgüt Tipolojileri	72
Tablo 11. Gönüllü Kuruluşlarda Mübadele Biçimleri	97
Tablo 12. Politika Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar 1	141
Tablo 13. Demokrasi Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar1	145
Tablo 14. Ekonomi Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar	151
Tablo 15. Fayda Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar	154
Tablo 16. Agresiflik Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar	159
Tablo 17. Bütünleşik İtibar Algı Haritaları Sayıları	164
Tablo 18. Bütünleşik İtibar Haritaları Endeks Tablosu	164
Tablo 19. Bütünleşik Etki Haritaları Sayıları	167
Tablo 20. Bütünleşik Etki Algısı Endeks Tablosu	168
Tablo 21. Tematik Alanlara Göre Kuruluş Yılları	183
Tablo 22. Tematik Alanlara Göre Topoğrafya Kategorileri	185
Tablo 23. İllere Göre Topoğrafya Kategorileri	186
Tablo 24. İllere Göre Üye Sayısı	190
Tablo 25. İllere Göre Aktif Üye Sayısı	191
Tablo 26. Tematik Alanlara Göre Üye Sayıları	192
Tablo 27. Tematik Alanlara Göre Aktif Üye Sayıları	192
Tablo 28. Tematik Alanlara Göre Şube/Temsilcilik Durumu	193
Tablo 29. İllere Göre Şube/Temsilcilik Durumu	194
Tablo 30. Topoğrafya Kategorilerine Göre Şube/Temsilcilik Durumu	195
Tablo 31. Topoğrafya Kategorilerine Göre Şube/Temsilcilik Durumu (Tablo 30 devamı)	195
Tablo 32. Topoğrafya Kategorilerine Göre YK Toplantı Sıklığı	198
Tablo 33. Topoğrafya Kategorilerine Göre YK Toplantı Sıklığı (Tablo 32 devamı)	198
Tablo 34. Tematik Alanlara Göre İç İşleyiş	206
Tablo 35. Yasal Statüye Göre İç İşleyiş	207
Tablo 36. İllere Göre İç İşleyiş	207
Tablo 37. Topoğrafya Kategorilerine Göre İç İşleyiş	208
Tablo 38. Topoğrafya Kategorilerine Göre İç İşleyiş (Tablo 37 devamı)	209
Tablo 39. Yasal Statüye Göre Kuruluşun En Önemli Sorunu	211
Tablo 40. Tematik Alanlara Göre Kuruluşun En Önemli Sorunu	212
Tablo 41. İllere Göre Kuruluşun En Önemli Sorunu	213

Tablo 42. Yasal Statüye Göre Ofisin Mülkiyet Durumu	215
Tablo 43. Tematik Alana Göre Ofisin Mülkiyet Durumu	216
Tablo 44. İllere Göre Ofisin Mülkiyet Durumu	216
Tablo 45. Ücretli Çalışanların Niteliği	227
Tablo 46. Tematik Alana Göre Ücretli Çalışanların Niteliği	227
Tablo 47. Yasal Statüye Göre Ücretli Çalışanların Niteliği	228
Tablo 48. Ofis Olanakları	229
Tablo 49. Yasal Statüye Göre Ofis Olanakları	230
Tablo 50. İllere Göre Ofis Olanakları	230
Tablo 51. Tematik Alana Göre Ofis Olanakları	231
Tablo 52. Sosyalleşme Etkinlikleri	232
Tablo 53. Baskı Grubu Oluşturma / Kamuoyu Yaratma Etkinlikleri	232
Tablo 54. Bilimsel / Mesleki Etkinlikler	233
Tablo 55. Kamuoyuna Yönelen Etkinlikler	234
Tablo 56. Yardım Etkinlikleri	234
Tablo 57. Sanatsal Etkinlikler	235
Tablo 58. Spor Etkinlikleri	235
Tablo 59. Son Yapılan Proje Fon Kaynağı	239
Tablo 60. İllere Göre Son Yapılan Proje Fon Kaynağı	240
Tablo 61. Yasal Statüye Göre Son Yapılan Proje Fon Kaynağı	241
Tablo 62. Topoğrafya Kategorisine Göre Son Yapılan Proje Fon Kaynağı	241
Tablo 63. Topoğrafya Kategorisine Göre Son Yapılan Proje Fon Kaynağı (Tablo 62 devamı)	241
Tablo 64. Tematik Alana Göre Politikayla İlgili Kurumsal Amaçlar	251
Tablo 65. Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar	251
Tablo 66. Tematik Alana Göre Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar	252
Tablo 67. İllere Göre Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar	253
Tablo 68. Topoğrafya Kategorisine Göre Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar	253
Tablo 69. Topoğrafya Kategorisine Göre Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar (Tablo 69 devamı)	254
Tablo 70. Kurumsal Kimliğe En Uzak Dünya Görüşleri	254
Tablo 71. Tematik Alana Göre Kurumsal Kimliğe En Uzak Dünya Görüşleri	255
Tablo 72. Yasal Statüye Göre Kurumsal Kimliğe En Uzak Dünya Görüşleri	256
Tablo 73. Yardım / Hizmet Verilmeyecek Gruplar	257
Tablo 74. Tematik Alana Göre Yardım Edilmeyecek veya Hizmet Verilemeyecek Gruplar	259
Tablo 75. Yasal Statüye Göre Yardım Edilmeyecek veya Hizmet Verilmeyecek Gruplar	259
Tablo 76. Tematik Alana Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunu	262
Tablo 77. Tematik Alana Göre Türkiye'nin Önündeki En Büyük Tehlike	263
Tablo 78. Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları	264
Tablo 79. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları	265
Tablo 80. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları	266
Tablo 81. Yasal Statüye Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları	266
Tablo 82. Yasal Statüye Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları (Tablo 82 devamı)	267
Tablo 83. Topoğrafya Kategorisine Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları	267
Tablo 84. Gönüllü Kuruluşların Bazı Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi	268
Tablo 85. Tematik Alana Göre Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi	269
Tablo 86. Tematik Alana Göre Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi	269
Tablo 87. Yasal Statüye Göre Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi	270
Tablo 88. Topoğrafya Kategorisine Göre Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi	270
Tablo 89. Tematik Alana Göre Kuruluşun Kendini Diğer Kuruluşlardan Ayrı Gördüğü Özellik	273

Tablo 90. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluş Yönetici Yaşı	274
Tablo 91. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluş Yöneticisi Son Mezun Olduğu Okul	278
Tablo 92. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Mesleki Durumları	280
Tablo 93. Kuruluş Statüsüne Göre Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Şu Anki İşi	280
Tablo 94. Tematik Alana Göre Yönetici Aylık Geliri	281
Tablo 95. Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Kuruluşlarına Üye Olma Nedenleri	289
Tablo 96. Tematik Alana Göre Yöneticilerin Şu Anki Kuruluşlarına Üye Olma Nedeni	290
Tablo 97. Tematik Alanlarla Politiklik Endeksi Arasında Çoklu Mukayese	313
Tablo 98. Tematik Alanlarla İç Demokrasi Endeksi Arasında Çoklu Mukayese	316
Tablo 99. Tematik Alanlarla Ekonomi Endeksi Arasında Çoklu Mukayese	318
Tablo 100. Tematik Alanlarla Faydacılık Endeksi Arasında Çoklu Mukayese	322
Tablo 101. Tematik Alanlarla Agresiflik Endeksi Arasında Çoklu Mukayese	325
Tablo 102. Topoğrafya Kategorisine Göre Politiklik Düzeyleri	327
Tablo 103. Topoğrafya Kategorisine Göre Politiklik Düzeyleri (Tablo 102 devamı)	328
Tablo 104. Topoğrafya Kategorisine Göre Demokratiklik Düzeyleri	330
Tablo 105. Topoğrafya Kategorisine Göre Demokratiklik Düzeyleri (Tablo 104 devamı)	331
Tablo 106. Topoğrafya Kategorisine Göre Ekonomik Düzeyleri	332
Tablo 107. Topoğrafya Kategorisine Göre Ekonomik Düzeyleri (Tablo 106 devamı)	332
Tablo 108. Topoğrafya Kategorisine Göre Fayda Düzeyleri	334
Tablo 109. Topoğrafya Kategorisine Göre Fayda Düzeyleri (Tablo 108 devamı)	334
Tablo 110. Topoğrafya Kategorisine Göre Agresiflik Düzeyleri	336
Tablo 111. Topoğrafya Kategorisine Göre Agresiflik Düzeyleri (Tablo 110 devamı)	336
Tablo 112. Eksenler Arası Karşılaştırmalı Analizi	337
Tablo 113. Demokratiklik Düzeylerinin Diğer Eksen Endeksleriyle Karşılaştırılması	338
Tablo 114. Politiklik Düzeylerinin Diğer Eksen Endeksleriyle Karşılaştırılması	339
Tablo 115. Ekonomi Düzeylerinin Diğer Eksen Endeksleriyle Karşılaştırılması	340
Tablo 116. Agresiflik Düzeylerinin Diğer Eksen Endeksleriyle Karşılaştırılması	341

ŞEKİLLER

Şekil 1 Eksenlerdeki Düzeylerin Tematik Kategorilere Göre Karşılaştırılması	114
Şekil 2 Tematik Kategorilere Göre Politik Olma Düzeyleri	115
Şekil 3 Tematik Kategorilere Göre Demokratik Olma Düzeyleri	129
Şekil 4 Tematik Kategorilere Göre Ekonomik Aktiflik Düzeyleri	132
Şekil 5 Tematik Kategorilere Göre Faydacılık Düzeyleri	135
Şekil 6 Tematik Kategorilere Göre Agresiflik Düzeyleri	140
Şekil 7 Bütünleşik İtibar Haritası	166
Şekil 8 Bütünleşik Etki Haritası	170
Şekil 9 Gönüllü Kuruluş Sayılarının Bölgesel Dağılımı	181
Şekil 10 Gönüllü Kuruluşların Kuruluş Yılları	182
Şekil 11 Sivil Topoğrafya Tasnif Kategorileri	184
Şekil 12 Üye Sayıları Dağılımı	187
Şekil 13 Aktif Üye Sayıları	188
Şekil 14 Genel Kurul Üye Sayısı	189
Şekil 15 Şube/Temsilcilik Durumu	193

Şekil 16 Yasal Statüye Göre Şube/Temsilcilik Durumu	194
Şekil 17 YK Toplantı Sıklığı	196
Şekil 18 İllere Göre YK Toplantı Sıklığı	196
Şekil 19 Tematik Kategorilere Göre YK Toplantı Sıklığı	197
Şekil 20 Yasal Statüye Göre YK Toplantı Sıklığı	197
Şekil 21 YK Toplantıları Dışında Üye Katılımlı Toplantılar	199
Şekil 22 YK Toplantıları Dışında Üye Katılımlı Toplantı Sıklığı	199
Şekil 23 Yasal Statüye Göre YK Toplantıları Dışında Üye Katılımlı Toplantılar	200
Şekil 24 İllere Göre YK Toplantıları Dışında Üye Katılımlı Toplantılar	200
Şekil 25 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre YK Toplantıları Dışında Üye Katılımlı Toplantılar	201
Şekil 26 Tematik Kategorilere Göre YK Toplantıları Dışı Üye Katılımlı Toplantılar	201
Şekil 27 YK Belirlenme Süreci	202
Şekil 28 YK Adaylarının Belirlenme Süreci	203
Şekil 29 Tematik Alanlara Göre Adayların Belirlenme Durumu	203
Şekil 30 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Kendiliğinden Aday Olmama Durumu	204
Şekil 31 Yasal Statüye Göre Kendiliğinden Aday Olmama Durumu	205
Şekil 32 İllere Göre YK Üyelerinin Belirlenmesi Durumu	205
Şekil 33 Kurum İçi İşleyişe Dair Bazı Durumlar	206
Şekil 34 Kuruluşun En Önemli Sorunu	210
Şekil 35 Ortak Etkinlik Yapılan Kurum Sayıları	214
Şekil 36 Ofis Mülkiyet Durumu	215
Şekil 37 İktisadi İşletme Sahipliği	217
Şekil 38 Kuruluş Statüsüne Göre İktisadi İşletme Sahipliği	217
Şekil 39 Tematik Alanlara Göre İktisadi İşletme Sahipliği	218
Şekil 40 İllere Göre İktisadi İşletme Sahipliği	218
Şekil 41 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre İktisadi İşletme Sahipliği	219
Şekil 42 Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunma Durumu	220
Şekil 43 Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunmama Nedenleri	220
Şekil 44 Tematik Alanlara Göre Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunma Durumu	221
Şekil 45 Yasal Statüye Göre Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunma Durumu	221
Şekil 46 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunma Durumu	222
Şekil 47 Ücretli Çalışan Sahipliği	223
Şekil 48 Ücretli Çalışanı Olan Kuruluşlarda Çalışan Sayısı	223
Şekil 49 Tematik Alanlara Göre Ücretli Çalışan Sahipliği	224
Şekil 50 Yasal Statüye Göre Ücretli Çalışan Sahipliği	224
Şekil 51 İllere Göre Ücretli Çalışan Sahipliği	225
Şekil 52 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Ücretli Çalışan Sahipliği	226
Şekil 53 Son 3 Yıl İçinde Kendi Kaynakları Dışında Bir Fon Kaynağıyla Proje Yapma Durumu	236
Şekil 54 Yasal Statüye Göre Son 3 Yıl İçinde Kendi Kaynakları Dışında Bir Fon Kaynağıyla Proje Yapma Durumu	236
Şekil 55 Tematik Alanlara Göre Son 3 Yıl İçinde Kendi Kaynakları Dışında Bir Fon Kaynağıyla Proje Yapma Durumu	237
Şekil 56 İllere Göre Son 3 Yıl İçinde Kendi Kaynakları Dışında Bir Fon Kaynağıyla Proje Yapma Durumu	238
Şekil 57 Son Yapılan Projenin Kaynağı	239
Şekil 58 Yurt Dışında Bir STK ile İlişki Sahipliği	242
Şekil 59 Yasal Statüye Göre Yurt Dışında Bir STK ile İlişki Sahipliği	242
Şekil 60 Tematik Alanlara Göre Yurt Dışında Bir STK ile İlişki Sahipliği	243
Şekil 61 İllere Göre Yurt Dışında Bir STK ile İlişki Sahipliği	244
Şekil 62 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Yurt Dışı STK İlişkisi Olanlar	244
Şekil 63 Kuruluşun Siyasetle İlişkisi	245

Şekil 64 Tematik Alanlara Göre Kuruluşun Siyasetle İlişkisi	246
Şekil 65 İllere Göre Kuruluşun Siyasetle İlişkisi	246
Şekil 66 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Kuruluşun Siyasetle İlişkisi	247
Şekil 67 Siyasi Partilerle İlişki Durumu	248
Şekil 68 Tematik Alanlara Göre Siyasi Partilerle İlişki Durumu	248
Şekil 69 Yasal Statülere Göre Siyasi Partilerle İlişki Durumu	249
Şekil 70 Sivil Topoğrafya Tasnifine Siyasi Partilerle İlişki Durumu	249
Şekil 71 Türkiye'nin En Önemli Sorunu	260
Şekil 72 Türkiye'nin Önündeki En Büyük Tehlike	261
Şekil 73 Kuruluşların Kendilerini Diğer Kuruluşlardan Ayırdığını Düşündüğü Özellikleri	272
Şekil 74 Yönetici Yaş Dağılımı	274
Şekil 75 Yasal Statüye Göre Yaş Dağılımı	275
Şekil 76 Yönetici Cinsiyet Dağılımı	276
Şekil 77 Tematik Alanlara Göre Cinsiyet Dağılımı	276
Şekil 78 Yönetici Medeni Durumu	277
Şekil 79 Yönetici Eğitim Profili	277
Şekil 80 Yönetici Mesleki Durum	279
Şekil 81 Yönetici Aylık Gelir Dağılımı	281
Şekil 82 Tematik Alanlara Göre Yönetici Aylık Gelir Dağılımı	282
Şekil 83 Başka STK Üyeliği	283
Şekil 84 Tematik Alanlara Göre Başka STK Üyeliği	283
Şekil 85 Yasal Statüye Göre Başka STK Üyeliği	284
Şekil 86 İllere Başka STK Üyeliği	285
Şekil 87 Başka STK Üyeliği Olanların Üyesi Oldukları Kuruluşun Tematik Alanı	286
Şekil 88 STK Üyelik Yılı	287
Şekil 89 Yasal Statüye Göre Katılımcıların Kendi Kuruluşlarına Üye Oldukları Süre	287
Şekil 90 Politik Olma Düzeyleri	297
Şekil 91 İç Demokratiklik Düzeyleri	300
Şekil 92 Ekonomik Aktiflik Düzeyleri	303
Şekil 93 Faydacılık Düzeyleri	307
Şekil 94 Agresiflik Düzeyleri	311
Şekil 95 Tematik Gruplara Göre Politiklik Endeksi	312
Şekil 96 Tematik Alanlara Göre Politiklik Düzeyleri	314
Şekil 97 Tematik Gruplara Göre İç Demokrasi Endeksi	315
Şekil 98 Tematik Alanlara Göre Demokratiklik Düzeyleri	317
Şekil 99 Tematik Gruplara Göre Ekonomi Endeksi	318
Şekil 100 Tematik Alanlara Göre Ekonomik Düzeyler	320
Şekil 101 Tematik Gruplara Göre Faydacılık Endeksi	321
Şekil 102 Tematik Alanlara Göre Fayda Düzeyleri	323
Şekil 103 Tematik Gruplara Göre Agresiflik Endeksi	324
Şekil 104 Tematik Alanlara Göre Agresiflik Düzeyleri	326
Şekil 105 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Politiklik Endeksi	327
Şekil 106 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre İç Demokrasi Endeksi	329
Şekil 107 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Ekonomi Endeksi	331
Şekil 108 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Faydacılık Endeksi	333
Şekil 109 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Agresiflik Endeksi	335
Şekil 110 Ekonomik Eksenin Tematik Alanlara ve Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizleri	346
Şekil 111 Demokrasi Ekseninin Sivil Topoğrafya Kategorilerine ve Tematik Alanlara Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizi	347

Şekil 112 Politika Ekseninin Sivil Topoğrafya Kategorilerine ve Tematik Alanlara Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizi	348
Şekil 113 Agresiflik Ekseninin Sivil Topoğrafya Kategorilerine ve Tematik Alanlara Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizi	349
Şekil 114 Demokrasi Ekseninin Sivil Topoğrafya Kategorilerine ve Tematik Alanlara Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizi	350

ÖZET

Türkiye’de STK’lar üzerine üretilen bilgiler genellikle, STK’ların buldukları ortama, yasalara, sorunlarına, ya da tematik özelliklerine yöneliktir. Bu araştırma STK’ların bizzat kendilerini, çeşitli özelliklerini ve performanslarını konu etmeyi hedeflemiştir. Araştırma Türkiye’de gönüllü kuruluşlara yönelik değerlendirmelerde, sivil toplum niteliklerini ayırt etmeyi ve performanslarını derecelendirmeyi sağlayabilecek araçlar geliştirmeyi amaçlamıştır. Gönüllü kuruluşları şu

eksenlerde karşılaştırmak için endeksler oluşturmuştur: 1) Politik eksen, 2) İç Demokrasi eksen, 3) Fayda eksen, 4) İktisadi eksen ve 5) Agresiflik eksen.

Bu projenin zeminini oluşturan 2009'da tamamlanan "Türkiye'de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü" başlıklı TÜBİTAK destekli araştırma projesinin önemli bir çıktısı "Sivil Topoğrafya" tasnifi ve bu tasnife dayanan yapısal analizdir. Bu araştırma sözkonusu tasnife, sivil toplum kültürünü değerlendirme kriterleri ile yaklaşmış, varılan sonuçlarla kuruluşları anlamak, anlamlandırmak, değerlendirmek ve eleştirmek için önemli katkı sağlamıştır.

Araştırma, STK'ların yoğunlaştığı 14 ilde, dört alandaki kuruluşlarda gerçekleştirilmiştir: Çevre, kadın, gençlik ve engellilik. Araştırmada 12 vaka analizi, STK yöneticileriyle 280 bilişsel haritalama çalışması ve yöneticilerle 600 yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak, araştırma Türkiye'de gönüllü kuruluşların sivil topoğrafyasını beş farklı düzeyde resmetmeye çalışmıştır. Bu topoğrafyanın eksenlerini, devlet ile ilişkiler ve mesafeler, politik tutumlar, iç demokrasi, katılımçılık düzeyleri, şeffaflık ve hesap verebilirlik düzeyleri, gelir ve istihdam kompozisyonu, fayda üretme mekanizmaları ve faydanın paylaşım alanı ve hedef grupları, dış dünya ile teması ve dışa açılmadaki agresiflik düzeyleri oluşturmuştur. Bu düzeylerde araştırmanın oluşturduğu araçların, STK'ları takip etmek, karşılaştırmak, değerlendirmek için elverişli olacağı düşünüyoruz.

ANAHTAR KELİMELER: Sivil Toplum, STK, Bilişsel Haritalama, Çevre, Kadın, Gençlik, Engelli

ABSTRACT

In Turkey, information generated on NGOs is usually related to their environments, problems, laws and thematic features. This research intends to handle NGOs themselves, their various features and performances as subject matter. The research aims to develop tools that can help distinguish civil society attributes and grade their performances in assessments of voluntary organizations. Indices were created in order to compare voluntary organizations around following

axes: 1) Political-axis, 2) Internal Democracy axis, 3) Benefit axis, 4) Economic-axis and 5) Aggressiveness axis

Important outcomes of the TUBITAK supported research project “Civil Society Culture in Voluntary Organizations of Turkey”, which was completed in 2009 and formed a basis for this project, are its “Civil Topography” classification and structural analysis based on this classification. This research gets close to the classification in question through its criteria used in evaluating civil society culture, and provides a significant contribution for understanding, making sense of, evaluating and criticizing the organizations through its findings.

The research was conducted with organizations from 14 provinces where NGOs are concentrated and in 4 fields of activity: Environment, women, youth and disability. 12 case analyses, 280 cognitive mapping studies with NGO managers and 600 face to face interviews with managers were carried out throughout the research.

As a result, the research tried to portray civil topography of voluntary organizations in Turkey on five different levels. The axes of this topography is comprised of relations with and distances from the state, political attitudes, internal democracy, participation levels, levels of transparency and accountability, income and employment compositions, benefit-generating mechanisms, benefit-sharing areas and target groups, contact with the outside world and levels of aggression in outward actions. We believe that the tools this research created on these levels are useful in keeping track of, comparing and evaluating NGOs.

KEYWORDS: Civil Society, NGO, Cognitive Mapping, Environment, Women, Youth, Disabled

1. GİRİŞ

Araştırmanın temel amacı, Türkiye’de gönüllü kuruluşlarda (dernekler ve vakıflar), sivil toplum kültürünü niteliksel olarak betimleyebilecek ve bu nitelikleri ölçümleyebilecek araçlar geliştirmektir. Elde edilmek istenen bu belirtiler (indikasyonlar) ve göstergeler (indikatörler) sivil toplum kuruluşlarının beş ayrı eksenindeki nitelikleri incelenerek ortaya çıkarılmıştır:

1. Politik Eksen: Kuruluşların politika alanı ile ilişkileri, ne kadar “politik” oldukları;
2. Demokratiklik Eksen: Kuruluşların kendi iç demokrasilerini yerleştirme düzeyleri ve sahip oldukları hesap verebilirlik ve şeffaflık mekanizmaları,
3. Fayda Eksen: Kuruluşların faaliyetleri sonucu ürettikleri faydayı dışsal aktörlerle paylaşma biçimleri,
4. Ekonomik Eksen: Kuruluşların mal ve hizmet satışı olarak ticari faaliyetlerle ilişkileri, bu tür gelirleri kullanma şekilleri,
5. Agresiflik Eksen: Kuruluşların dışsal aktörlere karşı talepkârlık düzeyleri, onlarla hangi seviyede angaje oldukları.

Gönüllü kuruluşların çalışma şekillerini betimleyen bu niteliksel boyutların çalışılması için dört farklı tematik kategori seçilmiştir.

1. Kadın,
2. Çevre,
3. Engellilik,
4. Gençlik,

alanlarında faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlar bu tematik kategorilerdir.

Sözkonusu 4 tematik alandaki gönüllü kuruluşlar, 5 eksene göre incelenmiş ve elde edilen farklılaşmaların aşağıda sıralanan 13 “sivil topoğrafya” kategorisindeki mütakabiliyetleri soruşturulmuştur. Böylece bu kategorilerin sınıflandırma aracı olma yeteneğine ayrıca değerlendirme ve ölçümlenme aracı olma niteliği de eklemiştir.

1. Özörgüt
2. Savunucu
3. Siyasi yönelim

4. Hayırsever
5. Uzman
6. Yaptırma, Yaşatma, Güzelleştirme
7. Hemşeri
8. Sosyalizasyon
9. Kulüp
10. Yan Kuruluş
11. Pazar Eksenli
12. Meslek/Sektör Eksenli
13. Himayeci

Gönüllü kuruluşlar özellikle 2000'li yıllarda sayıca olduğu kadar etkililik ve görünürlük itibari ile Türkiye'nin gündeminde önemli yer işgal ettiği görülmüştür. Yeni toplumsal kimlikler kendilerini gönüllü kuruluşlar aracılığıyla ifade etmeye başlamış; yardım ve diğer hayırseverlik faaliyetlerinden, çeşitli çıkar ve düşünce gruplarına, ortak ilgi alanları sahiplerinden, ortak kökeni paylaşan topluluklara kadar birçok kesim, gönüllü meydana getirdikleri kuruluşlarda faal olmaya başlamıştır. Gönüllü kuruluşların bir değer olarak yükselmesinin arkasındaki öteki etken de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığı süreci ve bu süreçte artan fon imkânlarıdır. Genellikle STK olarak anılan bahsedilen gönüllü kuruluşların yükselen değeri, onları anlama, kategorize etme ve değerlendirme ihtiyaçlarını da beraberinde getirmiştir. Bu hem STK'ların kendileri için hem de hedefinde STK olan aktör ve faaliyetler için bir gereksinim haline gelmiştir. Bu araştırma, sözüedilen gereksinimin karşılanmasına, hem mevcut duruma ilişkin güncel bilgiler sağlamak hem de genel olarak bir değerlendirme zemini oluşturmak suretiyle katkı sağlamayı hedeflemiştir.

Araştırma projesinin zeminini oluşturan, Prof. Dr. Mesut YEĞEN yürütücülüğündeki 107K219 no'lu, "Türkiye'de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü" başlıklı araştırmanın en önemli sonucu STK'ları 13 kategoride ele alan "Sivil Topoğrafya Analizi"dir (Yeğen, 2009). Sözkonusu analizde kuruluşlar, kuruluş motivasyonları, taşıyıcı profilleri ve yönelimleri gözetilerek tasnif edilmişti. Söz konusu tasnif, özünde kuruluşları faaliyet alanlarına göre ele alan ve bu nedenle de

sivil toplum değerlendirmesine ve farklı açılardan önem hiyerarşisi kurmaya elvermeyen yaklaşımlara alternatif sağlamaktadır. Örneğin çok farklı yönelimleri olan bir çok kuruluş, kadın alanında faaliyet gösterdiği için kadın kuruluşu olarak tanımlanmakta ve bir çok analizde aynı grupta yer almaktadırlar. Oysa bunların bir kısmı bizzat mağdurların kurduğu bir özörgüt, diğer bir kesimi kadın haklarını savunan öncü bir grubun yürüttüğü savunucu kuruluş, başka bir türü yoksullara yardım etmek isteyen ya da burs vermek yoluyla eğitime katkı sunmak isteyen hayırsever bir kadın kuruluşu ya da bir kısmı kadın hakları ve kadın sorunları üzerine araştırmalar gerçekleştiren, bilgi üreten raporlar, kitaplar yayınlayan bir uzman kuruluş olabilmektedir. Sivil topoğrafya yaklaşımı ise faaliyet alanından ziyade, hedefler ve çalışma biçimleri ile bir ayrıştırma önermekte, savunucu olmanın, hayırsever olmanın, uzman olmanın ya da ortak ilgi alanına sahip olmanın ortak payda olmasına değer vermektedir.

Bahsedilen araştırmada, kuruluşlar sivil topoğrafya kategorilerine göre ele alınmış ve yapısal özellikleri resmedilmiştir. Bir başka deyişle, Türkiye’de gönüllü kuruluşların sivil topoğrafya kategorilerine göre yapısal olarak nasıl farklılaştığına dair bilgi üretilmiş durumdadır. Şu anki araştırmamızın karşılamaya çalıştığı ihtiyaç ise bu bilgiyi yapısal özelliklerin ötesine taşımak ve bu kuruluşlardaki sivil toplum kültürünü derinleştirecek niteliksel özellikleri resmetmektir. Bu nitelikler arasında, kuruluşların siyasetle kurdukları ilişkiler, ekonomik faaliyetlerin neresinde durdukları, ne kadar şeffaf ve/veya demokratik olduğu, dış dünya ile hangi düzeylerde ve hangi biçimlerde ilişki kurdukları ve meydana gelen faydayı ve/veya ürettikleri çıktıları kimlerle nasıl paylaştıkları, araştırmamızın genel tematik çatısını oluşturmuştur. Araştırma bu nitelikleri, tematik alanlara, hukuksal statülerine ve sivil-topoğrafik tasnife göre değerlendirmiştir.

Sonuç olarak, bir sınıflandırma aracı olarak geliştirilmiş olan sivil topoğrafya tasnifinin, gönüllü kuruluşlarda sivil toplum kültürünü değerlendirme kriterleri ile donatılması sayesinde, sivil toplum kuruluşlarını anlamak, takip etmek, anlamlandırmak, değerlendirmek ve eleştirmek için önemli bir araç sağlanmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırma, sivil topoğrafya tasnif kategorilerinin tarif edilen sivil toplum eksenleri (politika, demokratiklik, ekonomik düzey, agresiflik ve fayda eksenleri) bağlamında nasıl işlediğini ortaya çıkarmayı hedeflememiştir. Sivil topoğrafya tasnifi aynı faaliyet alanında var olan kuruluşların farklılıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden araştırma örnekleme belirlenirken faaliyet alanı esas alınmıştır. Böylece belli faaliyet alanlarına odaklanılarak, sivil topoğrafya tasnifindeki kategorik farklılıklara nazaran sivil toplum eksenlerini tartışmak mümkün olmuştur.

Araştırmanın yönteminde, örnekleme alınacak gönüllü kuruluşlar (vakıflar ve dernekler) 4 ana tematik tabakaya göre seçilmiştir:

- a) Kadın,
- b) Çevre,
- c) Engellilik,
- d) Gençlik.

Kadın, engelli, çevre ve gençlik alanlarının seçilmesinin nedenlerinden birisi seçilen dört tematik alanın hem sivil toplum destek çalışmalarında hem de fon kuruluşlarının önde gelen hedef grupları arasında olmalarıdır. Ayrıca, literatür bölümünde söz edilen 107K219 no'lu araştırmanın temas ettiği gönüllü kuruluşlar arasında, kendi içlerinde çeşitlilik ve karmaşıklık gösteren tematik kategoriler arasında sözkonusu 4 temanın öne çıkmış olması araştırmanın 4 tematik alan üzerinden yürümesinin öteki nedenidir. Bu araştırmada elde edilen bulgulardan biri dört tematik alanda yer alan gönüllü kuruluşların bir veya iki sivil topoğrafya kategorisine yığılmamış olması, daha fazla kategoriye yayılmış olmasıdır. Böylece sivil topoğrafya tasnifindeki kategorilerin 5 ana eksen dahilinde tartışılması mümkün kılınmıştır. Bu nedenle tüm araştırmamız boyunca, tüm safhalar için örnekleme alınacak kuruluşlar 4 tematik alandan seçilmiştir.

Araştırmanın saha çalışması, 3 safhadan meydana gelmektedir:

- a) Vaka analizi çalışması (Kadın, engelli, çevre ve gençlik alanlarından 12 kuruluşta gerçekleşen vaka çalışması)
- b) Yüz yüze görüşmeler (14 ilde 4 tematik alanda aktif kuruluşların yöneticileriyle 600 görüşme)
- c) Bilişsel Haritalama (140'ı "kurumsal kültür ve katılımçılık", 140'ı "sivil toplum ve demokratik süreçlere katkı" konularında belirlenen toplam 280 harita)

Sözkonusu safhaların özel amaçları şöyledir:

- Vaka analizleri ile derinlemesine bilgi toplanmış, kuruluşların öngörülen nitelikleri sınanmış, öngörülmeyen nitelikleri de keşfedilmiştir.
- Ele alınan kategorilerdeki kuruluşlar hakkında temsili bilgiye olan ihtiyacı karşılamak için 4 tematik kategorinin her biri için yeter sayıda kuruluşla yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- Araştırma sivil toplum kuruluşlarındaki aktörlerin zihinsel örüntülerini, sivil toplumu resmetme açısından önemli görmektedir. Bunun için ilgili veriyi en ince, ayrıntılı biçimde görmemizi sağlayacak olan bilişsel haritalama yöntemi uygulanmıştır.

Tüm safhalarda Türkiye'nin çeşitliliğini yansıtacak biçimde, en fazla dernek ve vakfın faaliyet gösterdiği iller seçilmiştir. Seçilmiş kuruluşlar aşağıda listesi verilen 14 ilde faaliyet gösteren kuruluşlar arasından belirlenmiştir. Seçilen iller, Türkiye'nin kültürel ve sosyolojik farklılıklarını kavraması açısından coğrafi bölgeler esas alınarak, her bölgenin en fazla dernek bulunan 2 ili olma vasfı nedeniyle tercih edilmiştir.

Tablo 1. Bölgelerdeki En Fazla Dernek Bulunan İller

Bölge adı	En fazla dernek bulunan iki il	
Marmara	İstanbul	Bursa
Akdeniz	Adana	Antalya
Ege	İzmir	Manisa
İç Anadolu	Ankara	Konya

Güneydoğu Anadolu	Gaziantep	Diyarbakır
Doğu Anadolu	Malatya	Van
Karadeniz	Trabzon	Samsun

2.1. Vaka Analizi Safhası:

Vaka Analizi safhasında 4 tematik tabakada 3'er tane gönüllü kuruluş seçilmiş ve kuruluşların her biri ile bire bir vaka analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılan 12 vaka analizi için 5 eksende görece daha karmaşık davranışlar gösterebilecek yüksek kapasiteli kuruluşlar seçilmiştir. Kuruluşlar, her bölgeden 1 il olmak üzere 7 ilde faaliyet gösteren kuruluşlar arasından seçilmiştir. Seçilen iller buldukları bölgede faaliyet gösteren gönüllü kuruluş sayısı bakımından yüksek kapasiteli iller olmuştur. Bu sayede Türkiye'nin farklı özellikte yerlerinde faaliyet gösteren kuruluşlar konu edilmiştir.

Kuruluşlar seçilirken kullanılan seçim kriterleri şunlar olmuştur:

1. Aktif bir web sitesine sahip olmak,
2. Google'da tarama-giriş sayısı fazla olmak, web sayfası en çok ziyaret edilen kuruluşlardan olmak,
3. Türkiye genelinde ya da bulunduğu bölgede aktif olmak,
4. Geniş bir arşive ve yayın listesine sahip olmak,
5. Hedef kitlesi cinsiyet, yaş, eğitim durumlarına göre çeşitlilik arz ediyor olmak,
6. Faaliyet alanları, amaçlar, faaliyet çeşitliliği açısından olabildiğince karmaşık ve aktif olmak,
7. Üye, gönüllü sayısı fazla olmak.

Seçilen iller ve kuruluşlarsa şu şekildedir:

1. Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF), Vakıf, İstanbul, www.wwf.org.tr
2. Doğa Koruma Merkezi, Kooperatif, Ankara, www.dkm.org.tr
3. Doğa Gözcüleri Derneği, Dernek, Van, www.dogagozculeri.org

4. Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER), Dernek, İstanbul, www.ka-der.org.tr
5. KAMER Vakfı, Vakıf, Diyarbakır, www.kamer.org.tr
6. Türk Anneler Derneği Trabzon Şubesi, Dernek, Trabzon, www.turkannelertrabzon.com
7. Altınpark Engelli Eğitim Dayanışma Derneği, Dernek, Ankara, www.aped.org.tr
8. Otistik Çocukları Koruma ve Yönlendirme Derneği, Dernek, İzmir, www.otizm.org
9. Beyaz Baston Görmeyenler Derneği, Dernek, Antalya, www.beyazbaston.org.tr
10. Anadolu Gençlik Derneği, Dernek, İzmir, www.agdizmir.org
11. Habitat için Gençlik Derneği, Dernek, İstanbul, www.habitaticingenclik.org.tr
12. Türkiye Gençlik Birliği, Dergi, Ankara, ww.tgb.gen.tr

12 vaka analizi ile amaç, 5 niteliksel analiz ekseninde (politik eksen, demokratiklik eksen, ekonomik eksen, fayda eksen ve agresiflik eksen) yüz yüze görüşmeler safhasında işlemselleştirilebilecek parametrelerin belirlenmesi için nitelikli veri toplamaktı. Bu verilerin analizi üzerinden, araştırmanın ikinci safhasında uygulanacak soru formunun tasarımı çalışılmıştır. Ayrıca niceliksel safhanın sonuçlarının anlamlandırılmasında niteliksel safhanın vardığı sonuçlar ayrıca etkili olmuştur.

2.2. *Yüzyüze Anket Uygulama Safhası:*

Araştırmanın niceliksel aşamasında amaç, yukarıda söz edilen sivil topografya (savunucu, özörgüt, düşünce yönelimli, hayırsever vb.) kategorilerindeki gönüllü kuruluşların, literatür bölümünde ayrı ayrı açıklaması yapılmış olan 5 ana eksen (demokratiklik, politika, ekonomi, fayda ve agresiflik) dahilinde nasıl işlediğini ortaya çıkarmak olmuştur.

Araştırmanın Vaka Analiz safhasında elde edilen bulgulara dayanarak, Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşları güçlü şekilde temsil edebilecek bir örnekleme uygulanacak niceliksel soru formu oluşturulmuş ve pilot görüşmelere hazır hale getirilmiştir. Yüz yüze anket soru formu, vaka analizinde ortaya çıkan, analizden elde edilmiş kategoriler ve bulgulardan da yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yüz yüze görüşmelerde uygulanan anket soru formu aşağıdaki genel başlıklara ait sorular içermiştir:

1. *Kuruluşa hakkında tanımlayıcı bilgiler:* künye bilgileri, kuruluş öyküsü, kurucular, kuruluş amaçları,
2. *Tematik alanı tanımlayıcı bilgiler:* hedef grup tanımı, faaliyetler,
3. *Politik eksen parametreleri:* siyaset algısı, politik konumlanma, merkezi ve yerel otoritelere bakış ve bunlarla temaslar,
4. *İç demokrasi parametreleri:* karar alımları, hesap verilebilirlik, şeffaflık,
5. *Ekonomik eksen parametreleri:* gelir kaynakları, ekonomik faaliyetler, mal ve hizmet alım mahiyetleri,
6. *Fayda parametreleri:* üretilen çıktılar, hizmetler, faydalar ve bunların paylaşıldığı aktörler,
7. *Agresiflik parametreleri;* temas edilen aktörler, bu temasların nedenleri ve yöntemleri,
8. *Kuruluş yöneticilerin politiklik, demokratiklik düzeyleri,*
9. *Kuruluş yöneticilerinin Türkiye'deki sivil toplum ve kamusal olana yönelik düşünceleri,*

Yüz yüze anket uygulamasına başlanmadan önce, Vaka analizi safhasında ve masa başı çalışmalar neticesinde yukardaki başlıklar altında hazırlanan pilot soru formu öncelikle 3 Büyükşehirde (Ankara, İstanbul ve İzmir) tesadüfi örnekleme yöntemiyle 60 Gönüllü Kuruluş ile yapılmıştır. Tamamlanan 60 görüşmenin verileri SPSS’te (istatistik analiz bilgisayar programı) analiz edilmiş; pilot görüşme uygulamasına katılan ekibin de katıldığı proje toplantısında soruların ifadesi, anlaşılmayan sorular, çıkarılması gereken sorular, soru formu formatı gibi ayrıntılar son kez tartışılmıştır. Toplantı sırasında ve sonrasında bir masa başı çalışmasıyla gerekli düzeltmeler yapılmış ve uygulanacak niceliksel soru formu saha çalışmasına hazır hale getirilmiştir (Bakınız: Ek 3).

Uygulanan kategorizasyonun sınanmasında yeterli altkırımları da sağlamayı gözeterek, örneklem büyüklüğü, yüksek temsiliyet sağlamak için 600 kuruluş olarak belirlenmiştir. Araştırmada dâhilinde gidilecek gönüllü kuruluş sayıları belirlenirken, ağırlıklı örnekleme yapılmıştır. Bu yüzden büyükşehirlerde yapılan görüşme sayısı daha yüksek oranlarda olmuştur. Araştırmada 14 ile yer verilmiş olmakla birlikte çeşitli çapraz ilişki sorgulamalarında kırılım hücrelerinin istatistiki sonuçlar vermesi açısından il değişkeni 4 kategori üzerinden değerlendirilmiştir. Bunlar, tematik alanlardaki gönüllü kuruluşların önemli r kısmının bulunduğu iller olan İstanbul, Ankara ve İzmir ile birlikte diğer şehirlerdir.

Araştırma 7 bölge 14 ilde (TÜİK’in istatistiki sınıflandırma birimi düzey 2’de [NUTS12] belirlediği iller) gerçekleştirilmiştir: İstanbul, Bursa, Ankara, Konya, İzmir, Manisa, Antalya, Adana, Samsun, Trabzon, Malatya, Van, Gaziantep, Diyarbakır.

Örnekleme dâhil edilen dernekler, araştırma ekibinin İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı’ndan (DDB) talep edip aldığı, 2010’da 14 ilde DDB’nin elektronik veritabanına kayıtlı dernekler listesinden yapılan tasnif (4 tematik alana ait gönüllü kuruluşların gruplanması) neticesinde aşağıda belirtilmi olan aktiflik kriterlerine göre seçilmiştir. Buna göre, DDB’nin elektronik formlarında kullandığı, e-form dolduran derneklerin kendilerini birden fazlasına dahil edebilecekleri araştırma kategorileri arasındaki popülasyon dağılımı baz alınmıştır. Her ilde, illerin

popülasyondaki durumlarına göre dağıtılmış toplam dernek sayıları, ayrıca DDB'nin kullandığı kategoriler arası dağılımlarına göre de katmanlandırılmıştır. Böylece, her ilde, mevcut olduğu kadarıyla, temsiliyet gücü artırılmıştır. Seçilen derneklerin, iletişim bilgilerinin güncel olmayabileceği düşünülerek, yedekleri de belirlenmiştir.

Örnekleme dahil edilen vakıflar ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün web sitesinde "Yeni Vakıflar" başlığı altında erişilebilen vakıflar listesi kullanılarak ve iller arası popülasyon dağılımı gözetilerek, yine aktiflik kriterleri gözetilerek seçilmiştir.

Örnekleme alınan daha az sayıdaki kooperatifse Sanayi Bakanlığına Teşkilatlandırma Müdürlüğünden alınan kooperatif bilgilerinden ayıklanarak, STGM'nin veritabanı ve internet üzerinden erişilebilen diğer STK veritabanlarının yardımıyla yine aktiflik kriterlerine göre seçilmiştir.

Diğer yandan örneklem, sivil topoğrafya tasnifi adını verdiğimiz, kapsam bölümünde açıklanan ve önceki araştırmanın (Yegen, 2009) bulgusu olan 13'lü tasnifin dağılımına göre farklılıkları görmeyi de istemiştir. Bunu sağlamak için 600'lük örneklem tüm detaylar için yeterli olmasa da ana fotoğrafı resmetmeye hizmet edecek niteliktedir. Her bir temada ana sivil topoğrafya kategorilerinin hangileri olduğunu ve ilk sıralarda yer alan kategoriler arasındaki farklılaşmayı resmetmek, sivil topoğrafya tasnifini geliştirmek açısından önemli olmuştur.

Araştırma anket safhasında yukarda söz edilen kaynaklar arasında 7 bölge 14 ilde olduğu belirlenen 4 tematik alana dâhil olduğu düşünülen gönüllü kuruluş sayıları şu şekildedir:

- Kadın: 438
- Engelli: 506
- Çevre: 529
- Gençlik: 557

Bunlar arasından toplam 14 ilde her tematik alanda 150'şer kuruluş seçilmiştir. Kuruluşların seçiminde mümkün olduğunca aktif olan kuruluşlar olmaları esas alınmak üzere seçimde şu kriterler esas alınmıştır:

- Web sayfasının olup olmaması varsa güncelliği,
- Google arama motorundaki taranma sayıları,
- Son bir yıl içerisinde 3 etkinlik yapmış olmak,
- Son bir yıl içerisinde yerel ya da ulusal basında haber olmuş olması,
- Şubesi olup olmadığı.

Kuruluşlar tematik sayılara ve illere dağılımlarına dikkat edilerek yukarıdaki özellikleri en fazla gösteren kuruluşlardan en aza doğru örneklem sayımızı dolduracak şekilde seçilmiştir. Araştırma kapsamında bütün tematik alanlara eşit sayıda anket yapılması planlanmıştır. Fakat araştırma kapsamındaki bazı illerde bazı tematik alanlardaki kuruluşların yetersizliği ve Van ilinde yaşanan deprem nedeniyle ilgili sayısal dağılım tam olarak gerçekleştirilememiştir. Sözkonusu ilde ulaşılabildiği kadar gönüllü kuruluşa görüşülmüş eksik kalan görüşmeler diğer illerde ilgili tematik alanlarda tamamlanmıştır. Ayrıca, çevre kuruluşlarının sayısındaki sınırlılık tematik dağılıma dört dörtlük bir uyum sağlanmasına mani olmuştur. Buna rağmen tematik alanlarda gerçekleşen sayısal dağılım analizler için yeterli doygunluğu sağlamıştır.

Van ilindeki deprem, uygulamaları sekteye uğratmasının yanında diğer illerdeki görüşme sayılarını ve tematik alanlardaki görüşme sayılarını da etkilemiştir. Görüşmelerin tematik alanlara dağılımının dört dörtlük yapılamamasının öteki nedeni, Anadolu'nun birçok ilinde örneğin Konya, Manisa, Diyarbakır, Malatya gibi illerde özellikle çevre ve kadın alanında faaliyet gösteren gönüllü kuruluş sayısındaki yetersizlik olmuştur. İllerde yaşanan sorunlar neticesinde yapılan yüz yüze anket uygulamalarının tematik alanlara dağılımı şu şekilde olmuştur:

Tablo 2. Kuruluşların Tematik Dağılımı

Kuruluşların Tematik Dağılımı	Frekans	Yüzde
Kadın	151	25.2
Engelli	152	25.3
Çevre	137	22.8
Gençlik	160	26.7
Toplam	600	100.0

Araştırma kapsamında görüşülen gönüllü kuruluşların yarısından fazlası 3 büyük ildedir. Üç büyük şehirdeki tematik dağılımın etkisinden ötürü söz konusu durum anketlerin bölgesel dağılımına da yansımıştır. Marmara Bölgesi en çok anket uygulanan bölge olurken, İç Anadolu ve Ege, Marmara Bölgesini takip eden iki büyük bölge olmuştur.

Tablo 3. Kuruluşların İllere Dağılımı

Kuruluşların İllere Dağılımı	Frekans	Yüzde
İstanbul	155	25.8
Ankara	103	17.2
İzmir	70	11.7
Adana	41	6.8
Bursa	43	7.2
Trabzon	31	5.2
Antalya	24	4
Gaziantep	24	4
Diyarbakır	23	3.8
Samsun	22	3.7
Konya	21	3.5
Malatya	16	2.7
Manisa	16	2.7
Van	11	1.8
Toplam	600	100.0

Araştırma anket safhasını uygulama esnasında karşılaşılan bir diğer zorluk vakıflara erişimdir. Başlangıçta her tematik alanda 120 dernek ve 30 vakıfla görüşülmesi planlanmıştır fakat gerek 4

tematik alanla ilişkili vakıf sayılarındaki yetersizlik, gerekse Türkiye’de bu alanlarda faaliyet gösteren vakıfların araştırma illerine dağılımındaki karmaşıklık, kotaların gerçekleştirilmesine mani olmuştur. Bu duruma görüşme yapılabilecek bazı vakıfların gerek yöneticilerine erişilememesi (bir kısmının araştırma takvimine uygun olmayan tarihlere randevular vermesi) bu alandaki işleyişi zorlaştırmıştır. Sonuç olarak tematik alanlardaki sayılar analiz aşamasında vakıf dernek karşılaştırmalarını yapmamıza engel olmayacak sayıda olmakla beraber başlangıçta öngördüğümüz sayıda gerçekleşmemiştir.

Tablo 4. Kuruluş Statüsü

Kuruluş Statüsü	Frekans	Yüzde
Dernek	530	88.3
Vakıf	56	9.3
Kooperatif	14	2.3
Toplam	600	100.0

Araştırma dâhilinde bu alanda en yaygın örgütlenme biçimi dernek şeklinde olması nedeniyle en çok dernek tüzel kişiliğine sahip gönüllü kuruluşlarla görüşülmüştür. Vakıf tüzel kişilikleriyle daha çok çevre temasında görüşülmüşken, kooperatiflere daha yaygın biçimde kadın kuruluşları arasında rastlanmıştır. Gençlik alanında kooperatif örgütlenmesine rastlanmamışken bu tematik alanda vakıf örgütlenmesi diğer tematik alanlara göre daha az sayıdadır. Kooperatif sayısındaki düşüşe istinaden araştırma boyunca kuruluşların yasal statülerine göre yapılacak karşılaştırmalarda kooperatifler karşılaştırma dışında tutulmuş, yasal statüye bağlı karşılaştırmalı analizlerde dernek ve vakıflar kullanılmıştır.

Tablo 5. Kuruluş Statülerine Göre Tematik Alanlar

Tematik Alan	Kuruluş Statüsü (%)		
	Dernek	Vakıf	Kooperatif
Kadın	86.1	7.9	6
Engelli	90.1	8.6	1.3
Çevre	83.2	14.6	2.2
Gençlik	93.1	6.9	0
Toplam	88.3	9.3	2.3

Dört tematik alandaki yüzyüze görüşmelerin illere dağılımlarıysa şu şekilde olmuştur:

Tablo 6. İllere Göre Tematik Alanlar

İl	Tematik Alan STK Sayısı (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
İstanbul	27.8	22.4	32.8	21.3
Ankara	15.2	19.1	18.2	16.3
İzmir	12.6	9.9	13.1	11.3
Diğer	44.4	48.7	35.8	51.3
Toplam	100	100	100	100

2.3. Bulanık Bilişsel Haritalama Safhası Amaç, Yöntem ve Tekniği:

Araştırmanın bu bölümü, Bulanık Bilişsel Haritalama yöntemiyle yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bilişsel haritalama belli bir konuya ilişkin öznel yargı/inanç/algıyı; konuya ilişkin kavramlar arası kurulan nedensellik ilişkilerini ortaya çıkarmaya yarayan bir grafik temsil ve analiz yöntemidir. Bir başka deyişle bilişsel haritalama belli bir konuya veya alana ilişkin zihinsel modellerin grafik biçiminde ortaya çıkarılmasına olanak sağlar. Niteliksel ve niceliksel yaklaşımları harmanlama özelliği vardır.

Bilişsel haritalar, katılımcının algısı bağlamında, bir sistemin iki temel unsur bakımından grafik tarifini yapmaya imkan verir:

- Kavramlar arası pozitif/negatif nedensellik
- Kavramlar arası ilişkinin büyüklüğü

A'dan B'ye doğru giden pozitif işaretli bir ok, A'nın B'yi nedensel olarak artırdığına işaret eder; A'dan B'ye doğru giden negatif işaretli bir ok ise, A'nın B'yi nedensel olarak azalttığını gösterir.

Bu safha ile amaç, "iç yönetim kültürü" ve "demokratik süreçlere katkı ve katılım" konularında Gönüllü Kuruluş yöneticilerinin bilişsel yapısını ortaya koyarak, hedeflenen sivil toplum eksenleri

için gerekli analizleri pekiştirmektedir. Sonuç olarak, gönüllü kuruluş yöneticileri olacak katılımcılara, ilgili iki tema etrafında ayrı ayrı formülleştirilmiş birer soru yöneltilmiş ve katılımcılardan yukarıda genel olarak açıklanan nedensellik ilişkileri etrafında her bir soruyla alakalı ilişkilendirdikleri kavram ve alt-temaları ayrı ayrı haritalandırmaları istenmiştir.

Bulanık Bilişsel Haritalama kapsamında katılımcılara iki ayrı kategoride soru yönlendirilmiştir. Sorular 4 tematik alandan 30'ar yönetici seçilerek yöneticilere yöneltilmiştir. Seçilen haritalama yöntemi gereği, kavramsal doyumunu yakalamak, her bir tematik alan için istatistiki açıdan yeterli minimum örnekleme erişmek için minimum 30 görüşme baz alınmıştır.

240'ı analiz edilebilir 280 harita hedeflenen bu safhada bazı hatalı, eksik uygulamaların analize dahil edilmemesiyle analiz edilebilir haritaların sayısı 236 şeklinde gerçekleşmiştir. Bunların değişik tematik alanlara ait olmalarından kaynaklı olarak elimizde analiz edilebilir 36 çevre, 31 engelli, 25 gençlik, 26 kadın kuruluş yöneticisine ait iki ayrı kategorilerdeki sorulardan oluşan 236 harita bulunmaktadır. Her tematik alan için ulaşılan tematik analizi mümkün kılan bir sayıdır.

Bulanık Bilişsel Haritalamaların uygulanacağı gönüllü kuruluşlar aktiflik düzeyleri referans alınarak seçilmiştir. Harita uygulanacak kuruluşlar, aktif gönüllü kuruluşlar arasından tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Aktiflik için belirlenen kriterle yüz yüze uygulamalarda dikkat edilen kriterlerin aynısı olmuştur:

- Web sayfasının olup olmaması varsa güncelliği,
- Google arama motorundaki taranma sayıları,
- Son bir yıl içerisinde 3 etkinlik yapmış olmak,
- Son bir yıl içerisinde yerel ya da ulusal basında haber olmuş olması,
- Şubesi olup olmadığı.

Bu safhada elde edilen haritalar kodlanarak FCMapper adlı analiz yazılımıyla incelenmiş ve Pajek adlı harita görselleştirme yazılımıyla toplu bilişsel haritalamalar oluşturulmuştur.

Bulanık Bilişsel Haritalama safhasında önemli olan katılımcıların kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri kavramsal yanıtlar, bu kavramlarla neyi ifade ettikleri, kavramlar arasında hangi ağırlıkta ne tür ilişkiler kurduklarıdır. 4 tematik alanda aktif olan gönüllü kuruluş yöneticilerinin kurum içi demokratiklik, kurum içi yönetim kültürü konularında hangi kavramları bildikleri, kavram zenginlikleri ve hangi ilişkileri daha önemli buldukları ortaya konmaya çalışılmıştır. İşlem yapılırken katılımcılara demokratiklikle alakalı ve ideal bir durumu sormak yerine –ki doğrudan sorulan bir soru katılımcıyı yönlendirebilir- ilk etapta katılımçılık, demokratikleşme kavramlarının akıllara gelmediği Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarına dair genel ve olgusal sorular sorulmuştur (Bakınız: Ek 2). Haritalama safhasında katılımcılara yöneltilen sorular şunlardır:

1. Sizce Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının itibarını neler arttırıyor ya da azaltıyor; Türkiye’de STK’ları güvenilir ya da güvensiz kılan faktörler nelerdir? Bu faktörleri ve bu faktörler arası ilişkileri haritalandırınız.
2. Türkiye’deki STK’ları, toplumsal yaşama etkileri itibariyle güçlü buluyor musunuz? Onları güçlü ya da zayıf yapan faktörleri ve bu faktörler arası ilişkileri haritalandırınız.

Katılımcıların Türkiye’deki STK’ların itibarlarını arttıran ya da azaltan onları güvenilir ya da güvensiz kılan faktörler arasında kurum içi demokratiklik, karar alımlarında merkezîyetçilik, üye katılımı, şeffaflık, bilgi, belge paylaşımı gibi durumları görüp görmedikleri Bulanık Bilişsel Haritalama uygulamalarıyla detaylı biçimde ortaya çıkarılmıştır.

3. LİTERATÜR ÖZETİ

3.1. Genel Bilgiler

Araştırma, Türkiye'deki gönüllü kuruluşların sivil toplum açısından niteliklerini, politika, demokratiklik, ekonomik düzey, agresiflik ve fayda eksenlerine göre betimlemeyi ve ayrıştıkları noktaları sergilemeyi hedefliyor. Araştırma, kuruluşları aşağıdaki bölümlerde tarif ve teklif edilen projenin yürütücüsünün konu ile ilgili önceki araştırmasına¹ dayanan "sivil topoğrafya" tasnifine göre değerlendirecek. Araştırmanın çerçevesine ışık tutacağına inandığımız konular ve tartışmalar şunlar:

1. Öncelikle sivil toplum kuruluşlarının gündemde kapladığı hacmin büyüdüğü son yirmi yılın bir değerlendirmesi, günümüz ampirik çalışmalarının çerçevesini oluştururken dayanacağımız önemli bir zemini oluşturmaktadır.
2. Gönüllü Kuruluşların "sivil toplum" bağlamında nasıl kavramsallaştırıldığı ve kategorize edilebileceğine dair literatürdeki tartışmaların değerlendirilmesi kullanılması önerilen tasnifin dayanaklarını ortaya koyacaktır.
3. Türkiye'de gönüllü kuruluşlara dair çalışmalar ve kategorizasyon çabaları mevcut çalışmanın nasıl bir bilgi birikimi üzerine geliştirileceği ve doldurmayı hedeflediği boşlukları görmek açısından önemlidir.
4. Bu bölümde yer verilecek diğer bir kısımda ise araştırmanın üzerinde yükseleceği, araştırmacının 2009'da tamamladığı "Türkiye'de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü" isimli araştırmanın çerçeveye katkı sağlayan sonuçları resmedilecektir.

¹ Doç. Dr. Mesut YEĞEN yürütücülüğünde tamamlanan, TÜBİTAK 1001 Programı altında desteklenen, 107K219 no'lu "Türkiye'de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü" başlıklı araştırma, 2007-2009 araştırma döneminde tamamlandı. Sivil-topoğrafik tasnifi ortaya çıkarma amaçlı "Gönüllü Kuruluş Profili" safhası sonunda 26 ilde faal dernek, vakıf ve az sayıda kooperatif ile temas kuruldu; çalışmaya katkıda bulunmayı kabul eden kuruluşların temsilcileri ile görüşmeler yapıldı. "Gönüllü Kuruluş Yöneticisi Profili" safhası sonunda da 26 ilde 4787 dernek ve vakıf yönetim kurulu üyesi ile araştırma kapsamına girmiş oldu. önerilen araştırma projesi, 2007-2009 arasında tamamlanan ilk araştırmanın sonuçlarını derinleştirmeyi, açığa çıkardığı boşluğa ilişkin bilgi üretmeyi hedeflemektedir. 107K219 no'lu araştırmanın Sonuç Raporu'nda işaret edilen, o araştırmada ele alınamayan ama sonuçların işaret ettiği derinleştirme noktaları, önerilen yeni araştırmanın çatısını oluşturmaktadır. Sözkonusu rapordan faydalanılarak hazırlanan kavramsal çerçeve, önerilen araştırmanın odağında yer alan sivil toplum eksenleri (politika, demokratiklik, ticari düzey, agresiflik ve fayda eksenleri) üzerine tartışmaların aktarılmasıyla genişletilen literatür taramasına dayanmaktadır.

5. Son olarak araştırmanın odaklandığı kuruluşların sivil toplum kültürlerini ele alacağı beş eksen (politika, demokratiklik, ticari düzey, agresiflik ve fayda eksenleri) üzerine tartışmalar gözden geçirecektir.

3.2. Türkiye’de Sivil Toplumun Yükselişi

Yakın siyasi tarihimizde 1980 sonrası önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte, esas olarak 1990’lı yıllarda yaşanan bir dizi siyasal, toplumsal, ekonomik ve “doğal” gelişme, sivil toplumun gündelik söylemin vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmesine ve “ciddiye alınmasına” yol açtı. 1996 yılında Türkiye’de düzenlenen HABİTAT konferansı bir yandan sivil toplum kavramını yoğun bir şekilde gündeme getirirken, bir yandan da “Türkiye’den yüzlerce STK ve diğer paydaşın küresel sivil toplum hareketine katılmalarına, sosyal adalet ve sürdürülebilir kalkınma alanlarında gündemlerini genişletmelerine neden oldu.” (TUSEV, 2006: 14). Yine 1996 Kasımında meydana gelen Susurluk kazası, kazanın ardından gündemi belirleyen “derin devlet tartışması” örgütlü ve örgütsüz sivil inisiyatifler tarafından gerçekleştirilen geniş katımlı eylemler (örneğin “sürekli aydınlık için bir dakika karanlık” gibi) bu süreçte son derece önemli bir rol oynadı.

17 Ağustos 1999, Türkiye’de özellikle kamuoyunun sivil toplum ve devlet algısında meydana getirdiği dönüşüm açısından önemli bir tarih. 17 Ağustos Depremi resmi rakamlara göre 17 bin kişinin yaşamını yitirmesi, onbinlerce insanın yaralanması ve yarım milyon insanın evsiz kalması ile sonuçlandı. Dünya Bankası Marmara Depremi Değerlendirme Raporu’nda, 17 Ağustos Depremi’ni, yakın tarihte herhangi bir ulusun karşı karşıya kaldığı en zor kriz yönetimi deneyimi olarak adlandırdı. (aktaran Jalali, 2002: 124) Devletin ve hükümetin kriz yönetiminde gösterdiği kapasitesizlik ve yavaşlık, Kızılay’ın müdahalelerinin ve ekipmanının yetersiz kalması vatandaşını her hal ve koşulda koruyan-kollayan devlet imgesine büyük bir darbe indirdi. (Kubicek 2002; Jalali 2002). Devlet kurumlarının yetersizliğinin üzerine, görünürde AKUT olmak üzere, yüzlerce sivil toplum örgütünün ve herhangi bir sivil toplum örgütüne üye olmayan vatandaşın arama-kurtarma çalışmalarında ve müteakip süreçteki etkinliği eklenince, sivil toplum konusu olanca yakıcılığıyla masaya yatırılmaya başlandı. Buna ek olarak, gerek arama kurtarma çalışmalarında, gerekse

sonraki süreçte birçok yabancı sivil toplum örgütünün ve sivil inisiyatifin etkinliği, sivil toplum ile küreselleşme arasındaki bağların daha net bir şekilde görülmesine yardımcı oldu. (Keyman ve İçduygu, 2003: 227).

Hükümetin yükselen eleştirilere karşılık sivil toplum örgütlerini, AKUT başta olmak üzere, 'şov yapmakla' suçlaması, sonrasında 1 Eylül 1999'da kamuoyuna sunulan ve 101 sivil toplum örgütünün imzasını taşıyan bildiride, birbirinden farklı sivil inisiyatiflerin "ortak aklının" ürünü olduğuna işaret edilerek sivil toplumun devlete rakip olarak ele algılanmaması gerektiğine, devletin her toplumsal sorunun çözümüne koşamayacağına ve koşmaması gerektiğine, bireyin devlet için değil, devletin birey için var olduğuna dikkat çekildi ve demokratik bir toplum için sivil katılım ve yönetim ihtiyacı dile getirildi. Bütün bu gelişmeler, Türkiye'de sivil toplumun güçlü ve olgun olmamakla birlikte gelecek vadeden ve canlı bir alan olduğunun altını çiziyordu (Jalali, 2002: 130). Kubicek'in (2002: 768) uyarısını dikkate alarak, 17 Ağustos Depremi'nin Türkiye'de sivil toplumun kurumsal ve örgütsel yapısında radikal bir değişime yol açtığını iddia etmemekle birlikte, söz konusu afetin özellikle kamuoyunun sivil toplum algısında önemli bir değişime yol açtığını söyleyebiliriz.

Şubat 2001'de Türkiye, sonuçları çok yıkıcı olan (işsizlik, yoksulluk, eşitlik, mevcut olan devlet merkezci Türk politikasına karşı tatminsizlik ve kızgınlığın artması gibi) şiddetli bir ekonomik kriz ile karşı karşıya kaldı. Ardından, devletin o denli güçlü olmadığı çok daha açık bir şekilde ortaya çıktı. 1990'lı yıllarda, toplumun laik ve bölgesel bütünlüğünü korumak adına devletin toplumu güvenlik esaslı yönetmesi ve bunu yaparken demokratikleşmenin ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin yapısal sorunlarına değinmekten çok güvenlik konularına öncelik vermesi, devletin giderek yozlaşarak popülist bir şekilde organize olmasına ve ekonomik küreselleşmenin spekülasyon ataklarına karşı hassasiyetin artmasına neden oldu. Şubat 2001 ekonomik krizi ise bu durumu açığa çıkardı. (Alper ve Öniş, 2003).

Türk ekonomisinin çöküşü, çözümü devleti etkili, verimli, hesap verebilir ve demokratik bir yönetim kurumu haline getirmek amacıyla, devlet-ekonomi ilişkilerinin radikal bir şekilde yeniden

yapılandırılmasını gerektiren bir 'yönetim krizi' olarak değerlendirilebilir. 'Güçlü ekonomi programı' olarak bilinen program, devlet-ekonomi ilişkilerini, makro-ekonomik istikrar ve etkin/verimli bir kamu yönetimi sağlayacak bir yönetim mantığı temelinde yeniden yapılandırmak hedefiyle gündeme geldi. (Derviş 2001). Program, güçlü devlet geleneğinin sonlandığı bir dönemde, etkin devlet arayışının demokratik ve sürdürülebilir ekonomik büyüme çerçevesinde başlatılması anlamına da geliyordu. Devlet-ekonomi ilişkilerini yeniden-yapılandırma, devleti etkin ve verimli bir yönetim aygıtı olarak yeniden-kurma ve en azından retorik düzeyinde, demokrasi ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi birbirleriyle bağlantılı bir ilişkili olarak görme, güçlü ekonomi programının sivil toplumu tüm bu süreçlerin önemli bir aktörü olarak görmesine yol açtı. Sivil toplum, sadece "etkinlik-verimlilik-şeffaflık-sorumluluk ekseninde" devletin yeniden yapılanmasının ve iyi ve verimli toplum yönetiminin ve demokratikleşmenin önemli bir aktörü değil, aynı zamanda güçlü ekonomi programının siyasi ve toplumsal aktörler tarafından kabul edilmesi ve desteklenmesine ciddi katkı verecek ve bu bağlamda da daha istikrarlı, daha iyi yönetilen bir Türkiye'nin ortaya çıkmasının "önemi artık küçümsenmemesi gereken bir aktörüydü." Dahası, sivil toplumun algılanmasındaki bu önemli değişimin, sivil toplumun (a) Türkiye'de devlet-toplum/birey ilişkilerinin demokratikleşmesinin, bu anlamda (b) demokratikleşmenin toplumsal yaşamda yerleşikliği ve derinleşmesinin ve sonuçta "demokratikleşme, sürdürülebilir ekonomik kalkınma-güvenlik ilişkilerini" bir arada, beraber ve "karşılıklı birbirlerini etkileyen ilişkiler" olarak düşünülmesinin önemli bir aktörü olduğunun ortaya çıkmasına da ciddi bir katkı verdiğini söyleyebiliriz. Ekonomik kriz ve sivil toplum arasında doğrudan bir bağ kurulmasa da, güçlü devlet geleneğini demokratik etkinliğe vurgu yaparak yeniden yapılandırma eğiliminin sivil toplumun devlet-toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi için gerekli unsur olarak görülmesini arttırdığı söylenebilir.

1996 ve 1999 yıllarında doğrudan etkileri kolaylıkla gözlemlenebilen bu gelişmelere ek olarak 1999 ve 2001 yıllarında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde attığı önemli adımlar Türkiye'de genel olarak sivilleşme ve demokratikleşme, özel olarak sivil toplumun gelişimi bağlamında konumuzu yakından ilgilendiren muazzam öneme sahip açılımları da gündeme getirdi. Avrupa

Birliği'ne üyelik sürecinin sivil toplum üzerine etkileri ve sivil toplumun bu süreçteki yeri bu sebeple dikkatle incelenmeye değer.

Sivil toplumun güncelliğinin ve siyasal-toplumsal söylemin merkezine oturmasının temel dinamiklerinden birinin küreselleşme ile birlikte ulus devlet temelli geleneksel siyaset yapma tarzının içine düştüğü bunalımdır. Keyman ve İçduygu bu küresel değişim sürecinde özellikle son on-onbeş yıllık dönemde Türkiye'nin de hızlı bir sosyokültürel, ekonomik ve siyasal dönüşüm yaşadığının altını çiziyorlar (2003: 221). Bu değişimin en önemli boyutlarından biri, bahsi geçen dönemde sivil toplumun nitelik ve nicelik bakımından artan önemi ve gücüdür (Şimşek, 2004). 1990'lar ekonomik eylemlerin, toplumsal grupların ve kültürel kimliklerin görece özerkliğe kavuştuğu, "özerk bir toplumsal alanın" yükselişine yol açan bir döneme işaret etmektedir (Keyman ve İçduygu 2003: 221; Göle 1994: 214-218; Şimşek 2004: 48). Söz konusu olan 1980 sonrası dönemle birlikte sadece sivil toplumun güçlenmesi ve özerkleşmesi değil, genel olarak toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapıda önemli dönüşümlerin yaşanmasıdır. Nilüfer Göle'nin deyişii ile, "Türkiye 1980'lerde yeni bir zaman dilimine" girmiştir; "siyasetteki zaman kavramı da piyasa ekonomisine paralellik göstererek değişime uğramış," siyaset hiç olmadığı kadar "şimdilemiş", bugüne dair hale gelmiş ve kişiselleşmiştir (2000: 7).²

Osmanlı-Türk siyasal ve toplumsal yapısında sivil toplum geleneğinin zayıflığı söz konusu ise de, özellikle vakıflar örneği düşünöldüğünde, devlet dışı örgütlenmelerin toplumsal dokunun ayrılmaz bir parçası olduğu söylenebilir. Vakıfların sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları başlığı altında incelenip incelenemeyeceği başlı başına cevaplanması gereken bir sorudur. Bahaeddin Yediyıldız "Türk Hayrat Sistemi ve Sivil Toplum" adlı makalesinde Osmanlı-Türk siyasal ve toplumsal yapısında vakıfların ve genel olarak hayırseverlik faaliyetlerinin köklü geleneğinin altını çizirken sivil toplumun modern bir kavram olduğunu ve "geçmişten günümüze intikal etmiş bir kurumu" bu kavramla ifade etmemizin mümkün olamayacağını belirtir (2006: 7). Vakıfların bireylerin hür iradeleri ile kurulmuş olmaları, belirli bir kaynağa sahip olmaları ve bu kaynağı harekete geçirerek

² "1970'li yılların devrimci, gelecekteki bir zamana sığrama yapmak isteyen siyaseti yerini güncel sorunların siyasallaşmasına bıraktı. Böylelikle ilk defa deniz kaplumbağaları, deterjanlar gibi, çevreyi, sağlığı, bugünü ve kişiyi ilgilendiren sorunlar siyasetin gündemine girdi. Bilinç bugünleştii, kişiselleştii." (Göle 2000: 7)

çalışmaları ve belirli bir hedefe yönelik olarak kurulmaları bakımından ise sivil toplum kuruluşları ile önemli benzerlikleri vardır. Ancak sivil toplumu devlet ve ekonomiden ayırmış, üzerinde devlet denetimi olmayan, gönüllü bir temelde katılımcılığı ve demokratikleşmeyi hedefleyen “örgütsel bir yaşam” olarak düşünürsek Türkiye’de sivil toplumun geleneksel vakıf sisteminden ayrı ve bu sisteme oranla çok daha genç ve olgunlaşmamış olduğunu görürüz (TÜSEV, 2006: 36).

2000’lerin başlangıcındaki en önemli tarihsel gelişme, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylığının kabul ve ilan edildiği 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi’nden beri hareketlenen Türkiye-AB ilişkilerinin derinleşmeye başlamasıdır. Bu süreç, Türkiye’nin 2002 Kopenhag Zirvesi’nde üyelik müzakerelerini başlatmak için şartlı tarih alması ile yeni bir ivme kazanmıştır. Kopenhag siyasi kriteri temelde, aday ülke tarafından demokrasinin gerekli koşullarının oluşturulması ve devlet-toplum ilişkilerinde yaşama geçirilmesini işaret etmektedir. Demokratik devlet düzeninin oluşturulması, azınlık hak ve özgürlüklerini de içeren bireysel hak ve özgürlüklerin korunması, AB üyeliği için gerekli olan siyasi kriterin temelini oluşturmaktadır. Türkiye-AB ilişkileri geliştikçe, bu durum hükümeti çeşitli yasal ve yapısal değişiklikler yapmaya ve aynı zamanda devlet-toplum ilişkilerinde olan bu değişiklikleri Türk demokrasisini, Avrupa standartlarına yükseltmek için uygulamaya koymaya zorlamıştır (Aydın ve Keyman, 2004).

Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan bu derinleşme ve belirginleşme süreci, aynı zamanda sivil toplumun gelişmesine önemli katkılarda bulunmuş, sivil toplumun bugün “Türkiye’nin iyi, demokratik ve adaletli yönetimi” için önemli bir aktör olarak kabul edilmesinde etkili bir rol oynamıştır. Türkiye-AB ilişkilerinin sivil toplumun son yıllarda gösterdiği gelişimine katkısı, üç boyutta incelenebilir. Birincisi, Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşmenin temel nedeni olan Kopenhag siyasi kriterlerinin, özünde devlet-toplum/birey ilişkilerinde yaşanan demokratikleşme ve demokratikleşmenin bu ilişkilerde giderek ‘yerleşikleşmesi’ anlamına gelmesi nedeniyle, sivil toplumun önemini ortaya çıkmasını sağlamasıdır. (Keyman, 2007). Bu kriterler temelinde yapılan demokratik reformlar, sivil toplumun önemini ortaya çıkartmaktadır. İkincisi, Türkiye-AB ilişkilerinde demokratik reform sürecine bağlı olarak yaşanan derinleşme, hem toplumda yarattığı “haklar, özgürlükler ve sorumluluklar ekseninde vatandaşlık anlayışıyla,” hem de devlet

yönetimini etkinlik, verimlilik, şeffaflık ve sorumluluk temelinde yeniden-yapılanmaya itmesiyle, sivil topluma ve STK'lara yeni hareket alanları açmasıdır. Üçüncüsü ise, Türkiye'nin değerlendirilmeye alındığı ilerleme raporlarının gösterdiği gibi, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğinin şekillenmesinde sivil topluma önemli bir rol düştüğü, her iki taraf tarafından da kabul edilmesidir. Bu anlamda, Türkiye-AB ilişkilerinde, son yıllarda yaşanan derinleşme, sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunmuş, fakat aynı zamanda sivil toplum da bu ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bir başka deyişle Türkiye-AB ilişkileri ile sivil toplum arasında karşılıklı bir etkileşim sözkonusudur.

2002 sonu Türkiye'nin tam üyeliği üzerine Kopenhag siyasi kriterlerinde gösterilen başarı temelinde tam üyelik müzakere sürecinin gecikmeksizin başlatılacağı üzerine alınan ve ülkede 'koşullu evet' olarak tanımlanan karar sonucunda, Türkiye'nin ciddi adımlar atma süreci başlamıştır. Bu süreçte, atılan adımların başında, AB'ye uyum sürecinde temel olan Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamak üzere başlatılan "demokratik reform" sürecinin ciddi bir siyasi irade ve toplumsal desteği de içerecek bir biçimde sürdürülmesi gelmektedir. İkinci önemli adımsa, Türkiye'nin AB müktesebatına uyumunu teyit eden ulusal programın hazırlanma sürecinin tamamlanması ve Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesidir. Bu bağlamda da *Avrupa Birliği Müktesebatının Türkiye Tarafından Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı* 24 Temmuz 2003'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ulusal Rapor'da bu çalışma açısından önemli kısım, "Dernek Kurma Özgürlüğü, Barışçı Toplantı Hakkı ve Sivil Toplum" başlığı altında yer alan sivil toplumla ilgili kısımdır:

"Türk Hükümeti, sivil toplumun gelişmesine önem vermektedir. Sivil toplumun güçlenmesi, Türk demokrasisinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Dernek kurma özgürlüğü ve barışçı toplantı hakkının daha da geliştirilmesi ve sivil toplumun güçlendirilmesiyle, bireylerin toplumsal sorunların çözümüne aktif katkıda bulunmaları mümkün olacaktır."

Bu çerçevede kısa vadede:

- Ekonomik ve Sosyal Konsey'in Kuruluşu, Çalışma Esas ve Yöntemleri Hakkında Kanun Tasarısı'nın yasalaşması,
- Sivil toplum örgütleri ile ekonomik ve sosyal demokrasinin uzantısı niteliğindeki kurumsal yapılanmanın anayasal güvenceye kavuşturulması,
- İş Güvencesi Yasa Tasarısı'nın yasalaşması öngörülmektedir.

Orta vadede:

- Sendikal haklarla ilgili mevcut sınırlamaların gözden geçirilmesi, hak grevi yapılmasına olanak tanınması için Anayasa'nın ilgili maddelerinin yeniden düzenlenmesi,
- Sendikal hakların 87 ve 98 sayılı ILO Sözleşmeleri uyarınca ve Avrupa Sosyal Şartı doğrultusunda yeniden düzenlenmesi,
- Dernek kurma özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle ilgili mevzuatın gözden geçirilmesi öngörülmektedir.
- Başbakanlık tarafından Ağustos 1999'da yayımlanan bir genelgeyle, "Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu Tasarısı" yasalaşmaya değin kamu görevlilerinin sendika ve konfederasyonlar şeklinde örgütlenmesine engel olunmaması ve bu kuruluşların faaliyetlerine imkan tanınması istenmiştir.

Ulusal Program'ın dernek kurma özgürlüğü ve sivil toplum kısmından anlaşılacağı üzere, Türkiye-AB ilişkilerinde 2000 yılından beri yaşanan, 2002'de artan bir biçimde belirginleşen derinleşme süreci, Türkiye'de devlet yönetiminin ve siyasi aktörlerin sivil topluma olan yaklaşımını değiştirmeye zorlamıştır. Sonuç olarak, Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşme:

1. Sivil toplum alanının ve etkinliklerinin genişlemesi ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmuş;

2. Sivil toplumun örgütsel yapısı temelinde yasal düzenlemelerin yapılması gereksinimini ortaya çıkartmış;
3. Sivil toplumun öneminin devlet seçkinleri, siyasi aktörler ve toplumsal gruplar tarafından algılanmasına yardım eden bir işlev görmüştür.

2004 Raporu'nda, Türkiye'nin Katılım Ortaklığı öncelikleri temelinde değerlendirildiği ayrı bir bölüm de bulunmaktadır. Daha önceki raporlarda olduğu gibi, "ilerleme", kabul edilen yasa, alınan kararlar, onaylanan uluslararası sözleşmeler temelinde, uygulamaya önem verilerek ölçülmektedir. Ortaklık Anlaşması'na dayanarak oluşturulan alt komitelerinin çatısı altında sürdürülen çalışmalar devam etmektedir. Bu sürecin amacı, Türkiye'ye, idari kapasite dahil olmak üzere, mevzuatın uygulanması konusunda yön göstermektir.

İlk defa Haziran 2005'te hazırlanan ilerleme raporu temelinde, Komisyon tarafından oluşturulan Sivil Toplum Diyalogu ön plana çıkmaktadır. AB üyeleri ve aday ülkeler arasında oluşturulan bu diyalogun amacı, genişleme ile ilgili konularda sivil toplum örgütlerinin desteğini sağlamak olarak geçmektedir. AB ve aday ülkeler arasındaki iletişime STK'lar nasıl katkıda bulunabilir sorusu büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan, genişleme ve üyelik ile ilgili olarak devam eden toplumsal tartışmaların çözümlenmesi amaçlanmaktadır.

Sivil toplumun gelişmesinde örgütsel hak temelinde gelişmeler, aslında Dernek kurma özgürlüğüyle ilgili olarak başlamış ve yeni "Dernekler Kanunu" şeklinde Kasım 2004'te yürürlüğe girmiştir. 2004 İlerleme Raporu'nda da belirtildiği üzere, bu kanun derneklerin faaliyetlerine karşı olabilecek devlet müdahalesi olasılığını kısıtlaması açısından önemlidir. Kanunun dernekler adına birçok pratik yararı vardır ve böylece Türkiye'de sivil toplumun daha fazla gelişimini kolaylaştırmıştır. Ancak, bu kanunu uygulanmasıyla ilgili kuralları belirleyen, Mart 2005 tarihli düzenleme isim ve amaçları Türk Anayasası'na aykırı olduğu düşünülen derneklerin kaydedilmesini engelleyecek kısıtlamalar getirmektedir. Bu durum özellikle devletin bütünlüğünü ve laiklik ilkesini yorumlanması üzerine olan anayasa maddeleriyle ilgilidir. Pratik olarak bunun anlamı, AİHM 11. maddesinin ihlali olsa bile (toplanma ve dernek kurma özgürlükleri), amaçları

belirli bir kültürel kimliği ya da belirli bir dini yaymak olan derneklerin kayıt olamayacaklarıdır. Aslında, resmi olarak kaydolmak isteyen bu türden derneklerin birçok zorlukla karşılaştıkları bilinmektedir. Yasal ilerleme özellikle yeni ceza ve dernek kurma kanununun uygulanmaya konularak temel özgürlüklerin uygulanmasıyla elde edilecektir. Pratik olarak hem bireyler hem de sivil toplum örgütleri geçmişe oranla daha fazla özgürlüklerden yararlanmaktadır.³ Yine de, bireyler şiddet içermeyen düşüncelerini ifade etmekten dolayı haklarında soruşturma açılmakta ve suçlanmaktadır; ve ayrıca belirli dernekler faaliyetlerini engelleyen kısıtlamalarla karşılaşmaktadır.⁴

Bununla birlikte, hem 2004 hem de 2005 yıllarına ait İlerleme Raporları'nda, Türk Hükümeti'nin tavsiyeler doğrultusunda sivil topluma ilişkin yaptığı düzenlemeler genel anlamda tatminkar olarak değerlendirilmiştir. Raporlar, dernekler ve vakıfların özgürlüklerini kısıtlayan bir takım düzenlemelerin kaldırıldığını ve dernekler üzerinde devletin denetiminin (müdahalesini) bir miktar hafiflediğini belirtmektedir. Konuya ilişkin maddelerde yerel yönetimleri dernek faaliyetlerinde haberdar etme zorunluluğunun (23. Mad), dernek toplantı ve yürüyüşlerinin kayda alınması gibi düzenlemelerin kaldırılmasıyla birlikte devletin denetiminin de hafiflediğine dikkat çekilmektedir. Ancak, bizzat sivil toplum temsilcilerinin ifadelerine dayanarak "devlet otoriteleri ile diyalog geçmişe göre daha açık olmakla birlikte, yasal zeminde yapılan değişiklikler uygulamaya henüz tam anlamıyla yansımamıştır" saptaması da yapılmaktadır (AB 2004: 41). Dolayısıyla AB ile uyum doğrultusunda gerçekleştirilen değişikliklerin devlet ile sivil toplum arasında ilişkilerin gelişmesine katkı vermekle birlikte, bu ilişkinin demokratik temelde istenilen düzeye çıkmadığı sonucuna da varabiliriz. Hem 2004 hem de 2005 İlerleme Raporları bu eksikliği dile getirmektedir. Devlet-sivil toplum ilişkisi ve diyalogu son yıllarda gelişmekle birlikte "sınırlı" bir niteliktedir.

Sonuç olarak, 2000'li yıllarda Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan derinleşmenin ve belirginleşmenin, bu süreci değerlendiren 2002 ve 2004 İlerleme Raporlarının da belirttiği gibi, sivil toplumun gelişmesine önemli katkıları olmuştur. Bu derinleşme ve belirginleşme sürecinin: (a) sivil

³ Vakıflar özelinde bkz. Bikmen ve Meydanoğlu, 2006: 178-179.

⁴ Dernekler ve Vakıflar Kanununda Yapılan Değişikliklerin inceleyen bir çalışma için Sivil Toplum Geliştirme Merkezi tarafından yayınlanan "AB Uyum Sürecinde Medeni Kanun, Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanununda Getirilen Değişiklikler" metnine bakılabilir. www.stgm.org/docs/1123446809STGP-Web-DerneklerKanunudegisiklik.doc

toplumun hareket alanını genişlettiğini ve STK'ların önemini arttırdığını; (b) devlet-toplum/birey ilişkilerinde “haklar, özgürlükler ve sorumluluklar ekseninde vatandaşlık anlayışını” ortaya çıkartarak sivil toplum ile aktif vatandaşlık söylemini ilişkilendirdiğini; ve (c) toplum yönetiminin etkin, verimli, şeffaf ve sorumlu bir devlet yapısına gereksinim duyması temelinde, devlet idaresinin yeniden-yapılanmasına yol açması ve bu bağlamda sivil toplumun önemini ve rolünü belirginleştirdiğini söyleyebiliriz.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının niceliksel durumu ile ilgili yapılan her çözümleme Türkiye’de örgütlülük düzeyinin düşüklüğünden kaynaklı bir yakınma ile söze başlar. Gerçekten de 75 milyona yaklaşan Türkiye nüfusu göz önüne alındığında Türkiye’de gönüllü kuruluşların niceliksel durumunun çok da gelişkin olduğu söylenemez. İçişleri Bakanlığı’nın verilerine göre Türkiye’de 85.000’e yakın dernek ve vakıf vardır; buna göre gönüllü kuruluşların büyük bir kısmını (%94,8) dernekler geri kalanını da vakıflar oluşturmaktadır. 1980 öncesinde Türkiye’de STK sayısının 38,254 olduğu ve askeri darbe ile birlikte 20,000’den fazla STK’nın faaliyetine son verildiği düşünüldüğünde 1980’den günümüze önemli bir artışın gerçekleştiğini görmek mümkündür (Şimşek 2004: 48).

Türkiye’deki dernek, vakıf, sendika, oda ve kooperatif sayılarını gösteren Tablo 7’deki rakamlar derneklerin Türkiye’de sayısal olarak en baskın gönüllü kuruluşlar olduğunu göstermektedir.⁵ Bunun en temel sebebinin vakıf kurma prosedürünün gerek maddi gerekse hukuksal zorluğu ve dernek kurma faaliyetinin, özellikle son on yılda derneklerle ilintili hukuksal düzenlemelerle, kolaylığıdır. Ancak, derneklerle ilgili sayısal veriler bu derneklerin nitelikleri, türleri ve kuruluş gerekçeleri göz önüne alınmadan pek bir anlam ifade etmezler. Türkiye’de derneklerin türsel dağılımına (2006 rakamlarıyla) baktığımızda en yaygın dernek türünün 12,760 adet ile cami yaptırma derneği olduğunu görürüz; bu tabloya 8590 sosyal yardımlaşma ve 7546 hemşerilik derneği eklenince genel tablo daha bir anlaşılır hale gelir (TÜSEV 2006: 52).

⁵ Sivil Toplum Örgütleri ile dernekler arasında algı düzeyinde bir özdeşlikten bahsetmek mümkündür; bu durum Dernekler Dairesi Genel Başkanlığı’nın internet sayfasında uygulanan online bir ankette de görülmektedir. “Sivil toplum örgütü denince ilk akla gelen kuruluş sizce hangisidir?” sorusuna ankete katılan yaklaşık on iki bin kişinin yüzde sekseni STK denince ilk olarak derneklerin akla geldiğini belirtmiştir. <http://dernekler.icisleri.gov.tr>. Diğer üç seçenek vakıflar, siyasi partiler ve sendikalarlardır.

Tablo 7. Türkiye’de Dernek, Vakıf, Sendika, Oda ve Kooperatif Sayıları (TÜSEV)

Dernek	83.374
Vakıf	4.494
İşçi Sendikası	96
Kamu İşçileri Sendikası	54
Oda	4.794
Kooperatif	58.090
TOPLAM	150.902

Bunlar arasında sadece gönüllü kuruluş sayılarını dünyadan çeşitli örneklerle karşılaştırdığımızda Türkiye gönüllü kuruluşları fotoğrafını daha iyi anlamak mümkün olacaktır:

Tablo 8. Çeşitli Ülkelerde Gönüllü Kuruluş Sayıları

Ülke	STK sayısı	Notlar
Türkiye	87.535	<i>Faal Gönüllü Kuruluşlar toplamı, 2009⁶</i>
ABD	1.514.821	Vergiden muaf STK'lar toplamı, 2009 ⁷
Almanya	604.115	Faal STK'lar toplamı, 2003 ⁸
Fransa	800.000	Tahmini faal STK'lar toplamı, 1999 ⁹
İtalya	250.000	Tahmini faal STK'lar toplamı, 2005 ¹⁰
İngiltere	870.000	Tahmini faal STK'lar toplamı, 2007 ¹¹
Romanya	25.226	Faal STK'lar toplamı, 2001 ¹²
Mısır	15.000	Tahmini faal Gönüllü Kuruluşlar toplamı, 1997 ¹³

⁶ Dernekler Dairesi Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü verileri

⁷ National Center for Charitable Statistics, <http://nccs.urban.org/statistics/quickfacts.cfm>

⁸ CIVICUS Sivil Toplum Endeksi Almanya Ülke Raporu, 2005

⁹ Johns Hopkins Karşılaştırmalı STK Sektörü Projesi Raporu, 1999, http://www.ccss.jhu.edu/pdfs/CNP/CNP_GCS1_France.PDF

¹⁰ CIVICUS Sivil Toplum Endeksi İtalya Ülke Raporu, 2005

¹¹ The UK Civil Society Almanac 2009

¹² Nations in Transit 2002, s.316

¹³ LaTowsky, Robert J. "Egypt's NGO Sector, A Briefing Paper." Education for Development 1.4 (1997): 1

Filipinler	500.000	Tahmini faal STK'lar toplamı, 2007 ¹⁴
-------------------	---------	--

Gönüllü kuruluşlar dünyasının Ortadoğu ve Batı Asya bölgesinde kuruluş sayısı açısından en gelişkin olduğu ülke Türkiye denilebilirse de, nüfusu Türkiye'den daha az veya onunla hemen hemen aynı olan Batı Avrupa ülkelerinde çok daha fazla sayıda gönüllü kuruluş bulunduğu söylenebilir.

Türkiye'de gönüllü kuruluşların dernekler özelinde coğrafi dağılımına baktığımızda da çarpıcı bir dengesizlikle karşı karşıya kalırız. Derneklerin coğrafi dağılımı Türkiye'de bölgesel ve şehrsel eşitsiz gelişimin genel bir resmini sunmaktadır. Dernekler Dairesi Başkanlığı'ndan edinilen bilgiler eşliğinde Türkiye'de illere göre dernek dağılımına bakacak olursak, Türkiye'deki faal derneklerin yaklaşık %21'inin İstanbul'da yer aldığı; İstanbul, Ankara ve İzmir'deki derneklerin toplamının Türkiye'deki toplam dernek sayısının yaklaşık %36'sını kapsadığını görürüz. Vakıfların ise yaklaşık %50'si bu şehirlerde toplanmaktadır. Bu üç büyük şehrin Türkiye'nin toplam nüfusunun %25'ine sahip olduğu göz önüne alınırsa bu istatistikler daha fazla anlam kazanacaktır.¹⁵

Dernek ve vakıf sayıları açısından en altta yer alan illerin tümünün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunması hem ülkede var olan bölgesel eşitsizliğin hem de uzun yıllardır bölgede devam eden sorununun bir yansıması olarak ele alınabilir. Türkiye'de sivil toplumun niceliksel özelliklerine ilişkin girişilecek herhangi bir tartışma bölgesel eşitsizlik olgusunun doğasını ve dinamiklerini de göz önüne almak ve demokratik sivil inisiyatif olanaklarının tüm ülke çapında nasıl seferber edilebileceğini göz önüne almak durumundadır.

Sivil toplum kuruluşları ile ilgili bir diğer önemli veri ise Türkiye'de toplumun örgütlülük düzeyinin düşüklüğüdür. Sadece gönüllü birlikleri değil meslek odaları ve sendika üyeliklerini de kapsayan istatistikler Türkiye'de STK üyeliğinin %7.8 dolaylarında seyrettiğini göstermektedir (TÜSEV, 2006:

¹⁴ "Overview of NGOs and civil society: Philippines." Asian Development Bank's NGO and Civil Society Center, Aralık 2007

¹⁵ Bakınız <http://www.dernekler.gov.tr> ve <http://www.vgm.gov.tr>.

47). Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın derlediği son istatistiklere göre, Türkiye'de 7.126.448 kişi dernek üyesi olarak gözükmektedir. TÜİK'in 2008 "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi" sonuçlarına göre 15-64 yaş arası Türkiye nüfusu 48 milyon civarında olduğuna göre, buradan yetişkin nüfusun %14.5'inin dernek üyesi olduğu sonucu çıkarılabilir.

Örgütlülük düzeyini dünyadaki çeşitli örneklerle karşılaştırdığımızda da Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşlar hakkında daha açıklayıcı bir görünüm elde edilebilir. Buna ilişkin başvurulabilecek diğer kilit göstergeler, ülkelerdeki Gönüllü Kuruluşlarda toplam ücretli ve gönüllü çalışanların durumundan çıkarılabilir.

Tablo 9'da kuruluş gönüllülerinin ve çalışanlarının ülkelerindeki toplam istihdam içindeki payları incelenebilir:

Tablo 9. Dünyada Sivil Toplum Sektöründe Gönüllülük Ekonomisi

Ülke	Gönüllülerin yaptığı işin değeri (milyon \$)	Gönüllü sayısı (000)	Gönüllülerin yetişkin nüfustaki %
ABD	109.012,6	44.564,0	22%
Almanya	48.433,0	7.071,0	10%
Arjantin	2.693,2	1.913,0	8%
Avustralya	4.484,8	1.832,0	13%
Avusturya	1.380,4	550,0	8%
Belçika	4.197,7	809,0	10%
Brezilya	754,1	6.483,0	6%
Çek Cumhuriyeti	196,4	381,0	5%
Fas	98,4	699,0	4%
Filipinler	775,9	2.833,0	6%
Finlandiya	2.657,5	326,0	8%

Fransa	41.929,6	6.536,0	14%
Güney Afrika	960,5	2.659,0	9%
Güney Kore	2.433,2	1.204,0	3%
Hindistan	1.355,9	16.490,0	2%
Hollanda	16.991,6	1.962,0	16%
İngiltere	21.976,2	14.357,0	30%
İrlanda	715,6	293,0	11%
İspanya	7.055,1	1.681,0	5%
İsrail	894,7	235,0	6%
İsveç	10.206,1	2.009,0	28%
İtalya	8.290,7	2.048,0	4%
Japonya	23.354,8	485,0	1%
Kenya	52,0	955,0	6%
Kolombiya	229,1	1.149,0	5%
Macaristan	49,7	277,0	3%
Meksika	219,6	30,0	0%
Mısır	22,1	233,0	1%
Norveç	4.255,8	1.847,0	52%
Pakistan	68,1	133,0	0%
Peru	38,2	729,0	5%
Polonya	150,8	3.614,0	12%
Romanya	155,0	325,0	2%
Slovakya	7,3	149,0	4%
Tanzanya	289,5	2.092,0	11%
Uganda	30,5	2.606,0	23%
Toplam	316.415,6	131.557,0	-
Gelişen ülkeler ortalaması	6%		
Gelişmiş ülkeler ortalaması	15%		

Tüm ülkeler ortalaması	10%
------------------------	-----

Tabloda öncelikle dikkati çeken, yetişkin nüfusunun % 52'sinin sivil toplum sektöründe gönüllü olarak mesai harcadığı Norveç'tir. İngiltere, İsveç ve Uganda'da da bu nüfus diliminin üçte bire yakın bir oranı sivil toplum gönüllüsü olarak çalışıyor görünmektedir.

Sivil toplum sektörü gönüllülerinin harcadığı mesainin ekonomik değerine bakıldığında, 109 milyon dolarlık gönüllü istihdam ekonomisiyle ABD tüm ülkelerin önünce geçmiş durumdadır. ABD'yi sırasıyla Almanya, Fransa, Japonya ve İngiltere gönüllüleri izlemektedir.

Türkiye'de sivil toplum alanında istihdama ve gönüllülüğe ilişkin sayısal veriler incelenmemiştir. Sadece üye bazlı yorum yapmaya uygun sayısal veriler mevcuttur. Bu araştırma raporunun Bulgular bölümünde Gönüllü Kuruluşlardaki çalışanların sayılarına ilişkin veriler sunulacaktır.

3.3. Gönüllü Kuruluşlar Tasnif Biçimleri

'Sivil toplum' binlerce yıllık bir tarihsel-felsefi geleneğe dayanan, farklı tarihsel dönemlerde ve değişik çağlarda çok farklı felsefi ve siyasal kaygılarla formüle edilmiş ve bir çırpıda tarif edilmesi güç bir kavramdır. 1990'lı yıllardan itibaren gündelik söyleme hızla nüfuz eden ve yerleşikleşen bu kavram aslında felsefe ve siyaset tarihinde köklü bir geçmişi olan ve farklı tartışmaları çapraz kesen bir içeriğe sahiptir. Kavramın geçirdiği dönüşümler ve edindiği anlamlar, olumsal farklılıklar, hatta karşıtlıklar sergiler. Krishan Kumar, "sivil toplum" kavramının işe yararlığını sorguladığı çalışmasına kavramı çevreleyen belirsizliği şu sözlerle tanımlayarak başlar:

'Sivil toplum' kulağa çok hoş geliyor; duyulduğunda insanda iyi bir hissiyat uyandırıyor; eski bir şarap gibi, derin ve karmaşık. Ona kim karşı durabilir ki, kim onun başarıya ulaşmasını istemez? Yıllanmış güzel şaraplar sizi uyarabilir ama aynı zamanda sarhoş da edebilir, ayırım yapma ve açık bir amaca doğru yönelme yeteneğinizi elinizden alabilir. (Kumar 1993: 376)

'Sivil toplum' kavramının gücünden ve kapsayıcılığında kaynaklanan zaafı olarak tanıladığımız olgu, salt felsefi bir soruşturmanın ve düşünsel kaygının bir parçası olmaktan ziyade, son derece önemli toplumsal-siyasal sonuçlara sahiptir. Özellikle, kabaca son yirmi beş yıllık süreçte 'sivil toplum' kavramının, gelişmekte olan ülkelerde demokrasi ve siyasal katılım kanallarının geliştirilmesine dair tartışmalarda taşıdığı merkezi önem düşünüldüğünde, kavramsal kargaşanın toplumsal-siyasal açılımları üzerine düşünmek, bu açılımları derinlikli bir şekilde araştırmak ve sorgulamak sivil, siyasi ve ekonomik faillerin önünde duran önemi yadsınamayacak bir görevdir.

Sivil toplum kavramını açıklamaya yönelik hakim literatür büyük ölçüde belli ve somut bir sivil toplum kavramlaştırmasından hareket etmekte, kavramı devlet harici olma özelliği, gönüllülük, kendi ayakları üzerinde durma gibi boyutlarını sabitleştirerek ele almaktadır. Oysa üzerinde uzlaşılan bir sivil toplum kavramsallaştırmasından bahsetmek mümkün değildir. Sivil toplum, sanıldığı üzere tarih dışı bir kavram değil, normatif ve tarih içerisinde zamanla birbirine karşıt anlamlar içinde kullanılagelmiş bir kavramdır.

20. Yüzyılın Gönüllü Kuruluşlar çağı olduğu sıkça tekrarlanan bir yargı haline gelmiştir. Hükümet Dışı Kuruluşlar, Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Gönüllü Kuruluşlar, Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar, Üçüncü Sektör kuruluşları gibi birçok kavram; dernek, vakıf, kooperatif gibi kuruluşları tarif etmek için yer yer birbirinin yerini alacak biçimde kullanılmaktadır. Hem bu kavramların tanımlarında hem de adına ne denirse densin bu kuruluşların sınıflandırılmasındaki çeşitlilik, kavramın gücünü azaltmaktadır. Oysa neredeyse her toplumsal alanda bir gönüllü kuruluş ile karşılaşmak mümkündür. Gönüllü kuruluşların bu artan görünürlüğü ve bilinirliği kendilerinden beklentileri de artırmıştır. Gönüllü kuruluşların fonksiyonları, çalışma biçimleri, statüleri, ölçekleri, birçok farklılık içermesi, çeşitli kategorilerle gönüllü kuruluşları incelemeyi zorlaştırmaktadır. Öte yandan gönüllü kuruluşlara yönelik politika geliştirmek için gönüllü kuruluş âleminin heterojenliğini kavramak, çeşitli analiz birimlerine göre farklı muameleler geliştirmek elzemdir.

Vakil (1997: 2057), gönüllü kuruluşların özellikle kalkınmadaki genişleyen profillerine karşın gönüllü kuruluşları nasıl sınıflandırmak gerektiği konusunda bir uzlaşma olmamasının zihin bulandırıcı bir ikilem olduğunu söyler. Ona göre gönüllü kuruluşları sınıflandırma sorunu, çeşitli

disiplinlerde bu konu üzerine çalışan akademisyenler için tam bir karın ağrısıdır. Öncelikle gönüllü kuruluşların rol ve davranışları üzerine teorik tartışmalar, uzlaşan bir analiz birimi tanımlayamamaktadır. Oysa gönüllü kuruluş davranışları üzerine yapılan, ampirik araştırmalara dayanan gözlemler de anlamlı sonuçlar oluşturması için gönüllü kuruluş kategorilerine göre genelleştirilmelidir. Dolayısıyla akademik çevreler için gönüllü kuruluş kategorileri tanımlamak, hem teorik hem de ampirik bir meseledir. Öte yandan uygulayıcılar ve eyleyiciler için sınıflandırma ihtiyacının, bilgiyi ve deneysel öğrenimleri aktarmak açısından da imaları vardır (Vakil, 1997; 2057).

Gönüllü kuruluşları tasnif etmeye yönelik çalışmalar çeşitli analiz birimlerini kullanmışlardır. Hukuksal statülere göre, lokasyon derecesine göre, üye sayılarına ve/veya ekonomik gücüne göre, sektörüne ve/veya çalışma alanına göre tasnifler en yaygın olanlarıdır. Ne var ki bu yaygın tasniflerin gönüllü kuruluşları ayırıcı olma özelliği tartışmalıdır. Tüm bu tasniflerde Vakil'e göre gönüllü kuruluşları sınıflandırma sorununa üç tür yaklaşım mevcut. Birincisi meseleden topyekun sakınmayı tercih eder zira bu içinden çıkılmaz bir mesele olarak görüldüğü için, sınıflandırma ile uğraşmak yerine odaklanılan husustaki tartışmalara özel tanımlarla yetinmek daha doğru kabul edilmektedir. İkincisi belirli bir tartışmanın amaçlarına uygun olarak sınıflandırma şemaları oluşturmaktır. Bu problemi direkt olarak çözmektedir. Fakat tarif edilen bağlam sınırlarında kalmakta ve başka bağlamlara gönderme yapamamaktadır. Üçüncüsü ise sınıflandırma problemini, belirli tartışmalardan bağımsız olarak ayrı bir muameleyi hak eden bir mesele olarak ele alır (Vakil, 1997: 2058). Bu çalışmanın hedefi de sınıflandırma problemine özgün ve kapsayıcı bir yaklaşım sunmaktır.

Çeşitli kategorizasyon biçimlerini konu etmeden önce gönüllü kuruluşlarla ilgili tanımlamaları gözden geçirmekte fayda var. Gorman (1984: 2), gönüllü kuruluşları (*Private Voluntary Organizations* tabirini kullanarak), kalkınma hedefleri ve yardım hizmetleri için denizler üstü tedarikler sağlayan, hükümet dışı, vergiden muaf, karsız kuruluşlar olarak tarif etmiştir. Bu tanım daha çok kalkınmış ülkelerdeki kuruluşların, Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik aktivitelerine dayanan bir tanımdır. Ayrıca vergi muafiyeti de gönüllü kuruluşlar için standart bir uygulama

değildir. Türkiye düşünöldüğünde vergiden muafiyet Bakanlar Kurulu kararıyla elde edilen bir statüye bağıdır ve pek az sayıda kuruluş, “Kamu Yararına Kuruluş” adı verilen bu statüye sahiptir.

Salamon ve Anheier (1992) gönüllü kuruluşları tanımlarken çeşitli eksenler olduğuna işaret ederler:

- Legal (Ülkeden ülkeye değışmek birlikte, kuruluşlar hukuksal statülerine göre farklılıklar göstermektedir. Türkiye’de statülerine göre gönüllü kuruluşlar; dernek, vakıf ve kooperatifler ve bu kuruluşların şube ve temsilcilikleri ve üst kuruluşlarıdır);
- Ekonomik/finansal (Gelir kompozisyonlarına göre farklılıklar vardır. Aidat ve bağışlar, fonlar, mal ve hizmet karşılığı gelirler farklı gelir tipleridir);
- Fonksiyonel;
- Yapısal / operasyonel.

Salamon ve Anheier (1992: 11, 12) bunlar arasında yapısal/operasyonel olanın tanımlama için en uygun zemini sağladığını belirtirler ve buradan yola çıkarak gönüllü kuruluşların bu ekseninde beş önemli niteliğı olduğunu belirtirler:

- formel,
- özel (*private*),
- kâr amacı gütmeyen bir bölüşüm uygulayan,
- kendi kendini yöneten (*self-governing*) ve
- gönüllülüğe dayanan

Benzer bir şekilde Gordenker ve Weiss (1995), gönüllü kuruluşları formel, özel, kendi kendini yöneten (*self-governing*) ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak tarif ederler. Onların tanımında “gönüllülük” yer almaz, zira artan sayıda gönüllü kuruluşun operasyonlarında gönüllülük daha az yer tutmaya başlamış ve profesyonelleşme ağır basmaya başlamıştır. Öte yandan her iki betimlemede devletten bağımsızlığa ve özerkliğe bir vurgu vardır. Vakıf’e göre gönüllü kuruluş

tartışmasında diğerk önemli bir nokta, gönüllü kuruluşların sivil toplumu temsil edip etmedikleridir. Fakat temsil sorunu gönüllü kuruluş tanımlaması ve/veya sınıflandırma çabalarının bir boyutu olmaktan ziyade, gönüllü kuruluşların sorunları ve/veya sınırlılıkları tartışmalarının bir boyutudur. Tanımlamayla ilgili esas önemli bir faktör gönüllü kuruluşlar ile devlet arasında münasebettir. Mevcut tanımlamaların neredeyse tamamında gönüllü kuruluşlar özel (*private*) yani resmi olmayan ve kendi kendini yöneten (*self-governing*) yani başka bir otoritenin güdümünde olmayan nitelikleri ile tanımlanırlar. Gordonker ve Weiss'a göre bu ayırım üç tip gönüllü kuruluşu dışarıda bırakır.

Bunlardan birincisi, literatürde GONGO (*government-organized nongovernmental organizations* – hükümet tarafından organize edilen hükümet dışı kuruluş) adı verilen ve genellikle 3. Dünya ülkelerinde yardım faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla kurulmuş kuruluşlardır. Türkiye'deki valilikler ve kaymakamlıklar kontrolünde ve özel bir yönetmelikle teşekkül edilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları bunun en iyi örnekleridir. Tanımın dışarıda bıraktığı ikinci tür QUANGO'dur (*quasi-nongovernmental organizations* – sözde hükümetdışı organizasyonlar). QUANGO'lar genellikle sanayileşmiş ülkelerde kamu hazinesi kaynaklarından istifade etmek amacıyla kurulan kuruluşlardır. Türkiye'de çeşitli kamu kuruluşlarının yöneticileri güdümünde, mensuplara hizmet veren dernekler bunun örnekleridir. Gönüllü Kuruluşlara özel ve özerk nitelikleri atfederek dışarıda bırakılan üçüncü tür ise DONGO (*donor-organized NGOs* – donörler tarafından organize edilen kuruluşlar). DONGO'lar donör kuruluşların fonlama kanallarını oluşturmak için kurdukları kuruluşlardır. Açık Toplum Enstitüsü'nü bu türe örnek verebiliriz. Gordonker ve Weiss'ın sıraladığı, tanımın dışarıda bıraktığı türlere, iki tür eklemek daha mümkün: CONGO'lar (*corporate organized NGOs* – şirketler tarafından organize edilen hükümet dışı kuruluşlar) ve PONGO'lar (*public sector organized Gönüllü Kuruluş* – kamu sektörünün organize ettiği hükümet dışı kuruluşlar). CONGO'lar önceleri daha ziyade bir sermayedarın hayır işleri yaparak itibar toplama misyonu ile kurulurlar ve genellikle sermayedar aile tarafından yönetilir ve şirket ile doğrudan bir faaliyet ilişkisi içine girmezler iken, günümüzde daha ziyade şirketin itibar yönetimi ekseninde kurumsal sosyal sorumluluk ve hatta kimi sponsorluk faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla kurulmakta ve bizzat mevcut şirket yöneticileri tarafından yönetilmektedirler.

PONGO'lar ise genellikle kamu sektöründeki yöneticilerin ya da öncü kadroların girişimi ile bir kamu görevini yerine getirmek ya da kuruluşa itibar kazandırmak amacıyla kamu kuruluşu ile ilintili olarak meydana getirirler.

Özel, kendi kendini yöneten, formel ve kâr amacı gütmeyen tanımının dışarıda bıraktığı bir diğer kuruluş tipi de Vakıl'e (2059) göre CO'lardır (*community-based organizations* – topluluk bazlı kuruluşlar), zira CO'lar genellikle enformel yapılardır. Benzer bir tanıma gönüllü kuruluşlar ile taban kuruluşları (*grassroots organizations*, GROs) ya da yerel kuruluşlar (*local organizations*, LOs) arasında yapılanlar da mevcuttur (Mercer, 2002; Holmen ve Jirström (2009). Gönüllü Kuruluşlar; hukuki bir statüsü, ücretli çalışanları (genellikle kentli profesyoneller ya da uzmanlar) olan, iyi destek sağlanan (yerli ya da uluslar arası fonlayıcılar tarafından) ve genellikle görece büyük ve görece yeterli kaynaklara sahip kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. GRO'lar ise genellikle daha küçük, genellikle üyelik eksenli, ücretli çalışanlarla işlemeyen fakat bir donör ya da Gönüllü Kuruluş desteğine dayanan, bir mesele eksenli ve kısa süreli kuruluş olarak tarif edilmektedir.

Kâr amacı gütmeyen ibaresinden kaynaklı tanımın dışarıda bıraktığı da birçok hükümet dışı kuruluş vardır. Kooperatiflerin önemli bir kısmı böyledir. Öyle ki günümüzde pek çok gönüllü kuruluş yatırımlar yapmakta, kuruluşu ve misyonlarını sürdürürebilmek amacıyla kârlar elde edebilmektedir. Bu sınırlılık nedeniyle pek çok kez kâr amacı gütmeyen (*nonprofit*) yerine kâr odaklı olmayan (*not-for-profit*) tabiri kullanılmaya başlamıştır (Salamon ve diğerleri, 2000).

Gönüllü kuruluş tanımındaki bahsi geçen zorluklar ve bu kuruluşlar için farklı adlandırmaların çoğulluğu Vakıl'e (2060) göre sınıflandırma sorununu içinden çıkılmaz hale getiriyor. Gönüllü kuruluşların çok boyutlu doğası, tanımlama ve sınıflandırma çabalarında hangi boyutun daha kritik olduğu konusundaki uzlaşma zorluğunu besliyor.

Vakıl'in aktarımına göre ilk sınıflandırma çabalarından biri Esmen ve Uphoff'a (1984) ait. Yazarlar, gönüllü kuruluşları üç tipe ayırmışlar. Birincisi, genellikle kırsal olan **lokal organizasyonlar** (ki Vakıl'in yorumuna göre topluluk bazlı kuruluşlara denk bir tanımlama), ikincisi genellikle iktisadi

fayda peşinde olan **kooperatifler** ve üçüncüsü de üyelerinin belli nitelikleriyle tanımlanan **çıkarcı kuruluşları**. Bunlardan kategorik çıkarcı gurupları Esman ve Uphoff'a göre, benzer etnik, dinsel ya da ekonomik statüdeki insanları bir araya getiriyor; fonksiyonel çıkarcı gurupları da su yönetimi, halk sağlığı ya da ilköğretim gibi bir konuda iyileştirmeler peşindekileri temsil ediyor (Vakil, 2060). Bu sınıflandırma tipik bir bağlam bağılı sınıflandırmadır. Belirli bir bağlamda gözlemlenen ve belirli bir analiz hedefinde kullanılmak üzere Gönüllü Kuruluşları ayrıştırma yoluna gidilmiştir. Sınıflandırma, birçok başka bağlamda, hatta aynı bağlamda farklı hedefler için kapsayıcı ve ayrıştırıcı nitelikler sergilemeyecektir. Örneğin çıkarcı gurupları olarak tanımlanan küme birbirine benzemez çok çeşitli sayıda alt kümeyle sahiptir ve bunların bazıları aynı zamanda iktisadi faydayı da öncelerler.

Onlardan bir yıl sonra Fowler (1985) Gönüllü Kuruluşları ne olduklarına göre değil de ne yaptıklarına göre sınıflandırmanın daha anlamlı olduğuna işaret ediyor. Bu analiz düzeyi, kuruluşların ne yaptıklarıyla birbirinden farklılaşmaları itibari ile daha anlamlı bir zemin sağlıyor. Fowler, bu bağlamda iki önemli özelliğin altını çiziyor: *hesap verilebilirlik* ve *kaynaklar üzerinde kontrol* karakteristiği. Fowler, hesap verilebilirliği de iki ayrı özellik olarak tarif ediyor: hedef gruba ya da niyet edilen yararlanıcıya yönelik olan aşağı doğru hesap verilebilirlik ve fon sağlayan kaynaklara yönelik yukarı doğru hesap verilebilirlik. Fowler, bunlardan ikincisinin genellikle sağlandığını fakat birincisinin çoğu zaman eksik kaldığını belirtiyor. Bunun önemli nedeni de yararlanıcıların¹⁶ genellikle daha iyi bir alternatifte sahip olmamasıdır. Smillie (1995, aktaran Vakil, 1997: 2065) de içsel hesapverilebilirlik dediği ve üyelere ve yönetim kuruluna olmak üzere ikiye ayırdığı hesap verilebilirliğin gönüllü kuruluşlarda zayıf olduğunu düşünüyor ve içsel hesapverilebilirliğin liderlik, büyüklük ve organizasyon yapısı gibi faktörlere bağlı olduğunu belirtiyor. Smillie, özellikle kurucularının baskın olduğu küçük gönüllü kuruluşların içsel hesapverilebilirlik açısından daha zayıf olduklarını savlıyor. Türkiye’de gönüllü kuruluşların tamamına yakını için bunun geçerli olduğunu iddia edebiliriz. Brett (1993) hesapverilebilirlik boyutunun -aşağıda Wolch’un tasnifindeki aktardığımız- ticarileşmiş ve ticarileşmemiş gönüllü kuruluşlar için ayrı ele alınması gerektiğini vurguluyor. Ticarileşenlerde basitçe tüketiciler

¹⁶ İngilizce’de “*client*” kavramının karşılığı Türkçe’de “müşteri”dir. “*Client*” kavramının geniş anlamı hizmetten yararlanlardır. Örneğin muayeneye gelmiş hastalar için de “*client*” tabiri kullanılır. Literatürde Gönüllü Kuruluşların faaliyetlerinden doğrudan ya da nihai olarak fayda sağlayanlar için de bu tabir kullanılmaktadır. Metinde bu kelimenin karşılığı olarak “yararlanıcı” kullanımı tercih edilmiştir.

nezdinde ürün tercihinin belirlenen bir hesap verilebilirlik yeterli iken diğer tipte gönüllü kuruluşlar için çeşitli ilkelere göre çoğul ve birbiriyle çelişebilen türde hesapverilebilirlik niteliklerinden bahsetmek mümkün. Kaynaklar üzerinde kontrol boyutu ise karar alma süreçlerindeki katılımı ölçeklendiriyor. Fowler'ın bu iki eksen üzerinden gerçekleştirdiği sınıflandırma, kurum içi demokrasi ve işleyiş açısından ayrıştırıcı özelliğe sahip olmakla birlikte, birçok başka bağlamda bunu sağlayamıyor. Bahsi geçen niteliklerin saptanması ve derecelendirilmesindeki pratik zorluk ise tasnifin uygulanabilirlik zorluğuna işaret ediyor.

Elliott'un (1987) önerdiği tasnif ise gönüllü kuruluşların kalkınma açısından pozisyonunu ya da yönelimini hesap ediyor. Tasnife göre üç temel yönelim sözkonusu: **refah eksenliler** (belirli gruplara hizmetler sağlayanlar), **kalkınmacılar** (nihai hedefi toplumun temel ihtiyaçları açısından kapasitesini geliştirmek olan kalkınma desteği olanlar) ve **güçlendirme yönelimliler** (yoksulluğu siyasi süreçlerin sonucu olarak görenler ve bu yüzden toplumun bu süreçlere dâhilini hedefleyenler). Önceliklere göre getirdiği yenilik kuruluşun neye hizmet ettiğinin dikkate alınmasıdır. Bu tasnifin sınırlılığı ise gönüllü kuruluşlara kalkınma indirgemeci yaklaşması, kalkınma dışında bir alan tanımlamamasıdır.

Wolpert (2001), gönüllü kuruluş aktivitelerinin iyilikseverlik (*philanthropy*), hayırseverlik (*charity*) ve hizmet etkinlikleri olarak bir üçgen oluşturduklarını, gönüllü kuruluşlarından bunlardan birini ya da daha fazlası yerine getirdiğini belirtiyor. Bu sınıflandırma bağlam bağlı olma sorununa iyi bir yanıt oluşturuyor; ancak kapsayıcı olduğu tartışılır, zira her ikisi de bir hizmet vermek olarak tanımlanabilecek faaliyetlerde bulunan fakat birçok açıdan ayrılan savunucu tür kuruluşlar ile bakım faaliyeti yapan kuruluşları da aynı kategori de anmayı gerektiriyor.

Wolch (1990) gönüllü kuruluşları tasnif etmek için üç boyutlu bir kategorizasyon öneriyor. Birinci boyuta göre kuruluşun **doğrudan hizmet vermeyi** mi hedeflediği, **savunucu eksenli** mi olduğu önemli. Bu boyuttaki savunucu kuruluşlar, faydalanıcıları etkileyen özel ya da kamusal kararlar üzerinde etki yaratacak çıktılarını hedeflerken, diğerleri doğrudan hizmet sağlamayı önüne koyan kuruluşlardır. İkinci ayırım, **ticarileşmiş / ticarileşmemiş** (*commodified / noncommodified*) ayırımı.

Bu ayrıma göre iki tür kuruluş var: ürün satarak kazanç elde eden kuruluşlar ile hizmet sağlayan kuruluşlar ayrımı kastediliyor. Wolch'un üçüncü ayırım düzeyi ise **katılımcı / elitist** ikiliğine dayanıyor ve yararlanıcıların süreçlere ve kararlara dâhiline göre çeşitleniyor. Bu üç eksene göre kuruluşları çeşitli kombinasyonlarda kategoriler oluşturmak mümkün. Çok boyutlu bir analizi gerektiren bu tasnifin ayrıştırıcılığı sayılanlara nazaran daha başarılı olmakla birlikte, tasnifin uygulanması pratik zorluklar içeriyor. Zira kuruluşların özellikle katılımcılıklarını tespit etmek hem kapsamlı hem de dinamik bir analizi gerektiriyor.

Bir başka sınıflandırma kadın gönüllü kuruluşlarına odaklanan DAWN (*Development Alternatives with Women for a New Era* - Yeni Bir Çağda Kadınlarla Kalkınma Alternatifleri) tarafından, "kurumsal lokasyon", "organizasyon kompozisyonu" ve "aktivite kapsamı" baz alınarak gerçekleştirilmiş: dış inisiyatifli kuruluşlar (*outside initiated*), küçük taban kuruluşları (*small grassroots*), işçi-bazlı kuruluşlar (*worker-based*), bir politik parti ile ilişkili kuruluşlar (*affiliated with a political party*), hizmet yönelimli kuruluşlar (*service-oriented*), araştırma tipi kuruluşlar (*research type*) ve koalisyonlar. Toplumsal cinsiyet alanındaki kuruluşları anlamayı önceleyen bu tasnifteki özgünlük, birden fazla eksen bir arada düşünerek ve sadece ne yaptığına değil, hem yönelimine hem neye hizmet ettiğine dikkat ederek gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Bratton, Afrika'daki gönüllü Kuruluşlar üzerine çalışırken operasyon düzeyini baz alıyor. Ona göre bir yanda yerli kuruluşlar diğer yanda Uluslararası gönüllü kuruluşlar var. Bratton yerli kuruluşları da yukarıda tarif edilen ayrıma nazaran gönüllü kuruluşlar ve topluluk bazlı kuruluşlar olarak iki kategoride topluyor. Gönüllü kuruluşlar için ise faydalanıcılar ekseninde önemli bir ayırım yapıyor; **kendisine yararı hedefleyen üyelik kuruluşları ile başkalarına yarar sağlayan hizmet organizasyonları**. Bu ayırım kuruluşların neye hizmet ettiğini açıklamada kilit bir noktaya sahip. Fakat tek başına gönüllü kuruluş âleminin karmaşıklığını resmetmek için yetersiz kalıyor. Kendisine yararı hedefleyen kuruluşların bir kısmı dezavantajlı bir konumdan hareket ederken bir kısmı, mesleki ya da refah motivasyonu ile yola çıkabiliyor. Başkalarına yarar sağlayan kuruluşların ise yararı hangi biçimde sağladıkları önem arz ediyor. Üstelik her ikisine girmeyen, yani somut bir fayda sağlamaktan ziyade, kimliğini ya da savunduğu bir düşünceyi ifade etmeyi hedefleyen

kuruluşlarda mevcuttur. Bu kuruluşları, üye olmanın kişiye bir fayda sağladığı kategoride düşünmek de şüphelidir, başkalarına fayda sağlayan kuruluş kategorisi içinde görmek de.

Korten (1990) de benzer şekilde yararlanıcıları gözeterek 4 temel kategoriden bahseder. Üyelik ekselik kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar, kamu hizmet tedarikçisi kuruluşlar ve GONGO'lar. Yararlanıcının üyeler mi yoksa dışarı mı olduğu ayrımının yukarıda sayılan güçlü ve zayıf yanları bu tasnif için de geçerlidir. Korten'in analizinde dikkate değer nokta ise Gönüllü Kuruluşları "değer güdümlü" (*value-driven*), kamu hizmet tedarikçisi kuruluşları "piyasa güdümlü" (*market-driven*) olarak tanımlarken kullandığı değer – piyasa eksenidir. Daha önce anılan ticarileşmiş / ticarileşmemiş ayrımı ya da kar eden - kâr etmeyen ayrımları, birincileri zorunlu olarak kişisel iktisadi fayda hedefli ikincileri ise toplumsal fayda hedefli kuruluşlar olarak gören örtük bir kabule dayanırlar. Oysa ayrımı "kâr" ya da "ticaret" kavramlarında değil de "Pazar güdümü – "Değer güdümü" ikiliğine dayandırmak, iktisadi faydadan yararlanmadaki öznellik ve nesnellik ayrımının altını daha başarılı çiziyor.

Modern toplumlarda gönüllü kuruluşlar çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermekte ve farklı toplumsal roller üstlenmektedirler. Boris ve Mosher (1998), gönüllü kuruluşların sosyal, sivil ve ekonomik fonksiyonları olduğundan bahseder. Öte yandan literatürdeki tasnif çalışmalarına bakacak olursak gönüllü kuruluşların başka birçok fonksiyonu da olduklarını söyleyebiliriz. Öte yandan bu fonksiyonları aynı düzlemde ele almak da tasnif sorununda çözümü bir yere kadar ilerletebiliyor. Çeşitli tasnifleri değerlendiren Vakıl (1997; 2063) gönüllü kuruluşları organizasyonel niteliklerine göre ve özsel ve olumsal (*essential and contingent*) olarak ayırmak da fayda görüyor ve farklı boyutlara göre kategorizasyon öneriyor.

Özsel ayrımlar baz alındığında iki tasnif ekseninin öne çıktığını görüyoruz: **Yönelimlerine göre, operasyon düzeylerine göre**. Vakıl (1997: 2063) yönelimlerine göre gönüllü kuruluşları ayırmak gerekirse altı kategoriden bahsedilebileceğini belirtiyor: **Refah, kalkınma, savunuculuk, gelişim eğitimi, ağ kurma** ve **araştırma**. Buradaki kategoriler kuruluşların varoluş nedenlerine dayanıyor. Ancak tasnif yeni bir sınıflandırma sunmaktan ziyade mevcutlardan bir derleme mahiyetini

taşıyor. Bu yüzden mevcutların zaafalarını da beraberinde taşıyor. Vakil, operasyon düzeyi düşünüldüğünde ayrımın genellikle **uluslararası, ulusal** ve **topluluk bazlı** gönüllü kuruluşlar şeklinde yapıldığını, oysa bunlara özellikle 3. Dünyada **bölgesel** olanları eklemek gerektiğini belirtiyor. Bunlardan topluluk bazlı olanlarının üyelik organizasyonları olmaya daha yatkın olduklarını diğerlerinin ise hizmet organizasyonları olma eğilimlerinin güçlü olduğunu da ekliyor (aynı yer, 2064). Vakil özsel ayrımların kapsayıcı olma adına belli düzeyleri baz aldığını fakat bazı bağlamlarda özsel ayrımlara göre yapılan tasniflerin elverişsiz sonuçlar verdiğini ve olumsal tasniflerin özsel tasniflerdeki kadar kapsayıcı ve ayrıştırıcı olmamasına rağmen belli ihtiyaçları daha iyi karşılayabildiğini öne sürüyor.

Olumsal ayrımlar için Vakil'in önerdiği temel ayrımlar: **sektörel odak** ile **değerlendirme nitelikleri** (*evaluative attributes*). ICNPO'nun (*International Classification of Non-profit Organizations*, Uluslararası Kar Amacı Gütmeyen Kurum Sınıflandırması) sektörel ayrıma dayalı kategorizasyonu, sektörel odaklı tasniflere en rafine örneklerindedir. Uluslararası çalışmalar arasında en fazla kullanılan tasnif, ICNPO'dur. Bu tasnif çoğunlukla kuruluşların faaliyet alanlarına dayanmaktadır. Oniki ana kategoriden ve onların alt kategorilerinden oluşmaktadır.¹⁷ Ana kategoriler şunlardır:

1. Kültür ve Eğlence,
2. Eğitim ve Araştırma,
3. Sağlık,
4. Sosyal Hizmetler,
5. Çevre,
6. Kalkınma ve Barınma,
7. Hukuk, Savunuculuk ve Politika,
8. İyilikseverlik Aracıları ve Gönüllü Teşvikçileri,
9. Uluslararası,
10. Din,
11. İş Örgütleri, Mesleki Örgütler ve Sendikalar

¹⁷ ICNPO'nun Türkçe bir çevirisi bu raporda EK-1 olarak incelenebilir.

12. Diğerleri

ICNPO tasnifi sivil toplumun geliştiği ve hatta sektörleştiği Batı ülkelerindeki durumu resmetmek açısından elverişli olan, ancak sektörel ayrımlarla sınırlı bir araçtır. Benzer bir tasnif olan ABD'deki Ulusal Vergi Muafiyeti Olan Teşekküllerin Sınıflandırılması (NTEE - *National Taxonomy of Exempt Entities*) ise kuruluşları amaçlarına dayanarak ayırmaktadır:

1. Sanat, kültür ve insaniyetperverlik
2. Eğitim
3. Çevre ve hayvanlar
4. Sağlık
5. Sosyal hizmetler
6. Uluslararası
7. Kamusal, sosyal fayda
8. Dini
9. Müşterek, üye faydası
10. Bilinmeyen

NTEE de ICNPO gibi ağırlıkla sektörel ayrımlara dayanmakla birlikte, üye faydasını gözeten kuruluşlarla genel sosyal faydayı önceleyen kurumları ayrıştırarak kategorileştirmesi ile ICNPO'dan ayrılır. Sektörel odaklanma bir sektörü (kadın, çevre, engellilik, vb) anlamak için malzeme verirken, gönüllü kuruluşlara holistik bir bakış imkanı vermiyor. Birbirine çalışma tarzı, faaliyetleri, yönelimleri gibi birçok açıdan benzemeyen kuruluşlar bir arada anılıyor. Değerlendirme nitelikleri arasında gönüllü kuruluşlar hakkında artan merakın da etkisiyle, hesap verilebilirlik, saydamlık, verimlilik, değerler, kaynaklar üzerinde kontrol, toplumsal cinsiyet eşitliği, katılım düzeyi/tipi gibi nitelikler öne çıkıyor. Bu niteliklere göre gönüllü kuruluşları incelemenin özellikle performans değerlendirmesi açısından değeri büyük. Fakat bu niteliklerin belli bir skalada saptanması oldukça karmaşık veri analizlerini zorunlu kılıyor, üstelik oluşturulabilecek endekslerin

bağlam bağımlı ve olumsal olması gerekiyor. Ayrıca operasyon biçimleri ve yönelimler de ihmal edilmiş oluyor.

Kramer (1981), gönüllü kuruluşları rollerine göre ayırmayı önerenlerden. Ona göre gönüllü kuruluşları rollerine göre dörde ayırmak mümkün: **Hizmet sağlayıcı rol, iyileştirici ve savunucu rol, öncü rol ya da hizmet öncülüğü ve değer koruyuculuğu rolü.** Kendal (2003) da benzer bir sınıflandırmaya giderek beş küme tanımlıyor: **Hizmet ve tedarik, inovasyon, savunuculuk, ifade etme,** ve **camia oluşturma** fonksiyonları. Bu kategorizasyonlar, özellikle yönelim itibari ile kuruluşları birbirinden ayırmada başarılı bir zemin sağlıyor. Kuruluşun neye hizmet ettiğini açıklamak için de iyi bir araç oluştururken, birbirini dışlayan (*mutually exclusive*) kategoriler olma konusunda zayıf kalıyor. Kuruluşların eşzamanlı olarak birden fazla rolleri yerine getirdikleri durumlar olabiliyor. Kuruluşlara fonksiyonları açısından yaklaşan bir örnek de Salamon ve arkadaşlarıdır (2000). Yazarlar, gönüllü kuruluşları tasnif etmek için en elverişli analiz birimi olarak kuruluşların üstlendikleri sosyal rolleri ve bunların açık hale getirdiği belli zayıflıkları görüyorlar. Salamon ve arkadaşlarının öne çıkardığı **beş sosyal rol:** Hizmet, inovasyon, savunuculuk, ifade etme ve liderlik geliştirme ve camia oluşturma ve demokratikleştirme; **beş zayıflık** ise tikellik, paternalizm, aşırı amatörcülük ya da profesyonellik, kaynakların yetersizliği ve hesap verilebilirlik açığıdır.

Salamon ve arkadaşlarına göre, gönüllü kuruluşların **hizmet rolü,** kamusal ya da kolektif bir karakter arz ediyor. Bu nedenle de hizmet daha yüksek kalitede, daha eşitlikçi, daha düşük maliyet - verimlilik oranında ve daha iyi bir uzmanlık ile gerçekleştiriliyor. Bu sonuçların kaynağında ise gönüllü kuruluşların kâr amaçlı olmaması, gönüllü ve hayırsever eksenli olması, gönüllülerin ve yardımseverlerin desteğine erişim, değer eksenli misyonu ve toplum içinde oluşu yer alıyor (aynı yer, 5). Bu tespitlerin sivil toplumun zayıf olduğu Türkiye gibi ülkeler için geçerli olmadığını peşinen belirtelim. Gönüllü kuruluşların sunduğu hizmetlere Türkiye toplumunda “kalite” konusunda şüphe ile yaklaşılır. Kuruluşlar buna karşın pazar eksenli değil de değer eksenli bir motivasyona sahip olması nedeniyle beğeni toplarlar. Uzmanlık ve verimlilik konusunda da sunulan hizmetin değeri de şüphelidir. Hatta eşitlikçilik konusunda dahi gönüllü kuruluşlar, Türkiye toplumunda

yaşadıkları itibar sorunu nedeni ile şaibeli bulunurlar. Çoğunun belli ve dar bir çevreye hizmet ettiğine dair inanç toplumda güçlüdür. Kendal (2003: 93) gönüllü kuruluşların hizmet rolünün piyasanın ve devletin çuvalladığı ekonomik alanlarda devreye girmek anlamına geldiğini belirtiyor. Hizmet rolünün savunuculuktan ayrışması yanı sıra politik talep ve değişimlerden bağımsız olarak vuku bulmasıdır. Hizmet sağlama rolünü üç ayrı kategoride ele almak da mümkündür. Bunlardan birincisi doğrudan sağlanan, bakım, koruma, iyileştirme, güçlendirme vb. hizmetleri ifade eder. Buna **hizmet verme eksenli hayırseverlik** diyebiliriz. İkincisi **bağışçı hayırseverliktir (charity)**. Hayırseverlikte esas kaynakları daha talihli olanlardan ihtiyaç sahiplerine aktarma, alıcı ve bağışlayıcı arasındaki köprü değildir. Doğrudan yardım faaliyetleridir. Son olarak **vakfedici hayırseverlik (philanthropy)** olarak adlandıracağımız hizmet sağlama türünde, hastane, üniversite, müze ve belli bir topluluğun sosyal sermayesi niteliğindeki yapılar gibi kurumları kurma ve güzelleştirme hedefinde olan etkinlikler sözkonusudur ve genellikle bu hizmetleri vakıf statüsündeki gönüllü kuruluşlar verirler. Hizmet sağlama, gönüllü kuruluşlar üzerine çalışmalarda neredeyse en çok akla gelen en çok referans verilen fonksiyondur. Öte yandan sosyal fayda eksenli tüm gönüllü kuruluş faaliyetlerinin topluma hizmet etmek hedefi vardır. Hizmet rolü daha ziyade bunu doğrudan yapanlara gönderme yapar. Bunlar arasında ise hizmet faaliyetleri sağlayanlarla yardım kuruluşlarının bazı nitelikleri oldukça farklıdır. Birinciler genellikle bir dezavantajlı gruba odaklanırlar, faaliyetleri itibari ile savunuculuğa ya da ele aldıkları sorunu gündeme taşıyan etkinliklere yatkındırlar ve aynı zamanda hedef gruplarının sorunlarının çözümüne yönelik değer yaratmak gibi bir rolü de üstlendikleri olur. İkinciler, birinciler gibi emek yoğun bir ekseninde faaliyet göstermezler, kurucu ve üyelerinin ya da mobilize ettikleri toplum kesiminin iktisadi birikimini kullanırlar. Bu iki grubu bir kategoride toplamak bu nedenlerle yeniden düşünülmesi gereken bir olgudur.

Gönüllü kuruluşların **yenilikçilik rolü** ile kamusal sorunların çözümünde yeni fikirler ve yaklaşımlar geliştirmede bir öncülük rolleri olduğu kastedilir. Bu öncülük, sosyal bir sorunun belli alanlarda dokunulmamış konuları tanımlayarak ve bunlara odaklanarak, yeni yaklaşımlar ve sorunun çözümünde yeniliklerin kaynağı olarak hizmet etmeyi ihtiva eder (aynı yer, 6). Kramer'in öncü rolü olarak da tanımladığı bu nitelik, yeniliğin gerçekleştirilmesi ile sınırlı değil, onun adaptasyonu için

zeminin hazırlanmasını da kapsıyor. Yenilikçilik rolü ayırt edici bir rol olmakla birlikte kapsama alanının sınırlı olduğunu belirtelim. Konu Türkiye gönüllü kuruluşları olunca sınırlılık daha da büyüktür. Türkiye'deki gönüllü kuruluşların yenilikçi rolü ön planda olanları, ele aldıkları meselelere özgün yaklaşımlar geliştirmekten ziyade varolan yaklaşımları ya da uzmanlıkları taşıma noktasındadırlar. Dolayısıyla yenilikçilik aşırı bir beklentidir. Bunun mevcut durum ve olanaklar dışında ihtiyaç baz alındığında da aşırı olduğu söylenebilir. Meseleleri derli toplu bir şekilde gündeme taşıyacak bir birikim sağlama ve geliştirme çoğu zaman daha acil bir ihtiyaçtır. Uzmanlık ekseninde meselenin fikri temsilcisi olma, yani bir başka anlamda bağımsız bilgi üretme faaliyetinde bulunma da meselelerin çözüme önemli bir katkıdır. Mesele hakkında yenilikçi özgün ürünler, yaklaşımlar ortaya koyma bunları takip etmesi gereken ve ileri bir roldür.

Birçok tasnifin vazgeçilmez unsuru olan **savunuculuk**, Salamon ve arkadaşlarının gönüllü kuruluşlarının sosyal rolleri için tarif ettikleri kategorilerden de birini oluşturuyor. Onlara göre gönüllü kuruluşların doldurduğu alan yenilikçi katkılarla sınırlı kalmaz, hükümet politikalarının ve sosyal koşulların değişimini zorlayan çabalar da gönüllü kuruluşlardan beklentiler arasındadır. Savunucu organizasyonlar bireyler ve daha geniş politik süreçler arasında köprü oluştururlar. Grup çıkarlarını geniş kamuoyunun gündemine taşır ve politik talepler ve sosyal değişim hedeflerken sadece ait oldukları grubun yararını değil, genel kamunun da yararını gözetirler. Savunuculuk ile her türlü değerın savunulması kastedilmez. Kramer'in (1981) tarifi ile insancıl ve aydınlanmış sosyal politika için ve özellikle hak temelli çabaları savunuculuk olarak tanımlayabiliriz ve çoğu zaman bu çaba belli bir dezavantajlı grubun hakları içindir. Literatürde iki tür savunuculuk vardır: yurttaş savunuculuğu ve politika savunuculuğu. **Politika savunuculuğu** politika değişimi sağlamak ve kolektif faydayı korumak amacıyla yola çıkan doğrudan elit kesime yönelen her etkili etkinliği kapsarken; endirekt savunuculuk olarak görülebilecek **yurttaş savunuculuğu** yine politika değişimi sağlamak ve kolektif faydayı korumak amacıyla yola çıkan genel kamuya yönelen ve kamu farkındalığını artırmayı ya da belli meseleler hakkında bireysel yurttaş savunuculuğunu mobilize etmeyi hedefleyen tüm etkinlikleri ifade eder. Savunuculuk yine birçok tasnifin vazgeçemediği bir niteliktir. Hak eksenli kuruluşları savunuculukla özdeşleştiren kategorizasyonlar da mevcuttur.

Gönüllü kuruluşlar, bireylere ve gruplara kendilerini **ifade etme** ortamı sağlarlar. Kramer bunu değer koruyucu rol (*value guardian role*) olarak da tarif etmektedir: gönüllü, tikel ve sekter değerlerin değer koruyucusu olarak, gönüllü bir kuruluştan, yurttaş katılımını teşvik etmesi, liderlik etmesi, sosyal, dini, kültürel veya diğer azınlık gruplarının çıkarlarını muhafaza etmesi beklenir. Bir başka deyişle topluluklar, etnik ya da dini mirastan, mesleki çıkarlara, ortak ideolojilere ve ilgilere, musiki ya da kültürel ilgilere ve diğer binlerce uğraşı ifade etmek için gruplar meydana getiriyorlar; üstelik bu araç ile bireyler liderlik de geliştiriyorlar (Salamon vd., 2000: 7). İfade etme fonksiyonu, özellikle kimi zaman savunucu olarak değerlendirilebilen, bir değer, bir dünya görüşünün korunması, kollanması, propagandasının yapılmasını hedefleyen kuruluşları tanımlamak için başarılı bir niteliktir. Fakat nasıl her türlü savunma faaliyetinin savunuculuk olarak değerlendirilmemesi gerekirse, her türlü ifade etmenin de aynı çatı altında toplanması kategorinin ayrıksılığını zayıflatmaktadır. Örneğin, siyasi bir pozisyonun tanıtımını sağlayan kuruluşlar da kendilerini ifade etmektedir, bir sanat dalı ile meşgul olan kişiler o sanat dalındaki ürünleri ortaya koyarlarken de, ya da politik ekseninde olmasa da toplumun geneli tarafından kabul görmeyen ya da evrensel olmayan bir değeri, örneğin alkol karşıtlığını, geliştirmeyi önüne koyan kuruluşlar da ifade edicidir. Bu kuruluşların gerek muhatapları gerek ifade etme araçları çoğu zaman çeşitli farklar oluştururlar.

Çeşitlilik ve çoğulculuk adına gönüllü kuruluşlardan beklenen diğer bir rol ise birleştirici ve entegre edici unsurlar olmalarıdır. **Camia oluşturma** rolündeki merkezi düşünce, sosyal etkileşimi teşvik ederek, bir topluluk ruhu oluşumuna katkı amacıyla güven ve karşılıklı saygı alışkanlığı yaratmaktır (aynı yer, 7). Kramer bu tür ortamların bireylere, organizasyonel becerilerini, politik yeteneklerini artırma, kişisel tatmin sağlama, bir çevreye entegre olma ve normları öğrenme, bilgi edinme ve yalnızlıktan kurtulma imkânları sunduğunu ifade ediyor. Bunun yanında grup ile daha geniş toplum arasında aracılık kurma da bu rolün diğer bir misyonudur (Kramer, 1981). Bu şekilde oluşturulan ortam bireylere sosyal sermaye sağlamaktadır. Land'a göre de camia oluşturma benzer zihniyetteki bireyler arasında olur. Bireyler "bağlanma" ve "birlik olma" ("*affiliation*" and "*association*") sağlayan etkinliklerle, karşılıklı güven ve ortak değerlere dayanan sosyal ağlar oluştururlar (Land, 2001: 67, 72). Sonuç olarak camia oluşturma sağladığı iki önemli sermaye

vardır: **Bağ kurucu ve köprü kurucu** (*bonding capital and bridging capital*). Camia oluşturma fonksiyonu birçok kuruluşun neredeyse mevcudiyetini açıklar niteliktedir. Öte yandan da her kuruluşun bir camia oluşturma rolü mevcuttur. Camianın neye hizmet etmek üzere oluşturulduğu ek bir boyut olmak durumundadır. Yukarıdaki tarifler genellikle bir sosyalizasyon eğilimi ile bir araya gelenlerin camia oluşturma niteliğinden bahsetmektedir. Oysa tarif edilen diğer rollerle öne çıkan pek çok kuruluş da camia oluşturmaya hedefler. Sözelimi politik eksenli bir ifade kuruluşu, kendi değerlerini korumak için önce üyelerinin ve birinci halka hedef gruplarının aidiyet duygusu geliştirmelerini hedeflerler. Bunun en önemli araçlarından biri camia oluşturmadır.

Bu bölümde yer verdiğimiz tasnif, tarif ve yorumlama çalışmalarının neredeyse tamamı sivil topluma ve onun en somut karşılığı olarak görülen gönüllü kuruluşlara olumlu bir özsellik atfederler. Buna ek olarak da gönüllü kuruluşların faydalarına odaklanır ve bunları kategorize etmeye çalışırlar. Salamon ve arkadaşlarının ortaya koyduğu çerçevenin özgünlüğü ise bunun ötesine geçerek, gönüllü kuruluşların faaliyetleri sırasında meydana getirdikleri zafiyetlere de dikkat çekmeleridir. Salamon ve arkadaşlarının gönüllü kuruluşların özetlenen pozitif rolleri yerine getirirken açığa çıkardıklarını savundukları zafiyetlerin ilki **tikelciliktir** (*particularism*). Gönüllü kuruluşların bu tikelci niteliği, özsel olarak evrenseli temsil etmediklerine, toplumdaki çatışan dinamiklerin yansımaları olduklarına işaret etmektedir. Grup çıkarlarına ve meselelerine duyarlı hale gelen gönüllü kuruluşlar, daha geniş kamunun ya da başka grupların çıkarlarına düşmanlık geliştirebilirler. Gönüllü kuruluşlar için tikelciliğin bir sonucu da ayrımcı ve eşitsiz politikalar olabilir. Verdi (2007) bu tikelcilik sorununun gönüllü kuruluşların sivil toplum olarak görülüp görülmeceği tartışmasına malzeme verdiğini düşünür. Öyle ki gönüllü kuruluşların kamusal fayda hedeflemelerinden kaynaklı sivil toplumun bir parçası olarak görülmesi gerektiği karşısındaki görüş, gönüllü kuruluşların kamunun genel çıkarları ile örtüşmeyebileceği için aksini ileri sürer.

Gönüllü kuruluşlar için tespit edilen ikinci zayıflık **paternalizm** niteliğidir. Gönüllü kuruluşlar hükümetler gibi haklar tesis edemezler, ancak ayrıcalıklar oluşturabilirler. Bu da verilen hizmetlere bağlılığı perçinleyebilir. Daha geniş ölçekte de bağlılıklar, bireysel özgürlüğü ilerletmek yerine

engelleyebilir. Özellikle hayırseverlik eksenli kuruluşlar bu zaafı taşırlar. Başka bir örnek olarak da dezavantajlı gruplara hizmet götüren kuruluşları verebiliriz. Bu kuruluşlar, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını düzenli sağlamaya çalışarak paternalizmi beslerler.

Gönüllü Kuruluşlarda bir başka zafiyet **aşırı amatörleşme ya da profesyonelleşme** eğilimleridir. Gönüllü kuruluşlar gönüllü girdisi ve kişisel hayırsever desteklerle onurlanırlar. Yenilikçilik ve bağımsızlık adına bir artı sağlayan bu nitelik, verimsiz zaman yönetimine neden olabilmektedir. Bu sorunla baş etmek için gönüllü kuruluşlarda profesyonel istihdam hızla genişlemektedir. Bu durumda ise zamanla kuruluşun operasyonları üzerinde tam bir denetime sahip olan profesyonel kadro üyelerin, yararlanıcıların ve diğer profesyonel olmayanların dâhlini sınırlar. Bu nitelik günümüz gönüllü kuruluşlarının hem operasyonel olarak hem de kültürel olarak üstünden gelemedikleri zafiyetleridir. Genellikle tezahürü, gönüllülüğü öne çıkaranların profesyonelleşmeyi bir kirlenme olarak değersizleştirmeleri, profesyonelleşmeyi öne çıkaranların ise taban ilişkisinin zayıflaması şeklindedir.

Dördüncü bir gönüllü kuruluş zayıflığı işareti olan nitelik ise **kaynakların yetersizliğidir**. Gönüllü kuruluşlar ihtiyaç sahiplerine hizmet vermeyi hedeflemektedir. Fakat mevcut kaynakları ile bunların çoğunu dışarıda bırakmak durumunda kalmaktadırlar.

Son olarak gönüllü kuruluşların en önemli zayıflığı **hesapverilebilirlik** mekanizmalarının yetersiz oluşudur (aynı yer, 9 ve Holmen and Jirström, 2009; 434). Özel sektör, tüketiciler, hükümeti seçmenler nezdinde güvene dayalı olmayan hesapverilebilirlik mekanizmaları oluşturmak durumundadırlar. Kâr amacı gütmeyen alandaki ana hesap verilebilirlik aracını ise aksine kuruluş yöneticilerine güven duyma oluşturmaktadır. Genellikle izleme değerlendirme mekanizmalarının çeşitli maliyetler nedeniyle tercih edilmemesi sonucunda gönüllü kuruluşlarda bir **hesapverilebilirlik açığı** olduğundan bahsedilebilir. Bu yönleriyle pek çok gönüllü kuruluş sorumsuzdur. Başka bir deyişle sorumlulukları gevşektir. Aslında gönüllü kuruluşlar yöneticileri tarafından temsil edilirler ve önce üyelerine sonra tüm yararlanıcılarına karşı sorumludurlar. Fakat bu sorumluluğun işlerlik kazandığı mekanizmalar gelişmemiştir. Sorumlulardan hesap sorma

arenası olan genel kurullar ise pek çok kuruluşta işlevsizdir. Ancak katılımın üst düzeyde olduğu kuruluşlarda iç hesap verilebilirlik işlerlik kazanır ki çoğu kuruluş önemli katılım sorunları yaşamaktan muzdariptir. Dolayısıyla gönüllü kuruluşlar yararlanıcılarını katılımcı kılamamakta katılımcı kılamadıkça da onlara karşı sorumsuzlaşmaktadırlar.

Salamon ve arkadaşlarının konu ettikleri gönüllü kuruluşların zayıflıklarına “itibar yönetimi” konusundaki başarısızlıklarını eklemek mümkündür. Aslında 1990’lardan bu yana dünya genelinde gönüllü kuruluşların hızla çoğaldığına tüm dünya tanık olmakta. Bu tanıklık içerisinde gönüllü kuruluşlarına abartılı bir sempati olduğu söylenebilir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Eski Genel Sekreteri Kofi Annan gönüllü kuruluşlar için “İnsanlığın Vicdanı” tabirini kullanmaktaydı (Paul, 2000). Michael Bratton (1989), gönüllü kuruluşların katılımcılık ve demokratik değerler açısından sivil toplumun önemli destekçileri olduklarını belirtmişti. Ondan bu yana pek çok kişi gönüllü kuruluşların bu özelliklerine hem katılıyor hem de sorguluyor. Öyle ki gönüllü kuruluşlara özsel olarak beslenen abartılı sempatinin çoğu zaman toplum nezdinde gönüllü kuruluşların romantik bir idealizm imajı taşımasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Öte yandan pratikte bu aşırı beklenti yaratan imaj yukarıda anılan kimi zafiyetlerle birleşince yerini hayal kırıklıklarına bırakabilmektedir. Çoğu kuruluşun itibarlarını korumaya yönelik bir stratejileri olmaması, kendileri özsel olarak “itibarlı” görmeleri, bu kuruluşlar için “itibar yönetimi” kanallarını tıkamıştır. İtibarla ilgili diğer bir noktada beklenti denetimi ile ilgilidir. Holmen ve Jirström de gönüllü kuruluşların “iyiliği” algısının gönüllü kuruluşlardan büyük beklentiler yarattığını, fakat gönüllü kuruluşların bu beklentileri karşılayabilecek düzeyde ve yapıda olmadıklarını savunuyorlar. Gönüllü kuruluşların şaşırtıcı derecede bir itibara sahip olduklarını ve kendilerinden beklenenin haklarında bilinenden çok daha fazla olduğunu belirtiyorlar.

Yukarıdaki tartışmanın düşündürdüğü diğer bir nokta gönüllü kuruluşların demokratik süreçlere hangi oranda katkıda bulduklarıdır. Özsel olarak itibarlı görülen gönüllü kuruluşlar yine özsel olarak demokratik ve demokratik süreçlere katkı sağlayan bir nitelikte değerlendirilirler. Gönüllü kuruluşlar üzerine artan ilgi de, sivil toplumsal potansiyellerinden kaynaklanmaktadır. Bu ilgi genellikle gönüllü kuruluşlara bir dizi olumlu değer atfeden varsayımdan beslenir. Bunların

başında Mercer'e (2002: 6) göre, gönüllü kuruluşların sivil toplumun bir parçası olarak ve etkinlikleri ile onu geliştirerek demokratik süreçleri desteklediği varsayımı geliyor. Sivil toplumun gönüllü kuruluşlar aracılığıyla politik değişim için baskıyı mobilize ettiği, demokrasinin konsolide olmasında anahtar bir role sahip olduğu düşünülüyor. Devlet iktidarının suiistimallerini takip eden bir role sahip olduğu, daha geniş yurttaş katılımını teşvik ettiği ve devleti kamusal olarak tetkik ettiği varsayılıyor. Gönüllü kuruluşların çoğulculuğu temsil ettiği, bir ses yükseltme aracı olduğu, devletin takipçiliğini yapan, baskı kurmak için ağ kurma imkanı sağlayan özellikleriyle sivil toplumda en önemli muhataplar (*interlocutor*) olduğu kabul ediliyor (Mercer, 2002: 6-8, Holmen ve Jirström, 2009: 429). Gönüllü kuruluşlar genellikle otoriter bir iktidarın oluşumun engelleyecek en önemli entiteler olarak görülüyor. Mercer'e göre **ikinci** abartılı varsayım, gönüllü kuruluşların fakirler ve marjinal gruplardan oluşan taban örgütleri ile birlikte hareket ettiği yönünde. Bu şekilde gönüllü kuruluşlar marjinal grupların çıkarlarını geniş kamuoyunda temsil ediyorlar (Mercer, 2002: 8-9). Holmen ve Jirström (2009) da benzer bir şekilde gönüllü kuruluşlar hakkındaki iyimserliği sorguluyor. Onlara göre gönüllü kuruluşlar genellikle, demokratik bir alternatif kurma ve hümaniter bir odaklanma ile ses yükselten kuruluşlar olduğu için yoksullar ve dezavantajlılar adına konuşmaya çağrılıyorlar.

Mercer'e (2002: 10) göre sivil toplum yalnızca "iyi" sıfatı ile tarif ediliyor. Oysa sivil toplumu yarışan çıkarların alanı olarak kavramsallaştırmak da mümkün. Tocqueville'den yola çıkarsak sivil toplumu ve gönüllü kuruluşları iyi şeyler olarak tarif edebiliriz. Öte yandan Gramscici sivil toplum yaklaşımını baz alırsak sivil toplum çatışmalı bir alan olduğu için gönüllü kuruluşlarda daha geniş toplumun mücadelelerini yansıtırlar. Öte yandan sivil toplumun sadece iyi sıfatları olmadığını birçok zayıflığı, sınırlılığı ve zafiyetleri olduğunu da belirtmek gerekir. Mercer'e göre, 1990 sonlarından itibaren birçok çalışma sivil toplumu sıklıkla parçalanmış, organize olamamış, işbirlikçi olmayan ve zayıf olarak tarif etmeye başladı. Ayrıca sivil toplumun temel bileşeni olarak gönüllü kuruluşların genellikle iç demokrasiden yoksun, otoriter ya da karizmatik kişiselleşmiş liderlik tarafından karakterize edilen; rekabetçi; ayrımcı; devlet, donör ya da her ikisi tarafından güdümlenmeye açık nitelikler gibi zafiyetler sergiledikleri bahsi geçen diğer sorunlardır.

Holmen ve Jirström gönüllü kuruluşlar hakkında iyimserliğin arkasında şu varsayımların yattığını öne sürüyorlar:

- Gönüllü kuruluşların devreye girmesi durumunda Hükümet kurumları arasındaki karar alma süreçlerinin ve izlenen etkinliklerin daha iyi, adil ve etkili olacağı,
- Gönüllü kuruluşların kendi çıkarları haricinde eylemeyecekleri,
- Hükümet ve kamu kuruluşlarının sivil olmadığı, gönüllü kuruluşların ise sivil, homojen ve uzlaşma içerisinde olduğu,
- Taleplerin ve duruşların aşağıdan yukarıya bozulmadan iletilebileceği,
- Gönüllü kuruluşların yozlaşmaya karşı bağımsız olduğu, politikacıların ve kamu görevlilerinin ise olmadığı.

Holmen ve Jirström tüm bu varsayımların geçersiz ya da zayıf varsayımlar olduğunu iddia ediyor. Demokratik alternatifler olarak atfedilen gönüllü kuruluşların genellikle ne varsayıldıkları gibi demokratik oldukları ne de saydam oldukları söylenebilir, hatta bazılarının tek-adam girişimleri olduğu dahi bir olgudur. Yazarlara göre çoğu gönüllü kuruluşun ilerici olduğu da tartışılır, zira gönüllü kuruluşların çoğu kentli fenomenlerdir ve üyeleri de taban bağları zayıf olan üst ve orta sınıflardan oluşur. Yazarlara göre literatürde çoğu zaman gönüllü kuruluşların ilişkilendirildiği işbirliği, bilgi paylaşımı, politika müzakereleri ve ağ kurma gibi kavramlar içi boş kavramlara dönüşmüş durumdadır. Çoğu gönüllü kuruluşun bilgi paylaşımı ve ortak etkinlikler koordine etme konusunda, işbirliği geliştirmede pek gönülsüz olduğu birçok çalışmada vurgulanıyor (Meyer, 1997; Schweigman, 2003; Michael, 2004; aktaran Holmen ve Jirström, 2009, 435). Gönüllü kuruluşlar arasında bir görünürlük yarışı olması da sıkça rastlanılan bir olgu. Gönüllü kuruluşlardaki çeşitlilik, gönüllü kuruluş dünyasındaki heterojenliğe işaret ediyor. Gönüllü kuruluşlar arasında ideoloji, strateji ve hedef çoğulluğu olması aralarında kuvvetli ağların kurulma ihtimalini zayıflatıyor.

Esasen tüm bu varsayımlar aynı zamanda gönüllü kuruluşların temsil yeteneği olduğu sonucuna da işaret ediyor. Yazarlara göre temsil ve hesapverilebilirlik gönüllü kuruluşlar için yeniden

düşünülmesi gereken kavramlar. Hesapverilebilirlik açısından yukarıda bahsetmiştik. Temsil, hesapverilebilirlikten içe yönelimli değil de dışa yönelimli olması ile ayrışıyor. Temsil, organizasyonun ya da networkun dışındaki kişileri etkilemeyi hedefliyor. Oysa Gönüllü kuruluşların çoğu taban bağları zayıf kuruluşlar. Gönüllü kuruluşlardaki katılım düzeyi ve gönüllü kuruluşlar arasındaki rekabet de temsili zorlaştıran diğer olgulardır.

Bu bölümde son olarak Türkiye'yi konu etmeyen, ancak sorunsalı ve metodolojisi ile Türkiye'de STK'ları anlamaya çalışacak araştırmaların yararlanabileceği iki çalışmadan söz etmek isteriz. Ying Xu ve Pun-Ngan Ngai'nin *Moral Resources and Political Capital: Theorizing the Relationship Between Voluntary Service Organizations and the Development of Civil Society in China* başlıklı makalesi de muhafazakâr ve devletçi-otoriter bir siyasal kültürü bulunan Çin toplumunda gönüllülük esasına göre işleyen STK'ların nasıl var kalabileceğine odaklanması sebebiyle dikkate değer bir çalışma. Xu ve Ngai'nin Çin toplumunda bu tür STK'ların nasıl hayatta kalabildiğini incelerken Jinan şehrini araştırma evreni olarak tesbit ediyorlar ve üç ayaklı kalitatif bir metodoloji benimsiyorlar. Xu ve Ngai, araştırmalarının sonunda ahlaki değerlerin, toplumsal olarak kabul gören moral kodların, miras alınan siyasal değer ve kazanılmış politik sermayenin Çin toplumunda etkin olmak isteyen STK'ların edinmek durumunda kalacakları nitelikler olduğunu belirtiyorlar.

Bahsetmek istediğimiz diğer çalışma Mary Kay Gugerty'nin *The Emergence of Nonprofit Self-Regulation in Africa* adlı çalışması da yine Türkiye ile alâkası bulunmayan ancak metodolojisi ve sorunsalı itibarıyla Türkiye'de sivil toplum tasnifi alanına katkısı olabilecek bir çalışma diyebiliriz. Makale, 1990 ile 2009 yılları arasındaki zaman boyunca 22 Afrika ülkesinin çaprazlanmış/karşılaştırmalı verilerini ve 6 detaylı çalışılmış vak'ayı inceleyerek self-regülasyon bağlamında STK etkinliğini tartışmaktadır. Araştırmada ve makalede kolektif eylem kuramının yaklaşımı benimsenmekte ve STK'ların varlığını sürdürebilmesinin self-regülasyon ile ortak standartların tesbitine bağlı olduğu kaydedilmektedir. Makalede Afrika'da self-regülasyonun iki jenerasyonda farklı saiklerle vuku bulduğu da iddia ediliyor. İlk jenerasyon artan hükümet düzenlemelerine karşı ulusal ölçekte çalışabilecek ve kamusal fayda üreten bir tür "ulusal

mevzuat” yaratarak self-regülasyon sorununu çözmüştür denmektedir. İkinci nesil ise daha liberal politik ortamlarda bulunduğundan genelde devletin faaliyetlerini tamamlayıcı olarak iş görme misyonunu yerine getirmiştir denmektedir. Gugerty, doğal olarak ikinci jenerasyon daha net bir self-regülasyon anlayışına sahiptir, ancak bu jenerasyon sınırlı bir kapsama alanı ve genel faydadan daha çok muayyen bir grubun iyiliği ve refahına odaklanan çalışmalar yapmayı uygun bulmaktadır sonucuna varıyor.

Toplamda bizlerin önerdiği haliyle, detaylandırılmış bir sivil topografya analizine rast geldiğimizi söyleyemesek de kimi çalışmaların bahsettiğimiz kimi eksenleri yakaladığını görüyoruz. Bu araştırma projesinden çıkacak model ile beraber Türkiye’de gönüllülük ve sivil topografya, tasnif başlığının daha açıklayıcı bir modele kavuşacağını düşünüyoruz.

3.4. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlar Üzerine Araştırmalar ve Tasnif Sorunu

Sayıları sınırlı olmakla beraber daha önce yapılan bir dizi tasnif çalışması gönüllü kuruluşları büyüklüklerine (üye sayılarına), faaliyet alanlarına/hedef gruplarına (kadın, gençlik, insan hakları vb.), kuruluştaki hakim siyasi eğilime göre ve statülerine göre (dernek, vakıf) ayrıştırmış ve niceliksel ve işlevsel kategoriler oluşturmuştur.

Bu çalışmalardan en kapsamlısı olan TÜSEV’in “*Sivil Toplum Endeksi Projesi*” (STEP) kapsamındaki **Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Türkiye Ülke Raporu (Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci)** başlıklı çalışmanın koordinasyonu TÜSEV ve CIVICUS ortaklığında yürütülmüştür. Birincil ve ikincil kaynaklardan toplanan verilerle oluşturulan rapor Türkiye’de sivil toplumun kapsamlı bir değerlendirmesini sunmaktadır. Paydaşlarla anket ve danışma toplantıları, medya tarama analizi, sivil toplumun kamuya etkisini ölçmek üzere vaka analizleri ve 1999’dan beri yayımlanan ikincil kaynaklardan elde edilen veriler 74 göstergeye göre ayrıştırılmış ve Danışma Kurulu tarafından puanlanarak çalışmaya sayısal bir nitelik kazandırılmıştır. Bu göstergelerin gruplandırılmasıyla Sivil Toplum Endeksi’nin her ülkede sivil toplumu değerlendirmek için kullandığı 4 ana boyuta (yapı, ortam, değerler ve etki) ilişkin değerlendirme ortaya çıkmaktadır.

Bu boyutlar raporda şu şekilde tanımlanmaktadır: “Sivil toplumun **yapısı** (örn: üye sayıları, bağış yapma ve gönüllülük oranları, şemsiye kuruluşların varlığı ve sivil toplum altyapısı, insan kaynakları ve mali kaynaklar); Sivil toplumun varlığını ve işlevlerini sürdürdüğü **ortam** (örn: yasal, siyasi, kültürel ve ekonomik bağlamlar, sivil toplum- devlet ve sivil toplum-özel sektör ilişkileri); Sivil toplum arenasında benimsenen ve savunulan **değerler** (örn: demokrasi, hoşgörü, çevresel sürdürülebilirlik); Sivil toplum aktörlerinin gerçekleştirdiği faaliyetlerin **etkisi** (örn: kamu politikalarını etkileme, vatandaşların güçlendirilmesi, toplumsal ihtiyaçların karşılanması).” (s. 26) Bu boyutlar üzerinden gerçekleştirilen puanlamalar sonucunda, rapor, 0 (zayıf) ile 3 (güçlü) arasında bir skalaya sahip bir karo üzerinde Türkiye’de sivil toplumun zayıf ve güçlü yanlarını sayısal olarak betimlemektedir.

Çalışma dâhilinde bölgesel danışma toplantıları (odak grup toplantıları) gerçekleştirilmeden önce katılımcılara telefonda anket uygulanmıştır. Bölgesel danışma toplantıları buldukları coğrafi bölgeyi temsilen 7 ilde gerçekleştirilmiştir. Bu iller sırasıyla İstanbul, Diyarbakır, Adana, Ankara, Samsun, İzmir ve Kars'tır. Çalışmaya 26 il ve ilçe dahil edilmiştir. Danışma toplantılarına toplam 120 sivil toplum paydaşı (kamu, sivil toplum, özel sektör, akademi, medya, bağışçı kuruluşlar) katılırken, anketler 132 paydaşla gerçekleştirilmiştir. STEP'in sivil toplumun nihai bir tanımını yapma ya da nihai bir STK listesi oluşturma amacıyla olmadığı ancak mümkün olduğu kadar geniş ve kapsayıcı olunması gerektiği raporda özenle vurgulanmaktadır. Çalışmaya hangi aktörlerin dahil edileceği CIVICUS tarafından önerilen STK listesinde Danışma Kurulu'nun gerçekleştirdiği değişiklikler etrafında belirlenmiştir. Sonuç olarak ankete 11 kamu görevlisi, 2 akademisyen ve 1 özel sektör yetkilisinin yanında CIVICUS ve danışma kurulunca belirlenen STK listesinde tanımlanan kategoriler etrafında 118 STK dahil olmuştur.

Ankete katılan STK kategorileri listesine göre gönüllü kuruluşlar ve katılım sayıları şu şekildedir: İnanç Temelli Kuruluşlar (2), İşçi Sendikaları (6), Savunuculuk Yapan Gönüllü Kuruluşlar (20), Hizmet Veren Gönüllü Kuruluşlar (20), Eğitim Geliştirme, Araştırma (14), Kâr Amacı Gütmeyen Medya (1), Kadın Kuruluşları (9), Öğrenci ve Gençlik (4) Sosyo-Ekonomik olarak toplum dışında kalan (3), Meslek ve İş Örgütleri (11), Etnik/geleneksel/yerel birlikler (4), Çevre Gönüllü Kuruluşlar (9), Kültür ve Sanat (6), Sosyal Konular/Eğlence/Spor (1), Hibe Dağıtan (3), STK Ağ/Destek Merkezi (2), Toplumsal Hareketler (3)

STEP Türkiye'de sivil toplumun yapı, ortam, değerler ve etki kategorileri etrafında çok yönlü bir değerlendirmesini sunması, sivil toplumun güçlü ve zayıf yönlerini, zorluk ve fırsatlarını ortaya koyması bakımından oldukça değerli bir çalışmadır. Ancak çalışmanın yararlandığı örneklem niteliksel olarak geniş bir yelpazeye yayılmasına karşın niceliksel olarak kısıtlı kalmış, Türkiye'de gönüllü kuruluşları temsil edebilecek bir boyuta ulaşamamıştır. Söz konusu projenin raporunda da bu duruma değinilmiş, projenin sahip olduğu bu sorun şu şekilde açıklanmıştır: "STEP anket çalışması ve danışma toplantılarına kısmen küçük bir grubun katılması (132 kişi) ... sonuçların sivil toplumun geneline mal edilmesini zorlaştırmaktadır" (s-s.30-1).

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın 1998 yılında yayınladığı "**Önde Gelen Gönüllü Kuruluşlar**" (Aydın Gönel) isimli araştırma raporu da Gönüllü Kuruluşları resmeden bilgiler içeren önemli çalışmalardan biridir. Çalışmada 66 bin STK'ya soru formu yollanmış, dönen 3119 kuruluş üzerine analizler gerçekleştirilmiştir. Fakat araştırma raporu, raporun Türkiye'deki Gönüllü Kuruluşları temsil etmediği, önde gelen Gönüllü Kuruluşlar üzerine bir analiz olduğunu teslim etmektedir. Araştırma raporu önde gelen gönüllü kuruluşların amaçları, başlıca etkinlikleri, çalışma saatleri, üye sayıları, şube sayıları, yurtdışı ilişkileri, enformasyon hizmetleri, gelir kaynakları, teknik donanımı üzerine betimleyici verileri ortaya koymaktadır.

Sivil toplum alanında diğer önemli bir çalışma olarak **Sivil Toplum Ve Katılımın Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü** (Prof. Dr. Bahattin Akşit, Bahar Tabakoğlu, Ayşe Serdar)¹⁸ adlı araştırmanın da anılması gerekir. Çalışma, Türkiye'deki sivil toplumun mevcut durumunu gönüllü kuruluşların temel özellikleri; sivil toplum oluşumu içerisinde aldıkları roller ve yaşadıkları sorunlar; devletle ilişkileri üzerinden değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın en özgün yanı, gönüllü kuruluşları merkeze koyan ve bu konuları gönüllü kuruluşların bakış açısından değerlendiren Türkiye'deki ilk çalışma olmasıdır. Çalışma, yurt içi ve yurt dışında gerçekleştirilen teorik tartışmalar (Türkiye'de merkez çevre ve güçlü devlet geleneği tartışmaları, ayrıca agonistik çoğulculuk teorisi ve Habermas'ın kamusal alan tartışması) dikkate alınarak ve anket ve derinlemesine görüşmelerin verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 10 ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin ve 99 depremlerinden etkilenen Kocaeli, Adapazarı, Yalova, Düzce ve Bolu) 79 STK'nın yöneticileriyle toplam 136 derinlemesine görüşme, 4 ilde (Adana, Ankara, İstanbul, Kocaeli) 39 STK'nın üyeleriyle toplam 896 anket gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 4 kamu kuruluşunda yetkili toplam 10 kişi ile de derinlemesine görüşme yapılmıştır. Anket uygulanan STK örnekleme ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilen STK örnekleme büyük ölçüde birbiri ile kesişmektedir. Araştırmaya toplamda 86 STK dahil edilmiştir. Bunlardan 70'i vakıf ve dernek, 6'sı sendika, 8'i meslek odası, 2'si platformdur.

¹⁸ "Sivil Toplumun ve Katılımın Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü" TUBİTAK-TUBA-YÖK Sosyal ve Beşeri Bilimler ve ODTÜ-AFP, 1 SEPTEMBER 2000 - 1 DECEMBER 2001.

Derinlemesine görüşmelerin yapılacağı STK örnekleminin belirlenmesinde gönüllü kuruluşların çalışma konuları ve ideolojik eğilimleri başlıca kriterleri oluştururken bu tarz Gönüllü Kuruluşlar arasında yaygınlık, üye sayısı, etkililik, tanınırlık gibi faktörler etrafında önde geliriğe dikkat edilmiştir. Çalışma, Marmara Depremi'ni Türkiye'de sivil toplumun gelişimi konusunda önemli bir nirengi noktası olarak almıştır. Derinlemesine görüşme örneklemine dahil gönüllü kuruluşlar ise çalışma konularına ve Marmara Depremi sonrası yardım çalışmalarına katılımlarına göre önde gelen gönüllü kuruluşlar arasından seçilmiştir. Anket örneklemine ise önde gelen gönüllü kuruluşlar arasında eğitim, çevre, sağlık, sosyal yardım, insan hakları gibi alanlarda çalışanlar ve ideolojik eğilimli gönüllü kuruluşlar dahil edilmiştir. Bunlara ek olarak, bütün işçi sendikaları konfederasyonları ve en çok üye sahibi iki memur sendikası da örnekleme alınmıştır. "Anket ve derinlemesine görüşme örneklemleri oluşturulurken Türkiye'deki sosyo-politik atmosfer içerisinde belirlenen kimlikleri, farklı çalışma konularını ve örgütlenme modellerini temsil edebilecek nitelikte gönüllü kuruluşların kapsanmasına özen gösterilmiştir" denilmektedir. Çalışma, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının kendilerine, diğer gönüllü kuruluşlara, sivil topluma ve devlete ilişkin algıları etrafında Türkiye'de sivil toplumun mevcut yapısını (Gönüllü kuruluşların özellikleri, gönüllü kuruluşların sivil toplum algısı, sivil toplumun güçlü ve zayıf yanları ve devletle ilişkiler) ve bu yapıya şekli veren tarihsel dönüşümleri tartışan ve değerlendiren ilk çalışmadır. Çalışma, Türkiye'deki gönüllü kuruluşları temsil eden bir örnekleme uygulanmamış olsa da, Marmara Depremi ve sonrasında sivil toplumun durumuna odaklandığı ölçüde belli bir dönem için Türkiye'de sivil toplumun durumunu resmedebilmektedir. Ancak, AB süreci gibi daha güncel gelişmeler ise bu resimde büyük değişikliklere neden olmuştur.

Son olarak, gönüllü kuruluşların sorunlarını konu ederken Yaşama Dair Vakıf (YADA)'ın yaptığı araştırmadan bahsetmiştik. YADA'nın Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) için gerçekleştirdiği çalışma burada sunulan mevcut araştırma önerisinin temel dayanak noktasını oluşturmaktadır. Söz konusu çalışma gönüllü kuruluşların yöneticileri, temsilcileri, üyeleri ve gönüllüleri ile yapılmış olan kapsamlı bire bir görüşmeler ve odak grup toplantıları yoluyla elde edilen verilere dayanmaktadır. Çalışmada gönüllü kuruluşların veri tabanları incelenmiş ve gönüllü kuruluşların buldukları yere, faaliyet alanına ve temsil yeteneğine göre analiz edilebileceği sonucuna

varılmıştır. Birinci olarak, illerin belirlenmesinde izlenen kriter coğrafi temsil yeteneğini baz almaktadır. İkinci olarak, proje hedefi ışığında faaliyet alanları analiz edilmiş ve kadın, çocuk, çevre, kültür, gençlik, insan hakları ve engelliler alanlarını temsil eden gönüllü kuruluşlarla görüşmeye karar verilmiştir. Son olarak, faaliyet gösterdikleri alanları temsil etme kapasitesine sahip “aktif” yerel kuruluşlar göz önünde bulundurulmuştur. Bu kuruluşlar STGM’nin STK veri tabanı kullanılarak, internette ve medyada araştırma yapılarak, telefon görüşmeleri ve ziyaretler gerçekleştirilerek belirlenmiştir. Görüşülmesi muhtemel bütün kuruluşlar belirlendikten sonra örneklem tesadüfî olarak seçilmiştir. Sonuç olarak, 8 ilde 32 gönüllü kuruluş ile görüşmeler ve mülakatlar yapılmıştır. Araştırma yöntemi olarak seçilen derinlemesine görüşmeler ve odak grup toplantılarında ise yarı yapılandırılmış soru formları uygulanmıştır. Araştırmanın stratejisi gönüllü kuruluşların mevcut teknik ve niteliksel kapasitelerinin, ihtiyaçlarının, beklentilerinin, devletle, üyeleriyle, aynı alanda faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlarla, faaliyet alanı dışındaki diğer gönüllü kuruluşlarla ilişkilerinin ve beklentilerinin ortaya çıkartılması şeklinde tarif edilebilir.

Sonuç olarak, YADA analizine göre gönüllü kuruluşlar on iki farklı grupta toplanmıştır. Bu gruplar: özörgüt, hayırseverlik, uzmanlık eksenli, savunucu, taşeron, sosyalleşme odaklı, cemaatçi, çevre güzelleştirme, hobi ve himayeci dernekler ile siyasi düşünce odaklı ve sağlık savaşçısı kuruluş veya dernekler olarak tipolojikleştirilmiştir. Bu tipolojiye/tasnife denk düşen adlandırmalar ve bunların tanımlayıcı unsurları aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak yer almaktadır:

Tablo 10. Örgüt Tipolojileri

Örgüt Tipolojisi	Tanım
Özörgüt	Özörgüt ifadesi ile kastedilen kuruluşun doğrudan hedef kitlesi tarafından kurulması ve/veya katılımcıların bu hedef kitleden oluşmasıdır.
Hayırseverlik	Bu grupta yer alan örgütler, kurucuları ve/veya katılımcıları hayırseverlerden oluşan ve genellikle eğitim, engelliler ve sağlık alanlarında faaliyet gösteren kuruluşlardır
Uzmanlık eksenli	Bu tür örgütler kendi mesleklerine/alanlarına yakın bir konuyla ilgilenen uzmanlar ve/veya profesyoneller (örneğin: biyologlar, doktorlar, sosyal bilimciler, çevre mühendisleri vb.) tarafından kurulan ve/veya katılım sağlanan örgütlerdir
Savunuculuk	Savunuculuk grubunda toplanan örgütler hedef kitlelerinin haklarını savunmayı kendilerine amaç edinmiş kuruluşlar olarak tanımlanabilir
Taşeron	Bu kümede gruplandırılan kuruluşlar kamu kuruluşları ya da özel kuruluşlar tarafından sivil toplumu araç olarak kullanarak bazı işlevlerini gerçekleştirmek için kurulan örgütlerdir.
Sosyalleşme odaklı	Eğitim, iş ve sosyal çevre gibi konularda ortak bir geçmişi paylaşan insanlar tarafından kurulan ve/veya katılım sağlanan kuruluşlar bu grup içinde dahil edilebilir.
Cemaatçi	Cemaatçi kuruluşlar aynı etnik ve/veya coğrafi kökeni paylaşan insanlar tarafından kurulan ve katılımı bu referansla sağlayanlar olarak tarif edilebilir.
Çevre güzelleştirme	Bu tür kuruluşların temel amacı, belirli bir tarza sahip çevreyi ya da coğrafi mekânı korumak veya iyileştirmek olarak tanımlanabilir.

Hobi	Bu tür kuruluşlar boş zamanlarında aynı aktiviteleri gerçekleştirmekten hoşlanan insanlar tarafından kurulanlardır. Amaçları, sanat ve sporla uğraşan amatörlerin sosyalleşmesini sağlamak olarak tanımlanabilir.
Himayeci	Bu tür kuruluşların öncelikli amacı mağdurlardan (örneğin yaşlılar, çocuklar ya da hastalar) oluşan hedef gruplarını uğramaları muhtemel zararlara karşı korumaktır.
Siyasi düşünce odaklı	Bu tür kuruluşlar temel olarak belirli bir konuda siyasi söylem geliştirmeyi hedeflerler.
Sağlık savaşçıları	Bu kuruluşlar kamu sağlığına tehdit oluşturacak düzeye gelmiş hastalıklarla mücadele etmek için kurulurlar.

YADA'nın yaptığı çalışmanın yukarıda anılan diğer çalışmalar karşısındaki ayırt edici konumu, sunmuş olduğu çerçevenin analitik güç, özgüllük ve işlevsellik bakımından farklılaşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer iki çalışmanın taşıdığı örneklem ve temsiliyet sınırlılığı bu çalışma için de geçerli görünmekle birlikte söz konusu çalışmanın önerdiği tasnif çerçevesinin analitik kapasite ve işlevsellik bakımından oldukça özgün ve güçlü bir kuramsal zemin sunduğu düşünülmektedir.

TUBİTAK 1001 Programı altında desteklenen, 107K219 no'lu "Türkiye'de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü" başlıklı araştırma YADA'nın bu tasnifi ele alıp geliştirmiş ve "sivil topoğrafya tasnifi" olarak adlandırdığı tasnifin Türkiye temsili bir örneklemede ayrıştırıcı niteliğini test ederek, kuruluşların yapısal özelliklerini bu tasnife göre resmetmiştir. Önerilen araştırma bir sonraki bölümde bulguları tartışılacak olan sözkonusu araştırmanın sonuçları üzerine oturmaktadır. Ayrıştırıcı yanı deneyimlenen "sivil topoğrafya" tasnifine göre gönüllü kuruluşların niteliksel yönlerini resmetmek önerilen araştırmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

Niteliksel ve söylemsel bir tasnifte kullanılacak kriter, kuruluşların resmi belgelerinde yazan amaçları ya da kurucularının motivasyonları ve mantıklarından öte bir olgudur. Bu unsurları da göz önünde bulundurmakla beraber, kuruluşların yürüttüğü proje ve etkinliklerle birlikte

kuruluşların değerlerinin ve taşıyıcılarının söylemlerine de yoğunlaşmak gerekmektedir. Bu tür bir tasnif çerçevesi, sivil toplum alanı üzerine düşünürken, çözümlenelerde ve tespitlerde bulunurken ve öneriler geliştirirken kullanılacak stratejik bir araç olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada özellikle son birkaç yılda STK alanında Türkiye’de ya da yurtdışında yapılan yer yer tasnif niyeti bulunan çalışmaları da anmakta fayda var.

Esasında sivil toplum alanında son dönemde Türkiye’de yapılan tezlerin sayı bakımından geçmişe kıyasla arttığı, ancak yapılan çalışmaların nitelik bakımından bu artışa denk bir kaliteli içeriği yakalamaktan uzak olduğu söylenebilir. Hele de söz konusu olan gönüllülüğün anlamı ya da sivil toplum kuruluşlarının nasıl tanımlanacağına dair bir tasnif çalışması gibi başlıklarsa çalışmaların daha da sınırlı hale geldiğini kabul etmek durumundayız. Yine de kayda değer addedilebilecek yüksek lisans ve doktora tezleri ile makale çalışmalarını irdeleyebiliriz.

Alper Akyüz’ün 2010 yılında Bilgi Üniversitesi’nde tamamlamış olduğu Civic Agency At Work: Sense Making and Labor Process of Professionals in Issue Based NGO’s In Turkey başlıklı doktora tezi toplumsal ya da çevresel mesele odaklı STK’larda çalışan işgücünün 90’lardan bu yana yaşadığı dönüşüm ve esasen geçirdiği evrimi ve sonunda vardığı “profesyonelleşme”yi tasvir etmektedir. Bizlerin bu araştırma projesi boyunca vurguladığı “özörgüt” tipinden giderek çıkan bu tür STK’ların geçirdiği dönüşümü işgücü üzerinden okuyan Akyüz’ün çalışması alanında ilk sayılabilir kapsamı ve derinliği sebebiyle. Bilindiği gibi Akyüz’ün çalışmasına konu ettiği STK’lar esasen toplumsal veya çevresel bir meseleyi önemseyenler ya da bu sorunlardan zarar gören/görebilecek kesimler tarafından (sivil topoğrafya tasnifine göre özörgüt olarak), bazen de onlar adına kurulur (sivil topoğrafya tasnifine göre himayeci), gönüllülük temelinde hareket eder ve maddi çıkar aramadan çalışırlar. Akyüz, bu STK’ların profesyonelleşmesinin sonuçlarını araştırmakta ve artan STK profesyonel işgücünün kuruluş sırasında gönüllülük, kâr amacı gütmeme, profesyonellik gibi çatışma alanları yarattığına dikkati çektikten sonra zaman içinde ne olduğuna odaklanmaktadır. STK’ların işgücünde yaşanan bu dönüşümü “emek süreci” çerçevesinden okuyan Akyüz çalışmasında niteliksel yöntemi tercih etmiştir. STK çalışanlarına ilkin bir anket uygulamış ve anketten çıkan başlıkları Pierre Bourdieu’nün 'tetiklenen ve eşlik edilen öze analizi' ile Alain

Touraine'in 'sosyolojik müdahale yönteminin' bir harmanı olarak araştırma konusu yapmıştır. Akabinde tek tek görüşülen her bireyle bu yarı yapılandırılmış çerçeveyi derinlemesine görüşmelerde tartışmaya açmıştır. Başlarda gönüllülük esasına göre çalışan işgücünün zamanla profesyonelleşmesi, işe alma ve çalışma sürecinde toplumsal ve çevresel meselelerle ilgili kaygıların ikinci plana düşüp düşmediği, “emek süreci” olarak tarif edilen bu yeni durumun işgücü tarafından nasıl okunduğu tezin yanıt aradığı sorulardır. Akyüz, kimi görüşmecilerin profesyonelleşmeden kaygılandığı, toplumsal ve çevresel dertlerin ikinci plana düştüğü şeklindeki eleştirileri vaki olmakla beraber STK'larda çalışan işgücünün süreci bir tür kaçınılmaz gidiş olarak okuduğunu, ancak profesyonelleşmeyi bir şirket yöneticisi gibi algılamadıklarını ya da bu katılığa uygulamadıklarını belirtiyor. Kompleks bir “emek süreci” sonucunda oluşan bu yeni dinamik STK işgücü kimliği, nihayetinde işgücünün yaşadığı dönüşümün STK'ların geçirdiği evrimle beraber düşünülmesi gerektiğini ima ediyor denebilir. Akyüz, STK'ların 90'lardaki “amatör”lüklerinin ortadan kalkmasının ve kısıtlı organizasyonel kapasitelerinin de aşıldığı anlamına geldiğini özellikle vurguluyor. Akyüz, bu STK'larda çalışanların kendilerini nasıl gördüklerini, 90'lardan bu yana yaşanan dönüşümü nasıl algıladıklarını, işgücünün evrimi hakkındaki hissiyatlarını doğru yöntemsel araçlarla betimliyor. Akyüz'ün tezi bu araştırmanın üzerinde durduğu ekonomik ekseninde STK'ların bir dönüşüm içerisinde olduğuna işaret ediyor.

Bir başka önemli doktora tez çalışması ise Baver Alyakut'un 2007 yılında İstanbul Üniversitesi'ne sunduğu Sivil Toplum Kuruluşlarında Stratejik Yönetim Süreci ve Stratejik Yönetim Uygulamalarının İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması başlıklı doktora tezidir. STK'larda “iyi iş idaresi uygulamaları”nın neler olabileceğini, STK'ların doğru, hesap verebilir ve sürdürülebilir bir iç işleyiş mekanizmasını nasıl kurabilecekleri tartışan Alyakut, kısaca STK'ların stratejik yönetim uygulamalarını nasıl gerçekleştirilebileceklerini ele alınmaya çalışmıştır. Dört bölümden oluşan çalışmada ilkin Türkiye'de STK'ların gelişimi anlatılmış, ikinci bölümde SWOT, Pest, Sorun Ağacı, Haritalama ve Delphi yaklaşımlar izah edilmiş, üçüncü bölümde Türkiye'deki STK'ların stratejik yönetim uygulamalarını nasıl temellük edebilecekleri açıklanmış ve son bölümde çeşitli STK yöneticileri ile bu uygulamaların nasıl hayata geçirebileceği tartışılmıştır. Alyakut'un çalışması STK'lar için “iyi iş idaresi” el kitabı olarak düşünülmemelidir. Zaten bu anlamda önerdiği bir model

ve yaklaşım da yoktur. Bu tez çalışması esas itibarıyla iyi iş idaresi pratiklerinin STK yöneticileri tarafından nasıl anlaşıldığını aktarmaya çalışmaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen anket çalışması sonucunda elde edilen veriler STK'ların çoğunluğunun stratejik yönetim faaliyetlerini gerçekleştirilmekte olduğunu gösteriyor. Stratejik yönetim faaliyetlerini hayata geçiren STK'ların ise süreci tam anlamıyla kavrayamadığı sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla stratejik yönetim uygulamasını tam anlamıyla gerçekleştiren STK'ların azınlıkta olduğu söylenebilir. Alyakut'un tezi bizim sınıflandırmamıza göre ekonomik eksen ve demokratiklik eksenini gibi iki başlıkla ilgilidir diyebiliriz. Kısacası doğru, sürdürülebilir ve hesap sorulabilir bir idare tarzını oluşturması bakımından bu iki eksenle alakalı bir çalışma olduğunu söyleyebiliriz.

Arzu Açar'ın 2010 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'ne teslim ettiği Kurumsal Sosyal Sorumluluk Etkinliklerinin Sivil Toplum Algılamaya Bağlamında Değerlendirilmesi başlıklı yüksek lisans tezi ise STK ve kurumsal sosyal sorumluluk yazınlarını özetledikten sonra büyük işletmelerin sivil toplum algısını tanımlamaya, kurumsal sosyal sorumluluk projelerini ve etkinliklerini nasıl algıladıklarını belirlemeye dönük İstanbul Sanayi Odası'nın 2008 yılı için saptadığı Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşundan ilk 100'ü ile yapılmış bir anket çalışmasına başvurmuştur. Açar'ın çalışmasında işletmelerin genelde kurumsal sosyal sorumluluk etkinliklerini içeren sosyal sorumluluk kampanyaları, STK'larla ilişkiler, sosyal amaçlı projeler ve yatırımlar, kurumsal yönetimin benimsenmesi, maddi yardımlar, bağışlar ve sponsorluklar, çalışanları gönüllü çalışmalara yönlendirme konularıyla ilgili algılarının olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmayı da kendi tasnif sistemimizde agresiflik eksenine ilintili bir çalışma olarak kodlayabiliriz. Öte yandan mevcut işbirlikleri ve deneyime bakıldığında Açar'ın işaret ettiği olumlu algının karşılığı olana bir pratiğe rastlanmamaktadır. Bu araştırma da STK tarafındaki işbirliği pratiklerini agresiflik ekseninde konu etmektedir.

Benzer bir çalışmada Didem Çabuk'un STK'ların yöneticileriyle yaptığı ve kurumsal sosyal sorumluluk algısını araştırdığı Türkiye'de Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Yöneticilerinin Tutumları Üzerine Bir Araştırma adlı yüksek lisans tezi de kurumsal sosyal sorumluluk bağlamında STK yazınına bir katkı olarak okunabilir. ABD'dekinin tersine

Türkiye’de kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının şirketler vasıtasıyla STK’ların gündemine girdiğini savunan Çabuk, yürüttüğü saha çalışması ile bu durumun sürmekte olduğunu tesbit etmektedir. Çabuk, kurumsal sosyal sorumluluk, sosyal sponsorluk ve sponsorluğun STK kadroları arasında aynı şey sanıldığını ve bu anlayışın şirketlerin her türlü halkal ilişkiler etkinliğinin kurumsal sosyal sorumluluk olarak algılanması sonucunu doğrduğunu söylüyor.

Bir başka önemli çalışma ise Ali Çarkoğlu ve Ceren Cenker’in makalesidir. Bu makale sivil toplum katılımı ve Türkiye’deki sivil tutumlar arasındaki bağlantıyı keşfetmek için 2004 yılından itibaren ülke çapında yapılmış anket uygulamalarına bakarak siyasi tutumların “Olson türü” kurumları açıklamak için olduğu kadar “Putnam türü” kurumlara mensubiyeti de anlamak bakımından önemli olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Çarkoğlu ve Cenker, siyasi tutumların sivil toplum katılımı bahsinde Türkiye örneği söz konusuysa önemli bir değişken olduğunu iddia ediyorlar, ki bu genelde ihmal edilen önemli bir boyuttur. Yeni bir tasnif tarzı olmamakla beraber önemli Amerikalı sosyal bilimci Robert Putnam’ın sivilcilik, katılım ve fayda eksenlerine bakarak analiz ettiği Amerikan toplumunun deneyiminden ve çözülen sivilcilik, katılım ve faydanın değişen tanımı bahsinden öğrenilecek çok şey olduğunu düşünüyoruz. Bu bağlamda Çarkoğlu ve Cenker, kırsal katılımcıların düşük katılımının, toplumsal cinsiyet açığı (gender gap) ve hoşgörüsüzlük ile harmanlanarak Türkiye’de sivil toplumun demokratik potansiyeli hakkında önemli soru işaretlerini gündeme getirdiğini öne sürüyorlar. Makalenin bizlerin tanımladığı örgüt modeli ve eksenlerle birebir örtüşüğünü söyleyemeyiz, ancak Amerikan modelini Türkiye’de sivil toplum tasnifi yapmak için başarılı biçimde kullandığını belirtmek gerek. Bizlerin önerdiği sivil topografya modelinde ise hem örgütsel yapı, hem işlev, hem de niteliksel eksenler hesaba katılmakta ve yeni analiz kategorileri tanımlanmaktadır ve bu bakımdan yenilikçi ve özgün olduğu söylenebilir.

Benzer diyebileceğimiz bir başka çalışma da Ahmet İçduygu’nun *Interacting Actors: The EU and Civil Society in Turkey* başlıklı makalesidir ve AB sürecinin Türkiye’deki STK’ların müsbet sayılan rollerinin esasında abartılı olduğu yolunda bir tezi bulunmaktadır. AB’nin katılım öncesi süreçte sivil toplum aktörlerinin güçlendirilmesi için yaptıklarının olumlu olduğu esasında genel bir kabuldür. Ancak İçduygu, AB'nin etkisinin oldukça belirsiz olduğunu savunuyor ve AB üyelik

sürecine sivil toplum kuruluşlarının katkısını da son derece sınırlı sayıyor. İçduygu, bu iklimin Türkiye'de esasen kötü bir geçmişe sahip devlet-toplum ilişkilerinin mirasından ve sosyo-politik kültürden kaynaklandığı kadar, epeydir pek de iyi işlemeyen AB genişleme stratejisinden ve AB'den kaynaklanan özel sorunlardan beslendiğini öne sürüyor.

3.5. Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü

“Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü” başlıklı araştırma, Türkiye’deki Gönüllü Kuruluşların sivil toplum kültürünün özgünlüklerini, zaaflarını, farklılıklarını, potansiyellerini belirleyip, tasnif etmeyi hedeflemiştir. Bu çerçevede, gönüllü kuruluşlar “sivil topoğrafya” adı verilen bir haritalama/tasnife tabi tutulmuştur.

Hedeflenen araştırma ise geliştirilen tasnife göre sivil kuruluşları 5 ana eksenle masaya yatırmayı önüne koymaktadır: **Politik düzey, demokratiklik düzeyi, fayda eksenini, ekonomik düzey ve agresiflik düzeyi**. Sivil topoğrafya tasnifindeki dağılımların bu beş eksene göre farklı nitelikleri oldukları öngörülmektedir. Tamamlanan araştırmada kuruluşlar amaç ve yönelimlerine göre tasnif edilmiş ve bu tasnife göre kuruluşların yapısal özellikleri resmedilmiştir. Önerilen araştırma ise bu yapısal özelliklere eşlik eden sosyokültürel nitelikleri resmetmeyi hedeflemektedir. Bu eksenlere yönelik genel bilgiler geçmeden önce önerilen araştırmanın temelini oluşturan sivil topoğrafya tasnifini ve tamamlanmış çalışmanın sonuçlarını hatırlamakta fayda var.

Gönüllü kuruluşlar, hem literatürde, hem de gündelik kullanımlarda büyüklüklerine, alanlarına, statülerine göre sınıflandırılmaktadır. Araştırma ekibi tarafından önerilen, “Gönüllü kuruluşların sivil topoğrafyası” olarak adlandırılan analiz aracı, bu kuruluşların, eylemleri, etkinlikleri, beyanları, kurucu ve taşıyıcılarının profilleri ve zihniyetleri itibarıyla, ne kadar sivil toplum eksenli olduklarını açığa çıkarmayı hedefledi.

Araştırma sonucunda ortaya çıkarılan, ve önerilen yeni araştırmaya geliştirilmek üzere rehberlik edecek sivil-topoğrafik tasnif kategorileri aşağıdaki gibidir:

1. **Özörgüt:** Toplumun geneline göre dezavantajlı bir konuma sahip bireylerin, konumlarını güçlendirmek amacıyla meydana getirdikleri kuruluşlardır. Örneğin engellilerin meydana getirdiği engelli kuruluşları böyledir. Bu kuruluşlar, hem grubun kendi aralarında sosyalleşmelerini, hem kapasite artırımını hem de sorunlarına çözüm arayışlarını önüne hedef olarak koyabilirler. Öte yandan bireylerin herhangi bir mağduriyet ya da grupsal bir çıkarı korumak amacıyla bir araya gelişleri ya da yararlanıcıların bizzat kuruluşu meydana getirmeleri o kuruluşları bu kategoride anmak için yeterli değildir. Özörgüt için tanımlanan kıstas toplumsal eksende tanımlanabilecek dezavantajlı bir konuma sahip olmaktır.
2. **Savunucu:** Bir dezavantajlı grubun, doğal kaynakların ve/veya çevrenin, insan ve tüketici haklarının politika düzeyinde ve yurttaş vicdanında savunulmasını sağlayan kuruluşlardır. Ya politikaların iyileştirilmesi veya uygulamaların düzeltilmesi gibi doğrudan hedefler önlerine koyarlar ya da yurttaşları meselenin sahibi haline getirmek gibi dolaylı bir fayda hedeflerler. Öte yandan bir fikri, bir çıkarı, bir grubun doğrusunu, mesleki bir faydayı savunan ve/veya temsil eden kuruluşlar, bu konularda politika değişimlerini hedefleseler de, bu tasnifin “Savunucu” kategorisinde yer almıyorlar. Savunucu kuruluşlar, hak eşitliği, ayrımcılığa maruz kalma gibi evrensel değerler açısından mağdur olan kesimlerin faydasını hedefleyen kuruluşlar olarak tarif ediliyor.
3. **Siyasi yönelim:** Belli bir dünya görüşü ya da inancı paylaşan bireyleri bir araya getiren, paylaşım veya paylaştıklarını tanıtmaya ve/veya yaygınlaştırma doğrultusunda faaliyetler yapan kuruluşlardır. Bu tür kuruluşların genellikle siyasi çevrelerle organik ya da dolaylı bağları vardır. Eski ya da mevcut bir siyasetçinin öncülüğünde ya da adına kurulmuşlardır. Bu kuruluşlar, daha pasif yayılmacıları olsa da, genellikle Türkiye'nin temel sorunlarında genellikle taraf olurlar ve kamuoyunu etkilemek amacıyla açıklamalar, hatta eylemler, mitingler yaparlar.
4. **Hayırsever:** Toplumun yoksul kesimlerine ya da dezavantajlı konumdaki kesimlerine yönelik aynı ve/veya nakdi yardımlar, veya hizmetler sağlayan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, en azından teoride; yardım etme kriterleri nesnel olarak, yoksulluk ve/veya dezavantajlı olmak olan, özel bir çevreyi öncelemesi şaibe ile karşılanması beklenen kuruluşlardır.

5. **Himayeci:** Doğrudan maddi ya da maddi karşılığı olan yardımlar yapmayı değil de o dezavantajlı grubu fiziksel olarak ya da güçlendirerek korumayı önüne koyan himayeci nitelikte hayırsever kuruluşlar da mevcuttur. “Himayeci Hayırsever Kuruluşlar” genellikle dezavantajlı grubun yakınları ya da bu grupla ilgilenen uzmanlar tarafından kurulurlar. Kimi daha az görünen örneklerinde ise, o dezavantajlı gruba sempati besleyen gönüllülerin “Himayeci Kuruluşlar” meydana getirmelerine de tanık olunur.
6. **Uzman:** Belli bir konuda uzman bilgi üreterek sivil toplumun diğer kuruluşlarına zemin sağlayan, üretici ve yaratıcı kuruluşlardır. Her kuruluşta uzmanlık eksenli çalışmalar yapılıyor olabilir, fakat uzman kuruluşların mevcudiyeti bilgi üretmek, bilimsel çıktılar sağlamaktır. Uzman Kuruluşlar da Savunucu ve Siyasi Yönelimli Kuruluşlar gibi, ürettikleri bilgi dolayımı ile kamuoyuna seslenirler. Fakat farkları nesnellik sınırlarında kalmaları ve tarafgir çağrılarda bulunmamalarıdır. Bunun yerine ele aldıkları meselelerdeki yaklaşımları geliştirecek, çeşitlendirecek bilgi donanım ve altyapısını sağlama misyonu ile hareket ederler. Uzman Kuruluş olarak var olan kuruluşların özsel olarak olmasa bile olumsal olarak Savunucu ya da Siyasi Yönelimli kategorideymiş gibi davrandığına tanık olmak mümkündür. Ancak bu kuruluşlar itibarlarını saptıkları bu kategorilerden değil uzmanlıklarından alırlar. Bu özelliklerini korumak için nesnellik iddialarını kaybetmemeleri önemlidir.
7. **Yaptırma, Yaşatma, Güzelleştirme:** Kamu faydasına bir yapıyı, mekanı, semti iyileştirmeyi, inşa etmeyi, korumayı önüne koyan kuruluşlardır. Bu davranış, Türkiye’nin en eski ve yaygın hayır işleme davranışıdır. Bilindiği üzere, “sevabına” yapılan çeşmelerin üzerinde “Hayrat” yazar. Camiler, Müslümanlar ibadetlerini rahatça yapabilsin diye hayırseverler tarafından yaptırılmıştır. Ne var ki Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana camilerin zaman zaman politik, zaman zaman cemaatçi nitelikleri ya da misyonları da olageldiğinden, cami yaptırma, bir hayır işi niteliğini korumakla birlikte bir cemaat ya da çevre ile güçlü bağlantılar içerisinde de hasıl olagelmiştir. Bu nitelikleri ile kimi cami yaptırma ve yaşatma dernekleri Siyasi Yönelimli Kuruluşlar gibi hareket ederler. Bunun dışında bu kategorideki yaygın bir tür de daha yeni bir davranışı tarif etmektedir. Bu tür, yaşanılan mahalleyi, semti, siteyi korumayı, güzelleştirmeyi ve mahalleli ile dayanışmayı önceler. Dayanışma

nitelikleri ile hayırsever, güzelleştirme nitelikleri ile aşağıdaki Sosyalleşme kategorisinin özelliklerini gösterirler.

8. **Hemşehri:** Bir coğrafi ya da kültürel kökeni paylaşmış, başka bir coğrafya ya da kültür içerisinde yaşayanları bir araya getiren kuruluşlardır. Genellikle üyelerinin sosyalleşmelerini, kökenlerine duydukları özlemlerini gidermelerini, bağları sürüyorsa geriye yönelik hizmetler yapmayı ve üyelerinin yeni ortamlarındaki sorunlarıyla baş etmelerinde onlara destek olmayı hedeflerler. Bunların önemli bir kısmı, bir şehir ya da köy kökenli olup da daha büyük yerleşim merkezlerine göçmüş olanlar tarafından meydana getirilen kuruluşlardır. Üyelerinin birçoğu aynı mahallelerde ya da yakın yerlerde yaşarlar. Geldikleri yerlerle bağları zayıflamış da olsa sürmektedir. Öte yandan bu kategoride ortak bir coğrafya geçmişine referans verse de, o coğrafyadan tamamen kopmuş topluluklar da mevcuttur. Bu toplulukların meydana getirdiği “Hemşehri Kuruluşları” da öncekiler gibi geçmiş yaşam paylaşımı canlı tutmak, kültürü yaşatmak ve tanıtmak için çaba sarf ederler. Hatta bunların bir kısmı, kendi bağları kopsa da cemaatlerinin ya da soydaşlarının başka ülke ya da coğrafyalardaki acılarını paylaşmak, sorunlarının çözümü için çaba harcamak için de faaliyetlerde bulunurlar. Bu özellikleri ile kısmen “Siyasi Yönelimli Kuruluşlara” kısmen de bu kategoride andığımız “Tanıtım Eksenli Kuruluşlara” benzerler.
9. **Sosyalleşme:** Bir hobi, sosyal paylaşım, ortak geçmiş nedeniyle sosyalleşme amaçlı bir araya gelme zeminleri sağlayan kuruluşlardır. Genellikle dışarıya yönelmezler. Nadiren paylaşımlar sırasında ortaya çıkan ürünleri toplumsallaştırırlar. Fakat bunu sosyal faydayı önceleyerek ve sistematik olarak değil, keyfi olarak yaparlar. Bu kuruluşlar genellikle bir hobiyi icra etmek için ya da yaş, meslek ya da kültürel açıdan emsallerle bir arada olmayı arzulayan yurttaşların oluşturdukları kuruluşlardır. Bu bir araya gelişlerin koro, sergi, kermes, vb ürünleri de olabilmektedir. Fakat aslolan icradan ziyade boş zaman aktivitesidir. Bu kuruluşların önemli bir kısmı da kağıt oyunları, okey gibi oyunların oynanabilme zeminini oluşturmak, sosyal çevreleri ile “oyun” ihtiyaçlarını karşılamak için kurulurlar.

10. **Kulüp:** Bir sanat ya da spor becerisine sahip bireylerin bu aktiviteleri düzenli yapmalarını ve yarışlara, müsabakalara, liglere, turnuvalara ya da çeşitli ulusal ya da uluslararası etkinliklere katılımlarını sağlamak hedefindeki kuruluşlardır. Türkiye’de en yaygın olanı (başta futbol olmak üzere) spor kulüpleridir. Yeni zamanlarda federasyonlaşan dans okulları da hızla çoğalmaktadır. İşletme gibi çalışan birçok spor ve sanat merkezi de bu kategorinin Pazar Eksenli kategoriye geçişliliği olan türleridir.
11. **Yan Kuruluş:** Bir kuruluşun, hukuki, iktisadi ya da etik nedenlerle kendi bünyesinde gerçekleştir(e)mediği etkinlikleri gerçekleştirmek amacıyla kur(dur)duğu kuruluşlardır. Bir çok türü vardır. En yaygın olanları bizzat ayrı bir yönetmelik ya da yasal kararla kurulmuş “Gönüllü” Kuruluşlardır. Bu kuruluşlar “Verem Savaş” derneklerinde olduğu gibi zamanla atılabılır, “Halkevleri”nde olduğu gibi misyonlarının dışında faaliyetlere yönelebilirler. Diğer karşılaşılan bir Yan Kuruluş türü, kamu çalışanları ya da yöneticilerinin kendi çalışma ve refah koşullarını geliştirmek amacıyla kurdurdukları kuruluşlardır. Yine kamu çalışanları/yöneticileri öncülüğünde kurulan başka bir tür ise, bir hizmet eyleyen kamu çalışanlarının; mevzuat sıkıntıları nedeniyle hizmetlerinin önündeki engellere takılmamak ve/veya hizmetleri daha kolay ve konforlu sağlayabilmek için meydana getirdikleri ya da (belediye spor kulüpleri örneğinde olduğu üzere) kurumun öncelikleri dışında bir faaliyete iştirak etmelerini sağlamak amacıyla kurulan dernek, vakıf ya da kooperatiflerdir. Son bir tür de özel şirketlerin yan kuruluşlarıdır. Bu türde önceleri daha ziyade bir sermayedarın hayır işleri yaparak itibar kazanma misyonu ile kurulan örneklere rastlanırken, günümüzde daha ziyade şirketin itibar yönetimi ekseninde kurumsal sosyal sorumluluk ve hatta kimi sponsorluk faaliyetlerini yerine getirmek amacıyla kurulan ve bizzat mevcut şirket yöneticileri tarafından yönetilen Yan Kuruluşlar da meydana gelmeye başlamıştır. Öte yandan bu tasnif açısından Yan Kuruluşlar bir sorun da teşkil etmektedir; zira her bir yan kuruluşun tasnifin çalışma prensibi doğrultusunda başka bir kategorisi de vardır. O kategorilere bu türleri dağıtmak ise kategorilerin özgün niteliklerini etkiler. Bulgular bölümünde görülmüştür ki Yan Kuruluşların birçok konuda her bir kategoriden farklılaşan nitelikleri mevcuttur.

12. **Pazar Eksenli:** Pazar eksenli fayda üretme hedefli kuruluşlardır. Bir şirket olarak teşekkül olabilecekken, gönüllü kuruluş olmanın hukuki, etik ya da sosyo-kültürel faydalarından istifade etmek için dernek, vakıf ya da kooperatif olmayı hedeflerler. Öte yandan sivil toplum faaliyetlerine dolaylı destek sağlarken bireysel fayda üretmek suretiyle iktisadi faaliyette bulunanlar ile lokal, sauna işletmeciliği, bir ürün satıcılığı gibi salt iktisadi faaliyette bulunanları ayırtırmakta fayda olabilir.
13. **Meslek/Sektör Eksenli:** Bir mesleğin ya da sektörün promosyonunu ve geliştirilmesini, bireylerin bu ekseninde çıkarlarının korunmasını sağlama hedefindeki kuruluşlardır. Genellikle oda gibi hareket ederler. Mesleğin geliştirilmesi, meslektaşların dayanışması, mesleki sorunların çözülmesi yönünde hareket ederler. Mesleki çıkarları savunmaları itibari ile Savunucu Kuruluşlara benzeseler de evrensel temelli hak eksenli savunuculuk faaliyetlerinden farklı olarak tikel bir çıkarın maksimizasyonu motivasyonu ile onlardan ayrışır. Bazı türleri meslek ölçeğinde değil sektör ölçeğindedir. Sektörün itibarını ya da mevzuatlar karşısındaki ortak sorunları konu ederler. İşadamları dernekleri gibi özel bir sektöre odaklanmayanları da mevcuttur.

Gönüllü Kuruluşların sivil topoğrafya kategorilerine göre yapısal özelliklerine dait bulgular şöyle sıralanabilir:

Genel Dağılımlar

- Örnekleme Hemşehri (% 17.2), YYG (% 11.4) ve Sosyalleşme (%10.7) sivil-topoğrafik kategorilerindeki kuruluşlar ağırlıklı.
- Kuruluşların kendilerini dahil ettikleri “ana faaliyet alanı” dağılımında kendini “yardımlaşma-dayanışma” kategorisinde tanımlayan kuruluşlar birinci sırada (% 18.6).
- Tasnifin coğrafi dağılımına baktığımızda Savunucu ve Siyasi Eksenli kategorilerinde Güneydoğu; Hayırseverlikte İç, Doğu, Güneydoğu Anadolu illeri; Uzmanda Ankara; Hemşehride İstanbul; Sosyalizasyonda İzmir kuruluşları öne çıkıyor.

- Sosyalleşme ağırlıklı kuruluşlar (Hemşeri, YYG, Sosyalizasyon) dernek olurken, Yan Kuruluşlar ve Hayırsever kuruluşlar ise vakıf.

Üyeler

- Kurucu, kayıtlı, aktif ve “son Genel Kurul’a katılan” üyelerin sayıları karşılaştırıldığında: Hukuki zorunluluk kadar kurucu üye olduğu; kuruluşların % 60’ının 50’nin altında aktif üyesi olduğu görülüyor.
- YYG, Hayırsever ve Kulüp kategorilerinde görece daha az üye var. Özörgütler, hemşerilik kuruluşları, sosyalizasyon ve meslek eksenli kuruluşlar daha kitleseller.
- Kayıtlı ve YK üye profilinde orta yaşlı erkeklerin hakim olduğu görülüyor. İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da erkekler çok çok daha baskın.
- Uzman, Himayeci ve Savunucu kuruluşlarda kadın üyeler daha fazla.
- YK üyeleri, kayıtlı üyelerden daha yaşlılar. Coğrafi olarak, Güneydoğulu kuruluşlardan genç üyelerin oranı en yüksek.
- Kulüp, Özörgüt ve Siyasi Yönelimli kategorileri daha genç iken, YYG, Sosyalizasyon, Yan Kuruluş ve Hayırsever kategorileri daha yaşlı.
- Üye eğitim seviyeleri açısından: Uzman kuruluşlarda üniversite mezunları ağırlıklı; YYG, Özörgüt ve Hemşeri kategorilerinde eğitim düzeyi düşük. Vakıflar derneklerden kayıtlı üyeler açısından daha eğitilmişler.
- Ağırlıklı YK üye profili: 50 yaş üzeri, evli, en az 2 çocuklu, orta ve üst düzey geliri, erkek.

İşleyiş

- Kuruluş yönetimi, çok az insanın altına elini sokmak istediği bir taş. Çoğu kuruluşta tek liste ile seçime giriliyor.
- Kuruluşların % 73'ünün şubesi/temsiliği yok. Şubeleşme, Özörgüt, Siyasi Eksenli ve Savunucu kuruluşlarda daha fazla.
- Karar alma biçimleri ile ilgili sorulara alınan cevaplar üzerinden şu yorumlar yapılabilir: Kuruluş kararlarına geniş katılımçılık yok. Yönetim kurulları üzerinden yürüyor işler. Taşrada başkanların ağırlığı öne çıkıyor. Güneydoğulu kuruluşlarda da başkanların ağırlığı var ama "etkili üye katılımı vardır" önermesine en yüksek onay da buradan geliyor.
- Kulüp, YYG, Hemşeri ve Yan Kuruluşlarda karar alma süreçlerine katılım düşük seviyelerde.

Kurumsal Altyapı ve Kapasite

- Kuruluşların % 9'unun ofisi yok. Yarıya yakını kiralık ofislerde çalışıyor.
- Kuruluşlarda ücretli çalışan istihdam etme oranı düşük (% 32.8). Çalışan kişiler de ağırlıklı olarak sekreter ve hizmetli pozisyonundalar. Gönüllü Kuruluşların profesyonelleşme seviyesinin düşüklüğünü gösteren bir sonuç.
- Derneklerin % 27.2'sinin, vakıfların ise % 71.2'sinin ücretli çalışanı var.
- Pazar Eksenli, Yan Kuruluş ve Uzman kuruluşlar en çok ücretli istihdam edenler.
- Kuruluşların sadece % 16.7'si iktisadi işletmeye sahip: Derneklerin % 14.5'i, vakıfların % 32.9'u. Beklenebileceği gibi Pazar Eksenli kuruluşlarda diğer tasnif kategorilerinden daha yüksek bir işletme sahipliği oranı var (% 22).
- Kuruluşların % 53.6'sı web sitesine sahip. Bu oran coğrafi bölgelere göre, 3 büyük şehirden sonra en yüksek Güneydoğulu kuruluşlarda (% 41.7). Hemşeri (% 39.3), Yan Kuruluş (% 36.3) ve YYG (% 11.3) kategorilerinde en düşük web sitesi sahiplik oranlarını görüyoruz.

- Kuruluş ofislerindeki mekan ve teçhizat olanaklarını endeklediğimizde Pazar Eksenli kuruluşlar bu kapasiteler açısından en öndeler, YYG kategorisi en düşük. Sahip olunan varlıklar açısından da Pazar Eksenli kuruluşların endeksi en yüksek. Bunları, Hayırsever ve Himayeci kuruluşlar izliyor. Kulüplerin ve sosyalizasyon kuruluşlarının varlıkları en zayıf.
- Kuruluşların % 22'sinin masaüstü bilgisayar, % 28'inin internet bağlantısı yok.
- Kuruluşların yarısından fazlasının (% 56) banka hesabı yok.
- Kuruluşların yıllık gelirleri düşük. % 15.7 gibi bir oranda kuruluş yıllık sadece 2000 TL ve altında gelire sahip olduğunu bildirdi. Yarıya yakınının geliri 10 bin TL'nin altında gözüktüyor ki, yıllık ortalama bir ofis kirasını ancak karşılayacak bir seviye.
- Yıllık gelir ortalamalarına baktığımızda hami destekli Yan Kuruluşlar tüm kategorilerin açık arayla önüne geçiyor (yaklaşık 300 bin TL'lik ortalama ile). Bunu, iktisadi faaliyetleriyle Pazar Eksenliler; hizmet satarak Uzman kuruluşlar; bağış toplayarak Hayırsever ve Himayeci kuruluşlar izliyor. Sosyalleşme ağırlıklı kuruluşların gelir ortalamaları düşük.

Etkinlikler

- Sohbet toplantıları, yemek organizasyonları gibi sosyalleşme faaliyetleri tüm kuruluşların en çok gerçekleştirdiği faaliyetler. Türkiye sivil toplum kültürüne damgasını vurmuş bir faaliyet biçimi. Aktivist içerikli faaliyetler çok çok az görülüyor.
- Kuruluşların sadece % 18.7'sinin süreli yayını var. En çok Uzman kuruluşların süreli yayın çıkardığı görülüyor.
- Aktivist etkinliklerin özellikle İç, Doğu Anadolu ve Karadeniz'deki kuruluşların sivil toplum kültürüne uymadığı görülüyor. İstanbul'da yardım etkinlikleri ve kamuoyuna yönelik etkinlikler; Ankara'da bilimsel etkinlikler; İzmir'de sosyalleşme etkinlikleri daha yüksek.

- Dernek ve vakıfları karşılaştırsak: Yardım etkinlikleri vakıfların, sosyalleşme etkinlikleri derneklerin profiline daha uygun.
- Etkinlik profillerinden bağımsız, niteliksel girdilerle oluşturulan sivil-topoğrafik tasnif, etkinlik kümeleriyle uyumlu. (Uzman kuruluşlarda bilimsel faaliyetlerin, savunucu kuruluşlarda aktivist faaliyetlerin ağırlık kazanması gibi.)
- Yardım etkinlikleri de yaygın: Üç kuruluştan biri aynı yardım yapıyor.
- Proje dünyası ile ilişkilere baktığımızda şu sonuçlar öne çıkıyor: Gönüllü Kuruluşların çok büyük bir çoğunluğu (% 88.4), fon bulsalar dış kaynaklı bir proje gerçekleştirmek istiyor. % 24'ü son 3 yıl içinde dış fon destekli en az bir proje yapmış. Vakıflarda bu oran % 33.9 oluyor. Sivil-topoğrafik açıdan proje gerçekleştirmiş kuruluşlarda sırasıyla Himayeci (% 39.8), Uzman (% 39), Savunucu (% 37.3) kategorileri önde. Sosyalleşme ağırlık kuruluşlar ise proje dünyasından kopuk.
- Ankara'dan sonra (% 25.6), yabancı kuruluşlarla ortak etkinlik gerçekleştirme yüzdesi en fazla olan kuruluşlar Güneydoğu'da (% 25.5). Karadeniz ise en zayıf dış bağlantılı bölge (% 7.8). Uzman ve Savunucu kategorilerinde kuruluşların yaklaşık yarısı dış bağlantılı işler yapmış. Sosyalleşme ağırlıklı olanların ise dışa açılımları en zayıf.

Yaklaşımlar

- Kuruluşların yaşadıklarını ifade ettikleri en önemli sorun kategorisi “maddi sorunlar”; % 38.3'ü bunu dile getirmiş. Ardından “katılım yetersizliği”, “mekan, altyapı eksikleri, teknik eksikler” geliyor. “Devlet baskısı” şikayeti ise düşük, sadece % 0.8 oranında kuruluş bunu en önemli sorun olarak dile getirmiş.
- Sivil toplumun geneline bakışta, kuruluşların gördükleri kusurlar: Politikleşme gönüllü kuruluşların uzak durması gereken, “kirli” bir şey olarak görülüyor. Ayrıca başka sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine, niyetlerine yönelik bir şüphecilik var.

- Benimsediği bir dünya görüşü olduğunu bildiren kuruluş oranı: % 60.5. Bu değerler / görüşler daha çok (% 27.6) “belli bir düşünce sistemi eksenli”.
- Güneydoğulu kuruluşlarda dünya görüşüne sahip olma oranı % 76.2’ye çıkıyor. Karadenizli kuruluşlarda % 53.6’ya düşüyor. Siyasi Eksenli, Savunucu ve Özörgüt kuruluşlarda % 80’in üstüne çıkarken, Hemşeri ve YYG kategorilerinde % 45’in altına iniyor.
- Türkiye gönüllü kuruluşları, en çok (% 37.9) “Yahudi” kimlikli fon kaynaklarını tercih etmeyeceklerini söylüyorlar. Bunu, Soros Vakfı’ndan uzak durma (% 26.9) izliyor ki; bunda kuruluşun sadece ABD kimliği değil, George Soros’un Yahudi kimliği de önemli paya sahip. Bu açıdan AB şüphesizinin zayıf olduğu da görülüyor.
- Yabancı fon kaynaklarını istememekte Siyasi Eksenli kuruluşlar öne çıkıyor, “ulusalcı” bir vurgu ile. Hayırsever ve YYG kategorilerinde bu mesafeler açısından muhafazakar-mütedeyyin bir kimlik belirgin.
- Kuruluşlara “en yakın olduğunuz siyasi tutum” sorulduğunda, yarıdan fazlası (% 52.6) böyle bir kurumsal yakınlığa sahip olmadıklarını belirtti. Tutum bildirenler arasında da % 19.6 ile görece daha “emin” bir pozisyon, “Atatürkçülük” önde. Bu durum, kuruluşların dernek-vakıf faaliyetlerini “siyaset dışı” bir yerde konumlandırma eğilimlerini gösteriyor.

Bu 12 kategoriden, bulgular bölümünde irdelendiği üzere, en yaygın Hemşeri kuruluşlarıdır (% 17.4). Bu kuruluşları Sosyalizasyon (% 12.9) ve Yaptırma-Yaşatma-Güzelleştirme kuruluşları (% 11.0) izlemektedir. Ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri ise Türkiye’de en az rastlanan gönüllü kuruluş türünün Savunucu Kuruluşlar olmasıdır. Savunucu kuruluşların oranındaki azlık (% 3.5) Türkiye toplumundaki sivil topoğrafyanın savunucu ayağını güçsüz bırakacak denli düşüktür. Sivil toplumun gelişmişliği ile övünen ülkelerde savunuculuk yapan kuruluşların çok daha yüksek oranlarda olduğunu düşünürsek, bu durum Türkiye’de gönüllü kuruluş sayısının ve bu kuruluşlara üyeliğin Avrupa ülkeleri ve ABD’ye oranla oldukça düşük düzeylerde seyretmesinin yanındaki diğer bir zaafiyettir. Bu durum, Türkiye sivil toplumunun politika oluşturma süreçlerine dahil

olmadığına ve karar alma süreçlerinde etkisiz olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan Hemşeri, Sosyalizasyon, Kulüp gibi üyelerinin sosyalleşmesi ve sosyal sorunlarını paylaşması hedefiyle bir araya gelenlerin meydana getirdiği kuruluşların, gönüllü kuruluşların % 38.5'ini, toplumda hayırlı işler eyleme motivasyonlu YYG ve Hayırsever kategorilerinin % 17.4'ünü oluşturması dikkat çekicidir. Türkiye toplumu sivil faaliyet olarak ağırlıklıla “hayır” işlemeye, “bağış” yapmaya “burs” vermeye, çocuk “okutmaya” itibar etmekte, zamanı da ya sosyalleşme ihtiyaçlarını gidererek ya da iktisadi ve/veya hukuki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelerek değerlendirmektedir.

Sözkonusu araştırmanın en önemli çıktısı olan Sivil Topoğrafya Tasnifinin farklılaştığı sınıflandırma biçimleri için iki düzey tanımlanabilir: **yapısal düzey** ile **niteliksel düzey**. Değişimi daha sınırlı olan yapısal düzeyde en çok anılanları, faaliyet alanları, yasal statü, üye sayılarına göre büyüklük, faaliyet ölçekleri, gelir düzeyleri gibi görece değerlendirmesi kolay kriterlere bağlı olan analiz birimleridir. Daha az sorgulanan ve belirlenmesi daha zor olan ve zaman içinde evrilebilen ayraçlar ise niteliksel düzlemedir. Bunlardan **ilki “politik” eksenidir**. İlkin, kuruluşların doğrudan bir politik içeriği olup olmadığı, ikinci olarak da devlet ile mesafeleri üzerinden, politik eksene göre kuruluşları çeşitlendirmek mümkündür. **İkincisi “fayda” eksenidir**. Kuruluşun açığa çıkarmak istediği faydayı kimin paylaşacağı önemli bir ayraçtır. **Üçüncüsü, “ekonomik” eksenidir**. Kuruluşların sattıkları mallarla, verdikleri hizmetlerle kar sağlayıp sağlamadıkları ve hangi oranda elde edilen kara dayanarak sürdürülebilirliklerini sağladıkları, kuruluşları oldukça farklılaştırmaktadır. Bu nitelik fayda niteliği ile birlikte ticari olanla olmayanı ayırmayı da sağlamaktadır. **Dördüncü bir nitelik “agresiflik” düzeyi** diye adlandırabileceğimiz, kamuoyuna meramlarını taşıma biçimleridir. Tanıtım basamağından aktivizme doğru farklılaşan bir skala oluşturur. **Beşinci** ve sayacağımız son **nitelik “demokratik” düzeyidir**. Şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım gibi kriterlerin ne ölçüde ve nitelikte sağlandığı kuruluşları farklılaştırır. Tüm bu nitelikleri ölçmeye ve değerlendirmeye kalkmak meşakkatli bir iştir. Bu yüzden bu nitelikler, gönüllü kuruluşları daha kolay ve konforlu biçimde sınıflandırmak isteyen pratik ihtiyaçlar tarafından dışarıda bırakılırlar. Sivil Topoğrafya Tasnifin ağırlıklı olarak niteliksel düzeyden beslendiğini belirtmekte fayda vardır. Fakat sözkonusu araştırma tasnifin yapısal özellikler karşısındaki

ayrıştırıcılığına odaklanmış, bu niteliksel düzeyin derinleştirilmesi araştırmanın kapsamı dışında kalmıştır. Önerilen araştırmanın odağı ise niteliksel düzeyin derinleştirilmesidir.

Buna paralel olarak, önerilen araştırma projesi, gönüllü kuruluşları sivil-topoğrafik tasnif sisteminin 5 boyutta “niteliksel derinlik” kazandırılarak geliştirilmesi hedefi üzerine inşa edilmiştir: Kuruluşların politika alanı ile ilişkileri, iç demokrasiyi yerleştirme düzeyleri ve kullandıkları hesap verebilirlik mekanizmaları, ürettikleri faydayı dışsal aktörlerle paylaşma biçimleri, ticari faaliyetleri kullanma şekilleri, ve dışsal aktörlere karşı talepkârlık düzeyleri.

3.6. Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Eksenleri

Önceki bölümde, sivil toplum kuruluşlarını değerlendirirken iki ana düzeyden bahsetmiştik: **yapısal düzey** ile **niteliksel düzey**. Bu araştırmada göstergeleştirilmesi görece daha kolay yapısal düzeyden ziyade çokyönlü ve daha karmaşık olan niteliksel düzey ele alınacaktır. Niteliksel düzey için araştırmanın önüne koyduğu beş eksen den yukarıda bahsetmiştik. Bu bölümde bu eksenleri ayrıntılı olarak ele alacağız. Tarif ettiğimiz eksenlerin ayırım noktalarını göstermek açısından Samur’un (2008) STK’ların rollerini tartıştığı bir çalışmasında, literatürden (Deth 1997, Edwards 2004) yola çıkarak fonksiyonlarına göre derlediği 4 kümeden hareket edeceğiz:

1. Dağıtım işlevi: Devletin ya da devletlerin yetersiz kaldığı ekonomik ve sosyal işlevleri sağlama.
2. Temsil işlevi: Toplumun çıkar ve taleplerinin temsil edilmesi.
3. Arabuluculuk işlevi: hükümet kurumlarını etkilemek ve kurumlar arasında sosyal çıkarların iletişimini sağlamak.
4. Politik işlev: Sivil toplum bir yandan devletin iktidar istismarını engelleme misyonunu yerine getirirken diğer yandan da alternatif politikaları üretmeli ve sunmalıdır.

Bu işlev kategorizasyonu özellikle sivil toplumun demokratikleşmedeki rolü tartışmalarında elverişli bir ayırım sağlıyor. Öte yandan STK değerlendirmelerinde bakılması gereken alanları bu

işlevlere göre değil, bu işlevlerin yüzeye çıktığı eksenlere göre yapmanın daha elverişli sonuçlar sağlayacağını düşünüyor bu bağlamda sıralanan işlevlerle bizim önerdiğimiz eksenlerin kesişimlerine bakmayı faydalı buluyoruz.

Dağıtım işlevi, hem faydanın nasıl ve kiminle paylaşıldığı sorusuna yanıt arayacağımız fayda ekseninde hem de bu faydanın oluşturulması aşamasındaki yöntem farklılıklarına işaret edecek olan ekonomik eksenle masaya yatırılacak. Her iki eksenin üreteceği pozisyonların kombinasyonları farklı dağıtım işlevi kümelerine işaret edecek. Dolayısıyla dağıtım işlevi tek başına kuruluşları sivil toplum kültürleri açısından ayrıştırmayı sağlamamakta, fayda ve ekonomik eksenlerle birlikte düşünüldüğünde bir anlam kazanmaktadır.

Temsil işlevi bir yandan temsil edilen fikrin kamuoyuna taşınması ve egemenliği için etkinlikleri kapsadığı için agresiflik eksenini, diğer yandan temsilin bir iç demokrasi meselesi olması yönünden de iç demokrasi eksenini çapraz kesmektedir. Kamuoyuna iyi taşındığı için iyi temsil edilen fakat kurum içi şeffaflık ve hesapverilebilirlik ilkeleri tam sağlanmadığı için demokratik olmayan bir temsil sözkonusu olabilir. Sonuç olarak temsil, hem kurum içi süreçleri hem de kurumun dışa açılma mekanizmaları ile birlikte düşünülmelidir.

Arabuluculuk işlevi, temelde devlet ile ilişkileri ve mesafeyi sorgulayan politik eksen olarak adlandırdığımız eksene otursa da, temsil edilen kitlelerin ya da fikirlerin taşınmasının önemi itibari ile iç demokrasi eksenini, dış etkinlik biçimlerinin arabuluculuktaki önemi itibari ile de agresiflik eksenini yakından ilgilendirmektedir. Politik işlev olarak tarif edilen işlevi ise zaten arabuluculuk işlevinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Çünkü arabulma faaliyeti, bir pozisyonun ve üretilmiş politikaların temsilini gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak sivil toplum kuruluşlarının demokrasi süreçleri açısından bir çok işlevinden bahsedebiliriz. Bu araştırmada yapılmak istenen ise bu işlevlerin cereyan ettiği düzlemleri belirlemek ve STK değerlendirmeleri için elverişli, analitik bir araç geliştirmektir.

a. Politik Eksen

Gönüllü kuruluşların politika alanı ile ilişkileri iki açıdan değerlendirilebilir:

- a) Merkezi ve yerel otoritelerle siyasa-yapımı, baskı-etkileme, danışmanlık, vb. ilişkiler kurmaları: Kendi içlerindeki görünür politik pozisyonlardan bağımsız olarak, kuruluşların merkezi ve yerel bürokrasi alanı ile kurdukları ilişkilerin nitelikleri de onları kategorileştirmede kullanılabilir indikasyonlardan biridir.
- b) Kuruluşların doğrudan belli bir politik odağın içinde politika yapmaları: Bu açıdan bakıldığında, gönüllü kuruluşlar politik pozisyonlarına göre tasnif edilebilirler.

Gönüllü kuruluşların devlet ve politika alanı ile ilişkileri konusunda Batı literatüründe çok boyutlu tartışmalar bulunmaktadır. Genellikle sivil toplumun tanımı gereği demokratik olduğu ve devlet kurumlarının başat izleyeni olduğu kabul edilir. Bu özellikle sivil toplum geleneğinin güçlü olduğu ülkeler için sıklıkla dile getirilir. Kalaycıoğlu, Türkiye gibi devlet geleneğinin çok güçlü olduğu paternalistik bir politik kültürün ve dini cemaat yapılarının hakim olduğu ülkelerde sivil toplumun zayıf olduğunu dile getirir (Kalaycıoğlu, 1998: 132-133). Hal böyleyken resmen devletten bağımsız kurulsalar bile gönüllü kuruluşların devlet ile ilişkisi çoğu zaman onu denetlemekten ziyade tamamlamak misyonunda hareket etmeleri şeklinde olabilmektedir.

Cohen and Arato (1997), sivil toplumun en önemli rolünün, politik toplumu beslemek üzere siyasi partileri tamamlayan bir hareketlilikte olmaları olduğunu belirtirler ve sivil toplumun politik rolünün yalnız iktidarın kontrol edilmesi değil aynı zamanda etkinin üretilmesi olduğunu da eklerler. Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının bu politik misyonu bir çok çevrede hatta sivil toplum kuruluşunda itibarlarını aşındıran bir algı oluşturur. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları aynı zamanda “apolitik” olmakla ya da “politik” olmakla suçlanabilirler.

Temsiliyet

Gönüllü kuruluşların toplum içindeki rolleri ve devletle ilişkileri ile ilgili çoğulcu yaklaşımın temel kabullerinden biri, bu örgütlerin demokratik yönetime, çeşitli toplumsal kesimleri temsil etme kapasiteleriyle katkıda bulduklarıdır (Warren, 2001). Bu bağlamda bu kuruluşların, faaliyet

alanlarıyla ilgili yurttaş çıkarlarını devlet ve toplum nezdinde savunma, iyileştirme, formüleştirme, ifade etme ve yurttaş talepleri ile resmi siyasa yapıcılar arasında iletişim kurma kapasiteleri, onları ayırt edici faktörlerden biri haline gelmiştir.

Çoğulcu yaklaşımdaki klasik kabul, gönüllü kuruluşların bireylerle “dev yapılar” (hükümet kurumları, şirketler, vb.) arasında, bireylerin taleplerine “ses” vererek aracı olan yapılar olduğu idi (Berger ve Neuhaus, 1977). “Sivil Toplum” sektörü son 30 senede gelişip karmaşıklıklaştıkça gönüllü kuruluşların yurttaşların çıkarlarını temsil etme kapasitelerini sorgulayıcı eleştiriler de arttı (Berry, 1994; Crotty, 1994; Frumkin, 2002). Kuruluşların kendi içlerindeki demokratik yapı sorunları ile ilişkili bu tartışmaya “Demokratiklik Ekseni” bölümünde ayrıntısı ile ele alınacak. Burada şu noktaya değinmek yeterli: Gönüllü kuruluşların politik anlamda temsil ettikleri meseleler, talepler, sorunlar, çıkarlar üzerinden bir taraftan hedef gruplarıyla ilişkileri, diğer taraftan bu talepleri, vd. siyasa yapıcı ve uygulayıcı otoritelere iletme biçimleri, bu araştırmanın amaçları açısından, bu örgütleri ayrıştırıcı indikasyonlar sağlayıcıdır.

“Medenileştirme”

Gönüllü kuruluşların siyaset alanı üzerindeki nüfuzları ile ilgili en yaygın tartışma, bu örgütlerin faaliyetleriyle toplum ve devlet üzerinde sivilleştirici/medenileştirici bir değişim yaratmalarıdır (Alexander, 2006; Shils, 2007; Taylor, 2003; Warren, 2003). Siyasi partiler sistemi ve parlamento dışında bir talep ve çıkar temsiliyeti ve baskı aracı ortamı olarak gönüllü kuruluşların oluşturduğu alanın, kendini toplumun 3 ana makro-yapısından ayırt ederek medenileştirici bir etki yarattığı tartışılmıştır (Dekker, 2009):

- a) Devlet alanının bürokratikleştirme/sindirme/kontrol baskısına karşı demokratik ifade biçimlerini güçlendirici etki;
- b) Piyasaların/ekonomik mübadeleler alanının araçsallaştırıcı baskısına karşı kâr amaçlı olmayan mübadeleleri güçlendirici etki;
- c) Aile ve cemaat kaynaklı daha içine kapanık, izole edici ilişki biçimlerine karşı kamusalığa açık ilişki biçimlerini güçlendirici etki.

Gönüllü kuruluşların sahip olduğu düşünölen bu ayrıkı eylem kapasitesinin Şu açılardan “medeni hünerler” kazandırıcı olduğu öne sürölmüŐtür (Verba vd., 1995; Fung, 2003):

- a) *Bireyler üzerindeki geliŐtirici etkiler:* Gönüllü kuruluşların politik angajmanları, katılımcılarının yurttaşlık bilincini, politik sürecin demokratik bir parçası olma güvenini geliştirecek; onlarda başkalarıyla birlikte çalışma, kendi talep ve çıkarlarının farkında olma, kamu yararı nosyonunun gelişmesi gibi etkiler yaratacaktır.
- b) *Kamusal alan etkileri:* Gönüllü kuruluşların faaliyetleri, kamusal alandaki bilgi paylaşma, gündem oluşturma, fikir üretme ve uygulama, kolektif sorunları müzakere etme gibi kapasiteleri geliŐtirecektir.
- c) *Kurumsal etkiler:* Gönüllü kuruluş angajmanları, politik temsiliyeti güçlendirerek, alternatif baskı kurma, eleştiri ve protesto kanalları sağlayarak demokratik yönetim kurumlarının gelişmesini ve yenilenecek güçlenmesini sağlayacaktır. Bunun yanında Gönüllü kuruluşlar, ürettikleri hizmetlerle, yardım ve dayanışma faaliyetleri ile de devlet kurumlarının hizmet ve politika üretme davranıŐlarını deđiŐtirebilirler.

Ancak gönüllü kuruluşların örgütlenme biçimlerinin, fonksiyonlarının ve içlerine gömüldükleri ilişki örüntülerinin geçirdikleri değişimler üzerine son yıllarda yapılan araştırmalar, gönüllü kuruluşların sivilleşme/medenileşme katkılarının tamamen pozitif olmadığını göstermektedir (Mercer, 2002; Shefner, 2008; Weidenbaum, 2009).

Dekker’a (2004; 2009) göre sivil toplum-siyaset iliŐkisinde ne tamamen siyah, ne tamamen beyaz olan durum, günümüzde artık devlet, piyasa ve cemaatten sorunsuz bir biçimde soyutlanabilecek bir “gönüllü kuruluşlar alanı” tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Gönüllü kuruluş formlarını melezleŐtiren “ara formlar” ortaya çıkmıştır: “Kurumsal Sosyal Sorumluluk” faaliyetleri ile ilişkili kuruluşlar, “sivil toplum sektörü”ne hizmet veren kâr amaçlı kuruluşları, tüketici ve yurttaş inisiyatifleri, yerel veya merkezi otoritelerin de ortağı olduğu platform girişimleri, dini cemaatlerin yönettiği sivil kuruluşlar, vb. Bu noktadan hareketle, gönüllü kuruluşların “sivilleştirici” etkilerinin

tek ve demokratikleşmeyi destekleyici doğrultuda olmadığını, kuruluşların bu etkiler üzerinden ayrıştırılabileceğini söyleyebiliriz.

b. Ekonomik Eksen

Daha önce bahsedilen 107K219 no'lu "Türkiye'de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü" başlıklı araştırmada da ortaya koyulduğu üzere, gönüllü kuruluşlar mal ve hizmet satış faaliyetleri ile kurdukları ilişkilerin niteliği üzerinden de tasnif edilebilmektedirler.

Gönüllü kuruluşlar içinde, mal ve hizmet arzından sağlanan kârların kullanım şekilleri üzerinden farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Gönüllü kuruluş faaliyetindeki ekonomik boyut, literatürde de çeşitli açılardan incelenmiştir (Ben-Ner, 1986; Enjolras, 2009; Gronbjerg, 1992; Steinberg, 2006; Tuckman, 1998).

Gönüllü kuruluşların ekonomik piyasalarla girdikleri ilişkiler, bu örgütlerin her zaman "piyasalara tâbi" kılındıkları anlamına gelmez. Bu ilişkiler türlerine ayrılıp, ticari faaliyetten sağlanan faydanın kullanım tarzları incelendiğinde, ortaya ayrıştırılabilecek farklı yaklaşımlar çıkacaktır.

Öte yandan, yakın zamanda, gönüllü kuruluşların yönetim biçimleri literatüründe, örgütlerin "piyasa-yönelimli" stratejiler benimsemesi ile sivil-toplumsal performansları arasında pozitif bir ilişki kuran normatif bir yaklaşım da ortaya çıkmıştır (Kara, vd., 2004; Shoham vd., 2006). Buna göre, bir gönüllü kuruluşun piyasa-yönelimli bir yönetim biçimi yerleştirmesi için kâr amaçlı ticari faaliyet yürütmesi zorunlu değildir. Piyasa-yönelimlilik, gerek (varsa) ticari faaliyetlerinde, gerekse çeşitli dışsal aktörlerle girilen ticari-olmayan mübadele ilişkilerinde gönüllü kuruluşların pazarlama ve rekabet modellerine uygun stratejiler geliştirmesiyle formüleştirmektedir (Rados, 1996).

Clohesy'e (2003: 131) göre, "kâr amaçlı olmayan örgütler de başka örgütlerle aynı biçimde kurumsal katılıma ve bürokratikleşmeye yatkındırlar ve... herhangi bir ticari işletme kadar ekonomik baskılar altında olduklarından hizmetlerini ticarileştirebilirler." Lovelock ve Weinberg

(1984) de, gönüllü kuruluşlarda piyasa-yönelimli bir idari yaklaşımın örgütsel sonuçları ve performansı etkileyebilecek 5 boyutunu sıralarlar:

- a) Amaçlarına ulaşmak için kaynaklara erişme / kaynak toplama zorunluluğu;
- b) Muhatap olmaları gereken birden fazla kamu olması;
- c) Örgütsel misyonları ile hedef grubun ve/veya paydaşların tatmin ve beklentilerinin uyuşmaması olasılığı;
- d) Hukuki düzenlemeler gibi dış baskıların varlığı;
- e) Örgütün yönetimine dahil olabilecek birden fazla grubun varolması halinde gündeme gelecek hesap verebilirlik zorunluluğu.

“Sivil Toplum”/“Gönüllü Kuruluşlar” ile “piyasalar” arasında keskin ve uzlaşmaz sınırlar çizmeye meyilli yaklaşımlar (örn. Putnam, 2000) bulunduğu gibi, piyasa-yönelimliliğin gönüllü kuruluş performansını yükseltebileceğine dair tartışmalar da yapılmıştır. (Bhuiyan, 2005; Cadogan vd., 1999; Shoham vd., 2006). Ancak bu tartışmalar, ticari kuruluşların yönetim analizi için geliştirilmiş bir kavram olan “piyasa-yönelimliliğin”, gönüllü kuruluş amaç ve misyonları açısından, özellikle tamamen ekonomik olmayan mübadele biçimleri düşünülerek (örn., ücretsiz çalışma, hibe alma türü karşılıklılık ilişkileri) yeniden formülize edilmesi gerektiğini kaydetmektedirler. Shoham vd. (2006) tarafından işaret edildiği gibi, piyasa-yönelimlilik ile gönüllü kuruluş yönetimi arasındaki ilişkilerin daha sağlıklı çalışılması için yeterli ampirik çalışma henüz bulunmamaktadır.

Mal ve hizmet satışı ile kurdukları ilişkiler üzerinden gönüllü kuruluşlar arasındaki farkları ayırtırmak için gönüllü kuruluşların yalnız finansal ekonomisini değil, sembolik ekonomisini de mercek altına almak gerekmektedir. Başka bir deyişle, verili bir gönüllü kuruluş içinde aynı anda veya farklı zamanlarda aktif olabilecek farklı mübadele biçimleri bulunabilir. Enjolras'ın (2009: 763; 2002) tanımlayıp incelediği gönüllü kuruluşların total ekonomilerini tanımlayabilecek 3 temel mübadele biçimi Tablo 11'de özetlenmiştir:

Tablo 11. Gönüllü Kuruluşlarda Mübadele Biçimleri

Mübadele Biçimi	Tanım	Karşılık gelen kaynak türü
<i>Ticari</i>	Satılan bir mal veya hizmet karşılığı kuruluşun kazandığı para	Satış gelirleri
<i>Hak sahipliği-temelli</i>	Kuruluş öntanımlı (fon, hibe vb.) paylardan yararlanma hakkına göre mübadele ettiği para, mal veya hizmetler	Kamuya açık fonlar
<i>Karşılıklılık</i>	Kuruluş ile dış aktörler arasında karşılıklılık ilkesine göre mübadele edilen para, mal veya hizmetler	Bağışlar ve gönüllü emeği

Bir gönüllü kuruluş, çeşitli ilişkilerinde 3 mübadele biçimini de kullanıyor olabilir, veya mesela daha “saf” gönüllü kuruluşlar yalnız gönüllülük ilişkisi üzerinden, bağışlar ve ücretsiz çalışma katkısında bulunanlarla faaliyetlerini yürütüyor olabilir. Kuruluşlar her bir mübadele biçiminde girdikleri ilişkilerde farklı bir koordinasyon mekanizmasına tabidirler (Enjolras, 2009: 764): Ticari mübadeleler, her şirketteki gibi, piyasalar üzerinden, fiyat mekanizmasına bağlı olarak düzenlenir. Hak sahipliği-temelli mübadeleler ise, devlet veya fon kaynağını sağlayan merkezi kurum üzerinden, hukuki zorunluluklar mekanizması ile koordine edilir. Son olarak karşılıklılık normu ile gerçekleşen mübadelelerde daha enformel/kültürel bir yapı düzenleyicidir; bu yapı ilişkiye giren tarafların paylaştığı ortak hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için sahip olunan karşılıklı beklentiler ile şekillenir.

Öte yandan literatürde gönüllü kuruluşların giderek daha fazla yalnız piyasa mekanizmasının düzenleyici baskısına teslim oldukları ve karşılıklılık, demokratiklik, kolektiflik ilkelerinden uzaklaştıklarına dair eleştiriler de bulunmaktadır (Aldashev ve Verdier, 2009; Aspen Institute, 2001; Eikenberry ve Kluver, 2004; Morris-Suzuki, 2000). Bu tür eleştirileri de değerlendirerek, hangi gönüllü kuruluşların, ne türden ticari ilişkilerinin örgütsel olarak etkileri olduğunun tasnifi, sivil toplum alanı ile piyasalar arasındaki geçişlilikler hakkında daha nitelikli bilgi sağlayacaktır.

c. İç Demokrasi Eksen

Gönüllü kuruluşlar dünyanın her yerinde demokratikleşme süreçlerinde, kamusal alanda ve devlet-toplum ilişkilerinde kalıcı ve önemsenen aktörler haline geldikten sonra, sosyal araştırmalar, bu kuruluşların kendi içlerinde ne kadar şeffaf, demokratik, hesap verebilir olduklarını sorgulamaya başlamıştır (Brown, 2008; Cavit ve Sohail, 2007; Clayton, 1994; Cnaan, 1991; Edwards ve Hulme, 1996; Helmig vd., 2004; Meyer, 1999).

Gönüllü kuruluşlar, hukuki anlamda ilgili devlet kuruluşlarına, fonlarından yararlandıkları donör kuruluşlara, kendi üyelerine veya hedef gruplarına karşı çeşitli sorumluluklara sahiptirler. Bu anlamda, sorumluluklarını yerine getirme (veya getirmeme) biçimleri, hesap verebilirlik mekanizmalarını benimsemeleri (veya benimsememeleri), onları ayrıştırma kriterlerinden biri haline gelir. Bununla birlikte, hangi dışsal aktörlere karşı sorumlu/şeffaf olurlarsa olsunlar, Gönüllü kuruluşlar kendi iç yönetim yapılarının biçimine göre de farklılaşabilirler. Bu nedenle, katkıda buldukları düşünülen demokratikleşme sürecinden kendilerinin ne kadar faydalandığı/etkilendiği sorusuna farklı kuruluşlar açısından verilecek farklı cevaplar, karşımıza farklı kuruluş kategorileri çıkarabilir.

Mary Kaldor'a (2003: 21) göre "HDÖ'lerin çoğu iç yönetim yapılarına sahiptir. Yönetim, İcra Kurulları, çalışanlarının rapor verdiği yöneticileri bulunur. Ama aynı zamanda dış aktörlere karşı da sorumlulukları vardır. Kullandıkları mali kaynaklar için donörlere hesap vermek zorundadırlar. Yararlanıcılarına, yardım ettikleri düşünülen insanlara karşı sorumludurlar. Son olarak da, kamuoyu HDÖ'lerin hayatta kalması için önemlidir; medyada nasıl yansıtıldıkları, kaynak bulmalarına yardımcı olucu bir mekanizmadır. Böylece, hükümetler ve şirketlerden farklı olarak HDÖ'lerin bir 'alt sınır'ı yoktur. Hükümetler seçmenlerine karşı sorumludurlar ve onlar tarafından iktidardan indirilebilirler. Şirketler hayatta kalmak için kâra ihtiyaç duyarlar."

Fox'a göre (2000) ise, gönüllü kuruluşların hesapverebilirliğini tartışırken üyelerinin çıkarlarını ve amaçlarını temsil etme amaçlı kuruluşlar ile daha geniş bir kesimi, çoğu zaman tüm toplumu etkileme amaçlı çalışan girişimci, hizmet sağlayıcı veya savunucu kuruluşlar arasında bir ayrım

yapmak gerekmektedir. Fox, bu iki grup arasında geçişlilikler olduğunu teslim etmekle beraber, hedef grup boyut ve niteliğindeki farklılıkların, kuruluşların sorumlu tutulma kriterlerini de değiştireceğine işaret eder.

Gönüllü kuruluşların faaliyetlerine hangi çapta katılım olduğu; onların şeffaflıkları, demokratik veya otoriter bir yapıya mı sahip oldukları konusunda önemli bir göstergedir. Esmen ve Uphoff'un (1986) ABD'de 150 Gönüllü Kuruluş üzerine yaptıkları klasik çalışma, üye katılımının kuruluşlarda yatay ve dikey hesap verebilirlik mekanizmaları yaratılmasında belirleyici faktör olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bir örgütün faaliyetlerine farklı düzeylerde katılan alt gruplar olmadığında, örgütün yöneticisi veya yönetici organı üzerinde çok fazla güç ve sorumluluk birikmekte, zaman içinde bu durumun devamlılığı örgüt içinde otoriter bir yönetim yapısının kristalize olmasına sebep olmaktadır.

Gönüllü kuruluşların hesap verebilirliğini belirleyen bir başka faktör, kamuoyu önünde kendilerine koydukları standartlar ile gerçek faaliyetleri (ve bunların etkileri) arasındaki mesafedir (Cleary, 1997; Fox ve Brown, 1998). Kuruluşların hedefleri ve pratikleri arasındaki geniş bir uçurum ortaya çıktığında, varlıklarını tehdit edebilecek bir inandırıcılık sorunu doğabilir. Bir gönüllü kuruluşun ise, varlığını sürdürebilmek için bazen medya nezdinde, hedef grupları ve paydaşları nezdinde, bazen de siyasa yapıcılar ve donörler nezdinde inandırıcılığa ihtiyacı vardır. Hesapverebilirlik boşluğunu kapatmak, kuruluşlar arasında yapıcı bir rekabet unsuru haline de gelebilir, çünkü aynı kaynaklara talip olan kuruluşlar, hesap verdikleri aktörler karşısında şeffaflıkları, demokratiklikleri üzerinden birbirlerine karşı avantaj sağlamaya çalışabilirler. Ancak gönüllü kuruluşlar arasındaki rekabetin zorunlu olarak hesapverebilirliği güçlendireceği düşünülmemelidir (Fowler, 1997: 30). Günümüzde giderek daha fazla, gönüllü kuruluşlar sivil toplum içinde ("sektör" içinde) kendilerine bir pazar alanı yaratmaya, kuruluşlarının "marka itibarını" güçlendirmeye çalışmaktadırlar. Pazar paylarını genişletmek ve mevcut fonlara erişebilmek için rekabet bazen normatif misyonlarının önüne geçebilmektedir. Bu da, şeffaflıktan çok, kuruluşların etki ve kapasitelerini abartıcı bir profil oluşturmalarına sebep olabilmektedir (Kaldor, 2003: 22).

Söylenenler toparlanacak olursa, gönüllü kuruluşların hesap verebilirliği 4 tipolojide incelenebilir (Cavill ve Sohail, 2007: 233):

- a) Yukarı doğru hesap verebilirlik: Fon sağlayıcı kuruluşlar, hükümet kurumları karşısında şeffaflık.
- b) Aşağı doğru hesap verebilirlik: Ortak kuruluşlara, hizmet ve temsil edilen gruplara karşı şeffaflık.
- c) Yatay hesap verebilirlik: Benzer diğer Gönüllü Kuruluşlara, sık ilişki içinde olunan profesyonellere karşı, ortak değer ve standartlara sahiplik ve sektörün itibarını koruma arzusunu paylaşım anlamında şeffaflık.
- d) İç hesap verebilirlik: Kuruluş çalışanlarının örgütsel misyonlarına ve örgütlerinin beklentilerine karşı hesap verebilirlikleri.

Bir gönüllü kuruluşun bu düzeylerde hesap verebilir olması, aynı zamanda kendi iç yönetim yapısının da daha açık ve Türkiye’de sık görülen “tek adam” görüntüsünden uzak olmasına katkıda bulunabilir. Hesap verebilirlik mekanizmalarının bulunmaması, bir kuruluşta iç süreçlere katılımı ve dış dünya ile ilişkilerde demokratik karar alma mekanizmalarının oluşumunu engelleyebilir ve o kuruluş içinde işlevsiz hiyerarşilerin ortaya çıkmasına sebep olabilir (Jordan ve van Tuijl, 2000). Aşırı rekabet içindeki bir sivil toplum sektöründeki kuruluşlar, ortaklıklar kurmaktan, birbirleriyle bilgi paylaşmaktan imtina ederek kapalı, otoriter bir yönetim moduna kısıli kalabilirler (Holmen ve Jirström, 2009; Michael, 2004).

Bu bölümdeki tartışma, gönüllü kuruluşların demokratikliği ile ilgili iki karşıt görüşü dile getirerek sonlandırılabilir. Bir cephede, herhangi bir mekanizma tarafından seçilmeyen ama seçilmiş, yasalarla denetlenen kurumlardan hesap sorabilen gönüllü kuruluşların da, meclisler, bakanlıklar, belediyeler, siyasi partiler ile aynı demokratik standartlara tabi tutulması gerektiği görüşü vardır (en berrak ifadesiyle bak. Hayden, 2001). Diğer taraftan Nancy Rosenblum (2000) gibi araştırmacıların gösterdiği üzere, toplumun demokratik kurumlarını güçlendirici destek, kendileri hiyerarşik, otoriter niteliklerle örgütlenmiş sivil kuruluşlardan da gelebilir. Yani, demokrasinin

temel kurumlarına (yasama, yürütme, yargı) uygulanan demokratiklik standartlarının gönüllü kuruluşlara da aynı şekilde tatbik edilmesi sağlıklı değildir. Burada söylenebilecek şey, bizzat demokrasi ve “demokratik olma erdemi” ile kurulan ilişkinin, gönüllü kuruluşları birbirinden ayırıştırıcı olabileceğidir.

d. Fayda Eksenli

Bir başka boyutta, gönüllü kuruluşlar ürettikleri hizmetin/çıktıların/faydanın ne tür aktörler tarafından paylaşılacağı üzerinden de farklılaşabilirler. Kuşkusuz bu durum, daha önce bahsedilen hesapverebilirlik mekanizmalarının varlığı/yokluğu ve kuruluşlarda hangi tür mübadele biçimlerinin baskın olduğu tartışması ile de bağlantılı incelenmelidir. Yine de, gönüllü kuruluşların ürettiği faydanın ağırlıkla yöneticileri, üyeleri, hedef grupları, genel olarak toplum, merkezi veya yerel otoriteler, başka kurumlar, vb. tarafından paylaşılması, başlı başına bir tasnif kriteri teşkil eder.

Gönüllü Kuruluşların fayda arzı ve arza erişen aktörlerle ilgili kapsamlı bir literatür oluşmuştur. (Biekart, 1998; Clayton vd. 2000; Cooloey ve Ron, 2002; Fowler, 1999)

Robinson ve White’ın (1997) önemli bir çalışmasında, gönüllü kuruluşların hizmet sağlama biçimleri incelenmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, fayda paylaşımı çeşitli hizmetlerin devlet tarafından sunulmasındaki zayıflık ve özel sektörün daha zengin insanlara yönelmesi durumu ile de belirlenmektedir. Bunun yanında, ihtiyaç sahiplerinin hizmetlere sınırlı erişimi, hizmet sağlanmasındaki amatörlük, değişen hizmet kalitesi, hizmet sağlayıcı personelin sık değişimi, etkin yönetim sistemlerinin geliştirilememesi gibi sorunlar da fayda arzını belirleyicidir.

Johnson ve Prakash’ın (2007) altını çizdiği gibi, gönüllü kuruluşların ürettikleri faydaları, bu kuruluşları tamamen “araçsal olmayan”, “karşılıksız çalışan” örgütler olarak kabul ederek inceleyemeyiz. İçine yerleştikleri koşullara, kullandıkları kaynaklara ve iç yönetim yapılarına bağlı olarak bazı kuruluşlar bir şirket gibi, tamamen araçsal bir şekilde fayda arz ederken, bazıları daha fazla “gönüllü”, “ortak iyiyi gözetici” çizgide faydalarını geniş kesimlerle paylaşabilirler. Ancak

hiçbir kuruluşun tamamen araçsallıktan arınmış olamayacağı, belli düzeylerde yöneticilerinin, yönetime yakın üyelerinin, normatif kriterlerle belirledikleri hedef gruplarının çıkarlarına yönelik fayda paylaşımlarını ayrıcalıklı kılacakları de tartışılmıştır (Henderson, 2002; Wapner, 2002). Örneğin Doğu Avrupa sivil toplum gelişimi üzerine yapılan çalışmalar, buradaki gönüllü kuruluşların “gettolaştığını”, faydalarını toplumla paylaşmaktan çok, kendi kapasite ve itibar gelişimlerine ağırlık verdiklerini ve hedef gruplarından veya paydaşlarından ziyade fon aldıkları uluslararası donörlere karşı kendilerini daha fazla sorumlu hissettiklerini göstermektedir (Mendelson ve Glenn, 2002). Kuruluşlar, “yukarı doğru hesap verebilirliği” daha çok önemsedikleri zaman, ürettikleri faydayı donör kuruluşlara taahhüt ettikleri forma göre dağıtmaya daha çok enerji harcayarak, asıl hedefledikleri toplumsal ve politik değişimleri mümkün kılacak uzun vadeli stratejileri boşlayabilmektedirler (Ebrahim, 2003).

e. Agresiflik Ekseni

“Agresiflik” ile kastedilen, gönüllü kuruluşların faaliyetlerinin “saldırgan” olması değildir. Gönüllü Kuruluşların eylem ve etkinlik repertuarları (Tarrow, 1998; Tilly, 1978) kendi dışlarındaki aktörlerle kuruluş hedefleri arasındaki mesafeyi kapatma düzeylerine göre, kuruluşların analitik tasnifi için bir zemin sunabilir. Bu zeminde “pasiflik”, dışsal aktörlerle düşük düzeyli angajmanlar, “agresiflik” yüksek düzeyli, dışsal aktörlerin konumlarını dönüştürmeye yönelik angajmanlar olarak tarif edilebilir. Başka bir deyişle, gönüllü kuruluşlar, kendilerine biçtikleri misyon etrafında kamusal alandaki talepkârlıkları ve etkili olabilmelerinin seviyesine göre farklı davranışlar gösteren tipolojiler oluşturabilirler.

Gönüllü Kuruluşların “agresiflik” düzeyi hakkında bir dizi tartışma, onların şirketlerle girdiği ilişkilerin incelendiği literatürde bulunabilir (Humphreys, 2004; Kong vd., 2002; Kourula ve Laasonen, 2009; Spar ve La Mure, 2003).

Öncelikle, gönüllü kuruluşlar arasındaki ulusötesi ilişki ağlarının, içinde şirketlerle aktivizm düzeyinde, protesto, boykot gibi eylem repertuarlarına başvurarak temas edilen ve şirketleri

kamuoyu gücünü kullanarak ve itibarlarını tehdit ederek dönüştürmeye çalışılan bir alan oluşturduğu not edilebilir. Bu alan içinde gönüllü kuruluşların ağırlıkla “Toplumsal Hareket Örgütleri” formunda faaliyet gösterdikleri ve dışsal aktörleri (şirketler, bazen onlarla ilişkide olan hükümet kuruluşları) hasım olarak konumlandıkları görülmektedir (Bandy ve Smith, 2004; della Porta ve Tarrow, 2004; Edwards ve Gaventa, 2001; Joachim ve Locher, 2008; Khagram vd., 2002; Smith, 2008; Waterman, 1998). Ancak, gönüllü kuruluşlarla şirketler arasındaki çatışmalı ilişkilerin, çatışma konusu sorunlara tarafların ortak çözümler getirebildiği bir ilişki türüne dönüştürülebildiği de tartışılmıştır. Heugens (2003), genetiğiyle oynanmış ürünler konusunda büyük bir İngiliz-Felemenk gıda firması ile tüketici hakları ve çevre örgütlerinde oluşan bir network arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında, gergin-agresif bir ilişki düzeyinin, zorunlu olarak yapıcı müzakerenin önünü tıkamadığını göstermiştir (bu çalışmanın örnek aldığı önceki bir çalışma için bak. Clarke ve Roome, 1999). Diğer yandan, günümüzde Gönüllü Kuruluşlar tarafından kullanımı giderek yaygınlaşan ve şirketlerle doğrudan çatışma içermeyen bir ilişki stratejisi olan “Kurumsal Sosyal Sorumluluk” (KSS) alanı bir başka angajman düzeyi olarak düşünülebilir (Winston, 2002). Bu alanda bazı gönüllü kuruluşlar şirketlerle birlikte KSS projelerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmakta, bazıları da şirketlerin KSS standartları geliştirmeleri için lobi vb. çalışmalarda bulunmaktadır.

Meyer’e göre (1997: 1130) ise gönüllü kuruluşlar, dış aktörlerle girdikleri bilgi paylaşım ilişkilerinin türlerine göre tasnif edilebilirler. Başka deyişle, bir gönüllü kuruluşun bilgi üretme ve paylaşmada izlediği yöntem, onunla dışsal aktör arasındaki mesafenin de belirleyicisidir. Buna göre Meyer, 6 farklı bilgi paylaşım stratejisini inceler:

- a) Eğitim: Gönüllü Kuruluşların giriştiği eğitim faaliyetleri, çeşitli boyutlarda insan sermayesine destek olarak bir angajman düzeyi tanımlar.
- b) Araştırma: Gönüllü Kuruluşların araştırma faaliyetleri, hem bilgi toplamak için temas edilen aktörlerle, hem de üretilen bilginin paylaşıldığı gruplarla bir ilişki tanımlar. Özellikle bilginin paylaşılma formu ve paylaşılan grupların stratejik olarak seçilmesi, dışsal aktörlerde politika değişimi gibi ileri düzey etkiler de yaratabilir.

- c) Kapasite Geliştirme ve Kurumsal Güçlendirme: Gönüllü Kuruluşlar, örgütlenmiş veya örgütlenmemiş gruplara veya başka Gönüllü Kuruluşlara yönelik kapasite geliştirme ve kurumsal güçlendirme faaliyetlerine girerek de dışsal aktörlerle angajmana girebilirler.
- d) İlişki Geliştirme: Bu faaliyet (*networking*) Gönüllü Kuruluşların belki de sürekli içinde oldukları bir eylem tarzı olarak da tanımlanabilir. Gönüllü Kuruluşlar, diğer Gönüllü Kuruluşlarla, profesyonellerle, iş çevreleri, aktivist çevreler, otoriteler ve diğer dışsal aktörlerle devamlı ilişki örüntüleri kurarlar. Bazılarının merkezinde, köprü sağlayıcı rol üstlenebilirler; bazı başka ağların çeperlerinde yer alabilirler.
- e) Farkındalık Yaratma: Bazı, daha aktivist veya savunucu nitelikli gönüllü kuruluşlar, dışsal aktörlerle bilgiyi farkındalık yaratma formunda paylaşmak isteyebilirler. Bu ilişki tarzı, bilginin dışsal aktörlerde doğrudan bir zihniyet ve pratik değişikliği yaratmasını amaçlayan, çoğu kez tek yönlü bir aktarım eylemidir. Çoğu kez, içinde eğitim ve/veya araştırma formunda bilgi paylaşımını da barındırır.
- f) Toplumsal Dönüşüm: Biraz daha geniş çaplı bir bilgi paylaşım / ilişki biçimi olarak toplumsal dönüşüm, Meyer'e göre, gönüllü kuruluşların çoğunun (en azından kağıt üstündeki misyonlarında) gerek resmi aktörlerle, gerek iş dünyası aktörleriyle, gerek toplumun diğer kesimleriyle temaslar kurarken tamamlamayı umduğu bir çıktıdır. Bir Gönüllü Kuruluşun bu çıktıyı elde etmesi için ilgili tüm diğer aktörlerle arasında yoğun bir bilgi aktarım ve iletişim süreci gerekir.

Sonuç olarak, gönüllü kuruluşların hedeflerine ulaşmak için, onları çevreleyen (aynı anda hem önlerini açan, hem onlara kısıtlamalar getiren) toplumsal-siyasi fırsat yapısının (Tarrow, 1989) koşullandırmaları içinde tercih ettikleri dışsal aktörlerle temas stratejileri arasında kuruluşları ayrıştırıcı bir skala belirlemek mümkün olabilir.

4. VAKA ANALİZLERİ VE BULGULAR

4.1. Genel Çerçeve

“Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların Sivil Topografyası” adlı araştırma projesinin ilk ayağı olan ‘Vaka Çalışması’ndaki hedef, proje kapsamında gerçekleştirilen bilişsel haritalama ve yüz yüze derinlemesine anket çalışmaları için bir zemin oluşturmak olmuştur. Bu çalışmayla yüz yüze görüşmeler safhasında işlemselleştirilen parametrelerin belirlenmesi için niteliksel veriler elde edilmesi amaçlanmıştır. Vaka çalışması aracılığıyla bir yandan kuruluşların öngörülen nitelikleri sınırlanırken diğer yandan öngörülmeyen nitelikleri de keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla kadın, engelli, çevre ve gençlik olmak üzere 4 farklı temadan toplam 12 kuruluş 5 farklı eksen üzerinden değerlendirilmiş, 4 tematik alandaki kuruluşlar hakkında demokratiklik, politiklik, ekonomi, fayda ve agresiflik eksenlerinde en kapsamlı bilgilere ulaşılması hedeflenmiştir.

Elde edilen bilgiler neticesinde yüz yüze görüşmeler safhasında, 4 tematik alandaki gönüllü kuruluş yöneticilerine 5 eksen etrafında sorulabilecek soruların genel ve ayrıntılı çerçevesi elde edilmiştir.

Bu bölümde ilk olarak Vaka Analizi safhasının aşamaları hakkında kısa bilgiler verilecektir. Arşiv taraması ve belge paylaşımı, web sayfası taraması ve yüz yüze mülakatlar söz konusu aşamalardır. Bu aşamalar hakkındaki açıklamalardan sonra vaka analizi safhasında elde edilen bazı genel bulgulara yer verilecektir. Genel bulguların ardından eksenlerden her biri ayrı başlık altında ilgili oldukları alt başlıklara göre incelenecektir. İlgili incelemeler yer yer tematik kategoriler arasında karşılaştırmalı şekilde yapılacaktır. Eksenler başlığından sonra vaka analizi safhasına ait sonuç bölümüne yer verilecektir.

4.2. Vaka Analizi Aşamaları

a. Arşiv Taraması ve Belge Paylaşımı Hakkında

Kuruluş arşivleri, kuruluşları 5 ekseninde değerlendirmemiz bakımından önemli bir kaynak olarak tasarlanmıştır. Kuruluş arşivlerinde bu bakımdan özellikle kurum içi yazışmalar, toplantı tutanakları, kuruluş Genel Kurullarına ait toplantı tutanakları, YK toplantı tutanakları, Denetleme Kurulu raporları, kamu kurum ve kuruluşları ve diğer STK'larla yapılan yazışmalar ve ortaklıklara dair belgeler incelenmiştir. Ayrıca kurumun mali belgelerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Arşiv taramalarının amacı derinlemesine görüşmeler ve web sitesi incelemesi sırasında gözden kaçan ya da bu çalışmalarda görünmeyen veya yer verilmeyen 5 eksenindeki bilgilerin elde edilmesidir. Ancak araştırma başında yapılan bu öngörü beklenen düzeyde gerçekleşmemiş, çalışmanın bu kısmı yeterli ve istenen sonucu vermemiştir. Bunun 2 önemli nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, birçok kuruluşun belge paylaşımına yanaşmamış olmasıdır. Araştırma için paylaşılan belgeler hassas ve önemli olduğunu düşündüğümüz belgelerden öte çoğunlukla web sayfalarında ya da katılımcı görüşmelerinde elde ettiğimiz görüşlerle paralel içeriğe sahip belgelerdir. Arşiv taramasında karşılaşılan sorunun ikinci nedeni, kuruluşların belge paylaşmaya yanaşmamalarından öte belge tutma, kayıt yapma, arşiv oluşturma geleneğine dayanan kurumsal kültürün noksanlığı veya gereksiz görülüyor olmasıdır.

Bu genel tabloya rağmen, en fazla kadın kuruluşlarının arşivlerinden yararlanılmıştır. Kadın kuruluşları özellikle gerçekleştirdikleri etkinlikler, toplantılara dair belgelerini paylaşmakta sorun görmemişlerdir. Hedef kitlenin özel bilgileri dışında birçok bilginin paylaşılması kadın kuruluşlarınca sorun olarak görülmemiştir. Engelli dernekleri ise düzenli ve verimli bir arşive sahip olmamakla beraber belge paylaşımına mesafeli davranan kuruluşlar olmuşlardır.

Kısaca belge paylaşımında tüm kurumlar açısından ortak olan nokta bizim için hem incelenmesi hem de paylaşılması önemli olan bazı belgelerin (mali defterler, genel kurul tutanakları, dış dünyayla yapılan yazışmalar vs.) paylaşılmaya yanaşılmamasıdır. Arşiv paylaşmaya yönelik bu negatif durum, çalışma alanımızdaki 5 ekseninde (demokratiklik, politiklik, fayda, ekonomi ve

agresiflik) kurumlara özgü bilgiler edinmemiz için çok az bilgi sunmakla beraber, sözkonusu belgelerin paylaşılmaması ya da düzenli tutulmaması kendi başına kurumlara yönelik önemli bir bulgudur. Örneğin, belge paylaşımı şeffaflık ve hesap verebilirlik bakımından değerli bir işarettir. Kurumların dış dünya ile belge paylaşımı gibi konuda olmamaları kuruluşların şeffaflığına, bilgi paylaşımına ve dolayısıyla demokratikliğine gölge düşürmektedir. Ayrıca, dış dünyayla paylaşılmayan belgeler kurumların agresiflik ve fayda eksenlerindeki düzeylerine yönelik de izlenim edinmemizi sağlamaktadır. Bu durum kurumların kendi içlerine dönük ve kapalı olmalarıyla ve üretilen kurumsal faydayı dar bir ölçüğe yaymalarıyla da ilintilidir. Kapalı, küçük ölçekli ve kendi kendine yeter olmaya çalışmak aynı şekilde kuruluşların belge paylaşımlarına da yansımıştır diyebiliriz. Belge paylaşımındaki sorun yalnızca paylaşma isteğinin azlığından kaynaklanmamaktadır. Bunun yanısıra, belge tutma, kayıt yapma, arşiv oluşturma gibi kurumsal geleneklerin olmadığını ve bu işlemlerin gereksiz, zaman kaybettirici detaylar gibi algılandığını da göstermektedir.

b. Web Sayfaları Hakkında

Web sayfalarının içerdiği ve içermediği bilgi, belgeler, web sayfasında iletişim kanallarının varlığı, çalışma kapsamındaki 5 eksen bakımından oldukça önemli bilgi kaynakları ve göstergelerdir. Kuruluşların web sayfalarının ayrıntılı taranmasıyla birlikte bu kuruluşlarda etkin olan politik tonlar, görüşler, üretilen politikalar, kuruluşların etkinliklerine yön veren referanslar, hedefler hakkında kapsamlı bilgiler elde edilmesi mümkün olmuştur. Bununla birlikte, web sayfalarında yer verilen bilgi ve belgelere erişim kolaylığı, web sayfası üzerinden kurulabilen iletişim kanallarının varlığı, başta kurumsal şeffaflık ve bilgi paylaşımı olmak üzere belli açılardan ilgili kurumun demokratikliği ve demokratik iç işleyişi hakkında önemli göstergeler sunmuştur.

Web sayfaları üzerinden, kurumların ekonomik yapıları ve ekonomik ilişkilerine dair bilgilere erişilmiş ayrıca kurumsal faaliyetler sonucunda ortaya çıkan ürünün paylaşımı, dağıtımı ya da bölüşümü ilgili bilgilere ve yorumlara da aynı mecra üzerinden ulaşılmıştır. Web sayfaları kurumların dış dünyayla kurdukları ilişkiler açısından da hayati bir öneme sahiptirler. Bu bakımdan kurumlar agresiflik ekseninde incelenirken web sayfalarına ayrı bir gözle bakılması gerekmektedir.

Hedef kitleye erişim, belirli bilgilerin (eğitim, etkinlik, vb.), belgelerin ulaşılabilirliği, paylaşımı, gönüllülere yönelik stratejilerin yer alması, birlikte ortak etkinlikler gerçekleştirilen STK'lar ve kamu-özel kuruluşları, üyesi olunan platformlar gibi kuruluşun dış dünya temasları ve bu temasların içeriği dair anlamı hakkında web siteleri anlamlı bilgiler sunmaktadırlar. Çalışmamız sonucunda ortaya çıkan rapor çoğunlukla yüz yüze derinlemesine görüşmeler ve bu web sayfası incelemeleri neticesinde ortaya çıkmıştır.

Web sayfaları incelenirken cevap aranan ve bize yol göstereceği düşünülen sorular şunlar olmuştur:

1. Web sitesinde nelerin savunusu yapılmış, ağırlıklı olarak neler amaçlanmış ve neler sunulmuştur?
2. Web sitesinde ağırlıklı olarak kimlere yönelik söylem ve başlıklar vardır? Hedef kitle kimdir?
3. Web sayfasında iletişim, sohbet, fikir beyan etme gibi durumlar ve imkânlar var mıdır? Herkes bu imkânlara erişebiliyor mu?
4. Soru, endişe, istek ve görüş belirtilebilecek açık kanalların varlığı ne durumdadır?
5. Web bloğun varlığı, yorum eklenen, yazılar yazılan yerler var mıdır? Varsa bu yorumların, yazıların içerikleri nelerdir?
6. Web sayfasının tasarımı, kullanım kolaylığı, içerdiği bilgi ve belgelerdeki zenginlik düzeyi nedir?
7. Enformasyonun kullanılabilirliği, ziyaretçi ve gönüllülere yönelik enformasyonun kullanılabilirliği ne düzeydedir?
8. Güncel, siyasi ve kurumun temasıyla ilgili konular hakkında kurumu politik olarak tanımlayacak bilgilerin varlığı nedir?
9. Tanımlanmış kurumsal misyon, vizyon ve kurumsal felsefi bilgiler var mıdır; varsa nelerdir?
10. Kurumun çalışma alanı nelerdir ve bu alana ilişkin açıklayıcı bilgiler ne niteliktedir?
11. Eğitici video, makalelerin varlığı ve bunlara erişimin kolaylığı ne düzeydedir?
12. Faydalı bilgi ve belgelerin varlığı ve kolay erişilebilirliği mümkün müdür?
13. Gönüllü ve şube bilgileri, üye bilgileri, YK, DK, bilgileri nelerdir?

14. GK bilgileri, Denetleme toplantıları, mali işler gibi konularla ilgili raporlar, tutanaklar web sitesinde yer bulmuş mu?
15. Kullanıcıların bilgi taleplerine yanıt verebilecek kimliği açık yetkililer var mıdır ve bunlara erişim kolaylığı ne düzeydedir?
16. Web sayfasının son güncellenme tarihi nedir?
17. Basın bültenleri, duyuruların varlığı ne derece yer bulmaktadır? Bu bültenlerin ve duyuruların içerikleri nelerdir?
18. Basın odası (basın bildirimleri, bültenleri, kurumsal kimliğe dair görseller, kampanya ve faaliyetlerin görsel ve işitsel dosyaları) var mıdır?
19. Gönüllülerin, üyelerin verebilecekleri bilgilere, yardımlara ilişkin kanallar var mıdır?
20. Web sayfasında okur yorumları, sorulan sorular, verilen cevaplar, kurumsal faaliyetlerle ilgili yazılar, verilen güncel haberler var mıdır? Varsa bu haberlerin niteliksel düzeyi nedir?
21. Web sayfasında kurumsal bilgilerin, faaliyetlerin, toplantıların açıklayıcı ve net olarak sunulması durumu var mı?

Kuruluşların web sayfaları yukarıdaki sorular ışığında gözden geçirilmiş ve demokratiklik, politiklik, fayda, ekonomi ve agresiflik eksenlerine dair değerlendirmelerde bu sorulara verilen yanıtlar da dikkate alınmıştır.

c. Yüz yüze Mülakatlar

Yüz yüze görüşmeler öncesinde, literatür bölümünde yapılan taramalar neticesinde, 5 eksenle ilgisi olduğu düşünülen amaçlar etrafında şekillendirilmiş sorular yüz yüze mülakatlarda katılımcılara yöneltilmiştir.

Yüz yüze görüşmelerde kullanılmak üzere daha önceden bir soru formu hazırlanmıştır. Bu form, katılımcıların kuruluşlarının politika, demokrasi, ekonomi, fayda ve agresiflik eksenlerine yönelik görüşlerini ortaya koyacak biçimde olabildiğince kapsamlı hazırlanmıştır. Söz konusu soru formu Ek 1'dedir. Soru formu katılımcı kuruluşlarının demokratik işleyişleri, politik konumlanışları, kurumsal amaçları, kurumsal çıktıları ve hizmetleri, bu hizmetlerin dağıtımını ve yeniden üretimi,

kuruluşun ekonomik faaliyetleri, kurum içi işleyiş, kurumun dış dünyayla ilişkileri gibi konularda sorular içermiştir. Bunlara ek yüz yüze görüşme yapılan katılımcıların demokrasi, politika, dış dünya hakkındaki algı ve tutumlarını görmeye yönelik sorulara da yer verilmiştir. Mülakatlar sonrası gerçekleşen görüşmeler masa başında analiz edilmiş olup, her bir görüşme 5 eksen doğrultusunda raporlanmış ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

4.3. Genel Bulgular

Vaka çalışmasında, mülakatlar, belge ve web sitesi incelemeleri aracılığıyla bir dizi sonuca ulaşılmıştır. Bu sonuçlar gerek gönüllü kuruluşlar hakkında genel fotoğrafı görmek açısından, gerek niceliksel safhanın hipotezlerinin oluşturulmasında ve bulguların anlamlandırılmasında etkili olmuştur. Vaka çalışmasında incelenen kuruluşlar hakkında bir yandan genel bilgiler sağlanmış, diğer yandan da araştırmanın odağındaki sivil toplum eksenleri hakkında derinlemesine incelemelerde bulunulmuştur. Sonuçlar, seçilen temalarda faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlar hakkında temsili bir bilgi iddiasını taşımamaktadır. Ancak sonuçlar temsili bir çalışma için göstergelerin neler olabileceğine ve ortaya çıkacak fotoğrafın çözümlenmesinde araç olabilecek çıkarımlara işaret etmiştir.

Çevre, gençlik ve kadın kuruluşları sosyal ve ekonomik bakımdan ve eğitim bakımından daha nitelikli üye ve katılımcılardan oluştuğu gözlenmiştir. Uzman kişiler ve akademisyenler çevre kuruluşlarında sıkça yer alırken, engelli kuruluşlarda onlara neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Gençlik kuruluşları gençlerin aktif olarak yer aldığı ve çalıştığı kuruluşlar olmalarına rağmen bu kuruluşların yönetim kadrolarında orta yaş ve üzeri kişilere rastlanması veya uzun süredir kuruluşta etkin olması üzerinde durulması gereken bulgudur.

Tüm kuruluşlarda ortak olan niteliklerden bazıları oranları değişmekle beraber hepsinde üyeler arasında yardımlaşma ve dayanışma olgusunun var olmasıdır. Bu kurumlar, katılımcıları için kişisel gelişim, kapasite geliştirme, özgüven kazanma ve sosyalleşme işlevleri görmektedir. Özellikle hedef grubu ile kurucuları arasında uyum olan (ya da sivil topoğrafya tasnifine göre özörgüt olan) kadın, engelli ve gençlik kuruluşlarında bu nitelikler önde gelmektedir.

Her temadaki kuruluşların çoğunda, yöneticiler de dâhil olmak üzere görüşülen çoğu katılımcı, yer aldıkları kuruluşların doğuş hikâyeleri ve kurucuları hakkında pek az bilgiye sahiptirler. Bunun sonucunda, mevcut yöneticilerin, kurucu irade hakkındaki bir başka deyişle kuruluşun hedefleri ve amaçları, ne tür ihtiyaçlar dâhilinde kurulduğuna dair bilgileri sınırlı kalmıştır. İncelenen kuruluşlarda, bu konuda görece daha fazla bilgiye sahip yöneticilere kadın kuruluşları arasında rastlanırken, en az bilgiye sahip olanlar ise engelliler arasında yer almıştır.

Çoğu kuruluşta ortak olan ve aynı zamanda eksikliği hissedilen durum kuruluşların misyon ve vizyon eksikleridir. Birçok kuruluş, kısa vadeli hedeflerini kuruluş amaçları ve kuruluş misyonlarıyla eş görmektedir. Bu durum bize iki temel şeyi göstermektedir: katılımcı kişiler ya kurumlarını yeterince tanımamakta, amaç ve misyonlarını bilmemektedir ya da bu kurumların uzun vadeli kurumsal amaçları, vizyon ve misyon eksiklikleri söz konusudur. Kuruluş vizyon ve misyonunun daha güçlü ve açık bir biçimde ifade edildiği kuruluşlar çoğunlukla kadın ve çevre kuruluşlarıken engelli ve gençlik kuruluşlarında bu durum daha muğlaktır ve az önce söz ettiğimiz durum geçerlidir.

Kuruluşlarda aktif üye sıkıntısı üzerinde durulan sorunlar arasında önde gelmektedir. Birçok kuruluşta aktif olarak çalışan kişiler ya Başkan ya da YK üyeleridir. Bu durum engelli kuruluşlarında çok net biçimde kendisini göstermektedir. Çevre kuruluşları, özellikle de uzman kuruluş vasfındakiler, daha çok iş bölümlerinin yapıldığı, uzmanların, profesyonel kadroların ve çalışanların yer aldıkları kuruluşlar şeklindedir. İşlerin tabana en çok yayıldığı, çoğu katılımcının çeşitli etkinliklerde aktif rol aldıkları kuruluşların başında gençlik kuruluşları gelmekte, gençlik kurulularını kadın kuruluşları takip etmektedir.

Çevre kuruluşlarında yer alan kişilerin çoğu aynı zamanda başka bir kuruluşa ya da meslek örgütü üyeleridirler. Gençlik kuruluşlarındakiler ise daha çok bir siyasi oluşuma üyedirler. Başka bir kuruluşa üyelik engelli kuruluşları içerisinde yok denecek kadar az rastlanmaktadır.

Şekil 1 deki genel tablodan görüldüğü gibi kadın kuruluşları diğer tematik alanlara göre daha politiklerdir. Bu alandaki kuruluşların etkinliklerinde ve kararlarında politik değerlendirmelerde buldukları gözlemlenirken, politik olma bakımından bu kuruluşları gençlik kuruluşlarının takip ettiği gözlemlenmiştir.

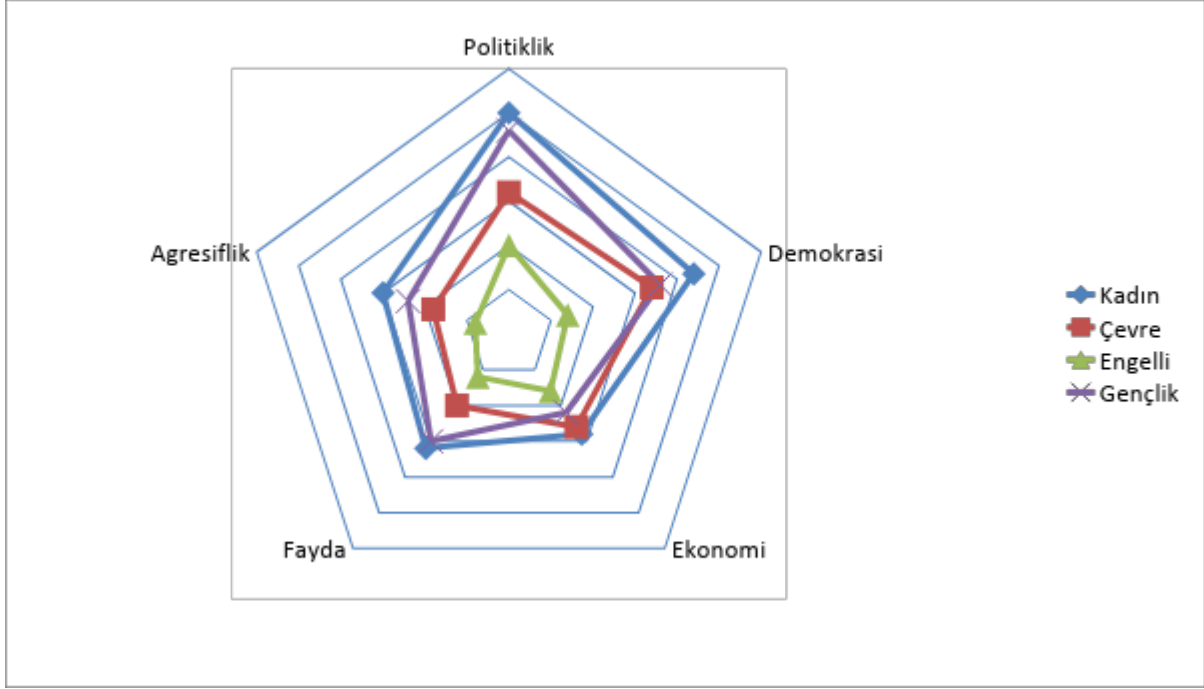
Gerek söylemlerinde, gerek kurum içerisindeki ilişkilerinde, gerekse de dış dünyayla ilişkilerinde politikadan uzak duran, politikayı olumsuz gören ve bu konuda niteliksel açıklamalardan yoksun kuruluşlar ise ağırlıklı engelli kuruluşlarıdır. Çevre kuruluşları bu ekseninde orta ölçekte kalmaya özen gösteren bir yapıdadır.

Kadın kuruluşları demokrasi ekseninde de öne çıkan kurumlardır. Katılımcılık, herkesin fikirlerini rahatça ifade edebilmesi, kurum içi bilgi paylaşımı, yetki ve sorumlulukların dağıtımı, kurum içi denetleme ve hesap sorma, kurum üyelerinin kurumsal hak algısı bakımlarından kadın kuruluşları daha demokratik yapıda görünmektedir. Çevre ve gençlik kuruluşları demokratiklik bakımından bir birlerine yakın ama kadın kuruluşlarından aşağı noktada durmaktadır. Engelli kuruluşları ise demokrasi algısı ve kurumsal demokrasi kültürü bakımından daha geride olan kuruluşlardır.

Dış dünyayla kurulan ilişkiler, benzer ve diğer STK'larla kurulan ortaklıklar, platform üyelikleri, kurumsal bilgilerin dış dünyayla paylaşımı, kamuoyu ve devletle ilişkilerde kullanılan yöntemlerin zenginliği gibi alanlarda etkin olan STK'lar genellikle kadın kuruluşlarıdır. Bu bakımdan kadın kuruluşları diğer kuruluşlara oranla daha agresif konumdadır. Kadın kuruluşlarını sırasıyla gençlik, çevre ve engelli kuruluşları takip etmektedir.

Ekonomik kaynakların ve harcamaların benzerliği, ekonomik kaynaklara karşı takınılan tavırlar, kâr elde edici faaliyetlere bakış ve ekonomik sürdürülebilirlik bakımından çevre kuruluşları daha öne çıkmaktadır. Öte yandan gençlik ve engelli kuruluşları dar alanda ve daha sınırlayıcı bir yapı içerisinde dirler.

Şekil 1 Eksenlerdeki Düzeylerin Tematik Kategorilere Göre Karşılaştırılması

4.4. Eksenlere Dair Bulgular

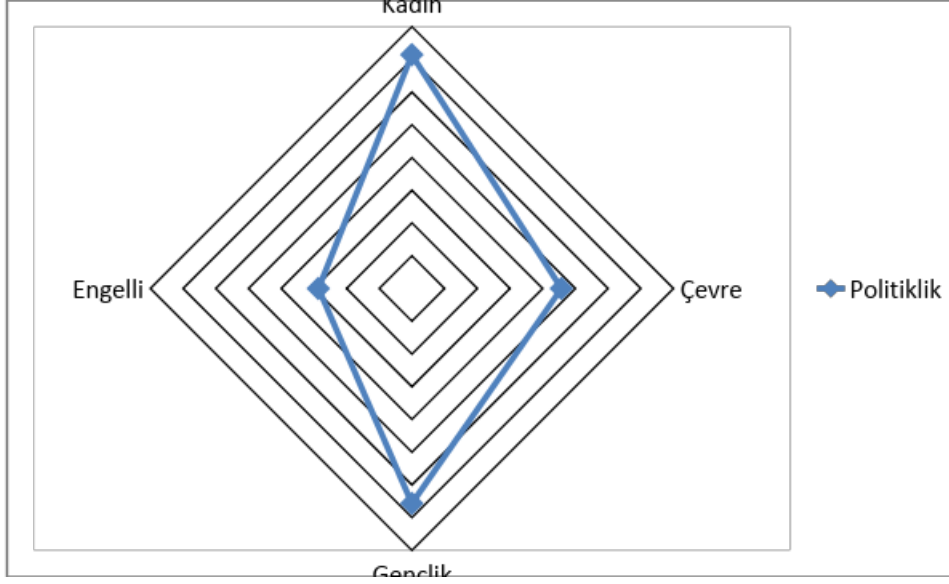
4.4.1. Politika Eksenini

Vaka çalışması neticesinde kuruluşların politika alanıyla ilişkilerini tanımlayacak, onların politik eksenine dair değerlendirmeler yapabileceğimiz göstergeler şunlar olmuştur: Kuruluşların politika ve devlet ile ilişkileri, sivil toplum ve ideal STK tanımlamaları, kurum üyeleri arasında yaygın olan dünya görüşleri, hedef kitle üzerinde gerçekleşmesi arzu edilen politik, kültürel ve ahlaki dönüşümler, ekonomik kaynaklara ve STK'ların kar elde etmelerine yönelik tutumlar, diğer STK'lara yönelik eleştiriler, övgüler, kurumsal hedefler, misyon ve vizyon tarifleri bu alanı belirleyen en önemli kaynaklar olmuştur.

Kuruluşlar, vaka çalışmasındaki bulgulardan yola çıkarak temalarına göre sınıflandırıldıklarında politika eksenini bakımından içinde buldukları durum şekil 2'de görülmektedir. Politika eksenini bağlamında gençlik ve kadın kuruluşları daha üst seviyededir. Bu alandaki kurumlar diğer alanlara göre daha politiktir. Kuruluşların politika ekseninde içinde buldukları bu durumu

tanımlamamıza, ölçmemize yardımcı olan araçlara, niteliklere aşağıda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Şekil 2 Tematik Kategorilere Göre Politik Olma Düzeyleri

a. Politik Duruş ve Algı

Vaka analizinde yapılan mülakatlar, incelenen kurumsal dokümanlar ve web siteleri neticesinde politiklik bakımından dikkat çeken sonuçlardan birinin gençlik kuruluşlarındaki yüksek politiklik durumu olduğu gözlenmiştir. Gençlik kuruluşları siyasete yakın durulan, siyasi partilerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkilerin kurulduğu tematik alandır ve bu özelliğiyle diğer tematik alanlardan ayrılmaktadır. Gençlik kuruluşlarındaki politikleşme yalnızca üyelere ait bir politikleşme olmamakla beraber kurumsal kimlik olarak sahip olunan bir durumdur. Görüşmeler yapılan gençlik kuruluşları muhafazakâr, İslami eğilimlere sahip, ulusalcı, liberal niteliklere haizdir ve sahip oldukları politik görüşleri hedef gruplarında ve toplumda yayılmasını hedeflemektedirler. Politik olan bu örgütler gençlerin siyasete, karar alma mekanizmalarına katılımlarını kendi ideolojileri ekseninde talep etmektedirler.

Aralarında engelli ve çevre kuruluşlarının çoğunluğu oluşturduğu birçok kuruluş, STK'ların politikayla ilişkili olmalarını doğru bulmamaktadır. Çevre ve engelli kuruluşları bu anlamda bir birlerine yakın konumlanmıştır. Bu tematik alanlar dâhilinde incelenmiş kuruluşlara göre politik

olmak, politika yapmak genelde kötü, yıkıcı ve ayrıştırıcı bir faaliyet ya da belli bir siyasi parti ve görüşe yakın olmak, partizanca davranmak olarak görülmektedir. Politik tanımın kendisini bu şiddette tanımlayan sözkonusu kuruluşlar politikliği olumsuz bir durum olarak görmektedir. Politikanın günlük hayatın bir parçası olduğu, sorunların nedenleri ve çözümleriyle ilişkili olduğu düşüncesi bu kuruluşlar içerisinde çok fazla yer bulmamıştır. Ayrıca, politikayla ilişkili olmanın kurumsal bağımsızlığa gölge düşürmek, kurum üyeleri arasında ayrılmaya neden olmak gibi olumsuzluklara neden olacağı düşünülmektedir.

Kadın kuruluşlarındaysa politiklik bakımından ortada durma eğilimi görülmektedir. Bu kuruluşlar için önemli olan durum, daha çok kurumsal işleyişleri sırasında politik olmanın getirebileceği olası etkilerden kaçınmaktır. Bu kuruluşlar bir siyasi görüşü, duruşu savunmak yerine bütün siyasi görüşlere ve partilere eşit mesafede durmayı ve bunun yerine evrensel değerlerle hareket etmeyi tercih etmektedir.

Sonuç olarak, STK politika ilişkisinin normal ve gerekli görüldüğü kuruluşlar genelde gençlik kuruluşlarıdır. Politikayla ilişkinin olumsuz karşılandığı kuruluşlar ise engelli ve çevre kuruluşları olarak göze çarpmaktadır.

b. Yakınlık-Uzaklık Duyulan Politik, Toplumsal ve Kültürel Değerler, Görüşler

Çevre kuruluşları bünyesinde etkili olan görüşler çoğunlukla liberal, sosyal demokrat ve sol görüş ağırlıklıyken bu kurumlar kurumsal olarak birkaç ayrıntı dışında tüm görüş ve kurumlara karşı eşit mesafede durmaya çalışmaktadırlar. Bunun en önemli nedeni çevre meselesini politiklikten uzak bir mesele olarak konumlandırmaları ve her tür kurumla proje ortaklığı geliştirme hedefinde olmalarıdır. Bununla birlikte çevre kuruluşları bünyesinde doğaya zarar veren politik, toplumsal ve ekonomik değerlere karşı duran görüşler de bulunmaktadır.

Gençlik kuruluşları bu açıdan daha karmaşık bir görüntü sunmaktadırlar; ulusalcı sol, milli görüşçü, liberal özgürlükçü görüşlere gençlik kuruluşlarında rastlanabilmektedir. Kadın kuruluşları ise çoğunlukla feminist, şiddet karşıtı, özgürlükçü ve eşitlikçi söylemlere yakınlık duymakta, kadını

ikinci plana atan, kadına yönelik şiddeti meşru gösteren kültürel ve ahlaki değerlere karşı durmakta, özetle sorun alanı vasıtası ile politika ile ilişki içerisinde olmaktadır.

Bu konularda en tarafsız durmaya çalışanlarınsa engelli kuruluşları olduklarını söyleyebiliriz. Buldukları savunmasız durum engellileri belli bir politik görüşü eleştirmeye ya da savunmaya uzak tutmuştur. Engelliler bünyesinde her tür fikre, kuruma yakınlık duyulacağı düşüncesi daha ağırlıklıdır.

Bütün bunlarla beraber milli birlik ve bütünlükten yana olduğunu beyan eden kadın, gençlik ve engelli kuruluşlarından kişilerde olmuştur.

c. Kurumsal Etkinlikler, Faaliyetler

Kuruluş amaç ve hedefleri bağlamında etkinlikleriyle uyumluluk gösteren kuruluşlar kadın kuruluşları, çevre kuruluşları ve gençlik kuruluşları şeklindedir. Engelli kuruluşları bu bağlamda tüzüklerinde belirttikleri ve söylemlerinde vurguladıkları amaç ve hedeflerin oldukça gerisinde bulunmaktadır.

Kuruluşların temel faaliyetlerine bakıldığında belirtilmesi gereken önemli detaylar şunlardır: Gençlik kuruluşları siyasi temalı olanlar daha aktivist eylemlerle ön plandadır. Bu kuruluşlar aktiviteler bağlamında farklılıklar teşkil etmektedirler. Bir kuruluş, bir taraftan dini etkinlikler gerçekleştirmekte, diğer yandan üniversite gençlerine yurt, burs ve maddi yardım desteği sunmakta, öte yandan da mahallelerde dini faaliyetler, hane ziyaretleri gerçekleştirmektedir. Bir diğer gençlik kuruluşu, siyasal aktivist eylemlerde (gösteri ve yürüyüşlerde) bulunmakta, bu temel siyasal söylemi etrafında kültürel, sanatsal, eğitsel çalışmalar gerçekleştirmektedir. Gençlik kuruluşlarında öne çıkan sonuçlardan biri de, bu kurumların belli görüş doğrultusunda ya da tarafsız olarak gençleri siyasete katmak, onlara liderlik ve öncülük vasfı yüklemektir.

Kadın kuruluşları faaliyet alanları bağlamında daha homojen görünmektedir. Bu kuruluşlar kadını yerel ve merkezi karar mekanizmalarına katmayı hedeflemekte ve bu amaçla eğitimler

vermektedirler. Diğer bir kadın kuruluşu şiddete uğrayan, yoksul, çok çocuklu kadınları şiddetten korunma mekanizmalarıyla tanıştırmak ve bu durumlarda nasıl davranılacağı bilincini vermek, onlarda kişi hakları konusunda farkındalık yaratmak, onlara rehberlik etmek ve ilgili kuruluşlara yönlendirmek gibi amaçları olan faaliyetler gerçekleştirebilmektedir. Bu kuruluş, sayılan faaliyetleri sırasında kadına feminist düşünceler içeren eğitimler de vermektedir. Başka bir kadın kuruluşu ise kadının Türk toplumundaki yeri ve önemi, aile yapısındaki konumu üzerine ve bu yeri pekiştirmeye dönük etkinliklerde bulunmaktadır. Sözkonusu kurum, bu nedenle kadınlara yönelik eğitici olan ve iş sahibi olmalarını sağlayacak eğitimler, projeler gerçekleştirmektedir. Kadın kuruluşlarında dikkati çeken noktalardan biri de bu kuruluşların kadın sorunuyla ilgilenirken kadınla ilgisi dâhilinde çocuklara ve engellilere dönük çalışmalar da gerçekleştirmeleridir.

Çevre kuruluşlarının çoğunda etkinlikler, uzman bilgi üretmeye, üretilen uzman bilginin bununla ilgili kamu ve özel kuruluşlarda uygulanmasına dönük çalışmaları kapsamaktadır. Bunun dışında bir çevre kuruluşu ülke çapında tüm topluma, çocuklara yönelik tükenen türlerin ve kirlenen doğanın korunması üzerine kampanyalar yapmakta ve duyarlılıklar sağlamaktadır. Bu kuruluş bu tür etkinliklerle beraber bazen uzman bilgi ortaya koyan etkinlikler de gerçekleştirmektedir. Bir diğer uzman kuruluş yerel bir alanda kirlenen doğa, yerel türün korunması ve tüketilen kaynaklar üzerine farkındalık sağlamaya çalışmakta, bu amaçla festivaller, bildiriler dağıtmakta ve projeler gerçekleştirmektedir.

Engelli kuruluşları ise etkinlikler bağlamında daha zayıf etkinliklerde bulunmaktadır. Ankara'da bulunan, genç ve bilinen bir engelli derneği, engellilere yönelik eğitim etkinlikleri gerçekleştirmektedir. Bu eğitim faaliyetleriyle hedeflenen, engellilerin kişisel gelişimi, sosyalleşmesi ile birlikte asıl olarak onların istihdamlarına katkıda bulunmaktır. Çalışma kapsamındaki diğer engelli dernekleri ise engelli çocukların ailelerinden oluşan, engelli çocuklara dönük birlikte etkinlikler yapmayı hedefleyen çalışmalar yapmaktadır.

d. Hedef Kitle Üzerinde Amaçlanan Değişimler

Kadın, çevre ve gençlik kuruluşları hedef kitle üzerinde bir kültürel, toplumsal, politik değişim hedeflemektedirken engelli kuruluşlarında hedef kitle üzerinde bu tarz değişimler hedeflenmemektedir. Engelli kuruluşlarında hedeflenen değişim daha çok fayda ekseni başlığı altında incelenebilecek değişimlerdir. Hedef gruplarının fiziksel koşullarının iyileştirilmesi hedeflenmekte, onlara dönük istihdam ve koruma politikalarına ağırlık verilmektedir. Bununla beraber engellilerde ya da toplumda engellilere dönük politik, kültürel ve toplumsal bir dönüşüm düşüncesi ön görülmektedir. Oysa kadın ve çevre kuruluşlarında hedef kitle üzerinde bilinç ve davranış değişiklikleri yaratmak ve belli konularda farkındalıklar sağlamak hedefler arasındadır. Özellikle kadın kuruluşları kadınlar üzerinde toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık, eşit temsil ve kadın hakları üzerinde bir bilinç ve farkındalık yaratmayı hedeflerken diğer yandan da bu kavramlar eksenin de toplumsal bir dönüşüm hedeflemektedir. Bu durum kadın kuruluşlarının politikliğini arttırmaktadır.

Çevre kuruluşlarının birçoğu da tıpkı kadın kuruluşları gibi toplumsal dönüşümler hedeflemektedirler. Bu kuruluşlar iklim değişikliği, çevre kirliliği ve nesli tükenen türler konusunda toplumsal bir bilinç ve doğayla uyumlu bir tüketim alışkanlığı yaratmayı arzu etmektedir. Bu bağlamda kişilerin, hedef kitlenin tüketim alışkanlıklarını değiştirmeyi düşünmektedirler.

Hedef kitle üzerinde doğrudan politik, siyasal ve ahlaki bir değişim yaratmayı hedefleyen kuruluşlar ise gençlik alanında göze batmaktadır. Gençlik alanında milli, manevi yönleri kuvvetli, ulusalcı, antiemperyalist, toplumcu, kuruluşun düşüncelerine uygun siyasal gelişime sahip gençlik arzusu ön plandadır. Gençlerin kuruluş ideolojisine uygun yetişmesi, bizzat politika yapması, karar alma mekanizmalarına katılması ve etkin düşünce ışığında toplumsal siyasal dönüşümler hedeflemesi gençlik kuruluşlarında önem verilen durumlardır.

Engelli kuruluşları ise bireylerin ve toplumun engellilere bakışından, davranışlarından rahatsızlık duyup bunu dillendirmelerine rağmen buna yönelik herhangi bir değişim arzusunu vurgulamamışlardır. Oysa hedef kitlelerinin kendi ayakları üzerinde durması, temel ihtiyaçlarını

karşılması, toplumsal hayata katılıp sosyalleşmesi, istihdam edilebilmeleri isteği engelli kuruluşlarında göze çarpmaktadır.

e. Sivil Toplum Algısı

Kadın kuruluşlarında sivil toplum devlet dışı bir alan olarak tanımlanırken bu alanda devletin gerçekleştiremediği işlerin yapıldığı algısı yüksektir. Bu kuruluşlarda sivil toplum devletin izlendiği ve uyarıldığı alan olarak algılanmaktadır. Bunlarla beraber kadın kuruluşları sivil toplumu demokratik bir alan olarak da tahayyül etmektedir.

Gençlik kuruluşlarından biri ise devlet dışı alan olarak tanımlamakla beraber bu alanı demokratik olan, hak ve özgürlüklerin ağırlıkla var olduğu ve savunulduğu alan olarak görmektedir. Diğer gençlik kuruluşlarından ulusalcılığın etkili olduğu kuruluşa göre bu kavram gereksiz, ayrıştırıcı ve ideolojik bir terimdir. Bu kuruluş kendisini demokratik kitle örgütü olarak adlandırmayı uygun görmektedir.

Çevre kuruluşları ve engelli kuruluşları bu alanı devlet dışı alan olmak dışında pek tanımlayamamıştır. Sivil toplum kavramı genellikle sivil toplum kuruluşlarıyla eş görülmüştür. Bu algı engelli ve çevre kuruluşlarında daha sık görülmüştür.

f. İdeal STK Algısı

Kuruluşlar ideal STK tanımlarında öne çıkan kavramlar arasında: Düzenli seçim yapması, tek adamın etkin olmaması, politik olmaması, partilere eşit mesafede olunması, toplumsal fayda, gönüllülüğün esas alınması gibi kavramlar öne çıktı. Şeffaflık, demokratiklik, katılımcılık, ayrımcı olunmaması, hesap verilebilirlik, tarafsızlık, hedef kitlede farkındalık ve davranış değişikliği yaratmak gibi sivil toplum tartışmalarında öne çıkan bazı kavramlara pek rastlanmamış olması da dikkat çekici bir bulgu oldu. Bu açıdan diğerlerinden ayrışan kadın ve çevre örgütlerinin bir kısmında ideal STK herkesin alınan kararlarda söz hakkının olduğu, kurum içi mali ve idari şeffaflığın olduğu, kadın erkek dağılımının eşit olduğu, tabandan gelen ve hedef kitleye uygun amaçlara sahip, gönüllülüğün esas olduğu STK'lar olarak dillendirilmiştir. Öte yandan engelli

derneklerinde ideal STK, daha çok hedef grubun amaçlarına yönelik çalışan, dürüst, işini yapan, gönüllülüğe dayalı, politik olmayan kurumlar olarak ifade edilmiştir. Gençlik kuruluşları bu alanda farklı söylemlerde bulunmuştur. Örneğin bir kuruluş ideal STK'yı fikir ve söylem birlikteliğine sahip, hiyerarşik bir kurum olarak tanımlarken, diğer bir gençlik kuruluşu ideal STK'yı dışa bağımlı olmayan, ulusalcı, halkçı şeklinde politik bağlamda tanımlamıştır.

g. Devlet algısı, beklentiler, eleştiriler

STK devlet ilişkisi hakkında önemli ve yaygın olduğu görülen bulgulardan biri devletle ilişkinin kurulması zorunlu olan bir ilişki olarak görülmesidir. Bu noktada, gönüllü kuruluşlar için devlet, kaynak sağlaması, uygulamalarda zorluklar çıkarmaması, kurumsal yapısından faydalanılabilmesi bakımından önemlidir. Bu fikirler devleti dönüştürmenin, devlette farkındalıklar yaratmanın en önemli yönteminin yine devletle birlikte faaliyetler gerçekleştirmek olduğu argümanı ile desteklenmiştir.

Bunların dışında devletle ilişkilerin sadece yasal çerçevede kalması, kanunlara uyulmasıyla sınırlı olması gerektiği algısı da yaygındır. Benzer biçimde kurumsal bağımsızlık için devletten uzak durulması da sıkça dile getirilenler arasındadır. Kurumsal olarak hiçbir yapı devletle net bir karşıtlık ilişkisi tanımlamamıştır.

Devlete bakış, devletten beklentiler ve karşılaşılan zorluklar, eleştiriler kısmında daha da belirginleşmiştir. Devletten beklentiler çoğunlukla maddi beklentilerdir, diğer yandan ilgili yasaların işletilmesi (kadına yönelik şiddet, engelli hakları, doğanın korunması gibi) ve engellilere, kadına yönelik pozitif ayrımcılıkların yapılması beklentileri öne çıkmaktadır. Eleştirilerde ise bizzat devletin kadını, engelli ve doğayı korumaması, bütüncül bir gençlik politikasına sahip olmaması gibi eleştirilerle beraber, işleyişlerine yönelik yasal sıkıntılar, devlet kadrolarında ilgili uzman kişi eksiklikleri, geleneksel devlet yapısı eleştirileri yer almıştır. Tematik olarak baktığımızda devlete yönelik eleştirilerin çoğunlukla kadın ve çevre temalı kuruluşlardan geldiğini, devleti sahiplenmenin ise çoğunlukla engelli ve gençlik kuruluşlarınca yer edindiğini görmekteyiz. Kadın kuruluşları kadına yönelik şiddet ve kadının temsiliyetindeki sorunlar bağlamında devleti

eleştirirken çevre kuruluşlarının çoğu devleti çevreye zarar veren yasal düzenlemeler yapmakla eleştirmiştir.

h. STK'ların Kâr Elde Etmelerine Yönelik Düşünceler

Öngörülerimizin aksine, neredeyse tüm kuruluşlar STK'ların kâr elde etmesinde bir sorun görmemiştir. Bunun da en önemli nedeni, kâr elde etmeyi, kurumsal sürdürülebilirliğin sağlanması olarak görmeleridir. Fakat birçok katılımcı kâr elde edici faaliyetleri bazı koşullara bağlamıştır. Örneğin STK'nın bir şirket gibi çalışmaması, kasasına kâr koymaması, elde edilen kârı kurumsal amaca uygun harcaması gibi gerekçeler gösterilmiştir. Bu kaygıların çoğunlukla çevre ve gençlik kuruluşlarında söz konusu olduğunu, kadın ve engellilerde daha nadir karşımıza çıktıklarını belirtmek gerekir.

i. Ekonomik Gelir Kaynaklarına Yönelik Tutumlar

Öncelikle kuruluşların birçoğu ekonomik gelir kaynaklarını kurumsal fayda, veriliş amacı ile karşılaştırarak uygun olup olmadığına karar verildiğini belirtmiştir. Bunun dışında bazı gençlik ve çevre kuruluşları sıklıkla karşı oldukları, olabilecekleri ekonomik kaynaklar hakkında yorum yapmışlardır. Özellikle gençlik kuruluşları siyasal söylemleriyle uyumlu olan kaynaklara sempatiyle yaklaşırken siyasal söylemlerinin karşısında olan söylem ve eylemlere sahip kurumların desteklerini ve fonlarını kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdir. Ulusal ve sol tandanslı reflekslere sahip gençlik kuruluşu AB ve İslami eğilimli fonları kabul etmezken, Milli Görüş çizgisine yakın olan gençlik kuruluşu ABD ve İslam karşıtı olan fon kaynaklarını kabul etmeyeceklerini dillendirmişlerdir.

Engelli dernekleri çoğunlukla her kaynağa, fona açık olduklarını belirtirken, kaynakları seçmelerinde tek etkenin kendilerinden bir beklenti olmadan verilmesi olarak belirtmişlerdir. Bunun dışında, engelli kuruluşlarından bazıları kapı kapı dolaşarak bağış toplamaya karşıdır.

Kadın kuruluşları ekonomik kaynak bakımından ayırım yapmamaktadır. Her tür kaynağa açıklık burada da söz konusudur. Kadın kuruluşlarında ırkçı, şiddet yanlısı, cinsiyetçi davranışlara sahip kurumlardan ekonomik destek alınmasına karşı kişiler bulunmaktadır.

Çevre kuruluşlarına göre kaynak seçme konusu lüks bir tercihtir. Aralarında ancak çevreye ciddi zararlar veren kuruluşlarla çalışılmaması düşünülebilir diyenler olmuştur. Öte yanda çevre kuruluşlarında çevreye zarar veren kuruluşlarla çalışmak bunları dönüştürmek bakımından faydalı olabilir düşüncesi de bulunmaktadır.

Bütün bunların yanında incelenen kuruluşların yöneticileri arasında devletten destek alınmasını kuruluşların bağımsızlığına gölge düşüreceği gerekçesiyle kabul etmeyenler de mevcuttur.

4.4.2. Demokrasi Eksen

a. Demokrasi Algısı

Kuruluşların demokrasi algılarında: seçimler, yönetim kadrolarında sürekli rotasyon, şeffaflık, hesap verilebilirlik, Genel Kurulların yapılması, farklılıklara tahammül, eşit oy, kadın erkek eşitliği, oylama yapılması, insan haklarına saygı, bilgi paylaşımının olması, dayatmanın olmaması, yatay örgütlenme, hiyerarşinin olmaması gibi kavramlar öne çıkmıştır.

Bazı engelli ve gençlik kuruluşları yöneticilerinde bu tür kavramların pek yer etmediğine de rastladık. Bu kuruluşlarda başkan ve birkaç aktif YK'nın karar almalarda ve yetki sahipliğinde etkili olduğunu görmekteyiz. Yine bu kuruluşlarda Genel Kurullar kâğıt üstünde yapılmakta ve haftalık aylık toplantılar yok denecek kadar azdır. Bu kuruluşlarda kurum içi bilgi paylaşımı ve hesap verilebilirliğinde yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

Bununla beraber kadın kuruluşları demokrasi algısı ve demokratiklik bakımından en aktif görünen kuruluşlardır. Kadın kuruluşlarında karar mekanizmalarına eşit katılım, hesap verme ve sorma, hiyerarşi karşıtlığı, bilgi paylaşımı daha yüksek seviyelerdedir ve bu kavramlar demokrasinin temel

kavramları olarak bilinmektedir. Çevre kuruluşları yükseköğrenime sahip, ekonomik durumu görece iyi olan kişilerden oluştuğundan olsa gerek bu kuruluşlarda demokrasi algısı yüksek görünmekle beraber pratikte kurum içi işleyişte çoğu çevre kuruluşunda bu algının davranışa ya da kurumsal bir kültüre dönüşmüş olmadığı görülmektedir.

Kurum içi yönetici rotasyonu en sık kadın kuruluşlarında görülmektedir. Kadın kuruluşlarında başkan, YK üyeleri başta olmak üzere diğer kurum organlarındaki yetkililer sıklıkla değişmektedir. Bununla beraber sırasıyla engelli çevre ve gençlik kuruluşlarında yönetim kadrosu çoğunlukla aynı kalmaktadır.

Tüm kuruluşlarda ortak olan sonuçlardan göze çarpanlardan bir diğeri de katılımcıların tamamının GK ve GK'nın önemine, kurumsal anlamına değinmemeleriydi. GK'ların da çoğunlukla formalite icabı yapıldığı, birçok üyenin GK'ya katıldığında kurum işlerinden haberdar olduğu gibi çıktılara ulaşılmıştır.

b. Kurum içi Katılımcılık, Farklı Görüşlere Tahammül

Kadın kuruluşları kurum içi demokrasi açısından diğer kuruluşlardan daha başarılı uygulamalara sahiptir. Kadın kuruluşlarında kararlar geniş katımlı, tabandan bir taleple alınmaktadır. Bu kurumlarda hedef kitlenin kurum faaliyetlerine ve karar almalarına katılımı yaygın ve teşvik edilen bir durumdur. Engelli kuruluşlarında ise kurum başkanı ya da etkin YK üyelerinin kararları çoğunlukla tek başlarına aldıklarına tanık olunmaktadır. Engelli kuruluşlarında hedef kitlenin, gönüllülerin ve üyelerin kurum faaliyetlerinin organizasyonuna, karar kurumla ilgili olsun kurum etkinlikleriyle ilgili olsun karar almalarına, denetleme mekanizmalarına katılımı yok denecek kadar azdır.

Bununla beraber gençlik kuruluşlarında karar almaların 3 farklı şekilde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu alanda muhafazakâr İslami görüşlere yakın olan kurumlarda kararlar dernek başkanı tarafından ya da genel merkezden alınmaktadır. Diğer yandan ulusalcı gençlik kuruluşunda kararlar daha geniş bir katılımla, kalabalık toplantılarda alınmaktadır. İncelenen diğer

gençlik kuruluşunda ise (liberal gençlik kuruluşu) kararlar katılımcılıkla alınıyor izlenimi edinilse de burada kurum içerisinde eski olan, tecrübeli olan kişilerin etkin varlığı göze çarpmaktadır. Çevre kuruluşları da gençlik kuruluşları gibi kurum içi katılımcılık konusunda farklılıklar barındırmaktadır. Lokal ölçekte çalışmalar yürüten kuruluşlarda başkanın etkin varlığı söz konusuysen, ülke çapında etkili olan çevre kuruluşu daha profesyonel bir yapıdadır. Bu kuruluşta kararlar daha çekirdek bir kadro tarafından verilmekte alınan bazı kararlarsa yurt dışı merkezli örneklerden oluşmaktadır.

c. Kurum içi Bilgi Paylaşımı

Kurum içi bilgi paylaşımı kadın kuruluşlarında en yüksek düzeydedir. Kadın kuruluşlarını sırasıyla çevre, gençlik ve engelli kuruluşları takip etmektedir. Engelli ve gençlik kuruluşlarında çoğunlukla herkes her konuda söz ve bilgi sahibi değildir. Kişilerden belge ve bilgi talebi olmadığı müddetçe genellikle bir bilgi paylaşımı ya da sunumu söz konusu değildir.

Çevre kuruluşlarında uzmanlık ve bilgi sahipliği bakımından üyeler ve katılımcılar arası bir iletişim bulunmaktadır. Çevre kuruluşları kurum içi bilgi paylaşımı konusunda farklılıklar taşısa da bu kurumların ortalamasının üzerinde bir bilgi paylaşım düzeyine sahip olduğu söylenebilir.

Kurum içi bilgi paylaşımı gençlik kuruluşlarında farklılıklar göstermektedir. Gençlik kuruluşlarından biri bu anlamda çok sınırlı bir bilgi paylaşımı sunmaktayken, bir diğeri niteliksel olarak her tür bilgi paylaşımını uygun görmeyebilmektedir.

Bilgi paylaşımının ne sıklıkla hangi organlar ve kişiler arasında paylaştırıldığıнын yanında incelenen kuruluşlarda görülen asıl sıkıntı, her türlü bilginin kurum içinde ve de kurum dışında paylaşımının arzu edilmediği olgusudur. Mali konular, önemli yazışmalar kurum içinde herkesin duymadığı, haberdar olmadığı konular olarak göze çarparken, etkinlikler hakkındaki diğer konular paylaşılmakta sıkıntı duyulmayan konular olarak görünmektedir.

d. Yetki ve Sorumluluk Dağılımı

Engelli kuruluşlarında ya dernek başkanının ya da birkaç YK üyesinin aktif katılımı ve işleri yürütmesi söz konusudur. Bu bakımdan yetkilerin de çoğunlukla bu kişilerde bulunmaktadır ve bu durum diğerlerince yadırganmamaktadır.

Çevre kuruluşlarında ise daha bir kadro, ekip çalışması sözkonusudur. Bu kuruluşlar bünyelerinde çoğunlukla ücretli çalışan kişiler barındırmaktadırlar. Yapılan işlerin daha profesyonelce paylaşıldığı, yetkilerin ve sorumlulukların da bu bakımdan en azından aktif olanlar arasında daha eşit dağıtıldığı görülmüştür.

Gençlik kuruluşları iş yükünün tabana daha geniş ölçekte yayıldığı örgütlenmelerdir. Gençlik kuruluşları bünyesinde oldukça çok sayıda komisyon ve alt birimler bulunmakta ve iş yükleri bu birimlere kadar dağıtılmaktadır. Ancak sorumluluk dağılımı böylesine alt birimlere kadar indirilmesine rağmen, yetkiler sıklıkla ilgili birimlere kadar dağıtılmamıştır. Yetki daha merkezi ellerde, komisyon başkanı ve kurum başkanında kalmaktadır.

Kadın kuruluşları yetki ve sorumlulukların yatay bir şekilde dağıtılmaya çalışıldığı, herkesin bu işleyişe dâhil edilmeye uğraşıldığı kurumlar olarak göze çarpmaktadır. Bu uğraşlara rağmen kadın kuruluşlarında da işlerin daha çok YK tarafından ya da çekirdek bir kadro tarafından organize edilip gerçekleştirildiği görülmektedir.

Kısaca kuruluşların çoğunda yetkilerin Başkan, aktif birkaç üye ya da YK'ya verilmiş olduğunu görüyoruz. Yetki sahipliği bağlamında hiçbir kurumda GK'dan, DK'dan söz edilmemiştir. Ayrıca yetki ve güç sahipliği akla gelen tek durumdur. Bu kavramlar üzerine konuşulurken karşılıklı denk gelen sorumluluk ve denetleme mevzuları pek fark edilmemektedir.

e. Hesap Verilebilirlik, Kurumsal Denetleme, Mali Kaynaklar ve Harcamalar Konusunda Şeffaflık

Kurum içi denetlemenin ve denetleme mekanizmalarının en etkin olduğu kuruluşlar kadın kuruluşları ve çevre kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar ekonomik ve idari her konuda daha şeffaf olmamakla beraber kurum içi denetleme mekanizmalarını en fazla işleten kurumlardır. Bunun önemli sebeplerinden biri, sözkonusu kuruluşların fon kaynaklarından daha fazla yararlanması ve fon kaynaklarının bu kuruluşları daha şeffaf ve /veya hesap verilebilir olmaya zorlamasıdır. Çevre kuruluşlarının birçoğu kurum içi bilgi paylaşımını devreye sokarak, sık sık toplantılar yaparak bir nevi kurumsal denetleme işlevini de yerine getirmektedirler. Çevre ve kadın kuruluşları ayrıca bağımsız bir denetçi (proje destekçisi kurum tarafından bir bağımsız denetçi) tarafından da denetlenmektedirler. Özellikle kadın kuruluşlarında kurumsal etkinliklerin değerlendirilmesi, eleştirilmesi, mali kaynaklara yönelik raporlar web sitesi üzerinde zaman zaman paylaşılmaktadır.

Kurumsal denetlemenin en zayıf olduğu kurumların engelli kuruluşları olduğunu görmekteyiz. Engelli kuruluşlarında kurum içi denetleme, YK ve Başkanın pek de önemsemediği bir durumdur. Bu kurumlarda kurum içi denetleme organları iş yapmadığı gibi kurum üyeleri, gönüllüler hatta birçok YK üyesi kurumsal işleri mali ve idari yönden denetlememekte, hesap sor(a)mamaktadır. Böylesine bir kültür bu kurumlarda yerleşmemiştir. Bu kurumlarda, kurumsal denetleme söz konusu edildiğinde akla yalnızca Dernekler Müdürlüğü gelmiştir.

Gençlik örgütleri şeffaflık, kurum içi denetleme konularında engelli kuruluşlarından daha iyi bir pozisyonda olmalarına rağmen kadın ve çevre örgütlerine göre yeterli açıklıkta görünmemektedirler. Gençlik kuruluşları kurum içi denetlemeye açık oldukları algısı yaratmakla beraber işlevişte kurumsal denetleme çoğunlukla başkan ya da etkili birkaç eski aktif üyeyle gerçekleşmekte ve kurum içi denetleme organları işlevsel kalmaktadır.

f. Kurumsal Belgelerin, Arşivlerin Dış Dünya ile Paylaşımı

Kurumsal belge ve arşivlerin dış dünyayla paylaşımı konusunda kadın örgütleri önde gelmektedir. Bu konuda en yetersiz kurumlar engelli kuruluşlarıdır. Tüm kuruluşların paylaşmaya yanaşmadığı ya da çok isteksiz bir biçimde paylaştıkları belgelerin başında mali raporlar, denetleme raporları gelmektedir. Bunun yanında üye bilgi formları, GK tutanakları paylaşılmaya yanaşılmayan diğer belgeler olmuştur.

Kuruluşların belge ve arşiv paylaşımındaki bu isteksizliklerinin iki temel nedeni olduğu söylenebilir. İlk olarak Türkiye'deki gönüllü kuruluşlar dış dünyayla iletişim konusunda ve belge paylaşımı konusunda isteksizdir ve bunu şeffaflığın bir gereği olarak algılamamaktadır. Diğer neden ise, kuruluşların düzenli bir arşiv oluşturma alışkanlığının olmaması, toplantı ve GK tutanakları hazırlama, etkinlikleri raporlama gibi alışkanlıkların var olmaması ya da gerekli görülmemesidir. Eğer kamu görevlilerine gösterilecek bir belge değilse yani kanunlar öngörmüyorsa birçok kuruluş rapor hazırlamayı, arşiv yapmayı gerekli görmemekte ve yük olarak algılamaktadır.

Kurumların belge ve arşiv paylaşımına baktığımızda bu alanda kadın kuruluşlarının dışarıya daha açık bir tutum sergilediklerini, kadın kuruluşlarını sırasıyla gençlik, çevre ve engelli kuruluşlarının takip ettiklerini görmekteyiz.

g. Hak Algısı

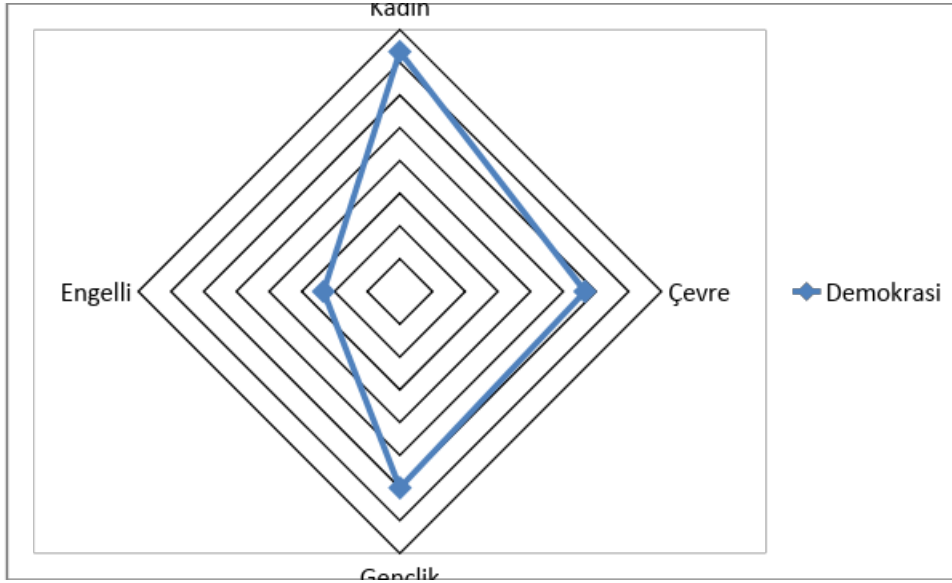
Engelli, çevre ve gençlik kuruluşlarından katılımcılar arasında kurum üyelerinin, gönüllülerin, hedef grup kişilerinin hakları açısından çok düşük bir algı söz konusudur. Bu kuruluş üyeleri kurum içi haklar bakımından düşük düzeyde bir algıya ve bilgiye sahiptirler. Bu kuruluşlarda sorumluluk kavramının hak kavramını ötelediğini görmekteyiz.

Kadın kuruluşlarında hak kavramı daha önemli bir yer tutmaktadır. Bu kuruluşlarda katılımcılar seçimlerde oy kullanmak, kararlar alınırken özgürce düşüncelerini ifade etmek, toplantılara katılmak, hesapları ve işleyişi denetlemek gibi haklara sahip olarak görülmektedirler. Bununla beraber bu kuruluşlarda hakların karşılığında sorumluluklarda söz konusu edilmektedir. Kadın

kuruluşları hak ve sorumlulukların sınırları olarak kurumsal vizyon, misyon ve amaçları belirlemişlerdir.

Şekil 3'te görüldüğü üzere kadın kuruluşları demokratiklik bakımından diğer tematik alanlardan daha ileri bir durumdadır. Bu ekseninde kadın kuruluşlarını takip eden tematik alan gençlik ve sonrasında çevre kuruluşlarıdır. Engelli kuruluşları demokratiklik bakımından oldukça düşük bir düzeydedir.

Şekil 3 Tematik Kategorilere Göre Demokratik Olma Düzeyleri

4.4.3. Ekonomi Ekseni

a. Ekonomik Gelirler

Ekonomik gelirler bakımından çevre ve kadın kuruluşları daha çok proje ağırlıklı gelirlere sahiptirler. Bu kuruluşlar gerek yurt içi kaynakları (özel, kamusal) gerekse de yurt dışı kaynaklarını (AB, Konsolosluklar) etkin bir biçimde kullanmaktadırlar.

Gençlik kuruluşları bu bakımdan farklı gelir kaynaklarına sahiptirler. Gençlik kuruluşlarından siyasal olanları kaynaklara yönelik seçici bir algı içerisindedirler. Bu kuruluşların gelirleri daha çok

kendilerine yakın buldukları kaynaklardan ve üyelerinden aldıkları aidatlara dayanmaktadır. Ayrıca bir takım sosyal, kültürel, sanatsal aktiviteler, dergi satışları gibi kaynaklarda bu kuruluşlarda etkin gelir kaynaklarındandır.

Engelli kuruluşların gelir kaynakları ise daha çok, bağışlara, başka kuruluşların projelerine, üye aidatlarına ve bazı küçük etkinliklere (kermes, ufak konserler) dayanmaktadır.

b. Ekonomik Giderler

Kuruluşlara ait giderlere baktığımızda neredeyse tüm kuruluşların sabit bir ofis gideri olduğunu görmekteyiz. Kira, elektrik, su, internet gibi giderler sürekli olan giderlerdir. Bununla beraber bünyesinde ücretli çalışan kişi barındıran kuruluşlar ağırlıklı olarak çevre kuruluşlarıdır. Çevre kuruluşlarında çalışan ücretliler, uzman kişi ağırlıktadır.

Gençlik kuruluşlarında ücretli çalışan sahipliği kısmidir ve belli bir düzeyde gönüllü çalışan sahipliği vardır.

Kadın kuruluşları ve engelli kuruluşlarıysa gönüllü iş gücünün en yoğun olduğu tematik alanlardır. Çevre kuruluşları ve kadın kuruluşları proje giderleri en çok olan kuruluşlardır. Gençlik ve engelli kuruluşları çok az miktarda proje harcamalarında bulunmaktadırlar.

Kuruluşların gelirlerine baktığımızda gençlik ve engelli kuruluşları çoğunlukla yayın gelirleri, bağışlar, üye aidatları ile ayakta durmaya çalışırken çevre ve kadın kuruluşları iktisadi işletme sahibi olmalarının yanında projelerden de gelir elde ederler. Çevre kuruluşları daha çok AB fonları ya da özel sektör fonları ile proje yürütürken kadın kuruluşlarında yurt dışı kaynaklı projeler daha sıktır.

Engelli kuruluşları bağış ve üye aidatının dışında yer yer merkezi kamu kurumlarınca desteklenen projeler yürüttüklerini belirtmiştir.

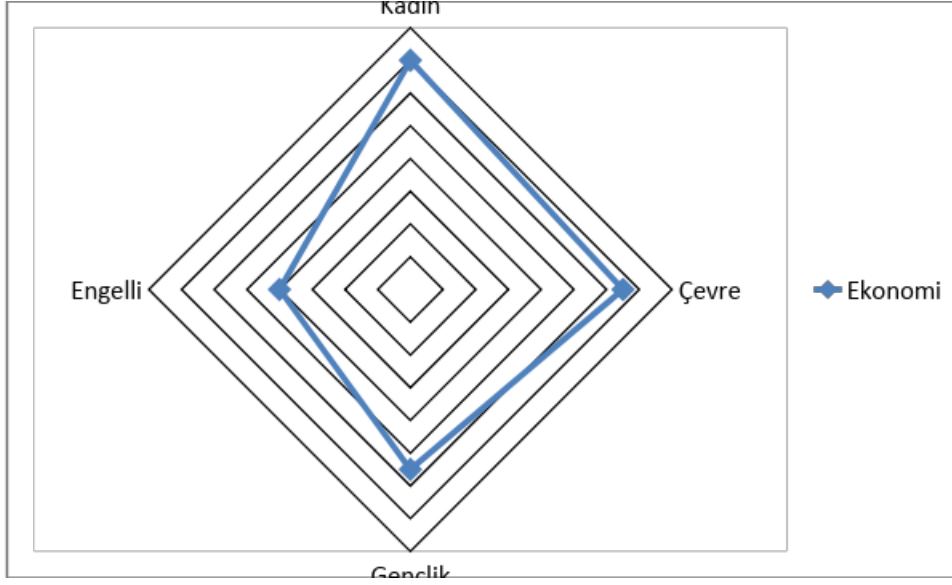
c. Ekonomik Sürdürülebilirlik

Ekonomik sürdürülebilirlik bakımından söylenebilecek en önemli husus neredeyse bütün kuruluşların sürdürülebilirliklerini tehlikede görmeleridir. Birçok kuruluş projelere bağlı olmanın, dışarıdan kaynaklara erişmek zorunda olmalarının kurumsal devamlılıklarını sekteye uğrattığını ya da uğratma riski taşıdığını düşünmektedirler.

Engelli kuruluşları proje üretimi ve kurumsal sürdürülebilirlik bakımından en zayıf kuruluşlardır. Bu kuruluşlarda 2. ve hatta 3. şahıs ve kurumlara bağımlılık oldukça yüksek düzeydedir. Bu kuruluşlarda projeler üreten bir ekip ya da kişinin yokluğu, gelir kaynaklarına erişim sıkıntısı yüksek orandadır. Bu kurumlar kurumsal giderlerini bazı zamanlar karşılayamama tehlikesiyle bile karşı karşıya kalmaktadır.

Şekil 4'te de görüldüğü gibi çevre ve kadın kuruluşları genel düzeye göre ekonomik olarak daha rahat durumdadırlar. Bu kuruluşlarda proje kaynaklarına erişimde uygun araçlar, mekanizmalar ve yetkin kişiler bulunmaktadır. Gençlik kuruluşları ekonomik sürdürülebilirlik bakımından orta düzeydedir. Ancak bu kurumlarda proje üretim algısı zayıftır ve daha çok kolektif, bireysel çabaların sonucunda kaynak yaratılabilmektedir.

Şekil 4 Tematik Kategorilere Göre Ekonomik Aktiflik Düzeyleri

4.4.4. Fayda Ekseni

a. Faydanın Tanımlanması, Fayda Algısı

Gençlik kuruluşlarında kurumsal fayda gençlerin bilinçlendirilmesi, gençlerde o kuruluşun siyasal görüşleri ya da amaçları doğrultusunda farkındalık sağlanması kurumsal çıktı olarak görülüyor. Gençlik kuruluşlarında çok sayıda gence ulaşmak da bir diğer fayda olarak belirtilmiştir.

Çevre kuruluşlarında hedeflenen fayda tüm topluma ve doğaya yönelik bir fayda niteliğinde olmakla beraber çoğunlukla uygulayıcılara yöneliktir. Doğa koruma alanında bilgiler üretilmesi ve farkındalık sağlanması kendi başına bir çıktı olarak değerlendirilmekle beraber yapılan çalışmalarla doğrudan ilgili kamu kurumlarında farkındalık sağlanması, elde edilen uzman bilgilerin buralarda kullanılması elde edilen çıktının yöneldiği yerdir.

Kadın kuruluşlarında elde edilen fayda daha çok politik, demokratik ve toplumsal alanlardadır. Kadınların karar alma mekanizmalarına katılımı, eşit temsil edilmesi, toplumsal cinsiyet rollerinde değişimler yaratılabilmesi bu tarz faydalar olarak gösterilmiştir.

Engelli kuruluşlar elde edilen faaliyetleri daha çok engellilerin sosyalleşmesi, bir araya gelerek sorunların ortaklaşa çözümlenmesi, yalnız olmadığı duygusunun edinilmesi olarak belirtmişlerdir. Engelli dernekleri engellilerin kişisel gelişimlerini elde edilen fayda olarak nitelemişlerdir. Bu kuruluşlarda toplumsal, politik bir faydadan söz edilmemiştir.

Fayda tanımlamasını kurumsal alana özgü teknik, bilimsel bilgi üretimi olarak belirten kuruluşlar daha çok çevre kuruluşlarıdır. Çevre kuruluşları bu bilgilerin yayınlandığı dergi, rapor gibi çıktıları da fayda olarak tanımlamıştır. Çevresel değerlerin korunması, nesli tükenme tehlikesi altındaki türlerin korunması ya da sayılarındaki herhangi bir artış, vatandaşların çevre konusunda bilinçlendirilmesi yine çevre kuruluşlarınca elde edildiği düşünülen faydalardandır.

b. Faydanın Dağıtımı, Bölüşümü

Öncelikle çoğu kuruluşların katılımcıları ortaya çıkan faydanın dağıtımı ve bölüşümü üzerine bir yorumda bulunamamışlardır.

Faydanın dağıtımı öncelikle o faydanın ulaşması istenen hedef kitleye dönüktür. Bununla beraber özellikle gençlik ve kadın kuruluşları elde edilen çıktıları medya, makale gibi araçlarla tüm kamuya ya da belli çevrelere aktarmaktadırlar.

Engelli derneklerinde faydanın dağıtımı doğrudan başvuran kişilere bağlı görünmektedir bu bakımdan dernek başkanı ya da etkili kişiler faydanın bölüşümünde, ilgili kişilere ulaşabilmesinde etkili olabilmektedirler.

c. Faydanın Sürdürülebilirliği, Yeniden Üretimi (Kurumsal Sürdürülebilirlik)

Bu alanda kuruluşların birçoğu faydanın yeniden üretiminden mali sürdürülebilirliği anlamışlardır. Faydanın sürdürülebilirliği mali sürdürülebilirlikle eş değer görülmüştür. Yalnızca bazı çevre ve kadın kuruluşlarında kurumsal fayda salt mali güçle ilişkili değil ayrıca kurum içerisinde deneyimli kadro bulunması, eğitimlerin yapılması, kurum içerisinde tecrübelerin, deneyimlerin bir sonraki nesillere aktarılması, daha fazla kişiye ulaşılması, üye sayısının arttırılması şeklinde de

görülmüştür. Çevre kuruluşları arasında faydanın yeniden üretimi ve sürdürülebilirlik için kurumsal stratejiler geliştirmeye çalıştıklarından söz edenler de olmuştur.

Engelli kuruluşların sürdürülebilirliği ise, faydayı yeniden üretmeleri başka kuruluş ve şahıslara doğrudan bağlı görüldüğünden sorunlu görünmektedir.

Gençlik kuruluşlarında fayda, doğrudan gençlerin siyasete katılımı ve eylemselliği üzerinden değerlendirildiğinden bu faydanın sürdürülmesi siyasal eylemlerin ve kurumsal kadroların devamlılığına, örgütsel yapının işleyişine bağlı görünmektedir.

Kuruluşların vizyon ve misyonlarının olup olmaması, bunlar doğrultusunda hedef ve stratejilerinin olup olmaması bir bakıma kurumsal faydanın devamını ve kurumsal sürdürülebilirliğine dair ip uçları sunacaktır. Bu bakımından bütün kuruluşlarda karşılaşılan bir eksiklik, bu konulara olan uzaklıklarıdır. Katılımcılar gerek söylemlerinde gerekse tüzüklerinde bu kavramları sıklıkla kısa vadeli hedefler ve amaçlar olarak görmektedirler. Birkaç kuruluş dışında kuruluşların çoğu gelecekte nasıl bir yerde olacaklarına dair bir planlama ve stratejiye sahip değillerdir. Bu da aynı zamanda bu kurumların kurumsal sürdürülebilirliğinin sağlam bir zemin üzerinde olmadığını göstermektedir.

d. Proje ve Etkinlik Sonuçlarının (Faydanın) Değerlendirilmesi

Kadın kuruluşları ortaya çıkan faydayı olumlu olarak nitelendirmektedir. Kadın kuruluşları bu sonuca kendilerine ulaşan ve destek olunan kadın sayılarındaki artışa, kendi kampanyaları sonucu artan kadın politikacı etkinliğine dayanarak ulaşmaktadırlar. Kadın kuruluşları bu iş için kurum içinde anket, değerlendirme formları, kurum içi değerlendirme toplantıları gerçekleştirmektedirler.

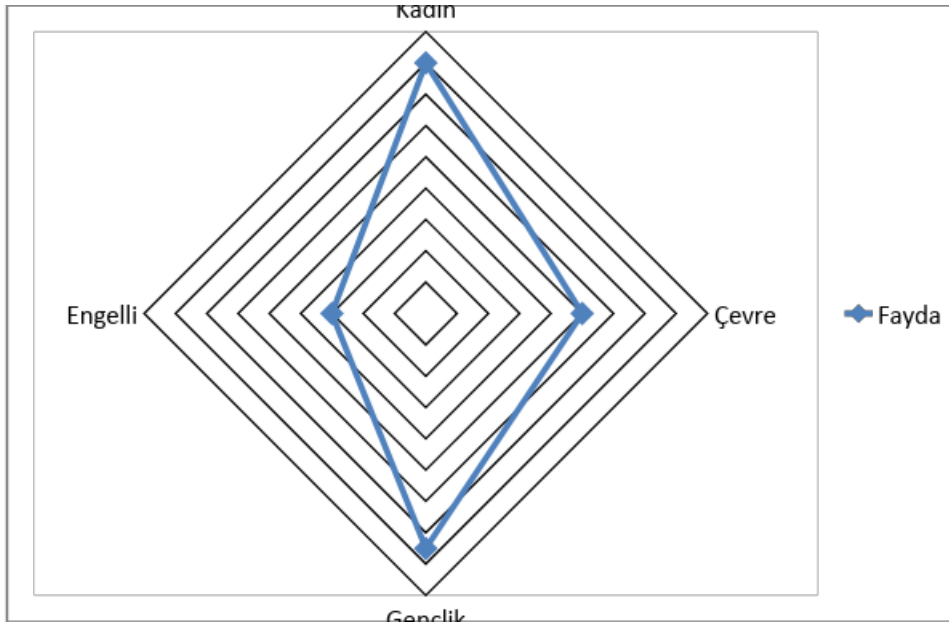
Gençlik kuruluşları da elde ettikleri faydayı yeterli ve olumlu görmektedir. Bu kuruluşların da kadın kuruluşları gibi anket, değerlendirme formu, yüz yüze görüşmeler, üye sayılarındaki hareketliliklerden etkinlik sonrasında elde edilen faydanın nasıl görüldüğüne dair bilgiler

edindiklerini görmekteyiz. Bu bakımdan kadın ve gençlik kuruluşları faydanın niteliğini, hedef kitle ve toplum tarafından nasıl algılandığını ciddiye alan kuruluşlar olarak göze çarpmaktadır.

Engelli ve çevre kuruluşların da ise bu iş daha çok kurum içi değerlendirme toplantısı, katılımcıların kişisel görüşleri, bir sonraki etkinliklere katılımındaki sayıya artış gibi durumlarla gözlemlenmektedir.

Kuruluşlar fayda ekseninde yukarıda yer verilen bilgiler ışığında incelendiğinde şekil 5'te görüldüğü gibi fayda ekseninin en yüksek olduğu tematik alanlar kadın ve gençlik alanlarıdır. Engelli kuruluşları fayda ekseninde en düşük tematik alanken çevre kuruluşları fayda ekseninde orta ölçektedir.

Şekil 5 Tematik Kategorilere Göre Faydacılık Düzeyleri

4.4.5. Agresiflik Eksenini

a. Ortak Faaliyet Gerçekleştirilen Kurumlar ve Ortaklık Nedenleri

Kadın ve çevre kuruluşlar arasında, benzer olan ve olmayan kuruluşlarla ortak etkinlikler gerçekleştirmeye daha fazla rastlanmaktadır. Öte yandan gençlik kuruluşlarında ise benzerle temas daha ön plandadır. Gençlik kuruluşlarından politik olanları genellikle kendileri gibi düşünen kuruluşlarla ortak siyasal amaç etrafında kısa süreli birliktelikler kurmakta ve etkinlikler gerçekleştirmektedir. Bu kuruluşların daha çok aktivist eylemler yaptıkları ve bu şekilde kamuoyunda bilindikleri görülmektedir. Engelli kuruluşları diğer kuruluşlarla oldukça sınırlı sayıda ortak etkinlik gerçekleştirmektedirler.

Ortaklıkların nedenleri çoğunlukla benzerdir. Ortak bir proje yürütülmesi, ortak amaç etrafında bir araya gelinmesi ya da bu kuruluşlardan birinin fon sağlayan kuruluş olması, işbirliklerin en sık karşılaşılan nedenleri arasındadır.

Bir platforma ya da ulusal veya uluslararası ağlara dâhil olma bakımından kadın örgütleri başı çekmektedir. Kadın örgütlerini bu alanda çevre örgütleri, ardından da gençlik kuruluşları izlemektedir. Engelli kuruluşlarında platform üyeliği gibi üst yapısal örgütlere üyelik zayıf düzeydedir.

b. Dış Dünya ile Temas Durumu, Kullanılan Yöntemler

Dış dünya ile iletişim bakımından gençlik kuruluşlarının en aktif kuruluşlar olduklarını, bunun yanında engelli kuruluşlarının en az aktif olan kuruluşlar olduklarını söyleyebiliriz. Çevre ve kadın kuruluşlarının da dış dünyayla iletişim kurmakta istekli ve orta ölçekte hareketli oldukları gözlemlenmiştir.

Kamuoyuna ulaşmakta kullanılan en yaygın yöntem internet olarak görülmektedir. İnternet, internet tabanlı erişimleri görsel ve yazı medya takip etmektedir. Bunları el ilanları, basın açıklamaları, gösteriler, konserler, toplantılar ve diğer reklamlar izlemektedir.

Görsel ve yazılı basını en çok kullanan kuruluşlar çoğunlukla kadın kuruluşları ve ardından çevre kuruluşlarıdır. Kadın kuruluşları değişik, çarpıcı reklamlar kullanma bakımından da öne çıkmaktadırlar.

Gençlik kuruluşları daha çok kitlesel eylemleri, bazı sosyal ve sanatsal aktiviteleri, el ilanı dağıtımı, basın açıklamalarını kullanmaktayken engelli kuruluşları görsel ve yazılı basında yok denecek kadar az yer almaktadırlar. Bu kurumlar daha çok sosyal paylaşım sitelerini ve bazı kişisel, kurumsal networkları kullanarak kamuoyuna ulaşmaktadırlar.

Engelli kuruluşları görece içine kapanık, devlet kurumlarıyla ve kamuyla, diğer STK'larla daha kısıtlı ve resmi olmayan ilişkilere sahiptirler.

Bununla beraber kurum içi her tür bilginin kamuyla paylaşılmadığını veya bizzat paylaşılmaya yanaşmadığını görmekteyiz. Katılımcıların çoğu mali bilgileri, üye bilgilerini, kurum içi yazışmaları, toplantı tutanaklarını paylaşmaya yanaşmamışlardır. Dış dünyayla temas ve bilgi paylaşımı konusundaki isteksizlik bizzat bu araştırma kapsamında kuruluşlarla kurulan ilişkide gözlemlenmiştir. Dış dünyadan birileri olan bizlerle de birçok belge paylaşımına yanaşmamıştır. Bu bakımdan kuruluşların tamamına yakınının dış dünya ile paylaştıklarının bu kuruluşların etkinliklerinin ne olduğu, öncesi ve sonrası ile beraber etkinliklerin amaçları olduklarını söyleyebiliriz. Bunların dışındaki bilgiler çoğunlukla o kuruma ait, özel bilgiler olarak görülmektedir.

c. Web Sayfası Kullanımı

Kuruluşlara ait web sayfaları değerlendirilirken referans alınan noktalar şunlardır: Sayfada kurumsal amaç, misyon ve hedeflerin varlığı, basın odasının varlığı, hedef kitleye, gönüllülere yönelik bilgilerin ve yönlendirmelerin varlığı, sayfa da paylaşılan bilgilerin niteliği (mali, idari, politik), sayfa üzerinde yorum yapma, soru sorma, eleştiri yapma kanallarının varlığı ve kullanımı, sayfada sunulan bilgiler, eğitim materyalleri, yazılar, videolar ve bunlara erişilebilirlik,vb.

Yapılan gözlem ve değerlendirmeler sonucunda web sayfasının en verimli kullanıldığı, tasarımının amacına uygun kurgulandığı kuruluşlar sırasıyla gençlik, kadın ve çevre kuruluşlarıdır. Engelli kuruluşlara ait web sayfaları verimlilik bakımından yeterli düzeyde değildir. Özellikle gençlik ve kadın kuruluşları kurumsal amaçlarını, vizyon ve misyonlarını, hedef kitle tanımlarını, politika taleplerini web sayfası üzerinden açık bir biçimde paylaşmakta ve etkinliklerine dair ayrıntılı bilgiler sunabilmektedirler. Web sayfası kullanımında özellikle kadın kuruluşlar hedef kitlenin düşüncelerini ifade edebilecekleri açık kanallar üretmekte ve bunların kullanımını teşvik etmektedirler.

Öte yandan tüm web sayfalarında ortak olan özelliklerden bir de mali ve idari bilgilere, raporlara yer verilmemesidir. Örneğin bilançolar, faaliyet bütçeleri, genel kurul tutanakları, toplantı tutanakları web sitelerinde neredeyse hiç rastlamadığımız belge ve bilgilerdir.

d. Medya ile ilişkiler, eleştiriler

Medyaya yönelik eleştiriler 4 temada da benzer şekillerde gelmiştir. Öncelikli olarak tüm kuruluşlar gerek seslerini duyurabilmek, gerek amaçlarına ulaşabilmek bakımından ve dış dünyayla ilişki kurabilmek bakımından medyayı olmazsa olmaz güç olarak konumlandırmışlardır. Medya, kurumların tanıtımından ekonomik desteklere erişimine kadar değişik alanlarda gerekli görülmeyle beraber ciddi olumsuz eleştiriler de almıştır. Tüm kuruluşlar medyanın kendilerini görmediğini, kendilerine yeterli yeri vermediğini belirtirken birçok kuruluş medyayı popülist, reyting kaygılı olmakla eleştirmiştir. Engellilerle, çevreyle, kadın sorunlarıyla ilgili olarak medyanın toplumu aydınlatmaması, bilgileri tam ve değiştirmeden sunmaması medyaya yönelik diğer önemli eleştirilerdendir. Bu eleştiriler çoğunlukla kadın ve engelli kuruluşlarından gelmekteyken, medyanın sermaye ya da belli başlı kişilere, görüşlere hizmet ettiği eleştirisi ise gençlik kuruluşlarında yoğun olarak ileri sürülmüştür.

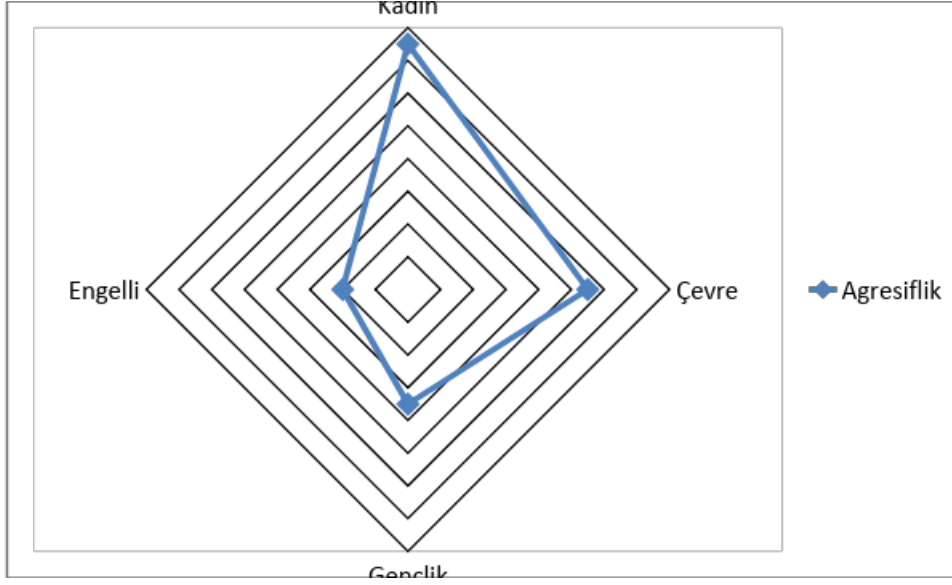
e. Kamuoyuna ve devlete sorunları iletmenin ve onları etkilemenin en etkili yöntemleri

Kadın ve çevre kuruluşları kamuoyuna ulaşmak ve devleti etkilemek konusunda siyasal alanda (TBMM’de buna dâhil) lobicilik yapmaktan yazılı ve görsel medyayı kullanmaya kadar bir dizi etkinlik yapılmasını uygun görürken, gençlik kuruluşları bu konuda kitlesel eylemler yapmayı, interneti kullanmayı daha çok vurgulamışlardır. Engelli kuruluşları bu konuda devletle çatışmadan diyalog kurulmasını, internetin kullanılmasını, gerçekleşebiliyorsa medyada daha fazla yer alınması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kadın kuruluşları bu konuda daha çeşitli yöntemler sunabilmişlerdir; çarpıcı eylemler, kampanyalar yapmak, AB uyum süreci ve yasaların kullanılması bunlardan bazılarıdır. Kamu kurumlarıyla ilişkilerde kadın kuruluşlarının agresiflik düzeyini artıran, söz edilemeden geçilmemesi gereken bir nokta kadın kuruluşlarının politika yapıcıları etkilemek amacına daha çok sahip olmaları ve bu yüzden lobi faaliyetlerinde bulunma girişimlerinin sık olmasıdır.

Yukarda ayrıntılı olarak söz edilen kuruluşların dış dünyayla ilişkileri, ilişki nedenleri, iletişim kurma biçimleri ve iletişimde kullandıkları araçlar, devletle-kamu kurumlarıyla ilişkileri, kamuoyuna erişimleri incelendiğinde şekil 6’daki tablo ortaya çıkmıştır. Şekil 6’ya göre kuruluşlar agresiflik bakımından değerlendirildiğinde, agresiflik düzeyinin kadın kuruluşlarda en yüksek, engelli kuruluşlarındaysa en düşük olduğu görülmüştür.

Şekil 6 Tematik Kategorilere Göre Agresiflik Düzeyleri

Şekil 6

4.5. Çıkarımlar

Vaka çalışması safhasında elde edilen bulguların değerlendirilmesi neticesinde araştırma kapsamındaki 5 eksenin her birine dair önemli nitelikler belirlenmiş ve ardından bu niteliklere dair göstergeler elde edilmiştir. Elde edilen bu nitelikler ve bu niteliklere ait göstergeler üzerinde daha ayrıntılı bir çalışma neticesinde de nitelikleri ölçmeye yarayabilecek araçlar saptanmış ve bu doğrultuda yüz yüze anket safhasının iskeleti oluşturulmuştur. Söz konusu niteliklerin, bu niteliklere ait göstergelerin ve nitelikleri ölçümleyen araçların yer aldığı ayrıntılı tablolar aşağıda yer verilmiştir. Tablolarda görünen nitelikler, göstergeler ve nitelikleri ölçümleyecek araçlar daha sonra yüz yüze anket uygulamasının ana başlıkları ve bu başlıklar altında oluşturulan sorular şeklinde pilot aşamasında uygulanan soru formunun tasarımında kullanılmıştır. Özellikle nitelikleri ölçümleyen araçlar eksenlerle ilgilerine ve ağırlıklarına göre bizzat anket sorularının hazırlanmasında kullanılmıştır. Vaka analizinin araştırmaya sunduğu en önemli katkı söz ettiğimiz bu nitelikler ve bunları ölçümleyecek araçlar için önemli bulgular sunmuş olmasıdır.

Tablo 12. Politika Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar

Ekseni tanımlayıcı nitelikler	İlgili niteliği belirleyici göstergeler, işaretler	Nitelikleri ölçümleyen araçlar
Bir siyasi görüşe/pozisyona öncelik, ayrıcalık tanımak	Etkinliklere katılımda, yardım ve hizmet dağıtımında politik tercihlerin etkililiği	Etkinliklere katılım kriterleri
	Karşıtlık kurulan siyasi görüşler/pozisyonlar	Yardım, destek, hizmet alma ve verme ölçütleri
	Yakın-uzak olunan benzer kuruluşlar	
Bir siyasi görüşü/pozisyonu ilkesel olarak benimsemek	Bir siyasi partiyle yakın ilişkide bulunmak	Tüzük
	Bir siyasal görüşün kavramlarının, ilkelerinin kullanımı	Yönetici, üye profilleri
		Eğitim faaliyetleri
		Etkinlik katılımcı profilleri
		Bildiriler, broşürler, yayınlar
		Yakın-uzak olunan benzer kuruluşlar-STK'lar
Bir siyasi görüşü/pozisyonu yaygınlaştırmayı hedeflemek	Hedef kitle üzerinde amaçlanan değişim ve dönüşümler	Bildiriler, broşürler
	Bir siyasi görüşün etkisindeki eylemlere katılım	Kültürel-sanatsal etkinlikler
	Eğitim etkinliklerinde ve diğer faaliyetlerde siyasi amaç vurgusu	Üye/gönüllü/hedef grup profilleri
	Belli siyasi görüşleri tanıtıcı etkinlikler	Üye/gönüllü/hedef grup söylemleri
	Etkinliklerde görülen siyasi söylemler	Eylemlere, mitinglere katılım
	Bir siyasi partinin yan kuruluşu gibi çalışmak	Web sitesinde yer alan bilgiler, haberler
	Bünyesinde belli bir siyasi partinin üyelerini bulundurmamak	

Tüm siyasi görüşlere/pozisyonlara eşit mesafede olmak	Tüm siyasi partilerden aynı taleplerin yapılması ve hepsine benzer eleştirilerin yöneltilmesi	Hedef kitle içerisinde her görüşten kişilerin eşit sayıda olması
	Farklı görüşten siyasi parti üyelerini bünyesinde bulundurması	Ortak etkinlikler yapılan STK'lar, kamu kuruluşları
		Yakın-uzak olunan benzer kuruluşlar/STK'lar
STK'ların devletten/iktidardan ayrı, bağımsız olması gerektiğini düşünen ve bu şekilde devlete karşı konumlanan kuruluşlar	Örnek STK-devlet ilişkisi eleştirileri	Kamu kurumlarıyla olan ilişkiler
	Devletten beklentiler	Bildiriler
	Devlete yönelik eleştiriler	Etkinlikler
		Görüşmeler
Devlet yanısı konumlanan/ devlet savunusu-tarafgirliği yapan STK'lar	Diğer STK eleştirileri	Devletten alınan doğrudan-dolaylı yardımlar
	Kamu kurumlarıyla olan ilişkiler/proje ortaklıkları	Devletle ilişkiler/eleştiriler/beklentilere dair görüşler
STK-devlet ilişkisinin nesnel, tarafsız bir ilişki olması gerektiğini düşünen ve ortada konumlanan kuruluşlar	Kamu kurumlarıyla kurulan ortaklıklar	Görüşmeler
STK'ların kar elde edici faaliyetler yapmalarına karşı olmak	Diğer STK eleştirileri	Görüşmeler (Katılımcıların STK tanımlamaları,
	Ticari faaliyetler	İdeal STK yorumları)
		Web sayfası haberleri, bilgiler

STK'ların belli amaçlarla kar elde edici faaliyetlerde bulunmalarına karşı olmamak	Elde edilen karın kullanım biçimi	Kuruluşun ticari faaliyetleri
		Etkinlik raporları
STK'ların hiçbir şarta tabi olmadan kar elde edici faaliyetlerde bulunmalarını desteklemek	Ticari faaliyetler	Görüşmeler
		Etkinlikler
		Web sayfası
Ekonomik gelir kaynaklarına yönelik seçici olmak	Ekonomik gelir kaynaklarına yönelik tutumlar	Kuruluş amaçları, hedefleri, ilkeleri
	Politik tutumlar	Ortak etkinlik yapılan kurumlarla olan akitler
	Fon kaynakları	Görüşmeler
	Ekonomik faaliyetler	Yazılı belgeler
	Kurulan ortaklıklar ve amaçları	
Ekonomik gelir kaynakları bakımından seçici olmamak	Çalışılan kurumlar	Kurumsal belgeler (tüzük, toplantı tutanakları, webdeki bilgiler..)
	Fon kaynakları	
	Ekonomik faaliyetler	
Dezavantajlı bir grubun konumunu güçlendirme amacıyla olan kuruluşlar	Kuruluş amaçları, hedefleri, misyon ve vizyonu	Tüzük
	Hedef kitle	Bildiriler
	Eğitim ve diğer faaliyetleri, bunlara katılacaklar ve amaçlananlar	Toplantı tutanakları
		Faaliyet amaçları ve sonuçları
		Eğitim raporları

Geleneksel toplumsal kültürel değerleri koruma amaçlı kuruluşlar	Yönetici/katılımcı/üye profilleri	Görüşmeler
	Kuruluş amaçları, misyon ve vizyonu	Etkinlikler
		Tüzük, broşür, bildiriler
		Faaliyet raporları
		Web sayfası
Politikanın/politika yapmanın normal ve gerekli bir şey olduğunu düşünen kuruluşlar	Diğer STK'larla ilişkiler	Görüşmeler
	Politik kuruluşlarla ilişkiler	Web sayfası
	Yerel ve merkezi kurumlarla ilişkiler	Bildiriler, broşürler
	Etkinlikler	
Politikanın/politika yapmanın kötü, yıkıcı ve ayrıştırıcı bir şey olduğunu düşünen kuruluşlar	Kurumsal faaliyetler	Görüşmeler
	Yerel ve merkezi kurumlarla ilişkiler	Politik STK'lara bakış
		Etkinliklere, eğitimlere katılım ölçütleri
		Üyelik şartları

Tablo 13. Demokrasi Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar¹

Ekseni tanımlayıcı nitelikler	İlgili niteliği belirleyici göstergeler, işaretler	Nitelikleri ölçümleyen araçlar
Şeffaflık	Bütçe bilgilerinin paylaşımı	Paylaşımı uygun görülmeyen belgeler/bilgiler
	Faaliyet raporlarının paylaşımı ve yayımlanması	Web sayfasında yer almayan bilgiler
	Denetleme Kurulunun aktifliği	Web sayfasında yer alan mali, kurumsal bilgiler
	Üyelerin bütçe ve faaliyetleri sorgulama düzeyi	Vaka çalışması kapsamında kurum arşivinin bizimle paylaşım düzeyi
	Kurumsal örgütlenme yapısı (yatay, dikey örgütlenme, hiyerarşik yapı)	En sık karşılaşılan-en az duyulan bilgiler (arşivde, web sayfasında, görüşmelerde)
		Katılımcılara göre STK'ların demokratikliğini belirleyen etmenler
		Yerel yönetimlere bakış, eleştiriler
		Web sayfasında yer alan haber ve söylemlerde şeffaflık vurgusunun kapsamı
		Söz yetki ve sorumluluk dağılımı
GK'lar	GK öncesi	GK'nın katılımcılar nezdinde ne ifade ettiği
	GK'da seçimler	GK tutanakları
	GK'ya katılım	

	GK'da elde edilen sonuçlar, yaşanan tartışmalar	
Kurum içi, üye katılımıyla kararlarını alan kuruluşlar	Kararları kimler verir	Toplantı tutanakları
	Hangi kararlar nasıl alınır	Karar defterleri
	Tartışmalar nasıl çözümlenir	Web sayfasında yer alan yorumlar
	Etkinlik planlamalarına üyelerin dahiliyeti	
Kararlarını mümkün olan en geniş katılımı alan kuruluşlar	Kurum içi bilgi paylaşımı	Toplantı tutanakları
	Söz yetki dağılımı	Karar defterleri
	Kadın-erkek eşitliği	Duyurular
	Hedef kitle ve gönüllülerin katılımıyla gerçekleşen etkinlikler	
	Toplantı geleneği, toplantılara katılanlar	
Yüksek hak algısına sahip kuruluşlar	Demokratik katılımcı hesap sorma mekanizmasının işlerliği	Tüzük
	Üyelerin haksızlıklara, ayrımcılıklara karşı tepkisi, eleştirileri	GK tutanakları
		Kurum içi toplantılar, toplantı tutanakları
		DK raporları
		Hukuksal mücadeleler

Düşük hak algısına sahip kuruluşlar	Üyelerin kurum içi denetleme-hesap sorma süreçlerinde etkisizliği	Tüzük
	Başkan/Müdür, YK etkinliği	GK tutanakları
		DK raporları
		Kurum içi toplantılar, toplantı tutanakları
Bilgi ve belge paylaşımına en açık kuruluşlar	Kamuoyuyla yoğun bilgi ve belge paylaşılması	Araştırma ekibiyle belge paylaşımı
	Üyeler arası belge ve bilgi paylaşım sıklığı	Web sitesinde yayınlanan belgeler
		Basınla paylaşılan belgeler
		Basın toplantıları bildirileri
Bilgi ve belge paylaşımında isteksiz kuruluşlar	Üyeler arası belge ve bilgi paylaşım sıklığı	Araştırma ekibiyle belge paylaşımı
		Kurumun önemli belgelerinin
		Web sayfası
Denetime, hesap vermeye açık kuruluşlar	DK'nın işlevselliği	Soru, endişe, istek, görüş belirtilebilecek açık kanalların varlığı
	Toplantılar	GK, DK toplantı tutanakları
Denetlenmeye, hesap vermeye kapalı kuruluşlar	DK'nın işlevselliği	DK raporları
	Toplantılar	Araştırma ekibiyle belge paylaşımı
		Web sayfası

		Toplantı tutanakları
Merkeziyetçi kuruluşlar	Kararların Başkan-YK gibi merkezi organlarca alınması	Toplantı tutanakları
	Söz ve yetki dağılımı	GK tutanakları
	Sorumluluk dağılımı	Görüşmeler
		Faaliyet raporları
Tek adam etkinliğinde kuruluşlar	Başkanın/Müdürün etkinliği	Etkinlik raporları
	Faydanın dağıtımı, kimlerin faydadan yararlanacağına tek adamın karar vermesi	Yazışmalar
	Kurumda aktif olarak çalışan kişi başkan veya müdür	Görüşmeler
Üyelerin aktif olduğu kuruluşlar	Toplam üye sayısı içerisinde aktif üye sayısı	Üye kayıt formu
	Üyelerin katıldıkları etkinlikler	Görüşmeler
	Üyelerin etkinliklerde üstlendikleri roller	GK tutanakları
		Toplantı tutanakları
		Etkinlik raporları, yazışmalar
Üyeliklerin kâğıt üstünde olduğu kuruluşlar	Üyelerin faaliyetlere katılım sıklıkları	Görüşmeler
	Başkan, YK'nın üyelikle ilgili görüşleri	GK tutanakları
	Kurum binasının kullanımı	Toplantı tutanakları
	Üyeler arası ilişkiler	

	Üyelerin aldıkları sorumluluklar, görevler	
Gönüllü ve hedef kitle katılımının olduğu kuruluşlar	Gönüllü ve hedef kitlenin kurum organlarında yer alması	Gönüllü ve hedef kitleye yönelik web sayfasındaki bilgiler
	Kurumsal faaliyetlere katılımcı, planlamacı vs. olarak katılımları	Gönüllü ve hedef kitlenin etkinliklere katılım sayısı
	Kurum içerisinde gönüllülerle, hedef kitleyle ilgilenen birimlerin varlığı	
Gönüllü ve hedef kitle katılımının olmadığı kuruluşlar	Gönüllü ve hedef kitlenin kurum organlarında yer alması	Etkinliklere katılanlar, katılımcı listeleri
	Kurumsal faaliyetlere katılımcı, planlamacı vs olarak katılımları	Raporlar
	Kurum içerisinde gönüllülerle, hedef kitleyle ilgilenen birimlerin varlığı	Gönüllü formları, iletişim belgeleri
		Web sayfası
Tartışmaların, kurum içi anlaşmazlıkların uzlaşıyla çözüldüğü kuruluşlar	Kurum içi toplantı kültürü	Toplantı tutanakları
		Görüşmeler
Tartışmaların, kurum içi anlaşmazlıkların başkanın son sözüyle çözüldüğü kuruluşlar	Kurum içi toplantı kültürü	Toplantı tutanakları
		GK tutanakları
		Faaliyet raporları
		Görüşmeler

Sorumluluk ve iş bölümlerinin yatay bir biçimde dağıtıldıkları kuruluşlar	Kurum içi iş dağılımı, iş planlaması	Raporlar
		Görüşmeler
		Yazışmalar
Kurum içi sorumluluk ve iş bölümlerinin hiyerarşik-dikey dağıtıldığı kuruluşlar	İş planları	Görüşmeler
		Raporlar
		Yazışmalar
Kurumsal bilgileri dış dünyayla paylaşmaya istekli kuruluşlar		Web sayfası
		Bildiriler
		Konferans, seminerler
		Yayınlar
		Etkinlikler
Kurumsal bilgileri dış dünyayla paylaşmaya isteksiz kuruluşlar		Web sayfası
		Yayın-bildiri sayıları
		Etkinlikler

Tablo 14. Ekonomi Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar

Ekseni tanımlayıcı nitelikler	İlgili niteliği belirleyici göstergeler, işaretler	Nitelikleri ölçümleyen araçlar
Minimum iktisadi aktiviteyle var olan kuruluşlar	Ekonomik gelir ve gider hacimleri	Başlıca kaynaklar
	Ücretli çalışan sayısı	Bütçe
	İktisadi işletmenin yokluğu	Faaliyetler
	Faaliyet sayıları, nitelikleri ve ölçekleri	Sürekli giderler
	Ekonomik sıkıntılar	Sürekli gelirler
Şirket gibi çalışan, bu tarz bir kurumsallığa sahip olan kuruluşlar	Ekonomik gelir ve gider hacimleri ve kalemleri	Sürekli gelirler
	Ücretli çalışanlar	Sürekli giderler
	Ekonomik faaliyet alanları ve faaliyet çıktıları	Geçici giderler
	İktisadi planlamaların varlığı	Ofis durumu
		Faaliyetler
		Kurumsal örgütlenme
		Web sayfası
Orta düzeyde iktisadi aktivitelerde bulunan kuruluşlar	Gelir-gider hacimleri	Katılımcıların bu konuda kurumlarına dair yorumları, istekleri
		Proje üreten bir kadronun varlığı

Üs düzey iktisadi aktivitelerde bulunan kuruluşlar	Ekonomik gelir ve gider kalemleri ve hacimleri	Kurumsal örgütlenme
	Ekonomik çalışma alanları	Mal varlıkları, öz kaynaklar
	Ücretli çalışan sayısı	
	İktisadi faaliyetlerde bulunan kuruluşlar	
Kar elde edici faaliyetlerde bulunan kuruluşlar	İktisadi işletmenin varlığı	Mali raporlar
	Ticari faaliyetlerin neler olduğu	Bütçe
	Gelir kaynakları arası karşılaştırmalar	Faaliyet raporları
		İşletme raporları
Sadece kurumsal sürdürülebilirliği sağlayabilecek ticari faaliyetlerde bulunan kuruluşlar	Gelir gider kompozisyonu	Kaynaklar arası karşılaştırmalar
	Gelir-gider dengesi	
Kurumsal devamlılığı güvencede olan kuruluşlar	İktisadi işletmenin varlığı	Mal varlıkları
	Uzman proje birimi	Öz kaynaklar
	Strateji sahipliği	Banka kaynakları
	İktisadi planlama sahipliği	
	Gelişmiş network sahipliği	

Kurumsal devamlılık kaygısı olan kuruluşlar	İktisadi faaliyetler	Görüşmeler
	Harcama zorlukları	
	Gelir elde etme zorlukları	
	Kadro sıkıntısı	
	Gelir-gider hacmi	

Tablo 15. Fayda Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar

Ekseni tanımlayıcı nitelikler	İlgili niteliği belirleyici göstergeler, işaretler	Nitelikleri ölçümleyen araçlar
İktisadi Fayda hedefleyen kuruluşlar	İktisadi işletmesi olmak	Faaliyetler, etkinlikler
	Üyelere/hedef kitleye meslek, iş, zanaat kazandırmak	Eğitimler
Toplumsal Fayda hedefleyen kuruluşlar	Faydanın yöneldiği kesimler	Görüşmeler
	Hedef kitle büyüklüğü	Web sayfası
	Etkinlik içerikleri	Toplantı tutanakları
	Toplumsal dönüşüm gayesi	GK tutanakları
		Tüzük, kurumsal ilkeler
Kişisel Fayda hedefleyen kuruluşlar	Üyelerin, katılımcıların kuruluşa katılımları sonrası kazanımları	Web sitesinde varsa yorumlar
		Katılımcı değerlendirmeleri
		Faaliyet raporları
Politik Fayda hedefleyen kuruluşlar	Etkinlik amaçları, faaliyet nedenleri ve sonuçları	Görüşmeler
	Hedef kitle, üyeler üzerindeki değişimler	Web sayfası-buradaki yorumlar
	Faydanın kamu kuruluşlarıyla paylaşımı	Toplantı, faaliyet raporları

Faydayı doğrudan üretmeyip, yan kuruluş şeklinde faydadan yararlanan kuruluşlar	Proje sahibi olmayan başka kurumların projelerine eklemeler	Etkinlikler
	Projelerde yer alma nedenleri	
Faydayı en geniş ölçekte dağıtanlar	Etkinliklere, eğitimlere katılan kişi sayıları ve nitelikleri	Web sitesi
	Faydadan yararlanan toplumsal kesimler	Etkinlikler
	Etkinlik kapasiteleri ve hedefleri	Raporlar
		Basın yayınıla ilişkiler
		Bildiriler, broşürler, reklamlar
Faydayı orta ölçekte dağıtanlar	Etkinliklere, eğitimlere katılan kişi sayıları ve nitelikleri	Etkinlikler
	Faydadan yararlanan kurum üyeleri, gönüllüler, sınırlı sayıda hedef grup üyesi	Faaliyet raporları
	Üretilen faydanın niteliği, amacı	
Faydayı dar bir alanda dağıtan kuruluşlar	Kurum üyelerinin bazıları, başkan, YK	Etkinlikler

	Etkinliklere, eğitimlere katılan kişi sayısı ve nitelikleri	Faaliyet raporları
Hak eşitliği, ayrımcılığa maruz kalma gibi evrensel değerler açısından mağdur olan kesimlerin faydasını hedefleyen kurumlar	Hedef kitle profili	
	Faaliyet amaçları	
Üyeleri arasında dayanışma ve yardımlaşma olan kuruluşlar	Kurumsal amaçlar, hedefler	Görüşmeler
	Etkinlik amaçları	Toplantı tutanakları
		Faaliyetler
Yoksul kesimlere aynı nakdi yardımlar yapmak	Kurumsal amaçlar	Etkinlikler
	Faaliyet nedenleri	Raporlar
		Görüşmeler
Uzman, bilimsel bilgi üretmek	Faaliyet amaçları	Tüzük
	Kurum hedefleri, misyon ve vizyonu	Faaliyet çıktıları, yayınlar, bildiriler
Faydayı dezavantajlı gruba dağıtan	Hedef kitle	Etkinlikler
	Etkinlik katılımcıları	Raporlar
	Kurumsal amaçlar, hedefler	Görüşmeler
		Web sayfası
		Basın

Fayda dağıtımı demokratik olan	Faydanın kurum içerisinde en geniş uzlaşıyla kurum amaç ve ilkeleri doğrultusunda dağıtımı	Görüşmeler
	Fayda dağıtım kriterlerinin nesnelliği	Web sitesi (yer alan yorumlar)
		Diğer haberler
Fayda dağıtımı demokratik olmayan	Faydanın dağıtımına başkan, YK gibi küçük bir grup, değerlendirmeler yapmadan karar verir, kriterler öznelidir	Görüşmeler
		Raporlar
		Web sayfasında yer alan yorumlar
Ortaya çıkan faydanın kurumsal amaç(lar)a uygun olduğu kuruluşlar	Etkinlik sonuçları – kurumsal amaçlar arası karşılaştırmalar	Tüzük
		Faaliyet raporları
		Toplantı tutanakları
		GK tutanakları
		Web sayfası yorumlar, eleştiriler
		Görüşmeler
Ortaya çıkan faydanın kurumsal amaç(lar)a uygun olmadığı kuruluşlar	Etkinlik sonuçlarının kurumsal amaçlarla karşılaştırılması	Toplantı tutanakları
		GK tutanakları
		Tüzük
		Faaliyet raporları

		Web sayfası eleştiriler
		Görüşmeler
Fayda içeriğinin (proje ve etkinlik sonuçları da diyebiliriz) değerlendirildiği kuruluşlar		Yorumlar, toplantılar, eleştiriler
		Anket
Fayda değerlendirilmesinin yapılmadığı kuruluşlar		Kurum içi toplantılar
		Görüşmeler
		Web sayfası

Tablo 16. Agresiflik Eksenine Dair Nitelikler, Niteliği Belirleyici Göstergeler, İşaretler ve Nitelikleri Ölçümleyen Araçlar

Ekseni tanımlayıcı nitelikler	İlgili niteliği belirleyici göstergeler, işaretler	Nitelikleri ölçümleyen araçlar
Dışarıya tamamen kapalı olan kuruluşlar	Üyeleri dışında hedef grubu olmayan	Etkinlikler
	Etkinlikleri içe dönük olan	Faaliyet raporları
	Üyelere dönük olanlar dışında etkinlik yok	GK tutanakları
	Herhangi bir dönüşüm, değişim hedefi yok	Toplantı tutanakları
	Ortak faaliyette bulunulan kurumlar yok	İç ve dış yazışmalar
	Platform üyeliği yok	Görüşmeler
	Yazılı-görsel medyayla iletişim yok	Web sayfası
	Basit bir web sayfasına sahip olma ya da web sayfası olmaması	Basınla olan ilişkiler ve basında yer alma durumu
	Yerel ve merkezi yönetimlerle ilişkisi olmayan (resmi işler hariç)	
Dışarıyla orta düzeyde iletişimi olan kuruluşlar	Yerel medyayla ilişkilerin olması	Medyayla ilişkiler
	Orta ölçekte bir web sayfasının varlığı	Web sayfası
	Web sayfası işinin kurum içinde ortaklaşa halledilmesi	Etkinlikler

	Benzer kuruluşlarla zaman zaman birlikte etkinlik gerçekleştirilmesi	
Dış dünyaya tamamen açık olan kuruluşlar	En geniş kamuoyunu hedeflemek	Etkinliklerin yöneldiği kesimler
	Dışa dönük etkinliklere sahip olma	Sayfanın varlığı
	Etkinliklerin dönüştürücü niteliği	Sayfadaki enformasyonun kullanım kolaylığı
	Maksimum değişim hedefleri	Sitede iletişim, sohbet, yorum kanallarının varlığı
	Etkinliklerin dış dünyaya dönük olması	Kamu ve özel sektör kuruluşlarıyla ilişkiler, yapılan ortak etkinlikler
	Yerel ve ulusal medyayla ilişkilerin çok sıkı olması	
	Profesyonel bir kurumdan web sayfası tasarım desteği alınması ya da kurum içinde web sayfasıyla ilgilenen birinin istihdamı	
	Yerel ve merkezi yönetimlerle çok sık ilişkisi olan	
	Yabancı kuruluşlarla ortak etkinlikler	
	Yabancı bir platforma, ağa üyelik	

	Başka kurumların etkinliklerine katılım düzeyi	
	Benzer olmayan kuruluşlarla da etkinlikler yapılması	
Devlete ve kamuoyuna sorunlarını iletmede, onları etkilemede aktivist odaklı olanlar	Devlet kurumlarıyla ilişkiler	Kitlesel eylemler
	Dış dünya ile temas durumu (amaçları, bu bakımdan aktiflik pasiflik düzeyi, bu temasta kullanılan yöntemler)	Kurum içi yazışmalar
		Raporlar
		Bildiriler
Devlete ve kamuoyuna sorunlarını iletmede, onları etkileme de uzlaşmacı olanlar	Devlet kurumlarıyla ilişkiler	Bildiriler
		Etkinlikler
		Yazışmalar
		Raporlar
Dışarıdan yeterince tanınan, bilinen kuruluşlar	Gönüllü sayısı	Görüşmeler

	Profesyonel bir ajansla çalışılması durumu	Google arama motorundaki tarama sayıları
	Etkinliklere katılım düzeyi	Gazete haberi olma durumları
	Platform etkinliği	
	Diğer STK'larca bilinme durumu	
Dışarıdan yeterince tanınmayan, bilinmeyen kuruluşlar	Etkinliklere katılım düzeyi	Görüşmeler
	Basında yer alma durumu	Web sayfası istatistikleri
		Gazete haberi olma durumu
Web sayfası zayıf olan kuruluşlar		Web sayfası yapısı, içeriği
Gelişmiş bir web sayfasına sahip kuruluşlar		Web sayfası yapısı, içeriği

5. BULANIK BİLİŞSEL HARİTALAMA BULGULARI

Araştırmanın bu safhasında, saha çalışmasında elde edilen veriler analiz edilerek gönüllü kuruluşların yöneticileri ile yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan algı haritaları tartışılacaktır. Bulanık bilişsel haritalar hem niteliksel hem de niceliksel veri toplamak için elverişlidir. Belirlenen bir bağlam içerisinde merkeze konulan bir kavram sayesinde katılımcılardan istenen kavram haritası çıkartma işlemi, aslında bir söylem çalışması olarak da ele alınabilir. Aynı zamanda kavramların diğer kavramlar ile ilişkileri belirlenen yelpaze içerisinde rakamsallaştırıldığı için, istatistiksel analizlere de olanak vermektedir. Bulanık bilişsel haritalamanın bu özelliğinden dolayı yöntem, hem keşfedici hem de betimleyici özellikler taşımaktadır.

Araştırmanın bu safhasında iki ayrı konuda haritalandırma gerçekleştirilmiştir:

1. “Türkiye’de STK’ların İtibarı”
2. “Türkiye’de STK’ların Etki Gücü”

Bu bölümde bu haritalar değerlendirilecek, her bir haritada öne çıkan kavramlar ve kavramlar arası ilişki yoğunlukları belirtilecektir. Daha sonraki aşamada itibar ve etki haritalarında yer alan bu kavramlardan beş eksenle ilişkili olanlar üzerinden eksenler ve itibar, eksenler ve etki gücü üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

5.1. Türkiye’de STK’ların İtibari Bütünleşik Haritalar

Araştırmanın bu aşamasında katılımcılardan “Türkiye’de STK’ların itibarını” değerlendirmeleri istenmiştir. Görüşmeye katılan farklı temalardan toplam 118 gönüllü kuruluş yöneticisi, bu konuya ilişkin kavramlar ortaya koyarak, bu kavramları “STK itibarı” merkez kavramıyla ilişkilendirmiştir. Bu aşamada yapılan 118 görüşmede toplam 78 kavram söylenmiş (birleştirmeler sonucunda) ve 1790 ilişki kurulmuştur. Bu da, her görüşme başına ortalama 15.2 ilişki kurulduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 17. Bütünleşik İtibar Algı Haritaları Sayıları

Değişken Sayısı	77
İlişki Sayısı	604
Hem Alıcı – Hem Gönderici Değişken Sayısı	66
Özdönüm Sayısı	15

Bütünleşik haritada toplam 77 tekil (unique) kavram ortaya çıkmış ve bu kavramlar arası 604 ilişki kurulmuştur. Bu ilişkilerin 15 tanesi bir kavramın kendisi ile kurduğu ilişki iken, kalan 589 ilişki başka kavramlar ile kurulan ilişkilerdir.

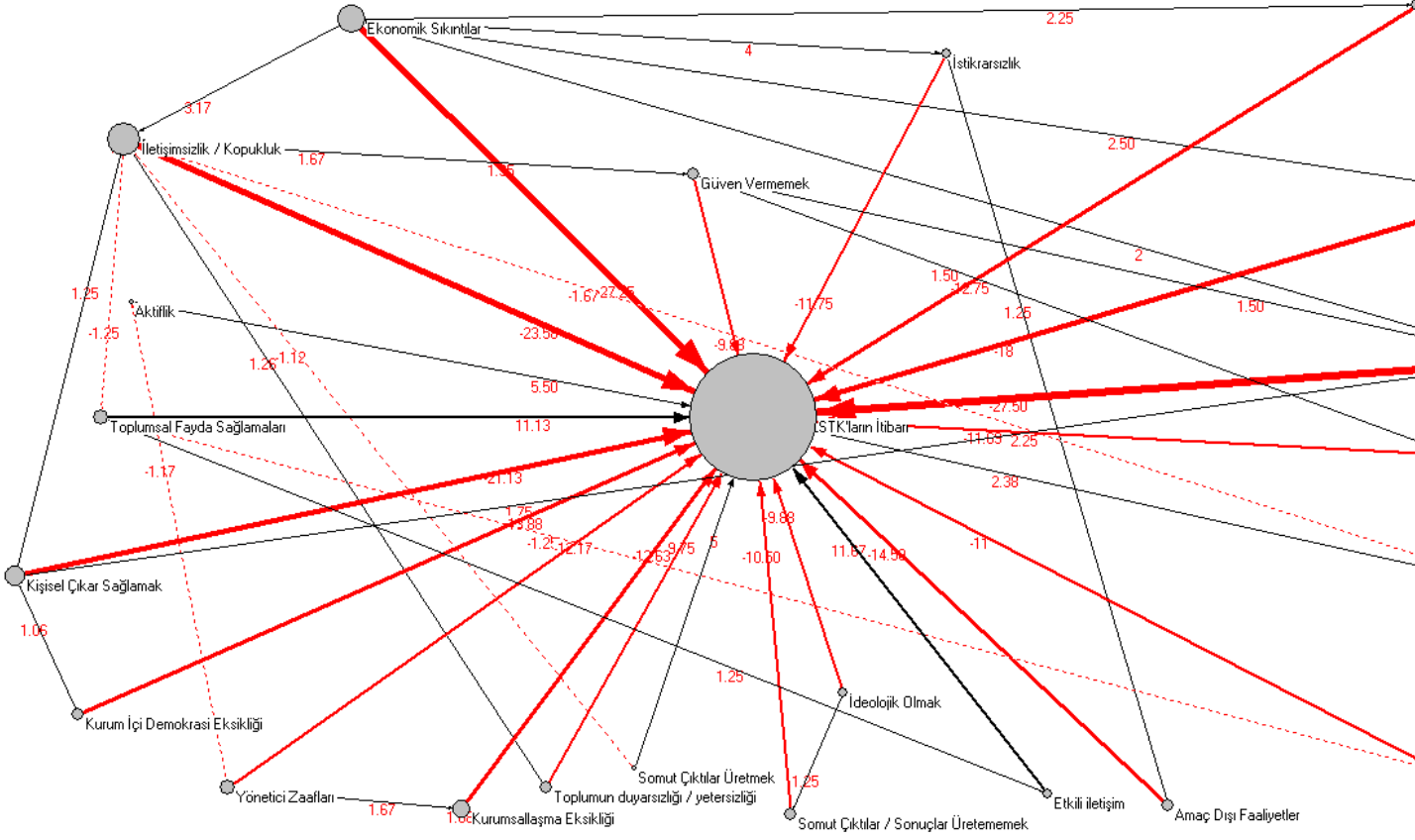
Tablo 18. Bütünleşik İtibar Haritaları Endeks Tablosu

Kavramlar	Gönderim Değeri	Alım Değeri	Merkeziyet Değeri
STK'ların İtibarı	1,83	452,60	454,43
İletişimsizlik / Kopukluk	37,36	25,64	63,00
Ekonomik Sıkıntılar	51,47	5,38	56,85
Şeffaf Olmamak	37,75	13,02	50,77
Kişisel Çıkar Sağlamak	30,48	10,02	40,50
Pasiflik	23,35	10,93	34,28
Kurumsallaşma Eksikliği	24,65	9,46	34,11
STK'lar Arası İşbirliği Yokluğu / Rekabet	27,92	5,56	33,47
Hedefsizlik / Vizyonsuzluk	22,98	7,78	30,75
Yönetici Zaafları	23,61	6,64	30,24
Toplumsal Fayda Sağlamaları	19,04	8,55	27,58
Kurum İçi Demokrasi Eksikliği	20,54	6,81	27,34
Güven Vermemek	18,54	8,33	26,87
Amaç Dışı Faaliyetler	21,12	4,37	25,48

Nitelikli Kadro Eksikliği	18,38	6,50	24,88
Toplumun duyarsızlığı / yetersizliği	18,42	6,33	24,75
Katılım Eksikliği	14,98	8,07	23,05
Bağımsız Olmamak	15,93	6,98	22,92
Somut Çıktılar / Sonuçlar Üretememek	15,25	7,54	22,79
Etkili iletişim	15,78	6,36	22,14
İstikrarsızlık	13,04	8,78	21,83

Sivil Toplum İtibarı bütünleşik haritasında en ilişkisel ilk 20 kavram yukarıdaki tabloda sunulmuştur. Bu bağlamda, en yoğun olarak üzerinde durulan konunun STK'ların iletişim sorunlarına ilişkin olduğu ortaya çıkmaktadır. Kuruluşlar, STK'ların iletişim sorunlarının etkisiyle, bir başka deyişle dış dünyaya kendini yeterince anlatamıyor olmasının itibarlarını düşürdüğünü düşünmektedir. Bunun yanında, gönüllü kuruluş yöneticileri belirlenmiş konu çerçevesinde en ilişkisel bir diğer faktörü ekonomik sıkıntılar olarak tarif etmektedir. Benzer bir biçimde STK'ların şeffaf olmadığını ve kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanıldığı algısı da baskın bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tablonun bir diğer önemli sonucu da şudur: Bir neden sonuç ilişkisi şeklinde değerlendirilirse, ekonomik sıkıntılar gönderim değeri yüksek olduğundan sorun kaynağı olarak görünmektedir. Tam tersine, iletişimsizlik alım değerinin yüksekliği nedeniyle bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. İletişimsizlik yüksek gönderim değerinin yanında yüksek alım değerine de sahip olan bir kavramdır. Bu manada, gönüllü kuruluşların iletişimsizliği, yoğun biçimde hem diğer kavramları etkilemesi, hem de diğer kavramlardan etkilenmesi bakımından kilit bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Şekil 7 Bütünleşik İtibar Haritası

Bulanık bilişsel haritanın okunabilirliğini arttırmak için sadeleştirme yoluna gidilmiştir. Bunun için, 2 kişiden az katılımcı tarafından kurulan ilişkiler ve en az 2'den az ilişki kuran kavramlar yeterli ilişkisellikte olmadığı için haritadan çıkarılmıştır. Görüldüğü üzere, sivil toplum örgütleri Türkiye'deki sivil toplumunun mevcut durumunu olumludan ziyade, olumsuz değerlendirme eğilimindedirler. Bütünleşik bilişsel harita incelendiğinde, merkez kavramı negatif yönde etkileyen üç kavram ön plana çıkmaktadır: Şeffaf olmamak, ekonomik sıkıntılar, iletişimsizlik. Bunların yanında nitelikli kadro eksiklikleri, kurumsallaşma sıkıntıları, kişisel çıkar elde etme faaliyetleri ve pasiflik mevcut durumda Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin itibarlarını olumsuz etkileyen kavramlar olarak gözükmemektedir. Kavram sayısı az ve ilişkiselliği düşük olmakla beraber itibarı olumlu yönde etkilediği düşünülen kavramlarsa şunlar olmuştur: Etkili iletişim, savunuculuk yapmak, toplumsal fayda sağlamak. Çevre kavramlarının ilişkilerine baktığımızda, ekonomik sıkıntıların, iletişimsizliği, katılım eksikliğinin pasifliği etkilediği gözükmemektedir.

5.2. Sivil Toplum Etki Gücü Bütünleşik Haritalar

Katılımcılardan çizmesi istenilen bir diğer haritanın konusu "Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının etki gücü"dür. Uygulanan 118 haritada kavram birleştirmeleri yapıldıktan sonra 56 kavram elde edilmiştir. 118 katılımcı toplamda 1290 ilişki kurmuştur ve bir harita başına ortalama 10,7 ilişki kurulmuştur.

Tablo 19. Bütünleşik Etki Haritaları Sayıları

Değişken Sayısı	55
İlişki Sayısı	373
Hem Gönderici / Hem Alıcı Sayısı	44
Özdönüm Sayısı	5

Sivil toplum etki gücü konusunda yapılan haritalama çalışması bütünleştirildiğinde, 55 tane tekil kavram elde edilmiştir. Bu kavramlar arasında 5 tanesi kendi kendine kurulan ilişki olmak üzere toplam 373 ilişki kurulmuştur.

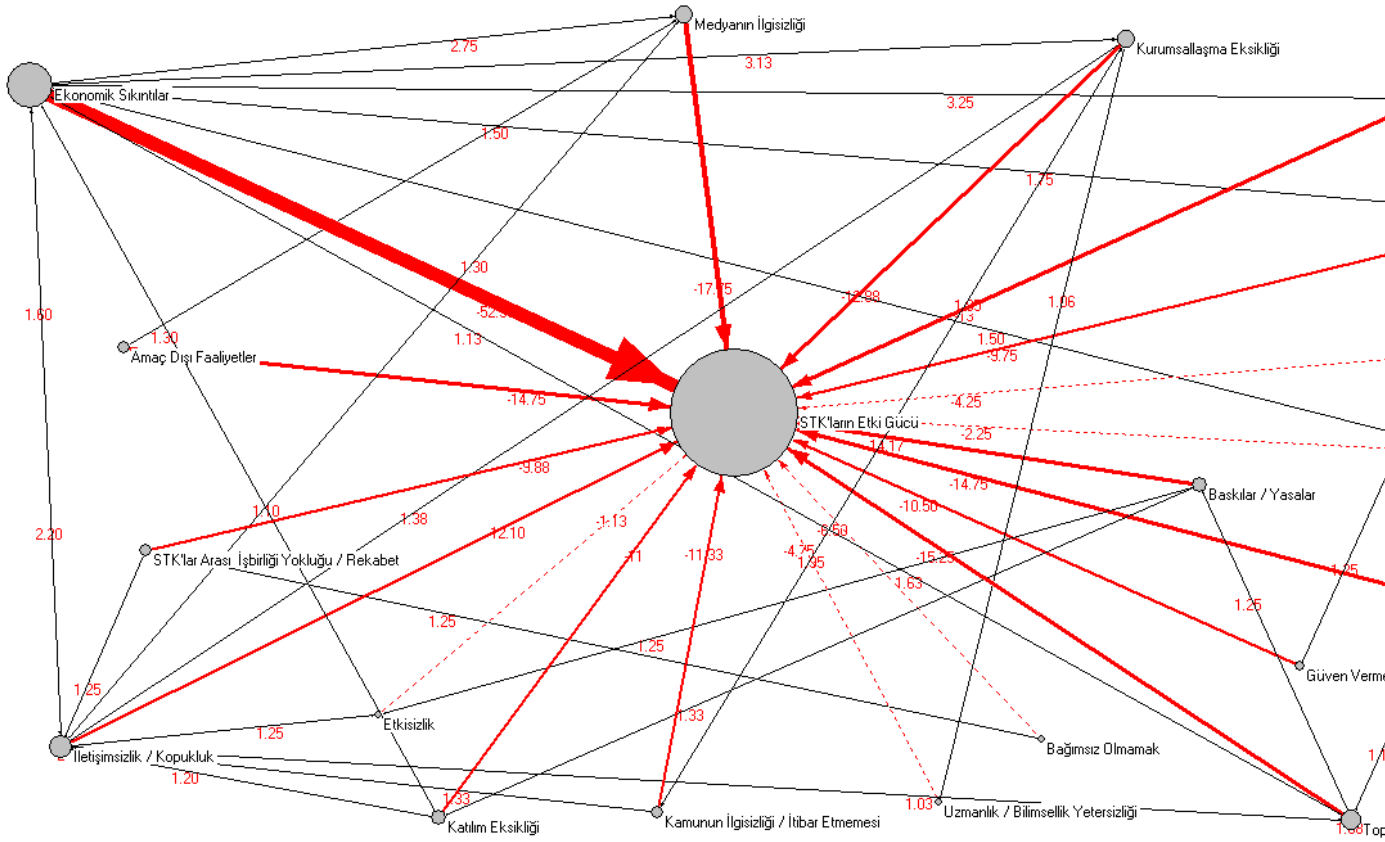
Tablo 20. Bütünleşik Etki Algısı Endeks Tablosu

Kavramlar	Gönderim Değeri	Alım	Merkeziyet Değeri
STK'ların Etki Gücü	1,5	311,23	312,73
Ekonomik Sıkıntılar	78,24	10,53	88,77
İletişimsizlik / Kopukluk	25,9	17	42,9
Toplumun duyarsızlığı / yetersizliği	27,95	13,95	41,9
Kurumsallaşma Eksikliği	24,43	12,7	37,13
Medyanın İlgisizliği	23,68	11,21	34,88
Baskılar / Yasalar	25,47	3,97	29,44
Katılım Eksikliği	18,89	10,05	28,95
Amaç Dışı Faaliyetler	22,2	4,88	27,08
Kamunun İlgisizliği / İtibar Etmemesi	16,57	7,17	23,74
STK'lar Arası İşbirliği Yokluğu / Rekabet	15,4	8,27	23,67
Nitelikli Kadro Eksikliği	19,08	4,48	23,56
Hedefsizlik /Vizyonsuzluk	20,81	1,71	22,52
Güven Vermemek	13,04	8,33	21,38
Toplumsal Fayda Sağlamaları	11,35	5,69	17,04
Pasiflik	12,23	4,72	16,94
Kişisel Çıkar Sağlamak	11,25	5	16,25
Bilinçlendirme	10,67	5,46	16,13
Bağımsız Olmamak	11,94	3,58	15,52
Uzmanlık / Bilimsellik Yetersizliği	11,9	2,88	14,78
Etkisizlik	4,4	9,33	13,73

Bütünleşik haritalardan çıkan kavram merkeziyet tablosu incelendiğinde, belirlenen konuda en ilişki kavramın ekonomik sıkıntılar olduğu gözükmektedir. Daha net bir ifadeyle, STK yöneticileri, Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin etki güçleri bağlamında en yoğun olarak

ekonomik sıkıntılardan bahsetmekte, ekonomik sıkıntılarının STK'ların etkisizliğinin temel nedeni olduğunu ima etmektedir. İtibar konusundaki tabloya benzer bir şekilde, iletişimsizlik / kopukluk sivil toplum örgütlerinin etkileri üzerinde olumsuz bir rol oynadığı düşünülen bir kavramdır. Bir kesim sivil toplum örgütü, sivil toplumun etkisinin düşük olmasının nedenini toplum olarak görmektedir. Toplumun bu alanlara duyarsız kaldığını, katkı sağlamadığını, daha sert ifadeler ile toplumun eğitimsiz ve yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Bu kesim sadece toplumsal eğitimsizliği değil, medyanın ilgisizliği, kamunun ilgisizliği/itibar etmemesi, baskılar/yasalar gibi diğer kavramlarla gönüllü kuruluşların etki güçlerinin az olma nedenlerini dışsal faktörlerde/aktörlerde görmektedir. Araştırma boyunca sıkça karşılaşılan bu reflekse her safhada rastlanmıştır.

Şekil 8 Bütünleşik Etki Haritası

Uygulanan “Sivil toplum etki gücü” konulu haritaların bütünleştirilerek, okunabilirliğin sağlanması adına sistematik olarak sadeleştirilmiştir. İki kez veya daha az kurulan ilişkiler temizlendikten sonra, kalan ilişkilerden iki veya daha az ilişki kuran kavramlar haritalardan çıkartılmıştır.

Genel olarak değerlendirirsek, Türkiye’de sivil toplum kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarının gözünde etkisizdir. Bütünleşik haritada hiç bir kavram merkez kavram ile pozitif bir ilişki içerisinde değildir. Ekonominin etki gücü algısında ana taşıyıcı olduğunu gözükmektedir. Ekonomi bu kavram sistemi içerisinde o kadar merkezi olarak ortaya çıkmıştır ki, haritada yer verilen Kamunun ilgisizliği / İtibar Etmemesi faktörü haricinde haritadaki bütün kavramlar ile ilişki kurmuştur. Kalan bütün kavramları ya etkilemiş ya da onlardan etkilenmiştir. Amaç dışı faaliyetler, kurumsallaşma eksikliği, medyanın ilgisizliği, toplumun ilgisizliği, iletişimsizlik ve hedefsizlik / vizyonsuzluk, sivil toplumun etkisiz olma nedenleri arasında başlarda sıralanmaktadır. Daha düşük şiddette olumsuz algılanan faktörler şunlardır: Pasiflik, bağımsız olmamak, STK’lar arası işbirliği eksikliği, şeffaf olmamak ve uluslararası faaliyet eksikliği.

5.3. Eksenlerle İlişkilerinde Bulanık Bilişsel Haritalama

Bu bölümde yukarıda ana hatlarıyla belirtilen, haritalama çalışmalarından elde edilen kavram ve kavramlar arası ilişkileri, araştırmamız boyunca kullandığımız eksenlerle ilişkileri bağlamında değerlendireceğiz. Amacımız bu safhada ortaya çıkan sonuçları eksenlerimiz bakımından yorumlamaktır. Böyle bir değerlendirmeyi özgün kılan durum, daha önceki safhalarda eksenlere dair analizlerde bazı varsayımlara dayanarak tespit ve değerlendirmelerde bulunurken, bu bölümde eksenler hakkında bizzat gönüllü kuruluş yöneticilerince belirtilen değerlendirmelere yer verilecek olmasıdır.

Bu değerlendirmeleri her bir eksen için o eksene ait ayrı ayrı başlıklar altında yapacağız. Bu başlıkların her biri altında, bir yandan haritada ilgili eksenle alakalı çıkmış kavram ve ilişkilerin o eksen için ne anlama geldiğine bakarken, diğer yandan kavramların ilgili olduğu eksenin Türkiye’deki gönüllü kuruluşların itibar ve etki güçleriyle ilişkilendirilmesine değinilecektir.

a. Demokrasi Ekseni

Katılımcıların Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının itibarını ve/veya onların etki gücünü azalttığını belirttikleri kavramlar içerisinde demokratiklik eksenine doğrudan ilgili olan kavramlar şeffaf olmamak ve kurum içi demokrasi eksikliği kavramlarıdır. Demokrasi eksenindeki bu kavramlar genellikle STK’ların itibarıyla ilişkilendirilmiş kavramlar olup Türkiye’deki STK’ların itibarını düşürdüğü belirtilen kavramlardır. Bu kavramların negatif belirlenimi, katılımcıların Türkiye’deki STK’ların şeffaf olmadıkları, kurum içi demokrasiye sahip olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Buradan hareketle gönüllü kuruluş yöneticilerinin Türkiye’deki STK’ları itibarsız görmelerinde onların demokratik olmamalarının da etkisi bulunmaktadır diyebiliriz. Ayrıca, demokratiklik gönüllü kuruluş yöneticilerince genellikle şeffaflık ve katılım (üye katılımı) birlikte düşünülmüştür.

Katılımcılara göre, Türkiye’deki STK’ların itibarını düşüren bu kavramlar arasında “şeffaf olmamak” itibar kaybına neden olan en etkili kavramlardan biridir. Bunu yukarıda da belirttiğimiz gibi şeffaf olmamak kavramının girmiş olduğu ilişki sayısından ve kuvvetinden görüyoruz. Harita uygulaması sırasında katılımcılardan, belirttikleri kavramla neyi ifade etmek istediklerine dair kısa bilgiler talep edilmiştir. Bu doğrultuda elde edilen bilgilerden katılımcıların şeffaf olmamak kavramıyla daha çok mali ve idari konularda hesap vermemeyi, belge ve bilgi paylaşımına yanaşmamasını kastettikleri görülmüştür. Bunlarla beraber, yeterince denetlenmemek, kaynakların kamuya açıklanmaması, üyelere, hedef gruba, topluma geri bildirimlerde bulunmamak konuları da şeffaf olmamak kavramı altında yapılan açıklamalardır.

Gönüllü kuruluş yöneticilerinin kurum içi demokrasi eksikliğiyle kastettikleriyse genellikle belirli bir kişinin ya da grubun, kurumsal işleyişte her şeye hâkim olması durumudur. Tek adam yönetimi, hiyerarşik yapılanma, kararlarının yukarıdan alınması, karar alma mekanizmalarına üye ve diğer ilgili kişilerin dâhil edilmemesi bu kavram altında yapılan açıklamalardır.

Sonuç olarak, Bilişsel Haritalama bulgularına dayanarak, STK yöneticilerine göre, Türkiye’deki STK’lar, mali ve idari konularda şeffaf değildirler, kararlar geniş katılım ve tartışmalarla

alınmamaktadır ve bunlardan ötürü STK'lar düşük demokratiklik düzeyi nedeniyle itibar kaybetmektedirler.

b. Politika Ekseni

Gönüllü kuruluş yöneticilerinin haritalarda ortaya koydukları STK'ların itibar ve etki gücüyle ilişkilendirdikleri kavramlardan politik eksenle ilgili olanlar ideolojik olmak, bağımsız olmamak ve baskılar/yasalar olmuştur. Bu kavramlardan ideolojik olmak, daha çok itibarla ilişkisi kurulan ve itibarı düşürdüğü belirtilen bir kavramken, bağımsız olmamak ve baskılar/yasalar kavramları gönüllü kuruluşların etki gücünü azaltmasıyla ilişkilendirilen kavramlardır.

İdeolojik olmak genellikle siyasi bir partiyle organik ilişkilerde olmak, siyasi bir görüşü öncelemek ve kurumsal faaliyetlerde bu görüşe göre hareket etmek olarak tanımlanmıştır. Bağımsız olmamak, ekonomik ve politik bakımdan bir grubun, ideolojinin etkisinde kalmak, kurumsal kararların alınmasında bu baskı grubunun etkisinde olmak olarak dile getirilmiştir. Bağımsız olmamak kavramında değinilmesi gereken noktalardan bir diğeri, bağımlılığın yerel düzeyde aktörlerden uluslararası aktörlere kadar dayandırılmasıdır.

Baskılar/yasalar kavramı başta devlet olmak üzere güçlü toplumsal eğilimler ve gruplar tarafından sürekli müdahalelere ve eleştirilere maruz kalmak olarak belirtilirken, aynı zamanda gönüllü kuruluşların kendilerini ifade edebilecekleri bir atmosferin yokluğuna da göndermede bulunan bir kavramdır. Gönüllü kuruluş yöneticileri bu kavram aracılığıyla, kamu kurumları tarafından bazen doğrudan müdahalelere bazen yasal düzenlemelerden kaynaklı doğrudan ve dolaylı baskılara maruz kaldığını belirtmişlerdir.

Baskılar/yasalar kavramıyla, kimi katılımcı sadece yasalardan kaynaklı sıkıntıları ifade ederken kimisi doğrudan kamu kurumlarından, toplumsal gruplardan gelen baskıları ifade etmiştir. Kimileriye bunların hepsinden birden baskılar şeklinde söz etmiştir. Baskılar/yasalar, STK'ların bizzat politik duruşlarıyla ilgili doğrudan bilgi sunmasalar da mevcut politik ortama dair eleştirilerini bu kavramla ifade etmektedirler ve söz ettikleri mevcut politik atmosferin karşısında

konumlandıklarını göstermektedir.

Söz ettiğimiz politika eksenine alakalı kavramlardan baskılar/yasalar kavramı etki gücü diğer iki kavrama göre daha yüksek bir kavramdır. Gönüllü kuruluş yöneticilerine göre bu kavram, Türkiye’de STK’ların etki gücünü etkileyen önemli kavramlardan biridir.

Özetle, haritalama çalışmasına katılan dört tematik alandaki aktif gönüllü kuruluş yöneticilerinin bir kısmına göre Türkiye’deki STK’lar bağımsız değillerdir ve/veya ideolojik davranırlar; bu nedenle sözkonusu politiklik durumu onların itibarını ve toplumsal yaşama etki güçlerini belli oranda olumsuz etkiler.

c. Ekonomi Eksenine

Hem itibar haritasında, hem de etki haritasında ekonomik eksenle alakalı olan kavramlar ekonomik sıkıntılar ve nitelikli kadro eksikliği olmuştur. Bu iki kavram Türkiye’deki STK’ların hem itibarını, hem de toplumsal etki güçlerini azaltan kavramlar olarak, ayrıca oldukça kuvvetli bir ilişki sayısıyla etkileyen kavramlar olarak belirtilmişler.

Ekonomik sıkıntılar kavramıyla ifade edilen durumlar sıklıkla, fiziksel, maddi imkânların olmaması ya da yetersiz olmasıdır. Bu noktada katılımcıların çoğu, gönüllü kuruluşların finansal kaynak sıkıntısı yaşadığını, gelirlerinin yetersiz olduğunu, bu nedenle faaliyetlerini yürütemediğini belirtmiştir. Buna göre, ekonomik sıkıntılar iş yapamamayı ve bir üretimsizlik haline neden olmaktadır. Sözkonusu durum, ekonomik sıkıntılarla itibarla ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Kaynak yaratamamak, zayıf bütçeli olmak, katılımcı gönüllü kuruluş yöneticilerine göre ve toplum nezdinde itibar kaybına neden olmaktadır.

Nitelikli kadro eksikliği kavramıyla anlatılmak istenen durumsa, STK’ların nitelikli, bilgili ve uzman yönetici, üye ve çalışanları olmamasıdır. Bu kavram ekonomik durumla ilişkili olmakla beraber katılımcıların söz etmek istedikleri başka bir mevzudur. Onlara göre, gönüllü kuruluş yöneticileri, üyeleri, çalışanları alanlarında bilgi ve tecrübe bakımından yetersizdir. Bahsedilen kişiler belirli bir eğitim ve kültür seviyesinin altında, yeterli donanıma sahip olmayan kimselerdir. Bu durum,

gönüllü kuruluşların hem itibarını hem de toplumdaki etki güçlerini azaltmaktadır.

Ekonomik sıkıntıları, STK'lar için hem itibar kaybına neden olan hem de onların toplumsal yaşama etki güçlerini azaltmaları bakımından değerlendiren bu görüşe göre, Türkiye'deki gönüllü kuruluşları ekonomik ekseninde düşük düzeyde görmektedir diyebiliriz. Düşük ekonomik düzeye sahip olmak STK'ların hem etki gücünü azaltmaktadır, hem de onların itibarını olumsuz yönde etkilemektedir.

d. Fayda Ekseni

Haritala uygulamalarında belirtilmiş kavramlardan, fayda eksenine alakalı olanlar; somut çıktılar/sonuçlar üretememek, toplumsal fayda sağlamak, aktiflik, pasiflik, amaç dışı faaliyetler, kişisel çıkar sağlamak, yönetici zaafı şeklinde sıralanabilir.

Katılımcılara göre, Türkiye'de gönüllü kuruluşlar genelde aktiflik düzeyi düşük, proje üretmeyen, tabela derneği şeklinde pasif kuruluşlardır. Bu durum onların itibarlarını daha fazla olmak üzere hem itibarlarını, hem de etki güçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Katılımcılar bu durumu, pasiflik kavramıyla ifade etmişlerdir. Yine katılımcıların önemli bir kesimi gönüllü kuruluşların amaçları dışında faaliyetlerde bulduklarını ve bu nedenle hem itibar hem de etki gücü kaybına uğradıklarını düşünmektedir. Bu katılımcılara göre, amaç dışı faaliyetler kurumun hedeflerinden, tüzüğünden uzaklaşması, amacına uymayan eylemlerde bulunması ve hedef grubundan uzaklaşan amaçlar şeklinde tarif edilmiştir. Bu amaç dışılık, STK'ların itibarını ve etki gücünü azaltmaktadır. Fayda ekseninde tanımlanabilecek bir diğer kavram somut çıktılar/sonuçlar üretememektir. Katılımcılara göre Türkiye'deki STK'lar somut çıktılar üretmekten uzaktır. Somut çıktılarla kastedilen verilen/planlanan hizmetlerin sonuçlanmaması, yapılan faaliyetlerin hedef grubun, üyelerin ya da toplumun hayatında bir değişime, farklılığa neden olmamasıdır. Bu durum, bir kısım katılımcıya göre STK'larda itibar kaybına neden olmaktadır.

Kişisel çıkar sağlamak kavramı bazı katılımcılarca gönüllü kuruluşların itibarını olumsuz yönde etkileyen kavramlardan biri olarak belirtilmiştir. Bu kavramla ifade edilen durum, STK'ların

yöneticiler, üyeler ya da bir grup tarafından kurumsal amaçlar dışında bu kişilerin kendi bireysel amaçları için kullanılmasıdır. Burada kullanım amacı olarak genellikle kişisel ekonomik amaçlar vurgulanmıştır. Katılımcıların çoğu bu durumu gönüllü kuruluşların birileri tarafından kendi şirketi gibi görülmesi olarak yorumlanmıştır. Bahsedilen durum, gönüllü kuruluşların STK yöneticileri gözünde itibar kaybetmelerine neden olmaktadır.

Yönetici zaafı fayda eksenine ilişkilendirilebilecek bir diğer kavramdır. İlgili kavramla genellikle ima edilen, gönüllü kuruluş yöneticilerinin deneyimsiz, vasıfsız olmalarıdır. Gönüllü kuruluş yöneticileri yeterli bilgi ve birikime sahip değildirler, söylem ve eylemlerinde tutarsızlık vardır ve kurumlarını iyi yönetememektedirler. Bu durum, gönüllü kuruluşların itibar kaybına neden olmaktadır.

Bununla beraber, bir kısım katılımcıya göre STK'lar toplumsal fayda amaçlıdır ve topluma dönük bir fayda üretirler. Bu da onların itibarını olumlu yönde etkiler. Yine az sayıda gönüllü katılımcı STK'ları aktif bulmaktadır. Aktiflikle kastedilen kuruluşların faal olmaları, proje üretiyor olmalarıdır. Bu durum da STK'ların itibarını arttıran bir durum olarak belirtilmiştir. Bazı katılımcılarca bu iki kavram kapsamında fayda ekseninin olumlu düzeyde olduğu ve kuruluşların itibarını olumlu yönde etkiledikleri düşünülmektedir.

Katılımcılar gönüllü kuruluşların itibarlarını azaltan ya da arttıran; onların toplumsal yaşama etki gücünü azaltan faktörler arasında fayda ekseninde bulunan kavramlardan sıkça söz ettiklerini görüyoruz. Bu durum katılımcıların, STK'lara yönelik bir itibar ve etki gücü değerlendirmesinde fayda eksenli olup olmamalarına oldukça önem verdiklerini göstermektedir. Fayda eksenine ilgisinde incelediğimiz faktörlerin hem itibar hem etki gücüne olumsuz yansıdığı söyleyebiliriz.

e. Agresiflik Ekseni

Harita uygulamasına katılan aktif gönüllü kuruluş yöneticilerinin itibar ve etki gücü haritalarında belirttikleri kavramlar arasında, agresiflik eksenine alakalı kavramlara sıkça rastlanmıştır. Katılımcıların STK itibar ve etki gücü harita uygulamalarında belirttiği kavramlar ve ilişkiler en çok

agresiflik temasına denk gelmektedir. Bu nedenle bu bölüme diğer eksenlere göre daha fazla yer verilmiştir. Haritalarda sözü geçen agresiflikle alakalı kavramlar şunlardır: iletişimsizlik/kopukluk, medyanın ilgisizliği, kamunun ilgisizliği/itibar etmemesi, STK'lar arası işbirliği yokluğu/rekabet, uluslararası faaliyet eksikliği, farklılığa(değişime) kapalılık, etkili iletişim ve savunuculuk yapmaları. Bu kavramlardan son ikisi STK'ların itibarıyla pozitif olarak ilişkilendirilmiş kavramlardır. Az sayıda ve etki gücü düşük de olsa, belli bir kısım katılımcıya göre Türkiye'de STK'lar etkili iletişime sahiplerdir ve savunuculuk faaliyetlerinde bulunmaktadır; dolayısıyla bu durumlar onların itibarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu iki kavram dışında belirtilen kavramlarsa gönüllü kuruluşların itibarını ve etki gücünü olumsuz yönde ve daha kuvvetli etkileyen kavramlardır.

Agresiflik eksenine ilintili olan bu kavramlarda öne çıkan durumlardan biri adı geçen kavramların daha çok gönüllü kuruluşların toplumsal yaşama etki güçleriyle ilişkilendirilmeleridir. Bir diğer durum, bu kavramların daha çok gönüllü kuruluşlardan kaynaklanmayan, dışsal faktörler olarak ifade edilmiş olmasıdır. Başka bir ifadeyle, gönüllü kuruluş yöneticilerinin Türkiye'deki gönüllü kuruluşların düşük gördükleri agresiflik nedenlerini daha çok kendi iradeleri dışında dışsal nedenlere veya aktörlere dayandırmasıdır. Katılımcıların dışsal nedenlere dayandırdıkları bu kavramlar: STK'ların etki gücü azsa bunun nedeni medyanın ilgisizliği, kamunun ilgisizliği/itibar etmemesi, STK'lar arası işbirliği yokluğu/rekabet kavramlarıdır.

Türkiye'deki STK'ların itibarını ve toplumsal yaşama etki güçlerini azalttıkları belirtilen kavramlardan iletişimsizlik/kopukluk katılımcılarca STK'ların itibarını en çok azalttığı belirtilen bir kavramdır. Gerek bütünleşik itibar algı endeksi tablosunda, gerekse bütünleşik etki algı endeksi tablosunda görüldüğü gibi iletişimsizlik/kopukluk katılımcılarca gönüllü kuruluş itibar ve etki gücünü en çok etkileyen kavramlardandır.

Katılımcıların iletişimsizlik/kopukluk kavramıyla ifade etmeye çalıştıkları durum, gönüllü kuruluşların kendileri dışındaki dünyayla olan zayıf bağlarıdır. Bu dünyayı bazen üyeler, bazen hedef grup bazen kamu veya özel sektör bazen de tüm toplum, halk olarak tarif etmişlerdir. Katılımcılarca bu kavramla ilişkilendirilen alt kavramlar şunlardır: Kamuoyuna ulaşamamak, halkla

ilişkilerde başarısız olmak, bir iletişim birimine ya da iletişim stratejisine sahip olmamak, iletişim araçlarını (yazılı-görsel medya, web sayfası, sosyal medya) kullanmamak ya da kullanamamak, kendilerini tanıtamamak, yetersiz tanıtım, tanınır olmamak, görünür olmamak, ulaşılabilir olmamak, halktan kopukluk. Katılımcılara göre, bu iletişimsizlik/kopukluk hali STK'ları yalnızlaştıran ve dış dünyadan uzaklaştıran bir duruma dönüşerek onların daha kapalı bir sisteme hapsolmalarına neden olmaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmı, Türkiye'deki STK'ların bu iletişimsizlik/kopukluk nedeniyle büyük bir itibar kaybı yaşadıklarını düşünmektedir. Ayrıca bu iletişimsizlik hali STK'ların işleyişinde önemli bir engel olup, onların toplumsal etki güçlerini de azaltmaktadır.

Medyanın ilgisizliği kavramı gönüllü kuruluşların toplumsal yaşama etki güçleriyle ilgisi kurulan etkili kavramlardandır. Katılımcıların bir kısmına göre Türkiye'de medya (genellikle ulusal düzeyde faal olan yazılı ve görsel basından söz edilmiştir) gönüllü kuruluşları dikkate almamakta, önemi ve onlara gereken desteği vermemektedir. Bu durumun nedenleri genellikle medyanın popüler olanla ilgilenmesi, kendi çıkarına uygun durum yoksa haber olarak değerlendirmemesiyle, mesleki ilkelere göre habercilik yapmamasıyla açıklanmıştır. Katılımcılara göre az sayıda gönüllü kuruluş medyada yer bulabilmektedir ve bunun nedeni kamuoyunca tanınmış ünlü bir ismi barındırması ya da popüler bir konuyu işlemiş, ajite etmiş olmasıdır.

Kamunun ilgisizliği/itibar etmemesi gönüllü kuruluşların etki gücünü kıran bir kavramdır. Bu kavram altında yapılan açıklamalara göre Türkiye'de yerel ve merkezi kamu kurumları ve yöneticileri (hem kurumsal hem de bireysel düzeyde) gönüllü kuruluşların düşünce ve eylemlerine yeterince önem ve destek vermemektedir. Kamu kurumlarında gönüllü kuruluşlarla ilgili birimler bulunmamakta ve kamu çalışanlarında, gönüllü kuruluşlarla ilgili eğitim ve bilgi eksikliği bulunmaktadır. Bu nedenle gönüllü kuruluşlar kamu nezdinde kendilerine muhatap bulamamaktadırlar ve bu durumun önemli yansımaları olmaktadır. Örneğin gönüllü kuruluşlar karar almalarına dâhil edilmemektedir, uzman oldukları konularda kendilerine danışılmamaktadır. Ayrıca bu muhatap alınmama durumu, toplum nezdinde katılımı olumsuz etkilemektedir.

Katılımcılara göre Türkiye'de STK'ların toplumsal yaşamda etkili olamamalarının bir diğer nedeni

STK'lar arasında işbirliği eksikliğinin olmasıdır. Katılımcılar özellikle benzer konularda çalışan STK'ların bir araya gelememelerinden yakınmıştır. STK'lar alanlarıyla ilgili bir konuda bir araya gelememelerinin nedenlerinin başında kurumsal olarak kendini ön plana çıkarma, kuruluşlar arası rekabet gösterilmiştir. Bunun nedeni genellikle STK'ların ortak çalışma kültüründen ve dayanışma vasfından yoksun olmaları olarak belirtilmiştir.

Uluslararası faaliyet eksikliği gönüllü kuruluşların zayıf kaldıkları bir durum olarak tarif edilmiştir. Türkiye'deki çoğu gönüllü kuruluş, ülke dışı STK'larla ilişkisi bulunmakta ve uluslararası düzeyde etkinlikler düzenleyememektedir. Bu durum onların toplumsal yaşamda etkili olmalarına olumsuz yönde etki etmektedir.

Farklılığa kapalılık kavramıyla belirtilen kuruluşların değişime, gelişmeye uyum sağlayamamaları olmuştur. Bazı katılımcılara göre Türkiye'deki gönüllü kuruluşlar dünyada yaşanan gelişmeleri görmedikleri gibi bu gelişmelere kayıtsız kalmakta ve bu değişimler doğrultusunda kendini yenileyememektedir.

Sonuç olarak, etki gücü haritasında belirtilen kavramlar ışığında, katılımcıların büyük bir kısmı Türkiye'deki gönüllü kuruluşları agresiflik ekseninde oldukça zayıf bulmuş ve bu zayıflıkla onların toplumsal yaşama etki gücü arasında etki gücünü azaltan bir ilişki kurmuşlardır. Türkiye'deki gönüllü kuruluşlar zayıf agresiflik nedeniyle hem itibar kaybı yaşamakta hem de toplumsal yaşamda bir aktör olamamaktadır.

Bulanık bilişsel haritalama uygulamalarının bize gösterdiği durum dört tematik alandaki gönüllü kuruluş yöneticilerinin Türkiye'deki gönüllü kuruluşları demokrasi, politika, ekonomi, fayda ve agresiflik eksenlerinde zayıf buldukları ve bu zayıflıkların onların hem itibarlarını kaybetmelerine hem de toplumsal yaşamda etki gücü sahibi olmamalarına neden olduğunu düşündükleridir. Bunu yaparken söz konusu zayıflıkları, ilgili nedenleri ve nedenler arası ilişkiler şeklinde sunmuşlar.

6. YÜZYÜZE GÖRÜŞMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırma, dört tematik alanda (kadın, gençlik, çevre, engelli) sivil toplum kuruluşlarını niteliklerine göre betimlemeyi önüne koymuştur. Bu amaçla kuruluşların farklı özellikleri konu edilmiş, söz konusu farklılıkları anlamlandırmak için çeşitli kategoriler kullanılmıştır. Tematik alan, bunlardan, araştırmanın hedefi gereği, öncelikli bir tanesidir. Tematik alan dışında hukuksal statü, bulunduğu il ve literatür ve yöntem bölümlerinde tarif edilen sivil topoğrafya tasnifi diğer temel değişkenleri oluşturmuştur. Araştırmada aynı zamanda gerek sivil topoğrafya tasnifindeki kategorilerin özelliklerini karşılaştırmak, gerek gönüllü kuruluşların bazı temel sivil toplum niteliklerini ölçeklendirmek amacıyla beş eksen belirlenmiştir: politiklik, iç demokrasi, ekonomi, fayda paylaşımı, agresiflik. Gönüllü kuruluş profilleri bölümünde incelenen kuruluşların tarif edilen kategoriler eşliğindeki analizi aktarılacaktır. Bir sonraki bölümde ise bahsedilen sivil toplum eksenleri üzerinde geliştirilen ölçeklere ve bu ölçeklere göre kategorilerin dağılımlarına yer verilecektir.

6.1. Genel Bulgular

6.1.1. Gönüllü Kuruluş Profilleri

Gönüllü kuruluşlara dair elde edilen genel bulguları şu alt başlıklar üzerinden aktaracağız:

- a. Kategoriler
- b. İşleyiş
- c. Kurumsal etkinlikler
- d. Kurumsal yaklaşımlar
- e. Kurucu yöneticilerinin demografik profilleri
- f. Kuruluş yöneticilerinin kuruluşla ilgileri

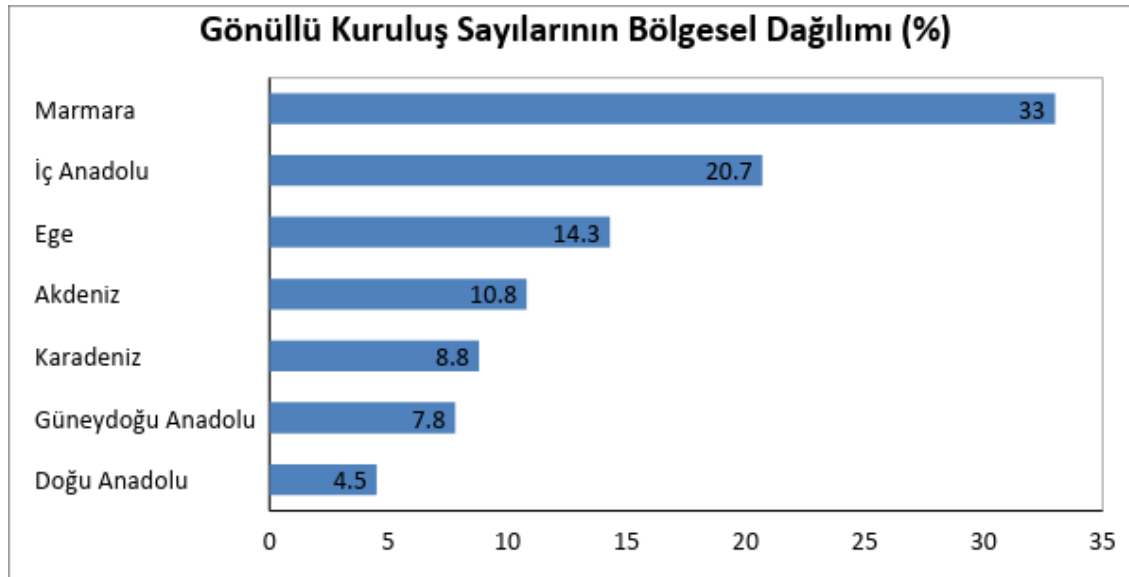
a. Kategoriler

Bu alt başlık altında, Türkiye'deki aktif gönüllü kuruluşların tematik dağılımları, illere göre dağılımları ve kendilerini yakın buldukları sivil topografya tasnifine dair bilgilere yer verilecektir.

Araştırmada dâhilinde gidilecek gönüllü kuruluş sayıları belirlenirken, ağırlıklı örnekleme yapılmıştır. Bu yüzden Büyükşehirlerde yapılan görüşme sayısı daha yüksek oranlardadır. Bu iller, (metot bölümünde ayrıntılı belirtildiği üzere) tematik alanlardaki gönüllü kuruluşların önemli bir kısmının bulunduğu iller olan İstanbul, Ankara ve İzmir ile birlikte öteki şehirlerdir.

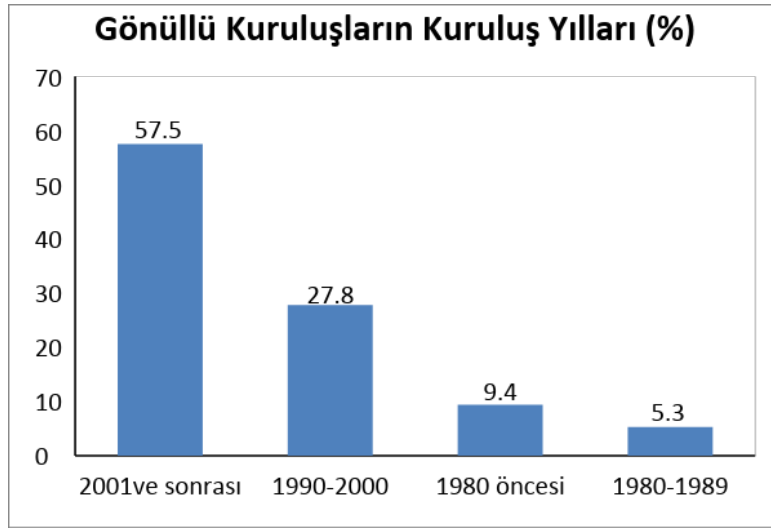
Araştırma kapsamında görüşülen gönüllü kuruluşların yarısından fazlası 3 büyük şehirde olmuştur. Üç büyük şehirdeki tematik dağılımın etkisinden ötürü söz konusu durum, anketlerin bölgesel dağılımına da yansımıştır. Marmara Bölgesi en çok anket uygulanan bölge olmuşken, İç Anadolu ve Ege, Marmara Bölgesini takip eden iki büyük bölge olmuştur. Gönüllü kuruluşların bölgesel dağılımında dikkat çekilmesi gereken husus, araştırma kapsamındaki tematik alanlardaki kuruluş örgütlenmelerinin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde düşük olduğu, bölgeler arasında gönüllü kuruluş sayıları bakımından büyük farklar olduğudur.

Şekil 9 Gönüllü Kuruluş Sayılarının Bölgesel Dağılımı

Kuruluş yılları itibariyle bakıldığında, dikkat çeken bir husus, çalışma kapsamındaki tematik alanlarda 2000 yılından sonra ciddi bir örgütlenme artışı olduğudur. Görüşme gerçekleştirilen kurumların yarısından fazlası 2000 yılından sonraki yıllarda kurulmuşlardır. 4 tematik alanda 1980 ve öncesinde kurulmuş gönüllü kuruluş oranlarının düşük olması bu alanda köklü kuruluş sayısındaki düşüklüğü göstermektedir. Bununla beraber 2000’li yıllarla beraber görülen artışın, dernekler ve vakıflarla ilgili yasalardaki gelişmeler ve Avrupa Birliği süreciyle ilişkili olduğu da düşünülebilir.

Şekil 10 Gönüllü Kuruluşların Kuruluş Yılları

Gönüllü kuruluşların, kuruluş yıllarının tematik alanlara dağılımına bakıldığında özellikle gençlik alanında faaliyet yürüten gönüllü kuruluşların dörtte üçüne yakınının 2001 ve sonrası yıllarda kurulmuş olması en dikkat çekici bulgudur. Kadın ve çevre kuruluşlarının da yarısından fazlası 2001 ve sonrası yıllarda kurulmuştur. 1990’dan önce kurulmuş, köklü bir tarihi olan kurumlar kadın ve engelli kuruluşlar içerisinde daha sık görülmektedir. Tablo 21 genel olarak incelendiğinde kadın, engelli, çevre ve gençlik alanında STK’laşma meselesinin Türkiye’nin gündemine 1990’larla beraber ciddi olarak girdiği, 2000’lerde ise bu alanlarda örgütlenmenin yüksek bir ivme kazandığı görülmektedir. Öte yandan bu sonuçta, aktif olan kuruluşlara gidilmiş olması da bir etken olabilir. Eski kuruluşların, yenilere göre daha az aktif olması, gönüllü kuruluşların sürdürülebilirliği sorununa dair bir işaret olarak yorumlanabilir.

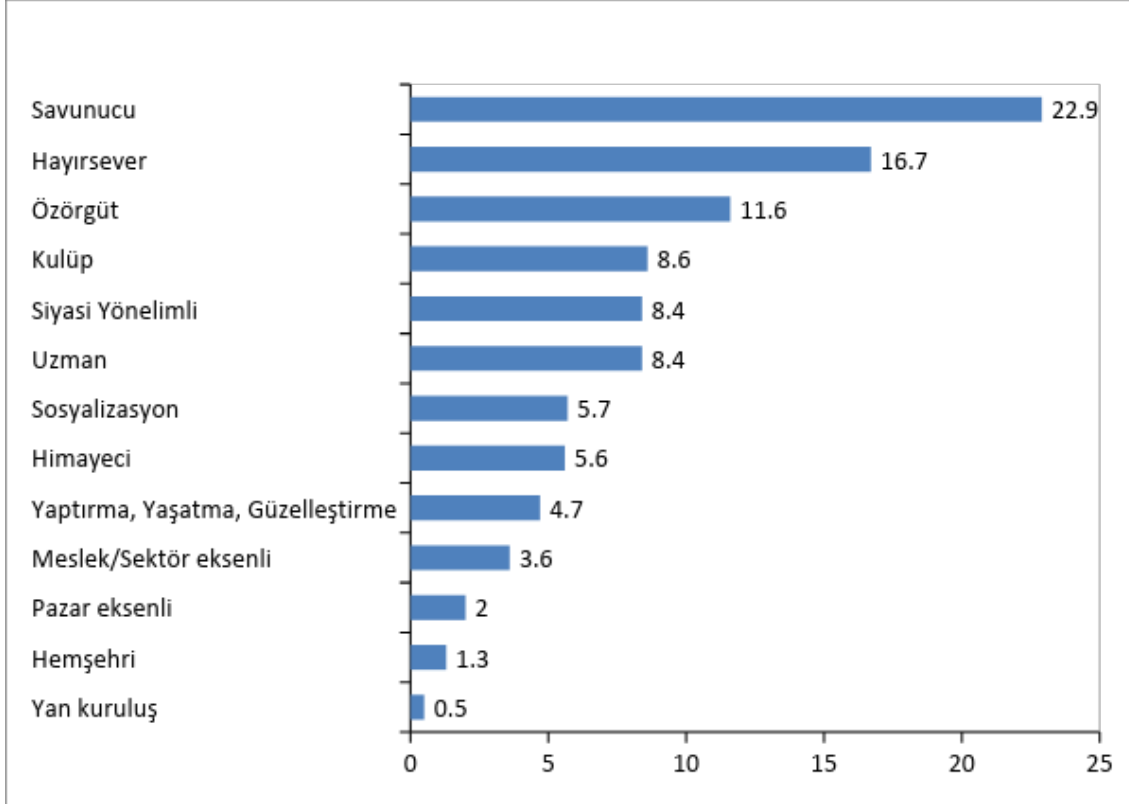
Tablo 21. Tematik Alanlara Göre Kuruluş Yılları

Kuruluş yılları	Tematik Kategori			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
1980 öncesi	13.9	12.1	6.9	4.5
1980-1989	6.6	6.7	3.1	4.5
1990-2000	25.2	34.9	35.1	17.4
2001 ve sonrası	54.3	46.3	55.0	73.5
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluş yöneticilerine, tanımlamalarıyla beraber belirli kategoriler sunulmuş ve kendi kurumlarını bu kategorilerden hangisine en yakın buldukları sorulmuştur. Katılımcılara yöneltilen kategoriler 107K219 nolu önceki araştırmamızda elde edilmiş olan sivil topografya tasnif kategorileri olmuş ve katılımcılara kısaca kategoriler tanıtılarak, kendilerini hangi kategoriye en yakın buldukları sorulmuştur. Gönüllü kuruluşların 13 sivil topografya tasnif kategorilerindeki dağılım tablosuna bakıldığında, ilk göze çarpan bulgu 4 tematik alandaki kuruluşların sivil topografya kategorileri bakımından sahip oldukları çeşitliliğidir. Araştırmanın varsayımlarından biri, belli tematik alanlardaki kuruluşların sivil topografya kategorileri bakımından çeşitlilik arz edebileceği ve bundan dolayı sivil topografya tasnif kategorilerinin değerlendirilmelerde kullanılmasının daha doğru olacağıydı. Genel tablo bu varsayımı destekler niteliktedir. Genel tablodan göze çarpan diğer bulgu seçilen 4 tematik alandaki gönüllü kuruluşların savunucu, hayırsever, özörgüt, kulüp, uzman, siyasi yönelimli kategorilere ağırlıkla dağıldığı üzerinedir.

Gönüllü kuruluşların dâhil oldukları sivil topografya tasnif kategorilerindeki çeşitliliğe rağmen dağılım, bütün kategorilerin karşılaştırmalarda kullanılmasına el vermemektedir. Araştırmanın örneklem büyüklüğü gözetildiğinde, % 5'in altında bir oranda çıkan tasnif kategorileri istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki sunmada sayısal olarak yetersiz olduğundan tasnif kategorilerine dayalı karşılaştırma ve değerlendirmelerde araştırma boyunca % 5'in üstünde olan savunucu, hayırsever, özörgüt, kulüp, uzman, siyasi yönelimli, sosyalizasyon ve himayeci kuruluşlar kullanılacaktır.

Şekil 11 Sivil Topoğrafya Tasnif Kategorileri

Yukarıda belirtilen topoğrafik dağılımın tematik alanlara yansımalarına Tablo 22'den bakıldığında, savunucu kuruluşların çevre ve kadın alanlarında daha yaygın oldukları görülmektedir. Bu durum savunucu kuruluş tanımına uygun bir sonuçtur. Çünkü savunucu kuruluş olarak tanımladığımız kuruluşlar bir dezavantajlı grubun, doğal kaynakların veya çevrenin politika düzeyinde savunulmasını amaçlayan ve bu alanla ilgili politikaların iyileştirilmesi ve uygulanmasını hedefleyen kuruluşlardır. Kadın ve çevre alanlarında bu duruma uygun kuruluşlara daha çok rastlamak doğaldır. Öte yandan bu alanlarda faaliyet gösteren başka kategorilerde kuruluşların oranı da az değildir. Engelli kuruluşlarında ise özörgüt kategorisi daha çok çıkmıştır. Bizzat engelliler tarafından engellilerin kendi konumlarını güçlendirmeye yönelik kurulmuş yapıların varlığı bu alanda özörgüt kategorisininin daha fazla olmasına neden olmaktadır.

Bu tabloda dikkat çeken bir husus gençlik alanındaki kuruluşların sivil topoğrafya tasnif kategorilerine yayılımının daha çeşitli ve birbirine yakın oranlarda gerçekleşmiş olmasıdır. Bu

gençlik kuruluşları arasındaki çeşitliliğin daha fazla olduğunun, diğer tematik kategorilerdeki kuruluşların birbirine daha fazla benzediğinin göstergesidir.

Sivil topografya tasnif kategorilerinin tematik alanlar içerisinde dağılımında göze çarpan diğer bulgu, hayırsever kategorisinin kadın ve çevre kuruluşlarındaki yaygınlığıdır. Bir başka sonuç, uzman kuruluşların daha çok çevre kuruluşları arasında yer almasıdır. Çevre kuruluşları arasında, çevre/doğa konularında uzman bilgi üretmeyi amaç edinmiş, bu amaçla bünyesinde alanla ilgili uzmanlar barındıran ve bilimsel çıktılar üreten kuruluşların sayısı daha fazladır.

Tablo 22. Tematik Alanlara Göre Topoğrafya Kategorileri

Topoğrafya Kategorileri	Tematik Alan			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Savunucu	24.1	15.0	38.6	16.2
Hayırsever	23.4	23.6	9.4	10.4
Özörgüt	5.8	34.3	1.6	4.5
Kulüp	2.2	7.9	2.4	20.1
Uzman	9.5	2.9	19.7	3.2
Siyasi yönelimli	11.7	0	6.3	14.9
Sosyalizasyon	3.6	1.4	2.4	14.3
Himayeci	5.1	10.7	2.4	3.9
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Topografya kategorileri içerisinde genel tabloda % 5 oranı ve üstünde olan kategorilerin araştırma illerine dağılımlarına İstanbul ilinin en çok görüşme yapılan il olmasından kaynaklı olarak birçok kategoriden kuruluşu daha sık barındırdığını görüyoruz. İllere dağılımda belirtilmesi gereken bir husus Ankara ilinde “savunucu” kategorisinin etkin olmasıdır. İstanbul kuruluşlarının önemli bölümünün (% 22,2) kendisini “hayırsever” olarak görmesi, hayırsever kuruluşların İzmir kuruluşları arasında en yaygın kategori olması da dikkat çekicidir.

Tablo 23. İllere Göre Topoğrafya Kategorileri

Topoğrafya Kategorileri	İller (%)			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Özörgüt	6.9	14.3	14.1	12.7
Savunucu	27.1	23.5	14.1	22.6
Siyasi yönelimli	6.3	8.2	10.9	9.1
Hayırsever	22.2	13.3	15.6	15.1
Uzman	11.1	12.2	7.8	5.6
Sosyalizasyon	7.6	3.1	6.3	5.6
Kulüp	4.2	9.2	9.4	10.7
Himayeci	4.9	6.1	7.8	5.2
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

b. Üyeler

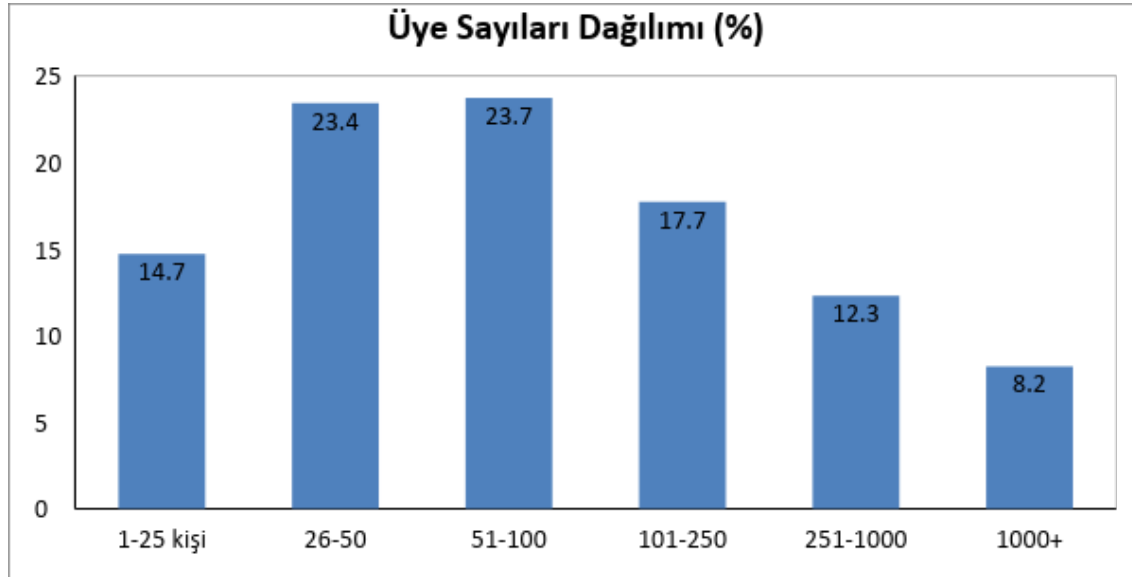
Gönüllü kuruluşlarda üye ve aktif üye sayıları o kuruluş hakkında önemli bilgiler verir. Düşük üye ve/veya düşük aktif üye sayısına sahip kuruluşlarla orta ve üst ölçeklerde üye/aktif üye sayısına sahip kuruluşlar arasında kuruluş amaçları ve yapıları bakımından farklılıklar vardır. Araştırmada, üye sayısı düşük olan kuruluşlarda en alt kategori olarak 1-25 kişi aralığı alınmıştır. Bunun nedeni, üye sayısı 1-25 aralığında olan kuruluşlar genellikle yasal olarak mecbur kılınan ya da kurumdaki işleri yürütebilecek sayıda üyeye sahip olmalarıdır. Bu tür kuruluşlar için kitlelilik önemli değildir. Önemli olan yasal gerekliliklere uyumlu, kurumsal işleyişi en azından en alt düzeyde devam ettirebilecek bir sayıya sahip olmaktır. Bu tür kuruluşların bazıları üyelere çok gönüllülük temelinde çalışmaktadır. Araştırmamızdaki gönüllü kuruluşların yaklaşık % 15'ini bu tür kuruluşlar oluşturmaktadır.

Üye sayılarının yoğun olduğu kuruluşlara gelince, kitlelilik, taban bağı, gönüllü sayıları oldukça önemlidir diyebiliriz. Bu kuruluşlar için yüksek oranda üye sayısı kimi zaman aidat, bağış gibi gelir kaynakları için önemli olmakta, kimi zaman kurum içinde aidiyet bağı oluşturmak, bazen de kitlelilikleriyle gerek kamuoyunda gerekse kamu kurumlarında etkili olabilmenin araçlarından

olabilmektedir. Yüksek üye sayısı sahipliği bazı kuruluşlar için hedef kitleye erişmek bakımından önemlidir. 1000'in üzerinde üye sahipliği kitlesellik olarak düşünülürse, araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların yalnızca % 8,2'sinin kitlesel olduğu söylenebilir.

Araştırmamızdaki gönüllü kuruluşlarda en yoğun üye sayısı aralığı 26-100'dür. Kuruluşların genel olarak, yasal gerekliliğin biraz üstünde ancak kitlesel olarak değerlendirilemeyecek kadar üyeye sahip olduğu görülmektedir.

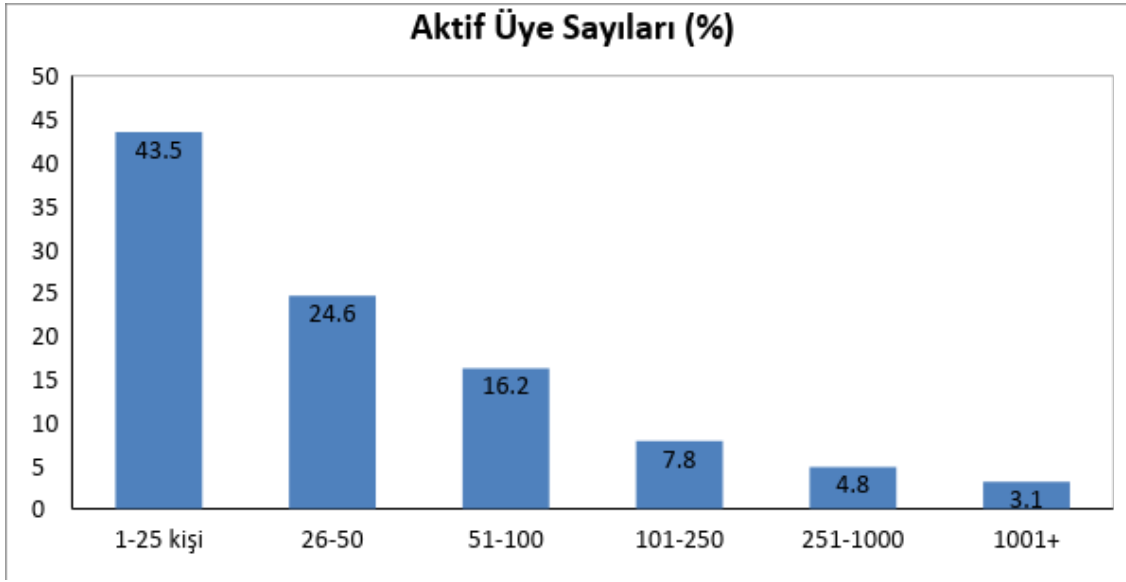
Şekil 12 Üye Sayıları Dağılımı

Üye sayıları gibi aktif üye sayıları da kuruluşların genel yapısı hakkında önemli bir veridir. Aktif üye sayısı yukarıda belirttiğimiz gibi kurumların kitlesellik amacıyla yakından ilgilidir. Kimi zaman kamuoyunda ses getirmek, kimi zaman karar alma mekanizmalarına etki edebilmek için kitlesellik önemli tercih olmaktadır. Ayrıca kurumsal katılımçılık, tabanla bağ, hedef kitleye erişim gibi bazı mevzularda da aktif üye sayısı önemlidir. Yani kurumun iç işleyişi ve ilerlemesi bağlamında aktif üyelik ayrıca önemlidir. Aktiflik, bu manada bahsedilen kurumsal işleyişe katılım anlamında değerlendirecek olursak, tek belirleyeni, ölçütü olmamakla beraber katılımçılığın işaretlerinden biri olarak da olarak görülebilir. Ancak araştırmadaki gönüllü kuruluşların aktif üye sayılarının dağılımına bakıldığında bu dağılımın üye sayılarıyla paralel biçimde artmadığını, aktif üye

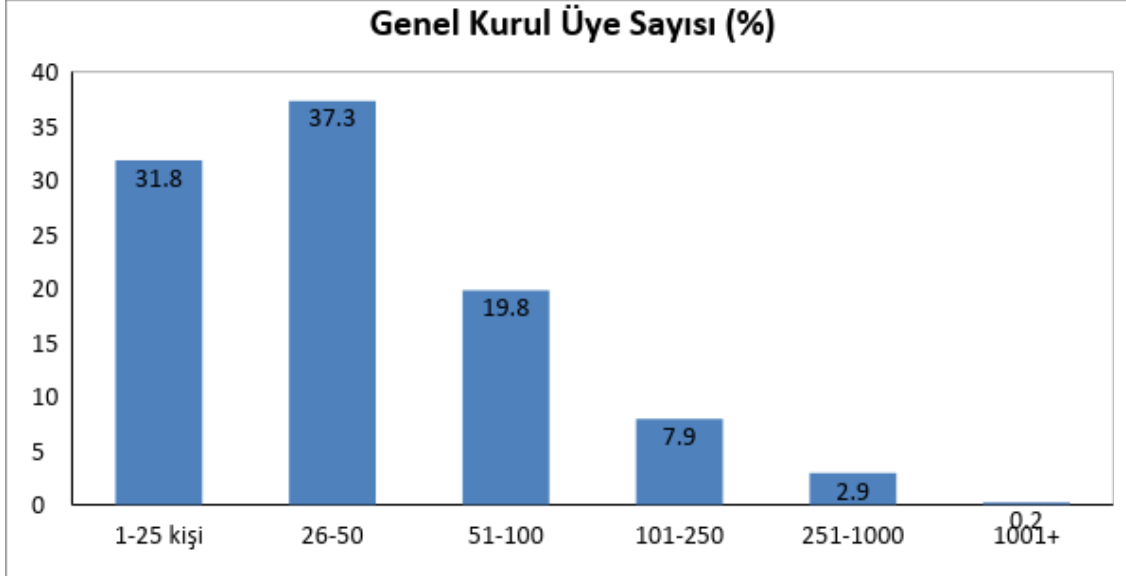
sayılarının üye sayılarından çok daha az olduğunu görmekteyiz. Kuruluşların % 14,7'si 1-25 kişi aralığında üyeye sahipken bu oranda aktif üye sahipliği % 43,5'e yükselmektedir. Kuruluşların % 38,2'si 100'den fazla üyeye sahipken 100'den fazla aktif üyeye sahip kuruluş oranı yalnızca % 15,7'dir. Gönüllü kuruluşların yalnız % 3,1'i 1000'den fazla aktif üyeye sahiptir. Üye ve aktif üye tabloları incelendiğinde 4 tematik alandaki STK'ların üyelerini aktif hale getirmekte zorlandıkları en azından bu kuruluşlarda üyelerin aktifliği konusunda sıkıntılar olduğu söylenebilir.

Şekil 13 Aktif Üye Sayıları

Üyelerin aktifliği, katılımı konusunda bir diğer gösterge üyelerin genel kurullara katılım oranlarıdır. Kuruluşların en üst düzey karar alma, yöneticilerden hesap sorma mekanizmaları olan genel kurullara katılım oranı üyelerin kurumlarının iç işleyişine katılımı ve kurumsallaşma düzeyleri hakkında da bilgi vermektedir. Aşağıdaki ilgili tablodan görüldüğü üzere araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşlarda genel kurullara katılım oranları oldukça düşüktür. 100'den fazla sayıda üyenin genel kurullara katıldığı kuruluşların oranı yalnızca % 11'ken genel kurullara katılım sayısının ağırlıklı 1-50 arasında üye tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Şekil 14 Genel Kurul Üye Sayısı

Üye sayıları il kategorilerine göre incelendiğinde kitlesel kuruluşların daha çok Ankara ve İstanbul'da olduklarını söyleyebiliriz. 3 büyük il dışındaki illerde kuruluşların genellikle yasal zorunluluk olan sayılarda kaldığını veya kitlesel olmadıklarını görmekteyiz. Bu illerde kuruluşların % 67,7'sinde üye sayısı 100'ün altındadır.

Aktif üye sayılarının illere dağılımına baktığımızdaysa (Tablo 25) genel tablodaki durumun illere benzer biçimde yansıdığını, iller arasında büyük farklılıklar olmadığını görüyoruz. Burada belirtilmesi gereken husus aktif üyelik konusunda 1-25 bandının oldukça geniş bir aralık olduğudur. Üye sayısı bakımından kitleselliği barındıran İstanbul ve Ankara'da aktif üyelik bakımından benzer kitlesellik görülmemektedir. Genel olarak aktif üye sayıları 50 ve altında yoğunlaşmıştır. Üye sayılarında farklılaşmaların görüldüğü 250 üzeri kategorisinde aktif üyelik durumunda farklılaşmaya rastlanmamıştır. Bir başka deyişle üye sayılarında iller arasında farklar mevcut iken, aktif üyelik oranlarında üç büyük şehir diğer illerden farklılaşmamaktadır. Aktiflik tüm illerde yetersiz görünmektedir.

Tablo 24. illere Göre Üye Sayısı

Üye sayısı	il (%)			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
1-25	16.3	16.7	5.9	15.2
26-50	21.6	16.7	25.9	26.6
51-100	20.3	23.5	23.5	25.9
101-250	19.6	16.7	23.5	15.6
251-1000	11.8	15.7	19.1	9.5
1000+	10.5	10.8	2.9	7.2
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 25. İllere Göre Aktif Üye Sayısı

Aktif üye sayısı	İl			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
1-25	47.4	38.8	34.8	45.3
26-50	21.7	25.2	31.8	24.2
51-100	16.4	13.6	19.7	16.2
101-250	5.9	13.6	10.6	6.0
251-1000	3.9	5.8	3.0	5.3
1000+	4.6	2.9		3.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Üye ve aktif üye sayılarının tematik kategorilere dağılımına baktığımızdaysa çevre ve engelli kuruluşlarının gerek üye gerekse aktif üye sayıları bakımından daha yüksek oranlara sahip oldukları görülmektedir. Dikkat çekici bulgulardan biri üyelik ve aktif üyelik sahipliğinin diğer tematik alanlara göre kadın kuruluşlarında en zayıf düzeyde olmasıdır.

Kadın ve gençlik kuruluşlarında kitesellik, engelli ve çevre kuruluşlarına göre daha düşüktür. Engelli ve çevre kuruluşlarının sırasıyla % 12,1 ve % 12,8’inde kuruluşlar 1000’in üzerinde üyeye sahiptir. Öte yandan gençlik kuruluşlarının % 53,5’ü, kadın kuruluşlarının ise % 44,3’ü 50’den az üyeye sahiptir. Benzer şekilde aktif üye oranlarında 100’ün üstünde üyeye sahip olma oranları kadın kuruluşlarında sadece % 16,2 dir. Bu oran gençlikte % 30,8, çevrede % 37,1, engellilerde % 44’tür.

Engelli kuruluşları bütün illerde vakıf ve dernek şeklinde en kapsamlı örgütlenmelere sahiptir. Bu kurumlar için örgütlenme ve kuruluşlarına üyelik sosyalleşme, topluma karışma ve başka birçok nedenden ötürü önemli bulunmaktadır. Engelli kuruluşlarının bu bakımdan diğer tematik alanlara göre sahip olduğu yüksek üye sayısı ve aktif üye sayısı anlaşılabilir. Çevre kuruluşlarındaki üye sayısı ve aktif üye sayısı yüksekliğinin, daha çok bu tematik alanın tüm toplumsal kesimlere, ortak bir fayda ekseninde sesleniyor oluşundan kaynaklı olduğu söylenebilir. Bu alandaki belli başlı birkaç gönüllü kuruluşun (TEMA, WWF) varlığı bile çevre kuruluşlarının üye sayısını önemli oranda arttırdığı gözlenmiştir.

Tablo 26. Tematik Alanlara Göre Üye Sayıları

Üye sayısı	Tematik Kategori			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
1-25	15.0	12.8	12.0	18.5
26-50	29.3	9.4	18.8	35.0
51-100	29.9	19.5	26.3	19.7
101-250	15.6	27.5	15.0	12.7
251-1000	9.5	18.8	15.0	6.4
1000+	0.7	12.1	12.8	7.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 27. Tematik Alanlara Göre Aktif Üye Sayıları

Aktif üye sayısı	Tematik Kategori			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
1-25	52.7	36.0	45.5	40.4
26-50	31.1	20.0	17.4	28.8
51-100	10.1	19.3	20.5	15.4
101-250	4.7	10.0	6.8	9.6
251-1000	1.4	10.7	4.5	2.6
1001+	0.0	4.0	5.3	3.2
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

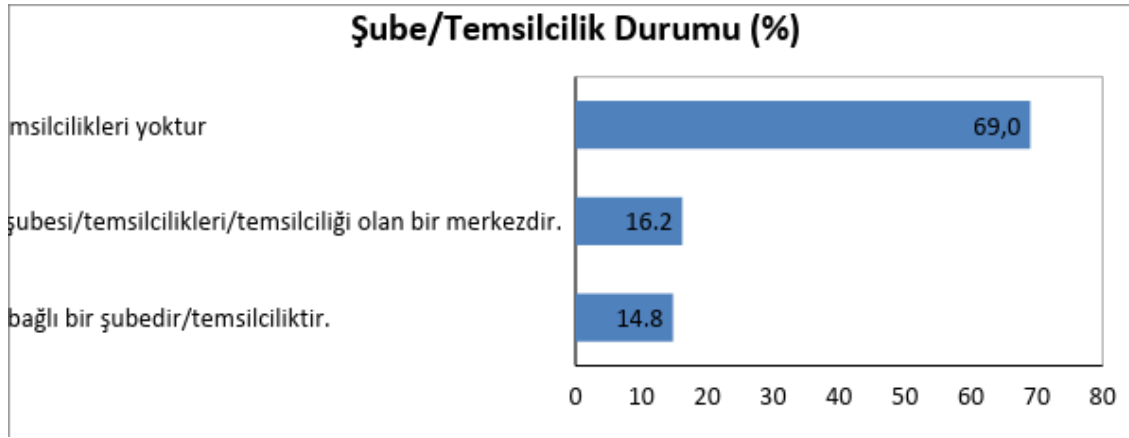
c. Kurum İçi İşleyiş

Bu bölümde kuruluşlarının şube ve/veya temsilciliğe sahip olma durumları, kurum içi toplantıları hakkında bilgiler, genel kurullara dair bulgular, kurum içi iş bölümleri ve karar almalar gibi işleyişe dair veriler sunulacaktır.

Bir gönüllü kuruluş için şube veya temsilciliği olma durumu, yaygın kurumsal örgütlenmenin açık belirtisi olarak kabul edilebilir. Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların şube/temsilcilik durumlarına bakıldığında, belirtilmesi gerektiğini düşündüğümüz en önemli bulgu kuruluşların % 69 gibi önemli kesiminin şubesi veya temsilciliğinin bulunmamasıdır. Araştırma örneğine giren kuruluşların, alanlarındaki en aktif kuruluşlar olduklarını da gözetirsek, bu oran oldukça yüksektir.

Bu durum çalışma kapsamındaki tematik alanlardaki gönüllü kuruluşların yerel ölçeklerde etkili olduğu izlenimi vermekle beraber, bir yandan da kuruluşların düşük kurumsallaşma düzeyine işaret etmektedir. Türkiye’de kuruluşlar, daha büyük bir STK’nın parçası olmaksızın, kendine özgü olmayı yeğlemektedir. Bu, STK’lar arasındaki işbirliği kültürünün eksikliğinin de göstergesidir. Şubesi veya temsilciliği olmayan gönüllü kuruluşlar tüm tematik alanlarda % 50’nin üzerindedir. Çevre ve gençlik alanlarında birbirlerine yakın oranlarda ve kadın ve engelli kuruluşlarına göre daha fazla sayıda şube veya temsilciliği sahip olmayan kuruluş mevcuttur.

Şekil 15 Şube/Temsilcilik Durumu

Tablo 28. Tematik Alanlara Göre Şube/Temsilcilik Durumu

Şube/Temsilcilik Durumu	Tematik Alan (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Merkeze bağlı bir şubedir/temsilciliğidir	23.8	15.8	10.9	8.8
Şubeleri/şubesi/temsilcilikleri/temsilciliği olan bir merkezdir	11.9	22.4	14.6	15.6
Şubesi/temsilcilikleri yoktur	64.2	61.8	74.5	75.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Şubesi veya temsilciliği olmayan kuruluş sayısı İstanbul’da en yüksek orandadır. Üç büyük şehrin dışında ise beklendiğinin aksine şube veya temsilciliği bulunmayan kuruluş sayısı daha düşüktür. Bu durum, ilgili şehirlerde, yaygınlaşma eğiliminin daha yüksek olmasından ziyade, seçilen alanlarda

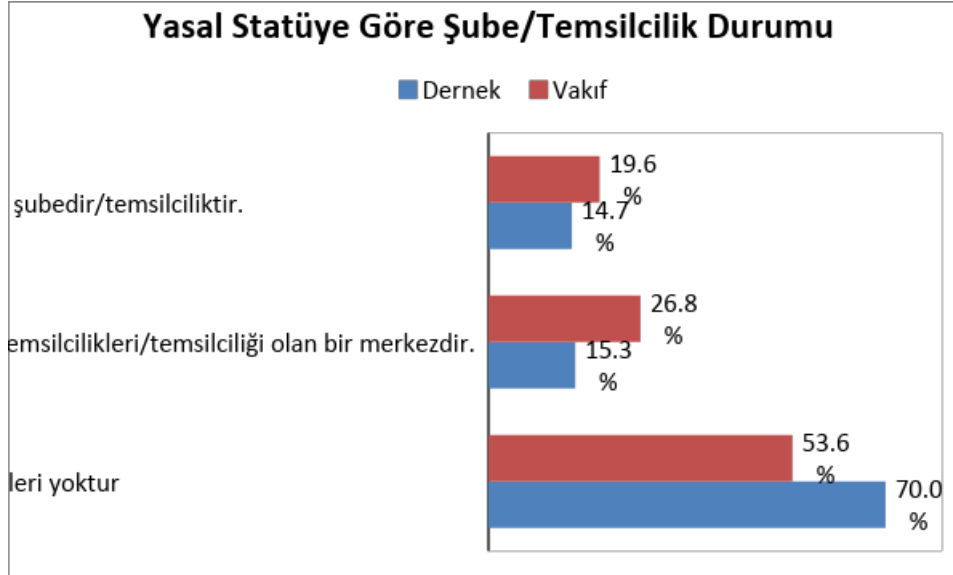
çok fazla kuruluşa rastlanmamasından kaynaklı, merkezi üç büyük şehirde olan kuruluşların bu şehirlerde yer almasından kaynaklanmaktadır. Bir başka açıdan da bu tablo, merkezi üç büyük şehirde bulunmayan kuruluş sayısının azlığına işaret etmektedir.

Tablo 29. İllere Göre Şube/Temsilcilik Durumu

Şube/Temsilcilik Durumu	İl (%)			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Şubesi/teşsilcilikleri yoktur	76.1	72.8	71.4	62.9
Şubeleri/şubesi/teşsilcilikleri/teşsilciliği olan bir merkezdir	11.6	25.2	8.6	17.3
Merkeze bağılı bir şubedir/teşsilciliğdir	12.3	1.9	20.0	19.9
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Yasal statüye göre şube/teşsilcilik durumuna baktığımızda dernek ve vakıflar arasında yüksek oransal farklılık görülmüştür. Dernek statüsünde kuruluşların % 70'inin şube ya da teşsilciliği yokken bu oran vakıflar da % 53,6 oranındadır. Bu sonuç, vakıfların daha köklü kuruluşlar olması ya da bunu hedeflemelerinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Şekil 16 Yasal Statüye Göre Şube/Temsilcilik Durumu

Sivil topografya tasnifine göre şube ya da teşsilcilik sahipliği oranı en yüksek olan kategoriler, kiteselleşmeye ve/veya yaygınlaşmaya daha fazla önem veren, özörgüt ve siyasi yönelimli kuruluşlar olmuştur. Bu oran, % 12,5 ile sosyalizasyon kuruluşlarında, % 16,7 ile kulüplerde en düşüktür. Savunucu kuruluşlarının da şube ya da teşsilcilik oranlarının pek yüksek olmaması (%)

28,1), işbiriliği kültürünün zayıflığına yorulabilir. Zira savunucu kuruluşların da birden fazla yerde örgütlenmesi kaçınılmazdır.

Tablo 30. Topoğrafya Kategorilerine Göre Şube/Temsilcilik Durumu

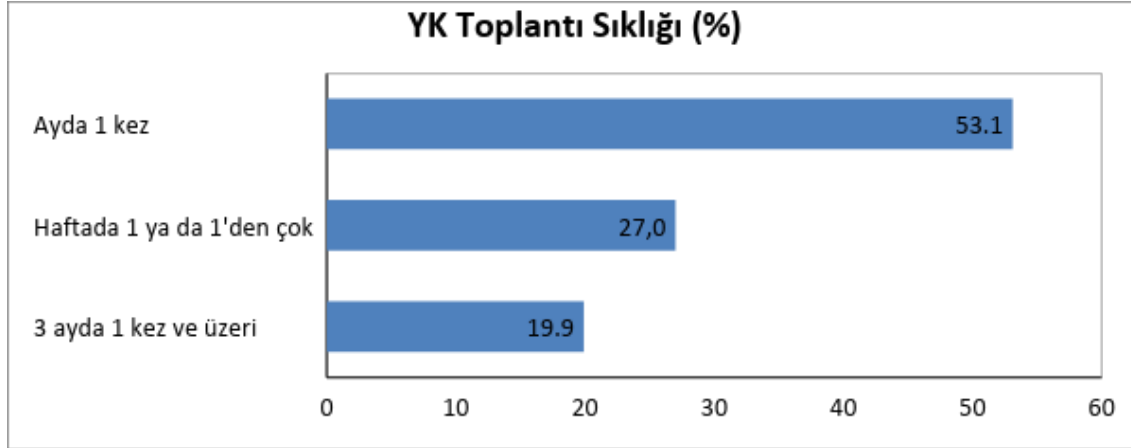
Şube/temsilcilik durumu	Sivil topoğrafya kategorileri			
	Özörgüt	Savunucu	Siyasi Yönelimli	Hayırsever
Şubesi/temsilcilikleri yoktur	56.9	71.9	57.4	61.3
Şubeleri/şubesi/temsilcilikleri/temsilciliği olan bir merkezdir.	26.2	16.4	23.4	16.1
Merkeze bağlı bir şubedir/temsilciliğidir.	16.9	11.7	19.1	22.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 31. Topoğrafya Kategorilerine Göre Şube/Temsilcilik Durumu (Tablo 30 devamı)

Şube/temsilcilik durumu	Sivil topoğrafya kategorileri			
	Uzman	Sosyali-zasyon	Kulüp	Himayeci
Şubesi/temsilcilikleri yoktur	63.8	87.5	83.3	77.4
Şubeleri/şubesi/temsilcilikleri/temsilciliği olan bir merkezdir.	21.3	6.3	8.3	16.1
Merkeze bağlı bir şubedir/temsilciliğidir.	14.9	6.3	8.3	6.5
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

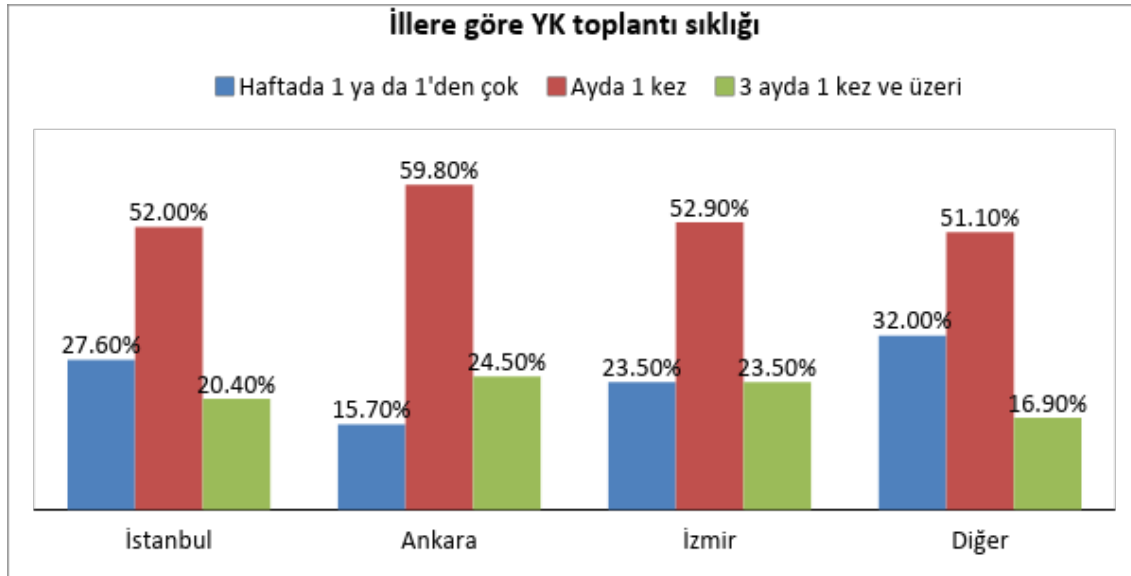
YK toplantıları ve YK toplantıları dışında diğer üyelerin katılımını hedefleyen toplantıların gerçekleştirilmesi gönüllü kuruluşların işleyişi bakımından önemli hususlardan bir diğeridir. Kuruluşların aktifliği Yönetim Kurullarının aktifliğiyle, Yönetim Kurullarının aktifliği de YK toplantı sıklığıyla ilişkilendirilebilir. Bununla beraber YK toplantıları dışında diğer üyelerin ve kurumla ilgili diğer kişilerin katıldığı toplantılar da üyelerin ve hedef grubun, kuruluş kararlarına, işleyişine dâhiliyetleri bağlamında önemlidir. Bu tür toplantılara katılım ve bu toplantıların gerçekleşme sıklığı arttıkça üyelerin kurumsal işleyişe katılımlarının da yüksek olduğu düşünülebilir. Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların yaklaşık beşte biri (% 19,9) 3 ayda bir kez yada daha nadir olarak YK toplantılarını yaptıklarını belirtmiştir. Araştırma kapsamındaki her dört kuruluştan biri (% 24,9) bu tür toplantılar gerçekleştirmediklerini belirtmiştir.

Şekil 17 YK Toplantı Sıklığı

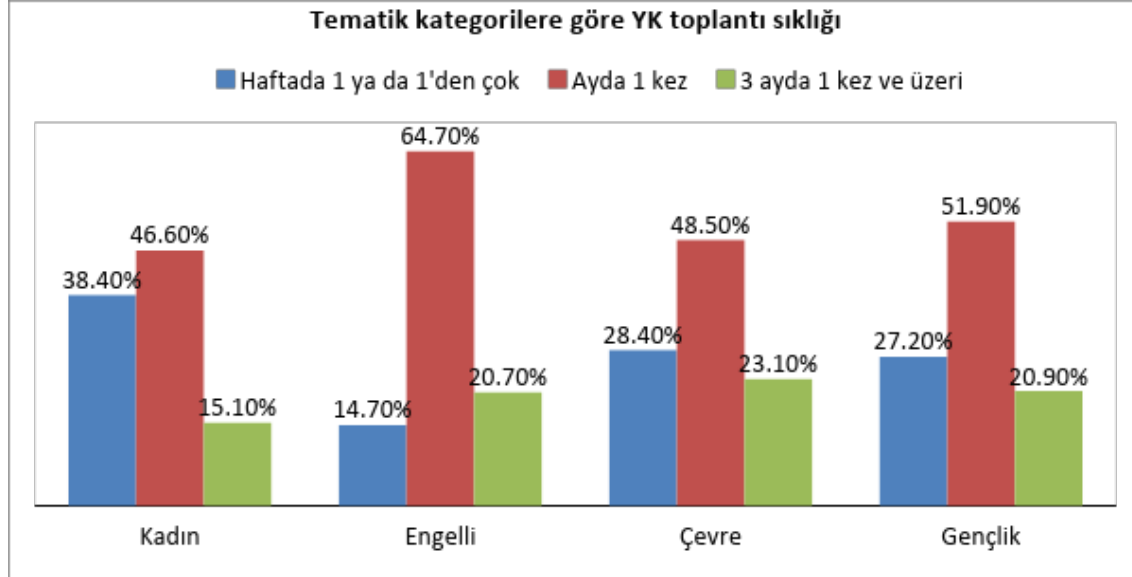
YK toplantılarına en az önemi Ankara kuruluşları, en fazla ise diğer iller kategorisindeki kuruluşlar vermektedir. Diğer birçok açıdan aktiflikteki göstergenin tersine olan bu sonuç, YK toplantılarının gönüllü kuruluşlarda genellikle usulen yapılması, kararlarının az sayıda yönetici ya da başkanın üzerinde olması ile ilişkilendirilebilir.

Şekil 18 İllere Göre YK Toplantı Sıklığı

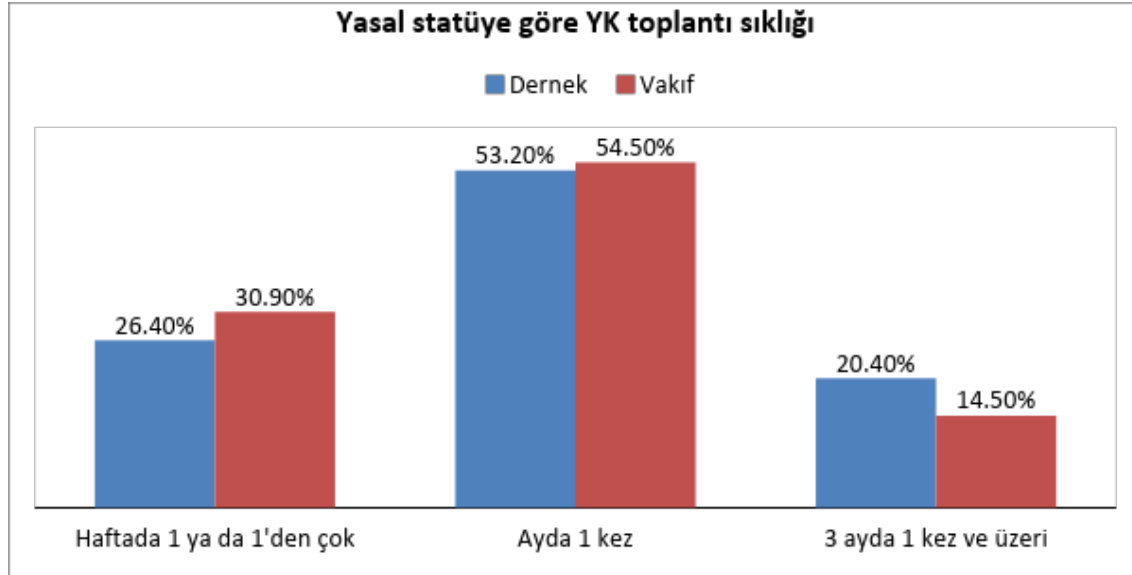

Tematik alanlara göre bakıldığında ise, YK toplantılarına daha fazla önem veren kuruluşların önemli bir farkla kadın kuruluşları olduğu görülmüştür. Kadın kuruluşlarının % 38,4'ü hafta bir ya da daha fazla YK toplantısı yapmaktadır. Bu oran engelli kuruluşlarında ise sadece % 14,7'dir.

Şekil 19 Tematik Kategorilere Göre YK Toplantı Sıklığı

Şekil 20 Yasal Statüye Göre YK Toplantı Sıklığı

YK'ların en sık toplandığı sivil topografya kategorisi siyasi yönelimli kuruluşlar ve sosyalizasyon kuruluşlarıdır. Bu kuruluşların sırasıyla % 43,5 ve % 40,6'sında YK'lar haftada bir ya da daha fazla

toplantı için biraraya gelmektedir. YK'ların en seyrek toplantı yaptığı kuruluşlar ise uzman ve kulüp kategorileri olmuştur. Uzman kuruluşlarındaki bu durumun nedeni Yönetim Kurulu dışında karar verebilecek düzeyde kadroların varlığı ve YK'ların genellikle daha ilkesel konular için biraraya gelmesi ile ilgili olabilir. Kulüplerde ise sık karar verecek gelişmeler daha az yaşanmaktadır.

Tablo 32. Topoğrafya Kategorilerine Göre YK Toplantı Sıklığı

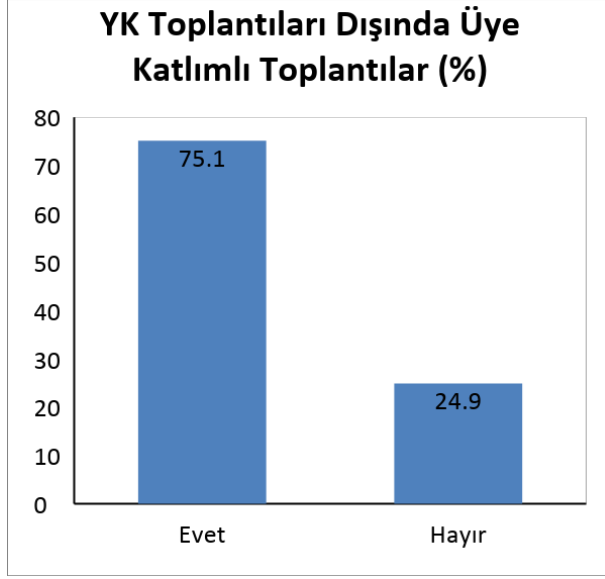
Sivil topoğrafya kategorileri				
YK toplantı süresi	Özörgüt	Savunucu	Siyasi Yönelimli	Hayırsever
Haftada 1 ya da 1'den çok	21.9	25.2	43.5	29.3
Ayda 1 kez	62.5	55.9	37.0	51.1
3 ayda 1 kez ve üzeri	15.6	18.9	19.6	19.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 33. Topoğrafya Kategorilerine Göre YK Toplantı Sıklığı (Tablo 32 devamı)

Sivil topoğrafya kategorileri				
	Uzman	Sosyalizasyon	Kulüp	Himayeci
Haftada 1 ya da 1'den çok	22.2	40.6	14.9	29.0
Ayda 1 kez	46.7	43.8	55.3	54.8
3 ayda 1 kez ve üzeri	31.1	15.6	29.8	16.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

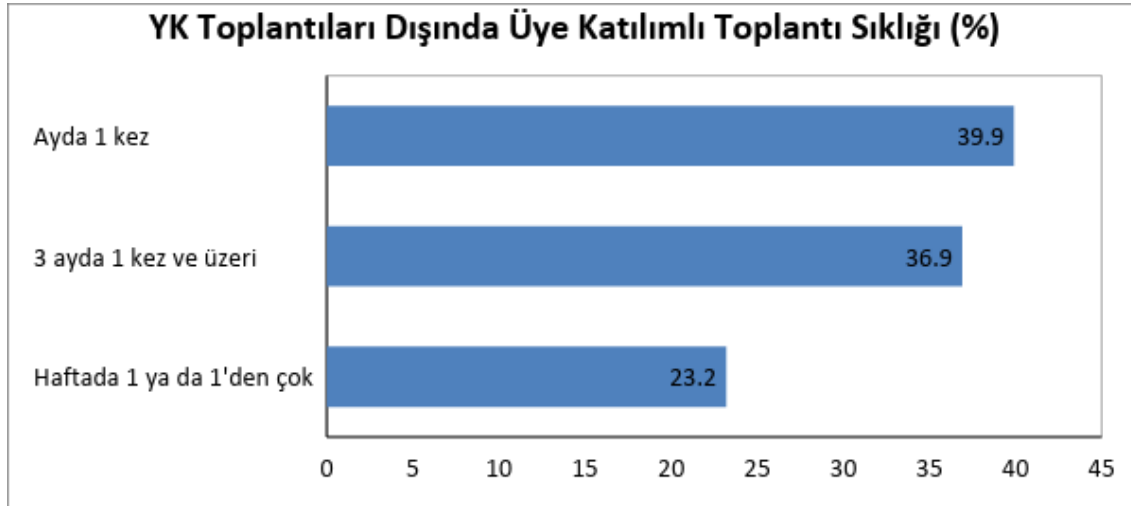
YK toplantıları dışında diğer üyelerin de katıldıkları toplantılar yaptıklarını belirten gönüllü kuruluşların yalnızca % 23,2'si bu toplantıları haftada bir ya da birden fazla sayıda gerçekleştirdiğini belirtirken % 36,9'u 3 ayda bir ya da daha nadir benzeri toplantılar yapmaktadır. İlk bakışta YK toplantısı dışında üyelerle ya da gönüllülerle toplanma yaygın bir davranış gibi görünürken, sıklıklar, bunun genel ve düzenli bir eğilim olmadığına, denk geldikçe ve rastgele gerçekleştirilen davranış olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 21 YK Toplantıları Dışında Üye Katımlı Toplantılar

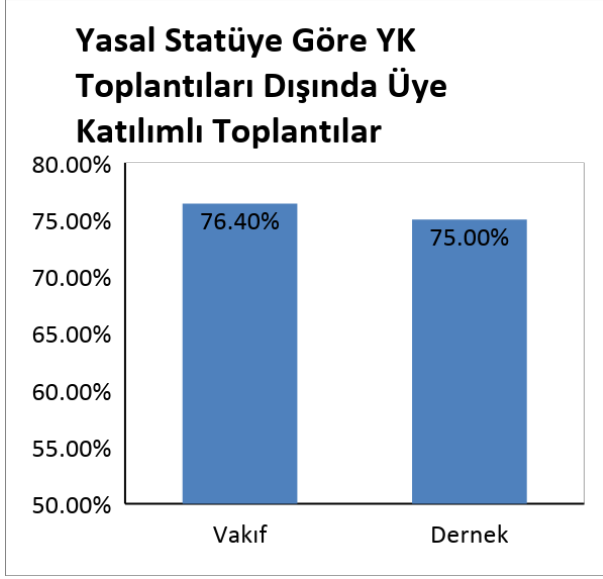

Araştırma kapsamındaki vakıf ve dernekler, YK toplantıları dışında üyelerin ve diğer kişilerin katılımıyla toplantı yapmaları bakımından bir birine oldukça yakın yüzdelerle sahiptir. Vakıf ve dernek statüsüne göre çok değişmeyen bu durum, iller söz konusu olduğunda İstanbul lehine değişmektedir. İstanbul ilindeki yaklaşık 10 puanlık fark dışında diğer illerde birbirine yakın oranlardadır.

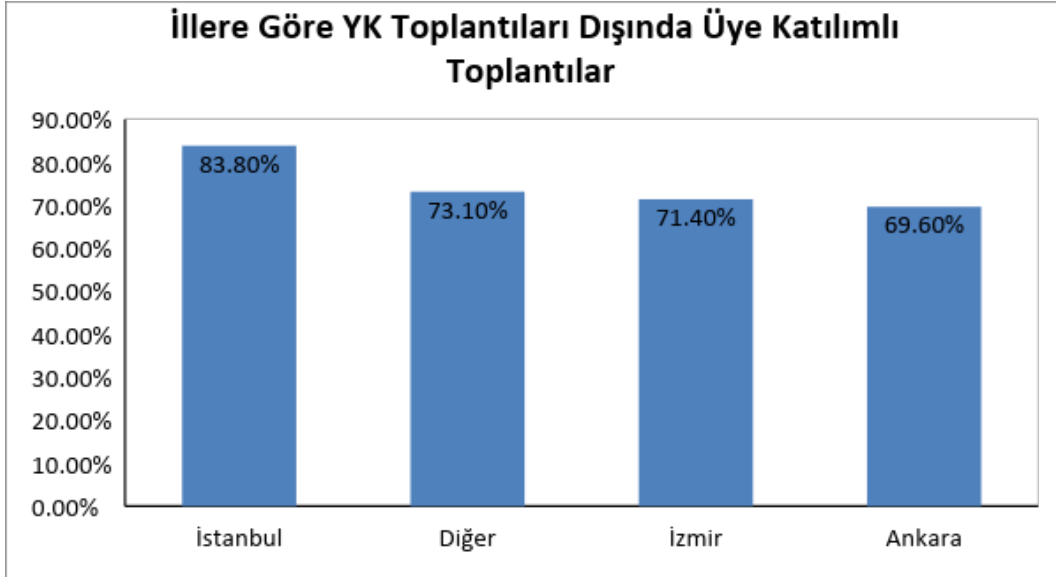
Şekil 22 YK Toplantıları Dışında Üye Katımlı Toplantı Sıklığı

Şekil 23 Yasal Statüye Göre YK Toplantıları Dışında Üye Katımlı Toplantılar

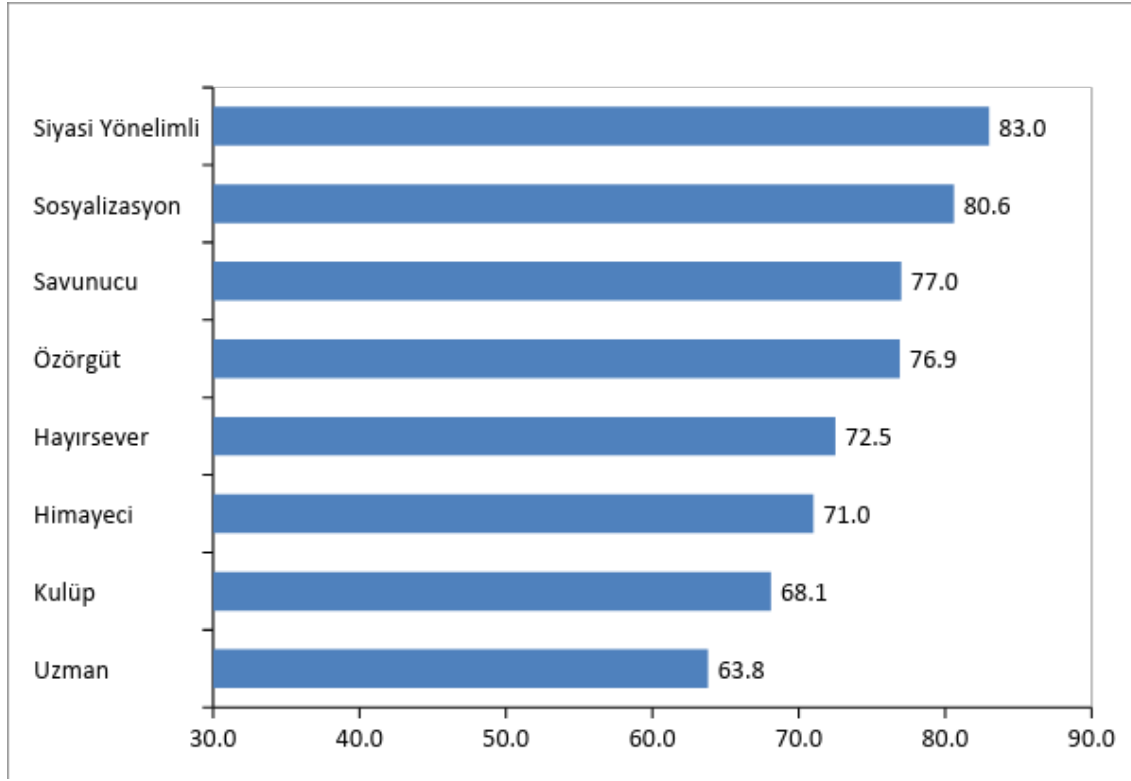

Şekil 24 İllere Göre YK Toplantıları Dışında Üye Katımlı Toplantılar

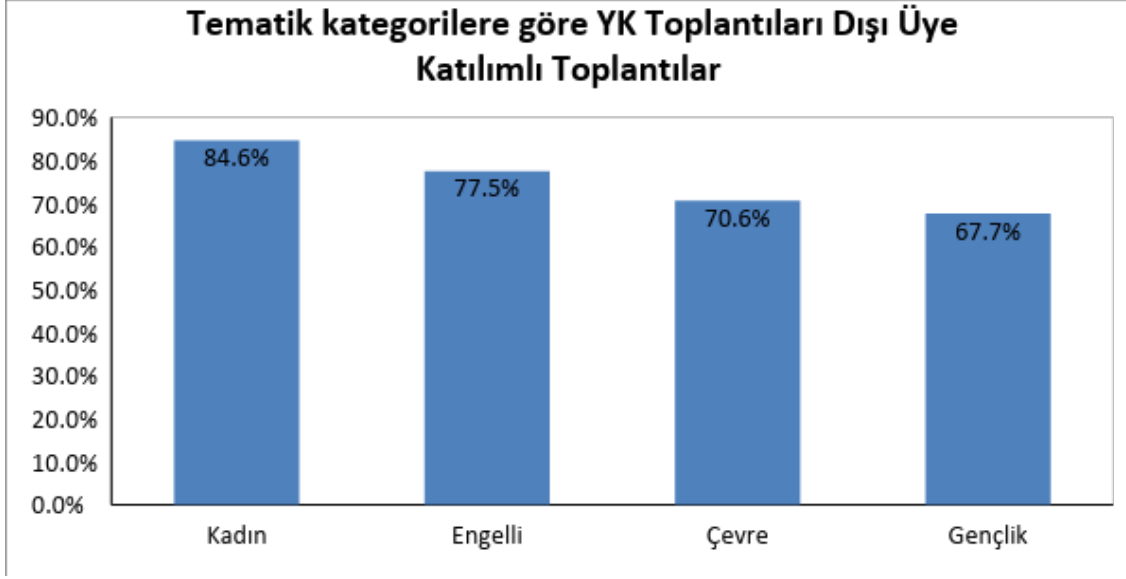
Sivil topografya tasnifinde karşılaştırmalara dâhil ettiğimiz kategoriler arasında YK toplantıları dışında diğer üyelerin de katıldığı toplantı düzenleme oranı siyasi yönelimli ve sosyalizasyon kategorilerinde % 80'in üzerindedir. Burada dikkat çekici olan bu konuda sosyalizasyon kuruluşların savunucu kuruluşlardan daha yüksek bir orana sahip olmasıdır. Diğer önemli bulguysa uzman kategorisindeki kuruluşlarda bu tarz toplantıların diğer kategorilere göre daha az yapılıyor olmasıdır. Başka bir deyişle, uzman kuruluşlar üye katılımını fazla önemsememektedir.

Şekil 25 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre YK Toplantıları Dışında Üye Katılımlı Toplantılar

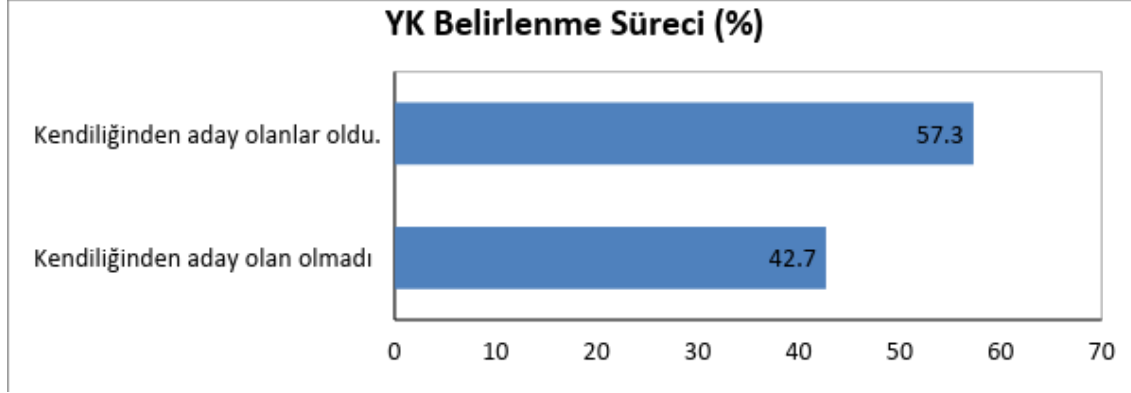
Tematik kategorilere göre YK toplantıları dışında diğeri üye ve kişilerin katıldıkları toplantılar yapma oranlarına bakıldığında bu tür toplantıların, en sık kadın kuruluşları tarafından, en az ise gençlik kuruluşlarınca yapıldığı görülmektedir. Bu tarz toplantılar kadın kuruluşlarının işleyişinde diğeri tematik alanlara göre daha önemli ve önceliklidir diyebiliriz.

Şekil 26 Tematik Kategorilere Göre YK Toplantıları Dışı Üye Katımlı Toplantılar

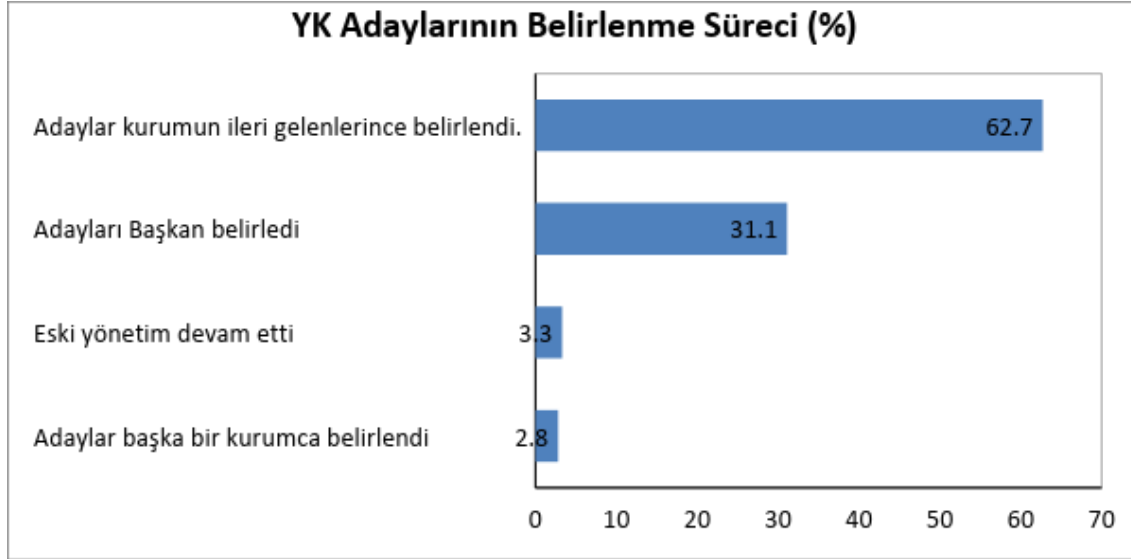

Gönüllü kuruluşların işleyişinde önemli hususlardan biri de YK üyelerinin belirlenme durumlarıdır. YK üyelerinin kendiliğinden aday olup olmamaları durumu, kurum içi demokrasi açısından önemli göstergedir. Ayrıca kendiliğinden aday olmadıysa kimlerin yönetim kadrosunu belirlediği kurumdaki işleyiş anlamak bakımından ayrıca önemlidir. Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların % 42,7 gibi önemli kesiminde yönetim kurulunun belirlenmesi sürecinde, yönetim kurulu üyeleri kendiliğinden aday olmamıştır. Burada kuruluşlar ya aday çıkarmakta zorlanmaktadır, yani kimse yönetim kurulu üyesi olmak istememektedir ya da kuruluştaki etkin figürler adayları belirlemektedir. Katılımcılara “eğer kendiliğinden aday olan olmadıysa adayların nasıl belirlendiği” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilgili katılımcıların % 62,7 gibi büyük bir kesimi adayların kurumun ileri gelenlerince belirlendiği yanıtını vermiştir. % 31,1’lik bir kesimse adayları başkanın belirlediğini ifade etmiştir. Kendiliğinden aday olmayanların olduğu kuruluşlarda bir kişi ya da grubun karar verici mekanizma olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Şekil 27 YK Belirlenme Süreci

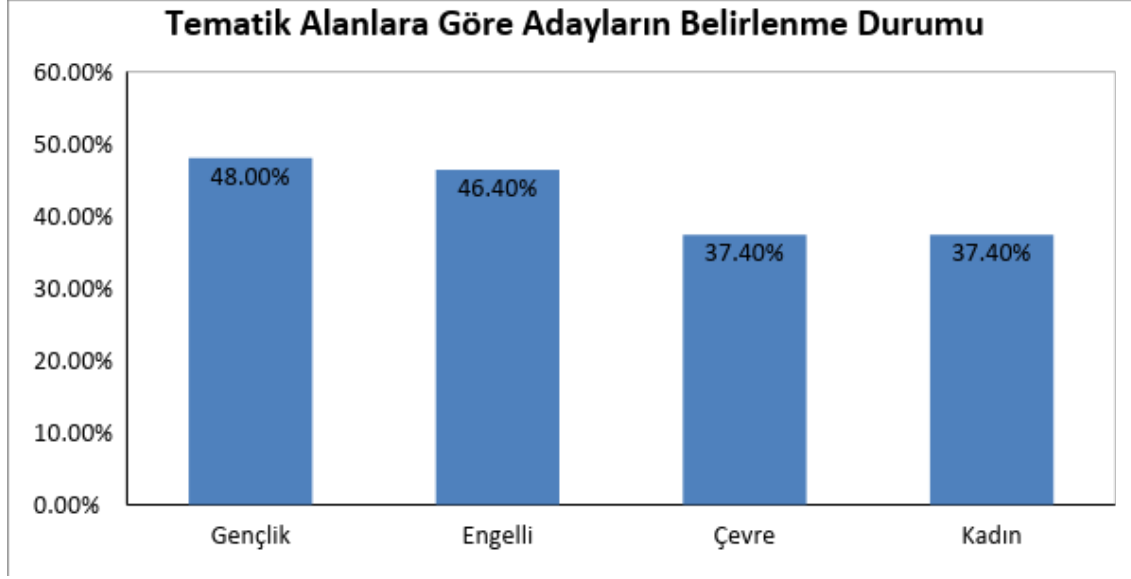

Şekil 28 YK Adaylarının Belirlenme Süreci

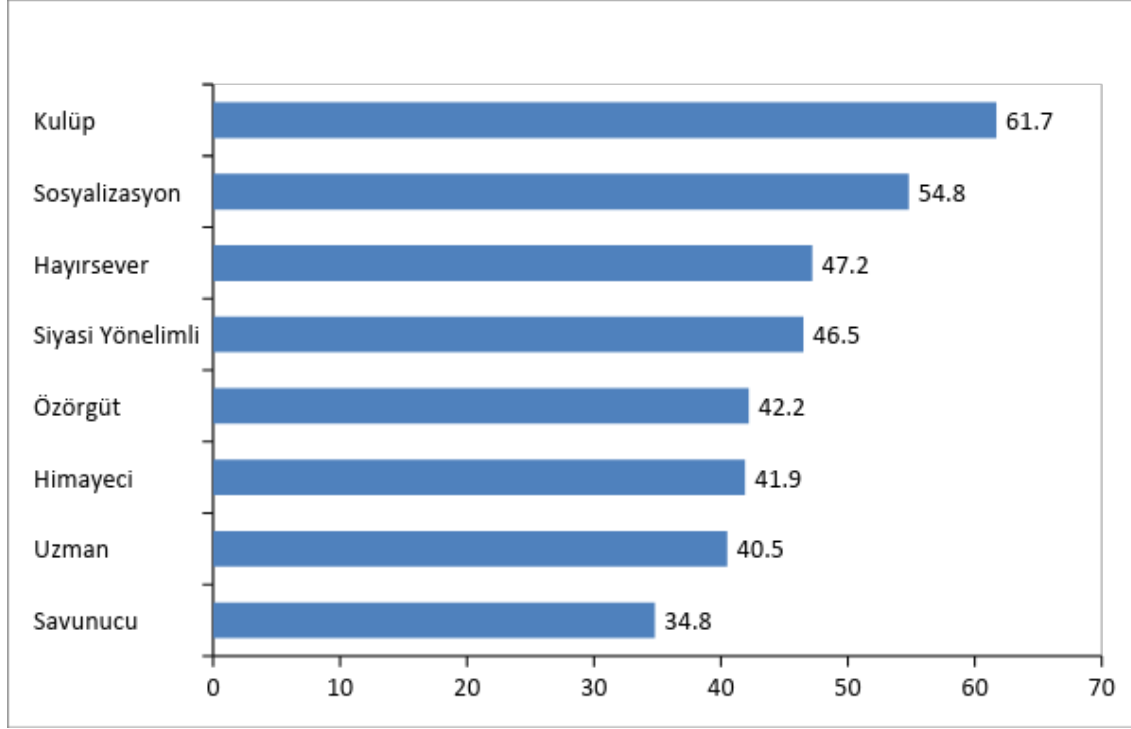
Adayların belirlenme sürecinin tematik kategorilere göre dağılımlarını incelediğimizdeyse adaylar kendiliğinden aday olmayanların oranlarının kadın ve çevre kuruluşlarında % 37,4'yle aynı oranlarda olduğu görülmektedir. Kadın ve çevre kuruluşlarının, engelli ve gençlik kuruluşlarına göre içi demokrasiye görece daha çok önem verdikleri söylenebilir.

Şekil 29 Tematik Alanlara Göre Adayların Belirlenme Durumu

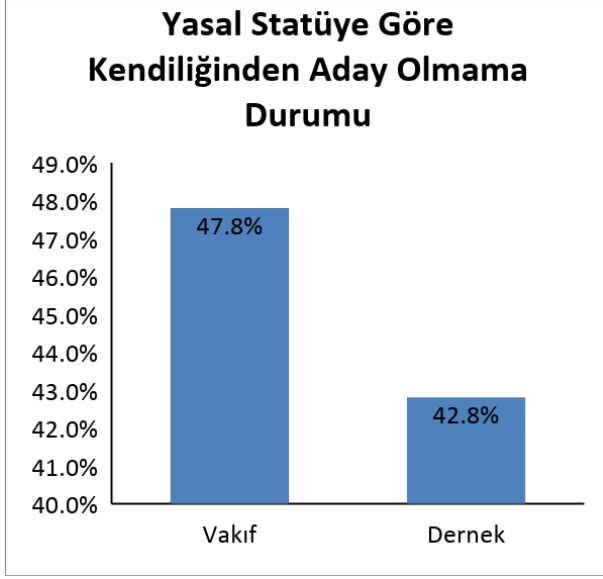
Yönetim kurullarının belirlenmesi sürecinde kendiliğinden aday çıkmadığını belirten kuruluşların sivil topografya tasnifine göre dağılımlarını incelediğimizde kulüplerde bu oranın en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Sosyalleşme kategorisindeki gönüllü kuruluşlarının yarısından fazlası kendiliğinden aday çıkmayan kuruluşlardan oluşmuştur. Burada dikkat çeken bulgu yönetim kurullarının belirlenmesinde siyasi yönelimli kuruluşlar arasında da yüksek bir oranda kendiliğinden aday çıkmaması durumuyla karşılaşılmasıdır.

Şekil 30 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Kendiliğinden Aday Olmama Durumu

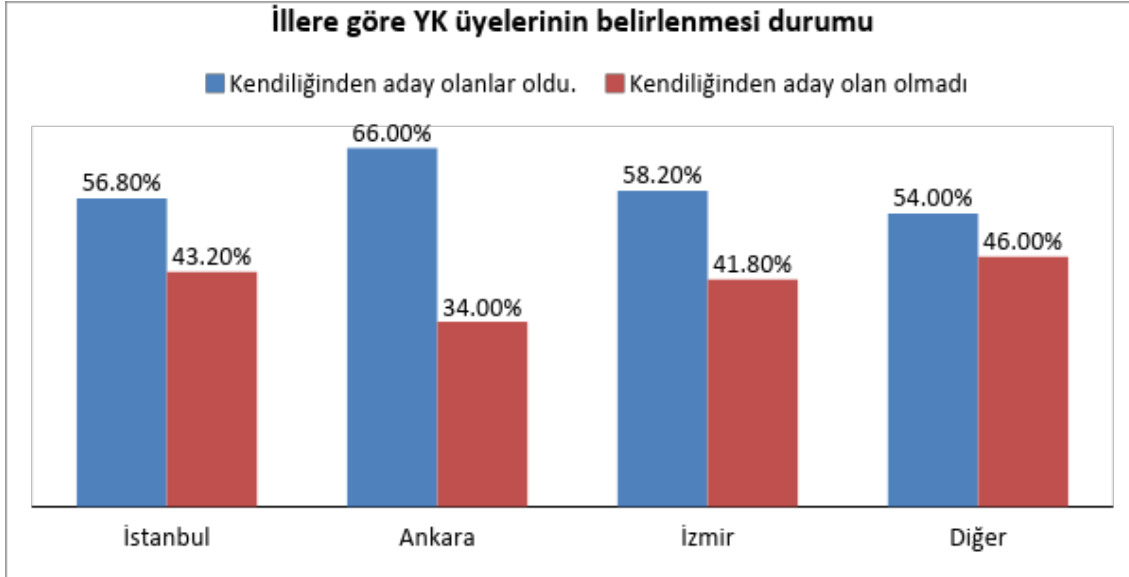

Kendiliğinden aday çıkmama durumunun yasal statüye göre dağılımlarına baktığımızda vakıfların derneklere göre az bir farklar bu konuda daha fazla sorun yaşadıkları görülmüştür. Araştırma kapsamındaki derneklerin % 42,8'i, vakıflarınsa % 47,8'i son genel kurul toplantısında yönetim kurulu için kendiliğinden aday olan olmamıştır.

Şekil 31 Yasal Statüye Göre Kendiliğinden Aday Olmama Durumu

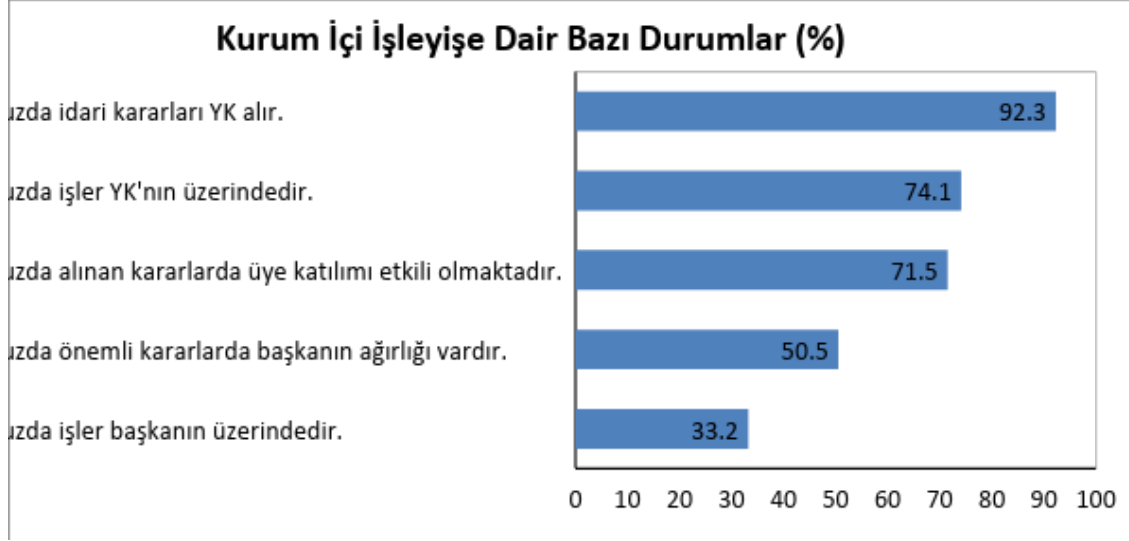

Şekil 32 İllere Göre YK Üyelerinin Belirlenmesi Durumu

Araştırma kapsamındaki kuruluşların yarısından fazlasında, önemli kararların alınmasında başkanın ağırlığı bulunmaktadır. Ayrıca yaklaşık her dört gönüllü kuruluştan üçünde işler YK'nın üzerindeyken yaklaşık üçte birinde işler başkanın da üzerindedir.

Şekil 33 Kurum İçi İşleyişe Dair Bazı Durumlar

Yukarıdaki tablonun tematik alanlara dağılımına baktığımız zaman, Tablo 34'ten de görüleceği gibi önemli kararlarda başkanın ağırlığının olması tüm tematik alanlarda yoğun olmakla beraber, % 54,4 oranıyla engelli kuruluşlarında daha sık görülmektedir. Engelli kuruluşlarında önemli kararlarda başkanın ağırlığı olmakla beraber işler daha çok YK üzerindedir. Bu tarz bir işleyiş hususunda, çevre kuruluşları engelli kuruluşlarına benzer durumdadır.

Alınan kararlara üye katılımının en yüksek olduğu kuruluşlar gençlik kuruluşlarıdır. Üye katılımının en düşük olduğu tematik alansa kadın kuruluşlarıdır. Kuruluşlarında işlerin YK üzerinde olduğunu belirten kuruluşlar daha çok engelli kuruluşlarken, işlerin başkanın üzerinde olduğunu daha fazla belirten kuruluşlar kadın kuruluşlardır. İşlerin başkanın üzerinde olduğu kuruluşlar çevre tematik alanında en düşük oranda görülmektedir.

Tablo 34. Tematik Alanlara Göre İç İşleyiş

İç İşleyiş	Tematik Kategoriler			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Kuruluşumuzda önemli kararlarda başkanın ağırlığı vardır.	46.9	54.4	51.5	49.4
Kuruluşumuzda idari kararları YK alır	94.3	95.2	93.1	87.3
Kuruluşumuzda alınan kararlarda üye katılımı etkili olmaktadır.	67.9	71.9	71.2	74.5

Kuruluşumuzda işler YK'nın üzerindedir.	73.4	79.6	74.0	69.7
Kuruluşumuzda işler başkanın üzerindedir.	37.7	35.1	27.5	32.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Yasal statüye göre bakıldığında, iç işleymde alınan kararlarda başkanın ağırlığı derneklerde vakıflara göre daha yüksektir. Kararların alınmasında üye katılımının etkili olması ise derneklere göre vakıflarda biraz daha yüksektir. Derneklerde başkan ve YK işleri yüklenmeleri bakımından vakıflara göre daha aktif oldukları da görülmektedir. Ankara kuruluşları, hem kararlarda başkanın ağırlığı olması, hem de işlerinin ağırlığının başkanların üzerinde olması özellikleri ile diğer illerdeki kuruluşlardan farklıdır.

Tablo 35. Yasal Statüye Göre İç İşleyiş

İç işleyiş	Yasal statü (Evet yüzdeleri)	
	Dernek	Vakıf
Kuruluşumuzda önemli kararlarda başkanın ağırlığı vardır.	52.0	44.4
Kuruluşumuzda idari kararları YK alır	92.9	88.7
Kuruluşumuzda alınan kararlarda üye katılımı etkili olmaktadır.	71.1	73.6
Kuruluşumuzda işler YK'nın üzerindedir.	74.7	71.7
Kuruluşumuzda işler başkanın üzerindedir.	34.8	24.5
Toplam	100.0	100.0

Tablo 36. İllere Göre İç İşleyiş

İç işleyiş	İller			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Kuruluşumuzda önemli kararlarda başkanın ağırlığı vardır.	47.6	57.4	47.8	50.2
Kuruluşumuzda idari kararları YK alır.	92.5	95.1	91	91.5
Kuruluşumuzda alınan kararlarda üye katılımı etkili olmaktadır.	74.8	66.0	66.2	73.1
Kuruluşumuzda işler YK'nın üzerindedir.	74.8	76.5	78.3	71.7
Kuruluşumuzda işler başkanın üzerindedir.	36.1	43.1	23.5	30.1

Sivil topoğrafya tasnifine göre karar alma süreçlerine bakıldığında hayırsever kuruluşların ve kulüplerin diğerlerinden oldukça farklı bir görüntü verdikleri görülmektedir. Bu kuruluşlarda sırasıyla % 62,6 ve % 57,4 oranlarında kuruluşlarda başkanın kararlarda ağırlığı sözkonusu iken, bu kuruluşlarda aynı zamanda işlerin başkan üzerinde olması oranları da oldukça yüksektir. Bu oranlar bu kuruluşlarda aktif bir YK olmadığına işaret etmektedir.

Tablo 37. Topoğrafya Kategorilerine Göre İç İşleyiş

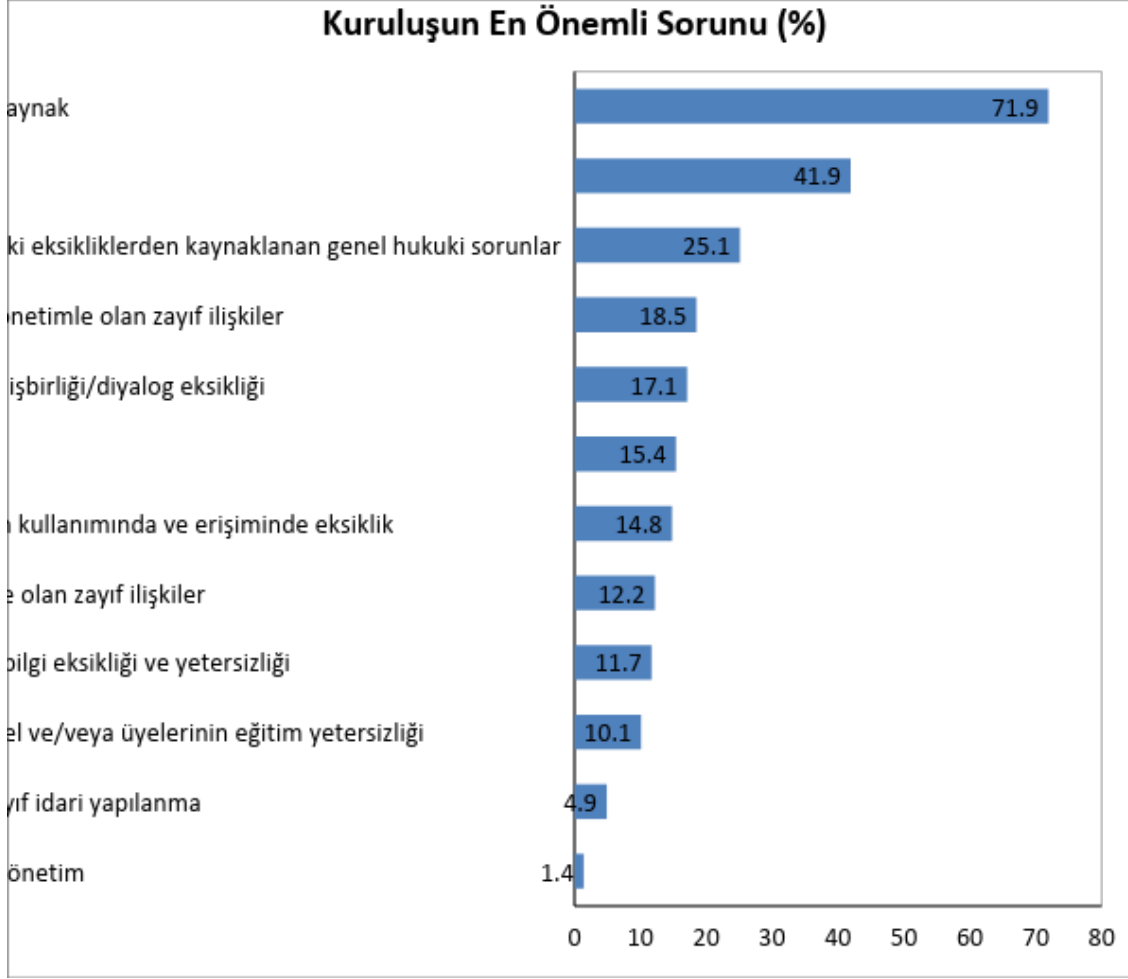
İç işleyiş	Sivil topoğrafya kategorileri			
	Özörgüt	Savunucu	Siyasi Yönelimli	Hairsever
Kuruluşumuzda önemli kararlarda başkanın ağırlığı vardır.	47.5	40.9	53.2	62.6
Kuruluşumuzda idari kararları YK alır.	93.5	89.6	91.3	96.7
Kuruluşumuzda alınan kararlarda üye katılımı etkili olmaktadır.	75.4	79.2	74.5	64.5
Kuruluşumuzda işler YK'nın üzerindedir.	74.2	69.3	74.5	79.1
Kuruluşumuzda işler başkanın üzerindedir.	40.30	25.00	15.20	46.70

Tablo 38. Topoğrafya Kategorilerine Göre İç İşleyiş (Tablo 37 devamı)

İç işleyiş	Sivil topoğrafya kategorileri			
	Uzman	Sosyalizasyon	Kulüp	Himayeci
Kuruluşumuzda önemli kararlarda başkanın ağırlığı vardır.	42.60	43.80	57.40	38.70
Kuruluşumuzda idari kararları YK alır.	93.50	87.50	93.80	93.30
Kuruluşumuzda alınan kararlarda üye katılımı etkili olmaktadır.	50.00	75.00	68.10	66.70
Kuruluşumuzda işler YK'nın üzerindedir.	72.30	71.90	78.70	65.50
Kuruluşumuzda işler başkanın üzerindedir.	23.90	25.00	42.60	29.00

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşlara kendi kuruluşlarının şu an için karşı karşıya oldukları en önemli 3 sorunun ne olduğu sorulmuştur. Gönüllü kuruluşların % 71,9 gibi büyük bir kısmı şu an karşı karşıya kaldıkları en önemli sorun olarak finansal yetersizlikleri belirtmişlerdir. İkinci yaygın bulunan en önemli sorun, % 41,9'la gönüllü azlığı olmuştur. Gönüllü azlığını ülke mevzuatındaki eksikliklerden kaynaklanan yasal sorunlar takip etmiştir. Kuruluştaki kötü yönetim, kuruluş içerisindeki zayıf idari yapılanma, kuruluş personel veya üyelerinin eğitim yetersizliği, güvenilir uzman bilgi eksikliği gibi kurumun iç işleyişiyle alakalı eksiklik ve sorunlar en düşük yüzdelerle ifade edilmiştir. Bu bulgu, araştırmanın bulanık bilişsel haritalama bölümünde ortaya çıkan, gönüllü kuruluşların kendileriyle ilgili sorunları daha çok dışsal ya da elde olmayan koşullardan kaynaklı görme durumunca da desteklenmiştir.

Şekil 34 Kuruluşun En Önemli Sorunu

Kuruluşların en önemli sorun tariflerinin, kuruluş yasal statüsüne göre dağılımlarına baktığımızda Tablo 39’da görünen üç önemli sorunun yasal statülere dağılımında da benzerlik gösterdiği görülmektedir. Yetersiz finansal kaynak sıkıntısı tüm kuruluşlarda % 70’in üzerindedir, yani genel ortalamada görünen oranın yasal statülere dağılımı birbirleriyle uyumlu olup büyük farklar görünmemektedir. Gönüllü azlığı sorununun ise, derneklerin daha çok ifade ettikleri bir sorun olduğu görülmektedir. Ülke mevzuatındaki eksikliklerden kaynaklanan genel hukuki sorunlar oranı dernek ve vakıf statülerinde birbirine çok yakındır. Diğer yandan vakıfların derneklere göre görece daha fazla sorun ettikleri konu zayıf idari yapılanmadır.

Tablo 39. Yasal Statüye Göre Kuruluşun En Önemli Sorunu

Kuruluşun en önemli sorunu	Yasal statü (Evet yüzdeleri)	
	Dernek	Vakıf
Yetersiz finansal kaynak	71.7	74.1
Gönüllü azlığı	43.2	37.0
Ülke mevzuatındaki eksikliklerden kaynaklanan genel hukuki sorunlar	24.8	27.8
Bölgedeki yerel yönetimle olan zayıf ilişkiler	19.4	11.1
Diğer kuruluşlarla işbirliği/diyalog eksikliği	17.4	18.5
İletişim araçlarının kullanımında ve erişiminde eksiklik	15.2	9.3
Yüksek vergiler	14.5	14.8
Merkezi yönetimle olan zayıf ilişkiler	12.5	7.4
Güvenilir/Uzman bilgi eksikliği ve yetersizliği	11.3	13.0
Kuruluşun personel ve/veya üyelerinin eğitim yetersizliği	10.7	3.7
Kuruluşunuzda zayıf idari yapılanma	4.2	11.1
Kuruluştaki kötü yönetim	1.4	1.9
Toplam	100.0	100.0

Kuruluşların karşı karşıya oldukları en önemli sorunların tematik alanlara göre dağılımına baktığımız zaman öncelikle genel bulgularda görülen en önemli üç sorunun 4 tematik alana dağılımında da benzerlik olduğunu, en azından dağılımda büyük farklılıkların görülmediği belirtilmelidir. Bununla beraber çarpıcı olan bazı bulgulara değinmekte fayda var. Örneğin, engelli ve çevre kuruluşlarının önemli bir kesimi buldukları bölgedeki yerel yönetimlerle olan zayıf ilişkilerini en önemli 3 neden arasında belirtmiştir. Personel ve/veya üyelerin eğitim yetersizliği engelli kuruluşlarında daha fazla konu edilen bir mesele iken, bu oranın gençlik kuruluşlarındaki düşüklüğü dikkat çekicidir. Çevre kuruluşlarında diğer kuruluşlara göre daha fazla görülen zayıf idari yapılanma sorunu oranı Tablo 40'da göze çarpan bir diğer orandır.

İletişim araçlarının kullanımında ve bu araçlara erişimde yaşanan sıkıntılar kadın kuruluşlarında diğer tematik alanlara göre oldukça fazladır. Bu konuda engelli ve çevre kuruluşları en az sorun yaşayan kategorilerdir. Ülke mevzuatındaki eksikliklerden kaynaklı genel hukuki sorunlar kadın kuruluşlarında diğer alanlara göre daha az şikâyet konusu olmuştur. Engelli kuruluşları kadın kuruluşların aksine mevzuattan kaynaklı sorun yaşayan kuruluşları daha çok barındırmaktadır.

Tablo 40. Tematik Alanlara Göre Kuruluşun En Önemli Sorunu

Kuruluşun en önemli sorunu	Tematik Kategoriler			
	Sorunlar	Kadın	Engelli	Çevre
Yetersiz finansal kaynak	70.7	71.9	70.2	74.4
Gönüllü azlığı	48.6	41.1	44.3	34.6
Ülke mevzuatındaki eksikliklerden kaynaklanan genel hukuki sorunlar	18.6	28.8	26.7	26.3
Bölgedeki yerel yönetimle olan zayıf ilişkiler	15.0	20.5	20.6	17.9
Diğer kuruluşlarla işbirliği/diyalog eksikliği	17.1	14.4	18.3	18.6
Yüksek vergiler	17.9	13.0	14.5	16.0
İletişim araçlarının kullanımında ve erişiminde eksiklik	22.1	11.0	11.5	14.7
Merkezi yönetimle olan zayıf ilişkiler	12.1	15.8	6.9	13.5
Güvenilir/Uzman bilgi eksikliği ve yetersizliği	11.4	13.7	9.2	12.2
Kuruluşun personel ve/veya üyelerinin eğitim yetersizliği	7.9	17.8	9.9	5.1
Kuruluşunuzda zayıf idari yapılanma	4.3	2.7	8.4	4.5
Kuruluştaki kötü yönetim	0.7	0.7	2.3	1.9
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Kuruluşların en önemli sorunları il bazında değerlendirildiğinde ortaya çıkan tabloda (Tablo 41) en dikkat çekici bulgu genel tabloda en yüksek düzeyde ortaya çıkan üç sorunun Ankara ilinde dağılımıdır. Ankara, finansal kaynak sıkıntısını, gönüllü azlığını ve ülke mevzuatından kaynaklı hukuksal sorunları en çok konu eden ildir.

İzmir'deki kuruluşların en önemli sorunlar arasında yetersiz finansal kaynakları diğerlerine göre daha az sorun etmektedir. Merkezi yönetimle ilişkilerinin zayıf olduğunu belirten kuruluşlar daha çok diğer iller kategorisindedir. Üç büyük şehir dışındaki illerde merkezi ve yerel yönetimlerle ilişkilerin istenen düzeylerde olmadığını, sözkonusu illerde bu durumun ciddi bir sorun olduğunu söyleyebiliriz. Yerel yönetimlerle olan zayıf ilişkiler konusunda İstanbul ve Ankara bir grup, İzmir ve diğer iller başka bir grup olarak görülebilir. İzmir ve diğer iller, Ankara ve İstanbul'a göre yerel yönetimlerle daha zayıf ilişkilere sahip olduklarını daha fazla dile getirmişlerdir. Ankara'daki

kuruluşların eğitimli personel ve üye sahipliği bakımından en az sıkıntı yaşayan il olması da dikkate değer bir sonuçtur.

İstanbul için değinilmesi gereken önemli bulgulardan biri İstanbul'daki gönüllü kuruluşların % 22,2'sinin yüksek vergi oranlarını karşılaştıkları önemli sorunlar arasında belirtmesidir. Bu bulguya istinaden İstanbul kuruluşlarının iktisadi faaliyetlerde daha sık buldukları düşünülebilir.

Diğer kurumlara yaşanan işbirliği ve diyalog eksikliği İstanbul dışındaki illerde yüksek seviyelerdeyken İstanbul'da daha az sorun edilen bir konudur.

Tablo 41. İllere Göre Kuruluşun En Önemli Sorunu

Kuruluşun en önemli sorunu	İller (%)			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Sorunlar				
Yetersiz finansal kaynak	70.8	78.4	61.2	72.7
Gönüllü azlığı	37.5	45.1	44.8	42.3
Ülke mevzuatındaki eksikliklerden kaynaklanan genel hukuki sorunlar	25.7	34.3	23.9	21.5
Bölgedeki yerel yönetimle olan zayıf ilişkiler	12.5	14.7	23.9	21.9
Diğer kuruluşlarla işbirliği/diyalog eksikliği	10.4	18.6	17.9	20.0
Yüksek vergiler	22.2	18.6	13.4	10.8
İletişim araçlarının kullanımında ve erişiminde eksiklik	13.2	7.8	19.4	13.7
Merkezi yönetimle olan zayıf ilişkiler	10.4	11.8	9.0	14.2
Güvenilir/Uzman bilgi eksikliği ve yetersizliği	10.4	13.7	7.5	12.7
Kuruluşun personel ve/veya üyelerinin eğitim yetersizliği	10.4	3.9	9.0	12.7
Kuruluşunuzda zayıf idari yapılanma	5.6	4.9	4.5	4.6
Kuruluştaki kötü yönetim	0.0	2.9	1.9	0.0
Toplam	100.0	100	100	100.0

Ortak Etkinlik Yapılan Kurum Sayısı

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların işleyiş bakımından içe kapalı olduğu söylenebilir, zira gönüllü kuruluşlar arasında 2’den fazla kurumla ortaklık yapmış olan kurum sayısı üçte bir bile değildir (% 28,2). Günümüzde temassızlığın neredeyse daha zor olduğu bir ortamda, halen % 36,5 gibi oranda kuruluş herhangi bir ortaklık geliştirmemektedir.

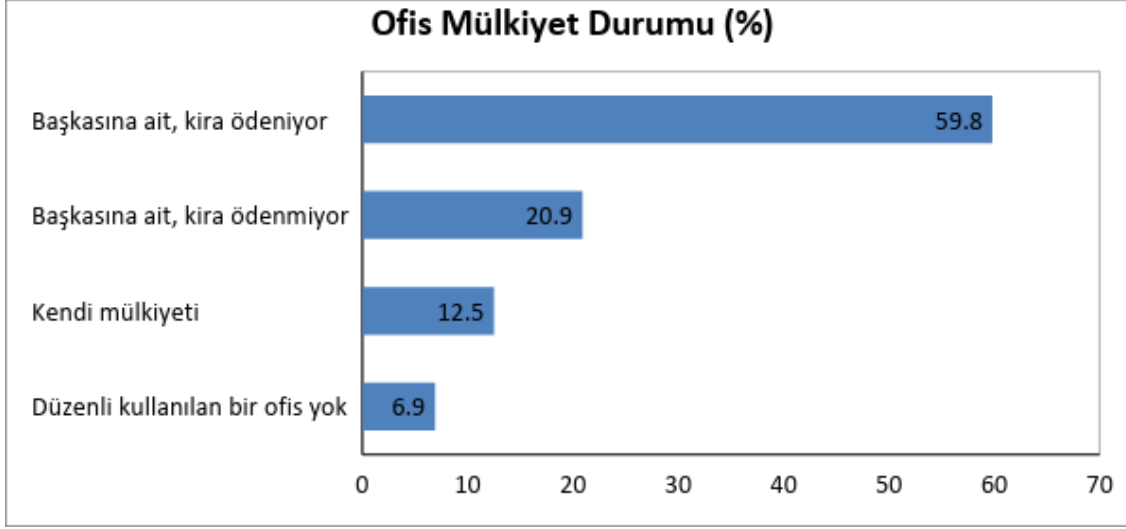
Şekil 35 Ortak Etkinlik Yapılan Kurum Sayıları

d. Kurumsal olanaklar

Araştırma kapsamındaki kuruluş yöneticilerine, kullandıkları ofisin mülkiyetinin kime ait olduğu sorusu sorulmuştur. Elde edilen bulgulardan yalnızca % 12,5’inin kullandığı ofis kendisine ait olduğunu, % 6,9’ununsa düzenli kullandığı bir ofislerinin bulunmadığı sonucu elde edilmiştir. Kuruluşların yaklaşık % 60’ı ofisleri için kira bedeli ödemektedir. Buna dayanarak Türkiye’deki gönüllü kuruluşların çok büyük kısmının kiracı olduğunu söyleyebiliriz. Gönüllü kuruluşların kullandıkları ofislerin kendilerine ait olmaması en basitinden bir kurumsallaşma eksikliğini gösteren STK ekonomisinin önemli ayrıntılarından biridir.

Şekil 36 Ofis Mülkiyet Durumu

Kullanılan ofisin mülkiyeti vakıflarda derneklere göre daha çok kendilerine aittir. Vakıfların yaklaşık dörtte birinde ofis kendi mülkleridir. Benzer şekilde ofisleri başkasına ait olan ve kira ödeyen kuruluşların sayısı derneklere (% 60,2) daha yüksek bir orandadır. Düzenli kullanılan ofisleri olmama durumu yasal statüye göre bir birine yakın oranlardadır.

Tablo 42. Yasal Statüye Göre Ofisin Mülkiyet Durumu

Ofisin mülkiyet durumu	yasal statü (%)	
	Dernek	Vakıf
Düzenli kullanılan bir ofis yok	7.0	5.5
Başkasına ait, kira ödeniyor	60,2	49,1
Başkasına ait, kira ödenmiyor	21.5	20.0
Kendi mülkiyeti	11.2	25.5
Toplam	100.0	100.0

Kuruluşların kullandıkları ofislerin mülkiyet durumlarının tematik kategorilere dağılımlarına baktığımızdaysa ilk göze çarpan bulgu düzenli kullanılan bir ofisin olmaması durumunun engelli kuruluşlarda çok az rastlanmasıdır. Bu durum, engellilerin düzenli kullanılan bir ofise olan ihtiyaçlarından ötürüdür. Kirada olma oranının en yüksek gençlik kuruluşlarındadır (% 65,4). Diğer önemli bulgu, ofis mülkiyet sahipliğinin çevre kuruluşlarda en çok (% 16,2), gençlik kuruluşlarındaysa en az olmasıdır (% 5,7).

Tablo 43. Tematik Alana Göre Ofisin Mülkiyet Durumu

Ofisin mülkiyet durumu	Tematik Kategoriler (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Düzenli kullanılan bir ofis yok	8.8	2.6	8.1	8.2
Başkasına ait, kira ödeniyor	59.9	62.5	50.0	65.4
Başkasına ait, kira ödenmiyor	17.7	19.7	25.7	20.8
Kendi mülkiyeti	13.6	15.1	16.2	5.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

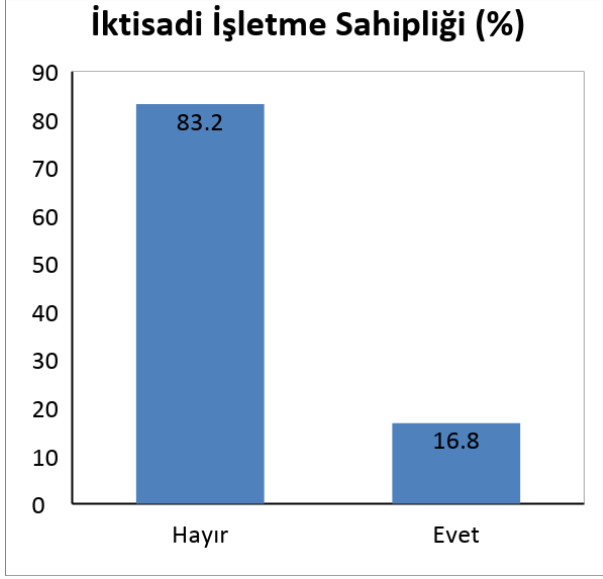
Gönüllü kuruluşların düzenli kullanılan bir ofislerinin olmaması durumu İstanbul ve Ankara'da çok düşük seviyelerdeyken, İzmir ve diğer illerde % 10'lara yakındır. Dikkat çekici diğer bulgu, kullanılan ofisin kendi mülkiyeti olması durumu üç büyük ile göre diğer illerde daha az rastlanan bir durumdur.

Tablo 44. İllere Göre Ofisin Mülkiyet Durumu

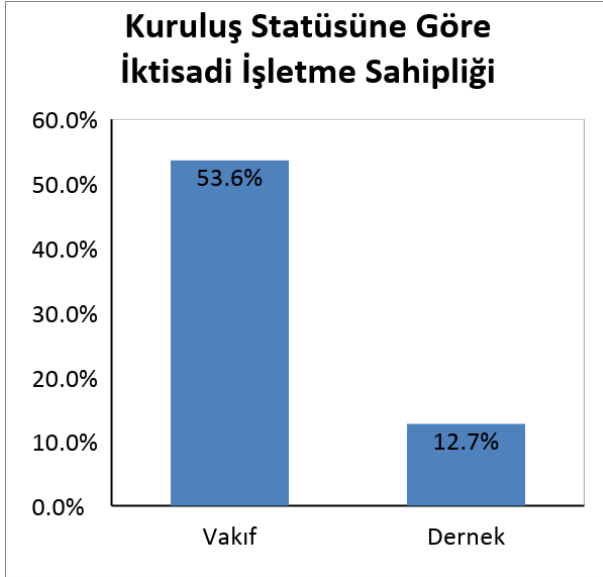
Ofisin mülkiyet durumu	İller (%)			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Düzenli kullanılan bir ofis yok	4.5	2.9	8.6	9.4
Başkasına ait, kira ödeniyor	61.7	58.3	58.6	59.6
Başkasına ait, kira ödenmiyor	19.5	21.4	17.1	22.5
Kendi mülkiyeti	14.3	17.5	15.7	8.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Gönüllü kuruluşların % 83,2 gibi çok büyük kesiminin iktisadi işletmesi bulunmamaktadır. İktisadi işletmesi olan kuruluşlar içerisindeyse vakıfların derneklere göre büyük farkla iktisadi işletme sahibi olduklarını görüyoruz. Vakıfların % 53,6'sı iktisadi işletme sahibiyken bu oran dernekler için % 12,7'dir.

Şekil 37 İktisadi İşletme Sahipliği

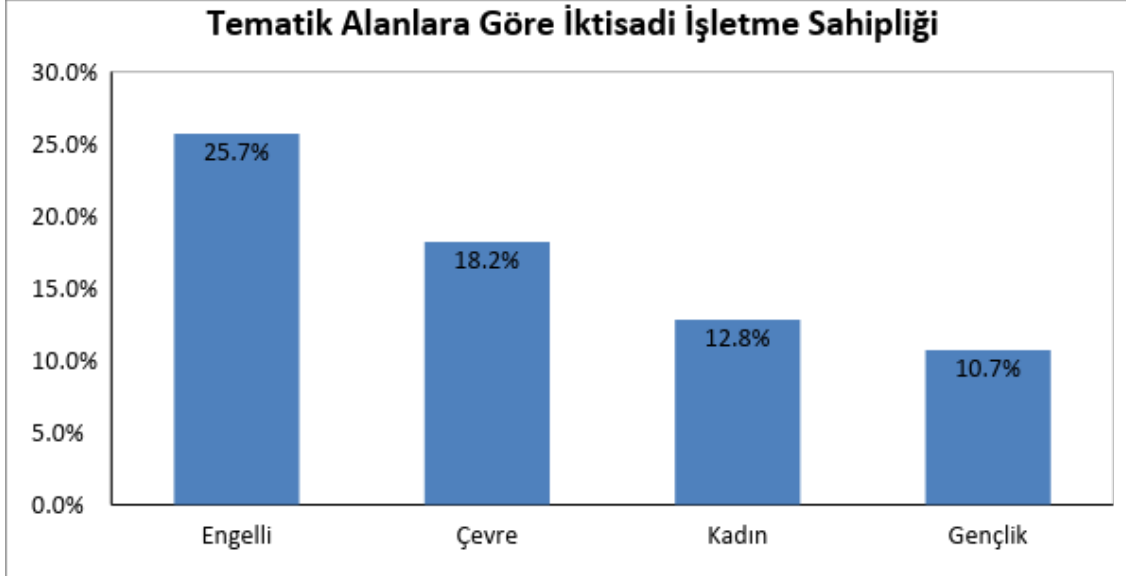

Şekil 38 Kuruluş Statüsüne Göre İktisadi İşletme Sahipliği

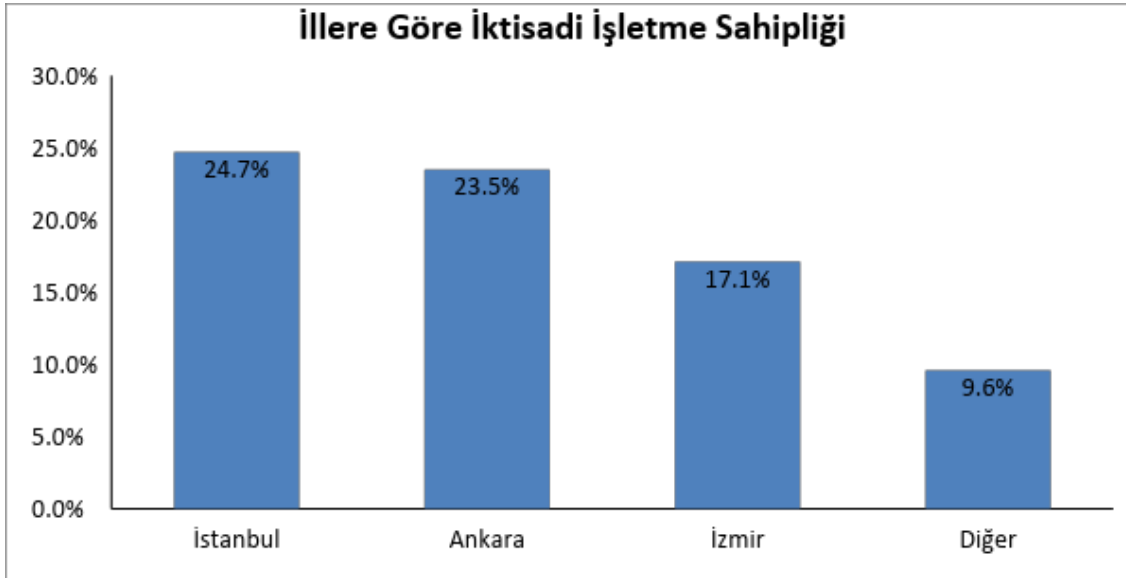
İktisadi işletme sahipliğine tematik kategoriler üzerinden baktığımızdaysa her dört engelli kuruluşundan birinin iktisadi işletme sahibi olduğunu görmekteyiz. Engelli kuruluşları bu oranla tematik kategoriler içerisinde en çok iktisadi işletme sahibi kuruluşlardır. İktisadi işletme sahipliği bakımından gençlik ve kadın kuruluşları en düşük oranlara sahiptir. Her 10 gençlik kuruluşundan yalnızca biri iktisadi işletme sahibidir.

Şekil 39 Tematik Alanlara Göre İktisadi İşletme Sahipliği

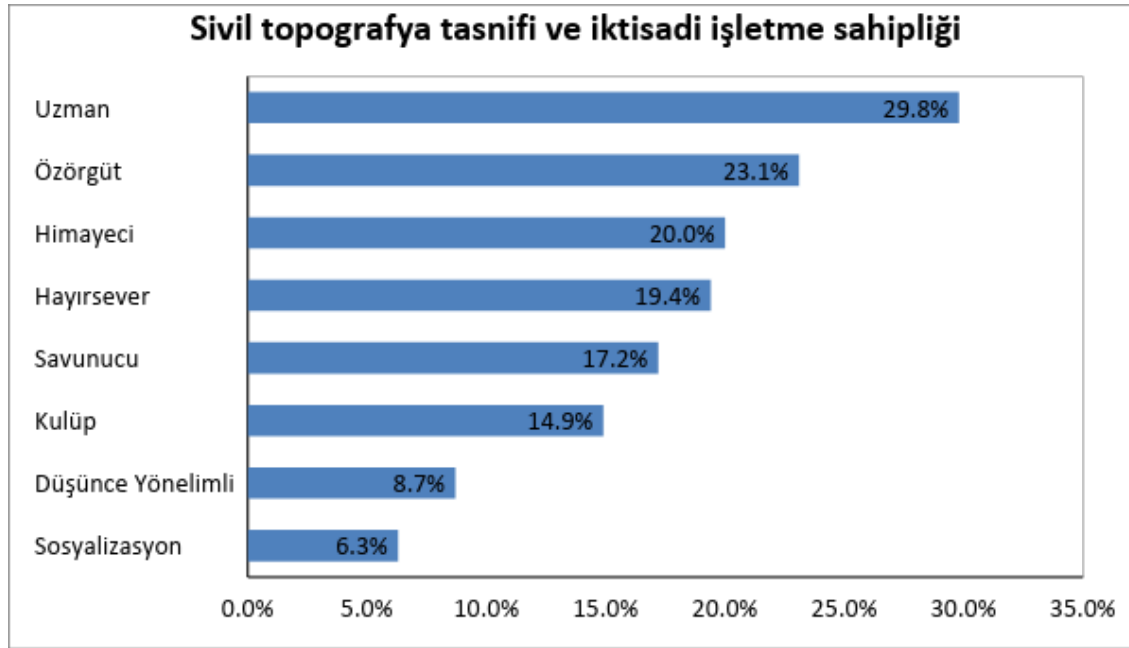
Diğer yandan iktisadi işletme sahipliğine il bazında baktığımızda İstanbul ve Ankara illerinin diğer birçok alanda olduğu gibi iktisadi işletme sahipliği bakımından da birbirlerine yakın ve en yüksek yüzdeye sahip olduklarını görüyoruz. İl bazında değerlendirmede belki de en önemli sonuç, diğer iller kategorisinde iktisadi işletme sahipliğinin % 9,6 gibi bir oranla çok düşük çıkmış olmasıdır.

Şekil 40 İllere Göre İktisadi İşletme Sahipliği

İktisadi işletme sahipliğinin sivil topografya tasnifine göre dağılımlarına baktığımızda, araştırma kapsamında en sık rastlanan kategori olan savunucu kuruluşların iktisadi işletme sahipliği bakımından görece daha düşük bir orana sahip olduğu görülmektedir. Bununla beraber, uzman kuruluşların iktisadi işletmeye diğer kategorilere göre daha fazla sahip olması, araştırmanın diğer önemli bulgularından biridir. Özörgüt, Himayeci kuruluşlar ve Hayırsever kuruluşlar iktisadi işletme sahipliği bakımından bir birlerine yakın yüzdelerle sahiptirler. Diğer yandan, sosyalizasyon kuruluşları ve siyasi yönelimli kuruluşlar iktisadi işletme sahipliği bakımından en düşük yüzdelerle sahiptirler.

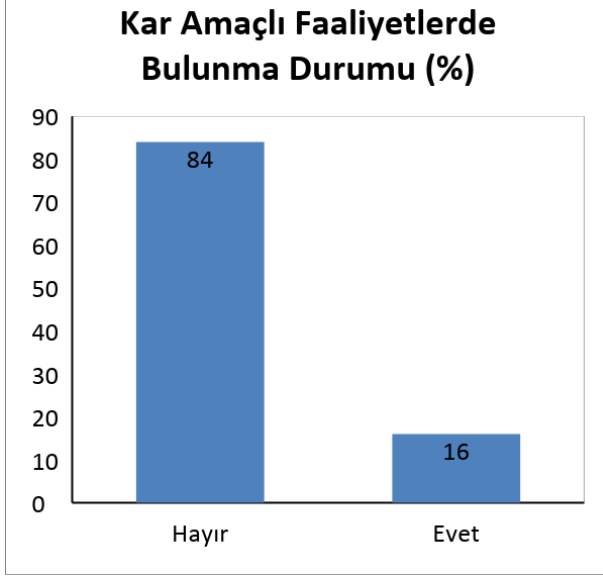
Şekil 41 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre İktisadi İşletme Sahipliği

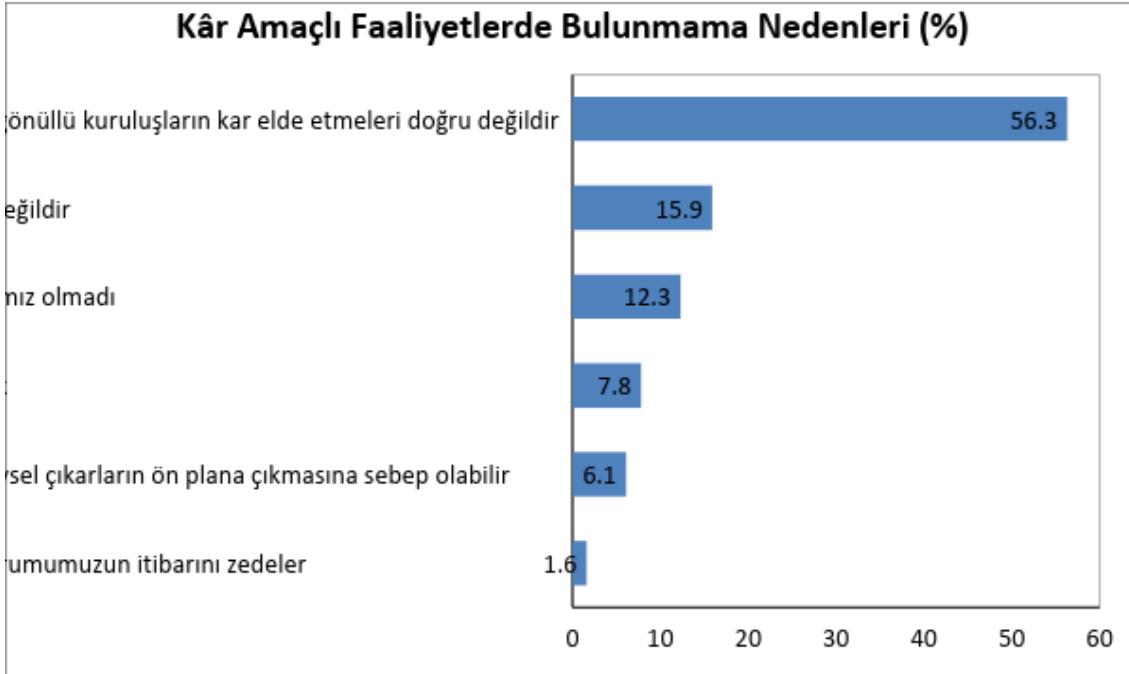
Araştırma kapsamında kâr amaçlı faaliyetlerde bulunduğunu belirten gönüllü kuruluş oranı oldukça düşük çıkmıştır. Kâr amaçlı faaliyetlerde bulunan gönüllü kuruluş oranı tüm kuruluşların yalnızca % 16'sıdır. Kurumsal olanakların sahipliği konusundaki zayıflık, ekonomik sıkıntılarının en çok karşı karşıya kalınan sorunların başında gelmesi, kâr amaçlı faaliyetlere bakış ile de karşılıklı ilişkilidir. Kurumlara neden kâr amaçlı bir faaliyette bulunmadıkları sorusu yöneltildiğinde, birçok kuruluşun “kendilerinin bir gönüllü kuruluş olduklarını ve gönüllü kuruluşların kâr elde etmelerinin doğru olmadığını” belirtmesi, diğer önemli bir kesimininse “kâr elde etmenin kurumsal ilkelerine

aykırı olduğunu” belirtmesi dikkat çekici bulgulardır. Kuruluşlar çoğunlukla kâr elde etmeyi negatif bir durum olarak görmekte, kurumsal olarak bu tür faaliyetlere direnç göstermektedirler.

Şekil 42 Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunma Durumu

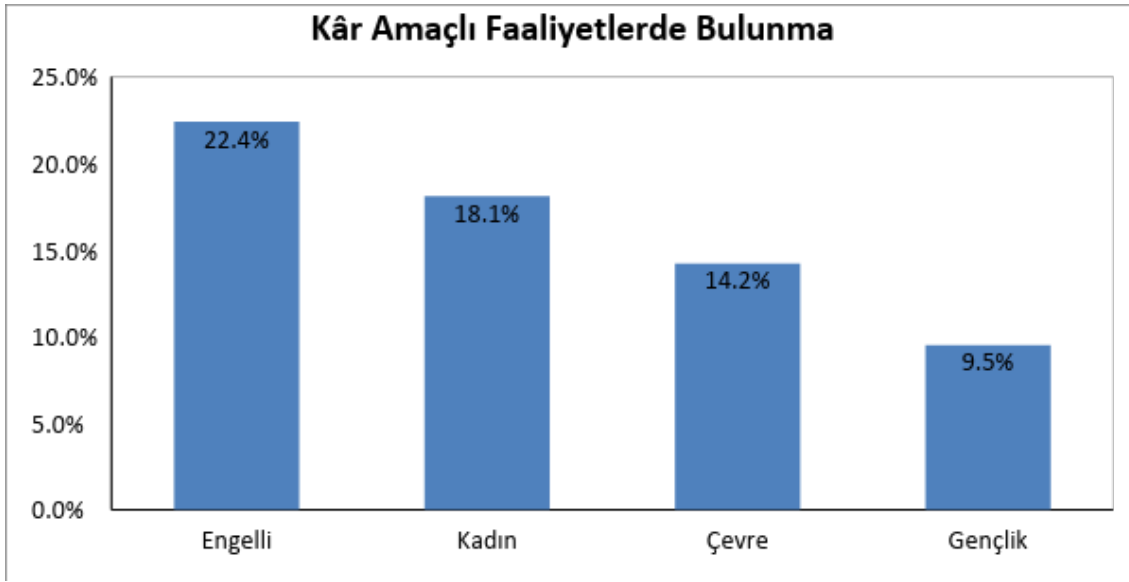

Şekil 43 Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunmama Nedenleri

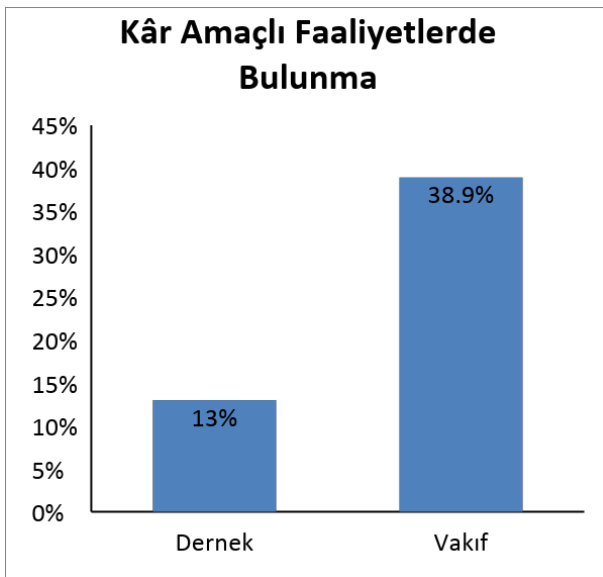

Kâr amaçlı faaliyetlerde bulunma durumuna en çok engelli kuruluşlarda rastlanırken gençlik kuruluşları kâr amaçlı faaliyetlerde en az bulunan tematik alandır. Engelli kuruluşlarının beşte birinden fazlası kâr amaçlı faaliyetlerde bulunurken gençlik kuruluşlarında bu oran % 10'un altındadır. Kâr amaçlı faaliyetlerde bulunma durumunun tematik alanlara dağılımına baktığımızdaysa vakıflarda kâr amaçlı faaliyetlerde bulunma oranının derneklere göre oldukça yüksek olduğunu görüyoruz. Vakıfların % 40'a yakını kâr amaçlı faaliyetlerde bulunurken bu oran derneklere % 13'e düşmüştür.

Şekil 44 Tematik Alanlara Göre Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunma Durumu

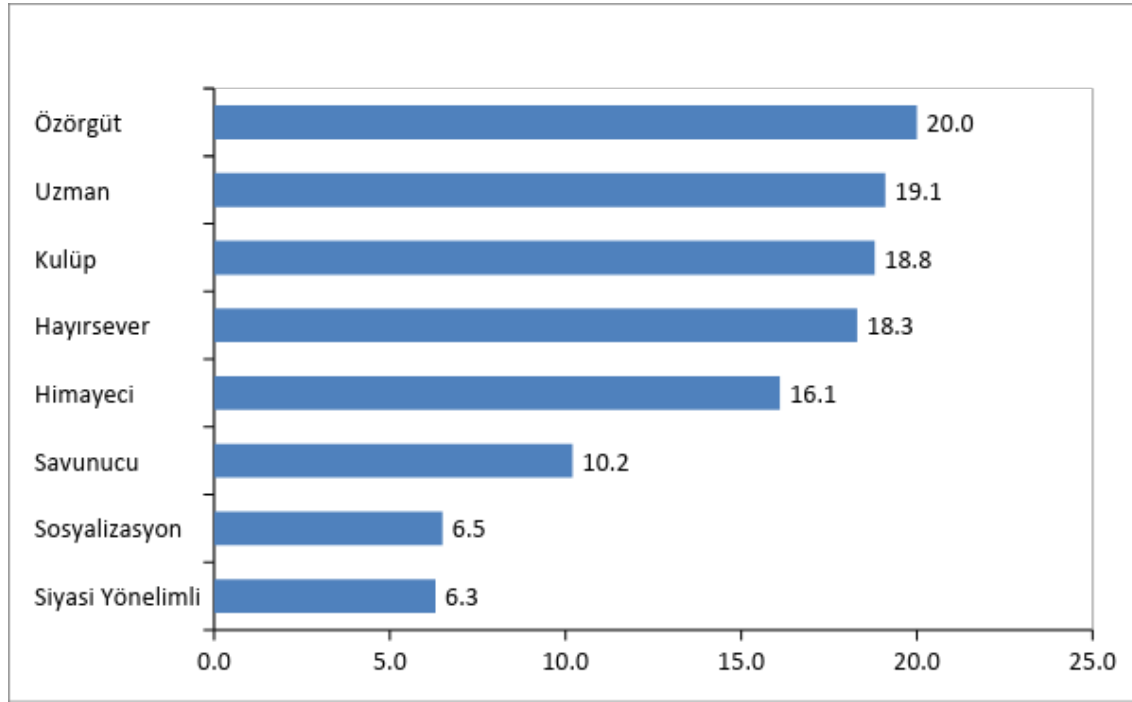

Şekil 45 Yasal Statüye Göre Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunma Durumu

Sivil topoğrafya tasnif kategorilerine ait kâr amaçlı faaliyetlerde bulunma durumu incelendiğinde her beş özörgütten birinin kâr amaçlı bir faaliyette bulunduğu görülmektedir. Bu oran tasnif kategorileri içerisinde en yüksek kâr amaçlı faaliyetlerde bulunma oranıdır. Özörgütler, uzman kuruluşlar, kulüpler ve hayırsever kuruluşlar bu konuda bir birine yakın yüzdelerle sahiptirler. Kâr amaçlı faaliyetlerde en az bulunduğu görülen sosyalizasyon, siyasi yönelimli ve savunucu kuruluş kategorileri ise ayrı bir küme olarak değerlendirilebilir.

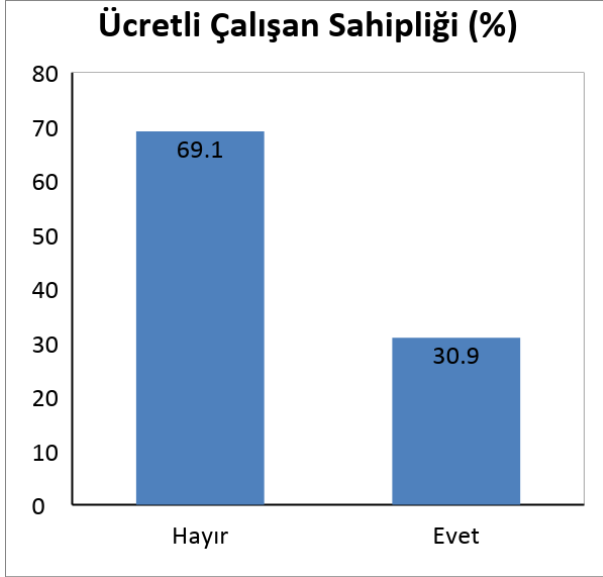
Şekil 46 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Kar Amaçlı Faaliyetlerde Bulunma Durumu

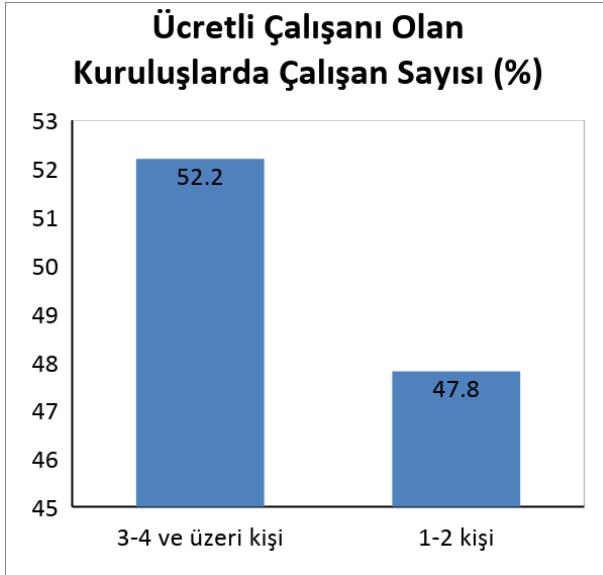
Araştırmaya katılan gönüllü kuruluşlar hakkında vurgulanması gereken önemli bir sonuç, Türkiye’de dört tematik alandaki gönüllü kuruluşların az sayıda ücretli çalışana sahip olduğudur. Ücretli çalışan sahipliği kuruluşların bir yandan kurumsallaşma düzeyleri hakkında bilgi verirken diğer yandan kuruluşların hizmet ve fayda üretimi hakkında da göstergeler olarak görülebilir. Araştırma dâhilindeki gönüllü kuruluşların yalnızca % 30,9’u en az bir ücretli çalışana sahip olduğunu belirtmiştir. Yaklaşık her 3 kuruluştan ikisinin ücretli çalışanı yoktur. Ücretli çalışana

sahip olduğunu belirten bu % 30,9'luk kesimin de yarısına yakını (% 47,8) 1 veya 2 ücretli çalışana sahiptir.

Şekil 47 Ücretli Çalışan Sahipliği

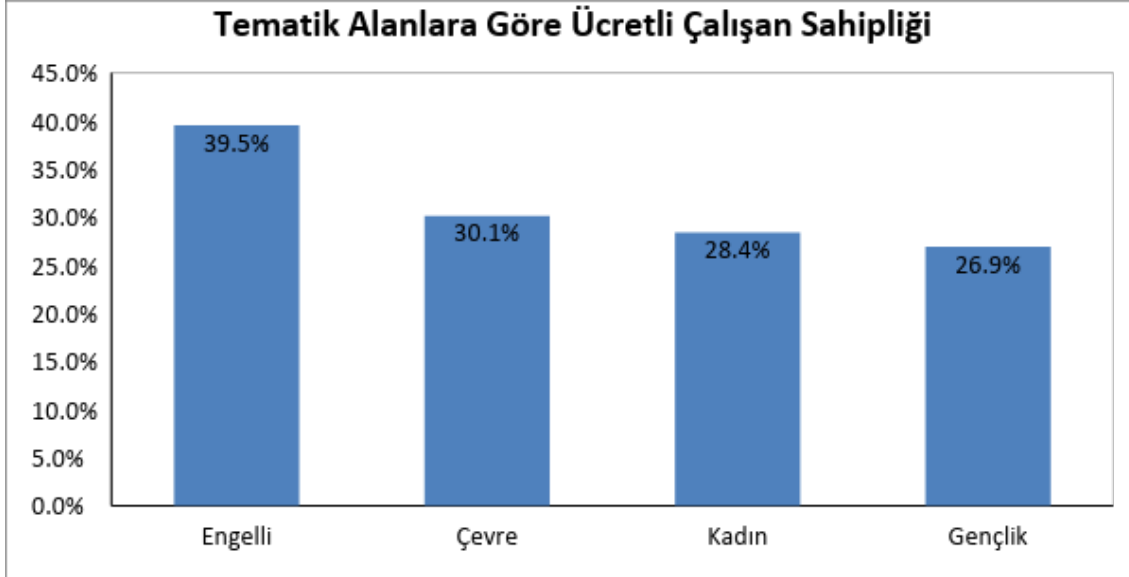
Şekil 48 Ücretli Çalışanı Olan Kuruluşlarda Çalışan Sayısı

Ücretli çalışan sahipliğini tematik alanlara dağılımlarına göre karşılaştırmak gerekirse ücretli çalışana sahip olduğunu belirten gönüllü kuruluşların başında engelli kuruluşlarını görürüz. Engelli

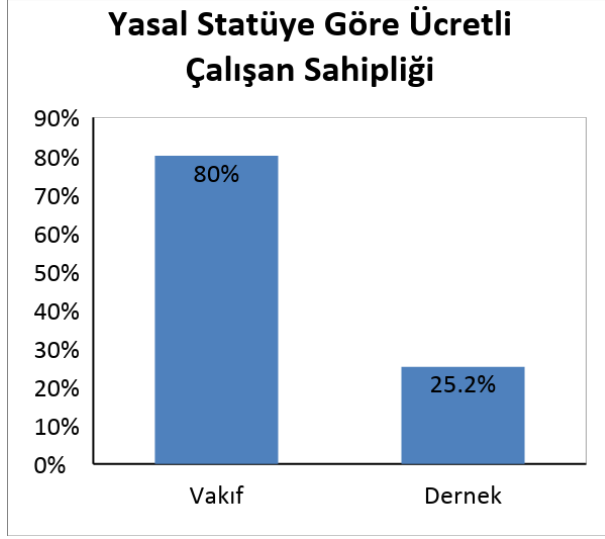
kuruluşlarının % 39,5'i ücretli çalışan sahibiyken gençlik kuruluşlarında bu oran en düşüktür (% 26,9). Engelli kuruluşlarında görece daha fazla karşılaşılan ücretli çalışan varlığı bu alandaki kuruluşlarda hizmet gereksiniminin fazlalığına yorulabilir.

Şekil 49 Tematik Alanlara Göre Ücretli Çalışan Sahipliği

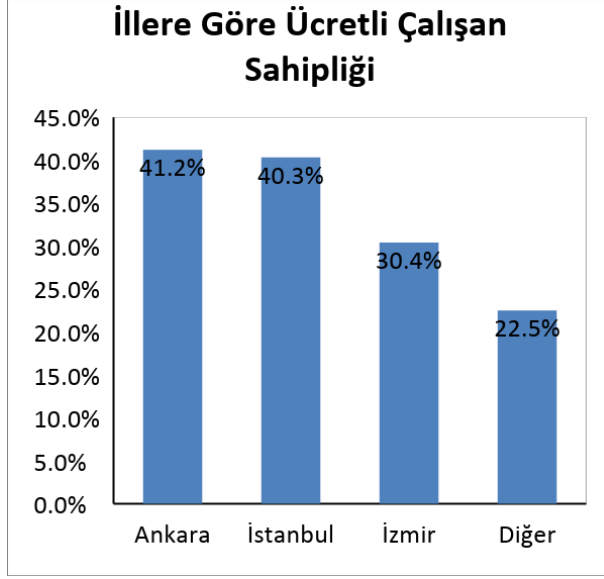
Ücretli çalışanların kuruluşların yasal statülerine göre dağılımlarına bakıldığında dernekler ve vakıflar arasında çok büyük fark görünmektedir. Vakıflarda ücretli çalışan bulundurma oranı % 80 iken, her dört dernekten ancak bir tanesi ücretli bir çalışana sahiptir. Bu bulgu, derneklerde iktisadi faaliyetlerin vakıflara göre çok düşük düzeylerde gerçekleştirildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Şekil 50 Yasal Statüye Göre Ücretli Çalışan Sahipliği

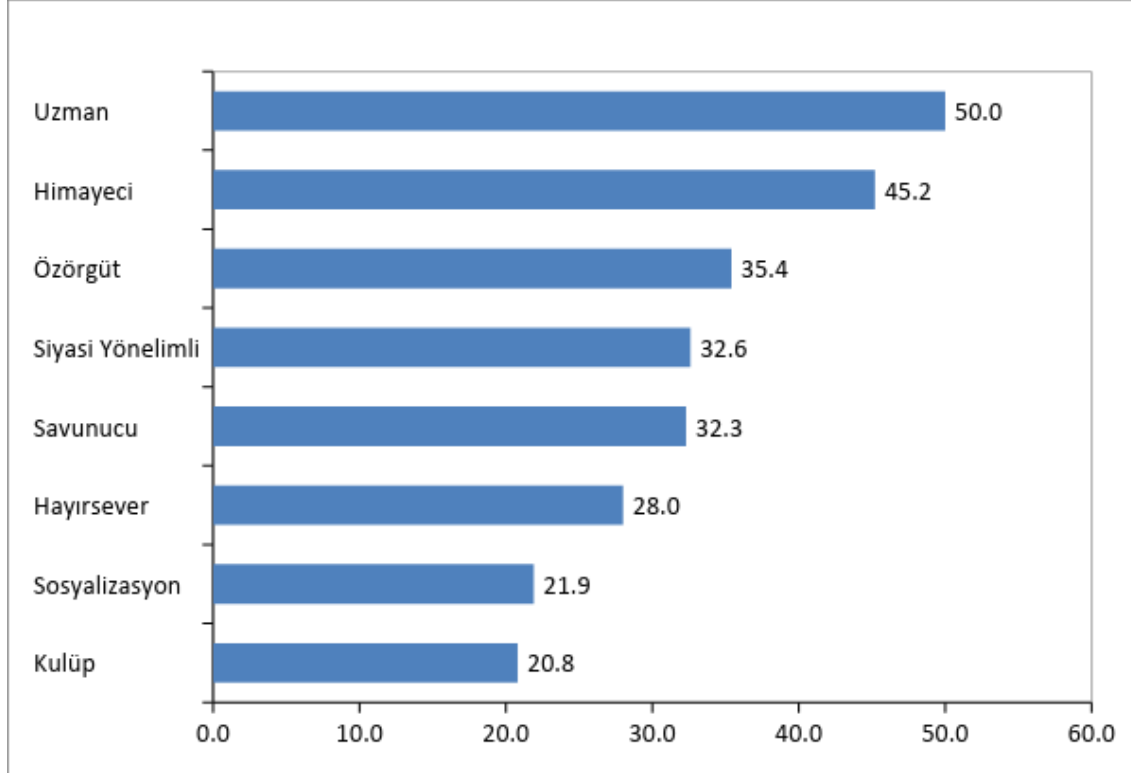
Ücretli çalışan varlığının illere dağılımına baktığımızda, özellikle 4 kategori arasında 3'lü bir sınıflandırma yapılabileceği görülmüştür. İstanbul ve Ankara illeri yüksek oranda ücretli çalışan sahibi kuruluşlara sahip iller olarak öne çıkmaktadır. İzmir'de, Ankara ve İstanbul kadar yüksek olmasa da diğer iller kategorisinden daha yüksek bir orana rastlamaktayız. Diğer iller kategorisinde ücretli çalışana sahip kuruluşların oranı, Ankara ve İstanbul'dakilerin neredeyse yarısı kadardır. Bu durum diğer kategorisindeki illerde iktisadi faaliyetlerinin azlığına, kurumsallaşma eksikliğine önemli bir göstergedir.

Şekil 51 İllere Göre Ücretli Çalışan Sahipliği

Sivil topografya kategorileri ücretli çalışan sahipliği bakımından incelendiğinde her iki uzman kuruluştan birinin ücretli çalışan sahibi olduğunu görmekteyiz. Uzman kuruluşların daha kurumsallaşmış bir yapıya sahip oldukları ve buna istinaden daha çok iktisadi faaliyetlerde buldukları çıkarılabilir. Bu bakımdan uzman kuruluşları himayeci kuruluşlar takip etmektedir (% 45,2). Özörgüt, Siyasi yönelimli ve Savunucu kuruluşlara sahip oldukları ücretli çalışan oranları bakımından benzer oranlar (%30 civarı) ile ehveni-şer bir görüntü vermektedir. Kulüp ve sosyalizasyon kategorilerindeki gönüllü kuruluşlara ücretli çalışana sahip kuruluşların en az olduğu sivil topografya tasnif kategorileridir. Bu kuruluşların ancak beşte birinde ücretli çalışana rastlamaktayız.

Şekil 52 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Ücretli Çalışan Sahipliği

Araştırma kapsamında, ücretli çalışanı olduğunu belirten kuruluşlardaki ücretli çalışanların pozisyonları da sorulmuştur. Kuruluşların aktifliği, işleyişi, kurumsallaşma düzeyleri bakımından ücretli çalışana sahip olmaları kadar çalıştırdıkları bu ücretlilerin çalışma pozisyonları da önemlidir. Bu açıdan bakıldığında, kuruluşlarda en fazla istihdam edilen sekreter pozisyonunun dahi toplam kuruluşların ancak % 17,2 sinde bulunduğu, bir uzman pozisyonu olan kuruluşların sadece % 8 olduğu, sivil toplum ekonomisine ilişkin önemli işaretlerdir.

Tablo 45. Ücretli Çalışanların Niteliği

Ücretli Çalışan Niteliği	Çalışan sahipliği (%)	
	Ücretli çalışan sahipliği içerisindeki yüzde	Toplam kuruluşlar içerisindeki yüzdesi
Sekreter	57.2	17.2
Koordinatör	38,9	11.7
Temizlik Görevlisi	37.8	11.3
Muhasebeci	31.7	9.5
Uzman	26.7	8.0
Asistan	25.0	7.5
Müdür	23.3	7.0
Yönetici	15.0	4.5

Ücretli çalışan niteliklerinin tematik alanlara dağılımlarına baktığımızda gençlik kuruluşlarının en çok koordinatör çalıştırdıklarını, diğer üç tematik alanda ise sekreterlerin en çok çalıştırılan ücretli çalışan olduğu görülmüştür. Çevre kuruluşları yönetim kadrosunda (müdür, yönetici) ücretli olarak birilerini çalıştıran kuruluşların başında gelmektedir. Kadın ve engelli kuruluşlarda ücretli yönetici az sayıdadır. Engelli kuruluşları bünyesinde temizlik görevlisi çalıştıran tematik alanın başındadır. Engelli kuruluşlarında sekreter, temizlik görevlisi ve muhasebeci ağırlıkta bir ücretli çalışan grubu bulunurken kadın kuruluşlarda bu üçüne ek koordinatörler de ağırlıktadır. Çevre kuruluşlarındaysa sekreter dışında yönetici ve muhasebeci ağırlıklıdır. Çevre kuruluşları asistan yoğunluğu bakımından da diğer tematik alanlardan daha ilerdedir.

Tablo 46. Tematik Alana Göre Ücretli Çalışanların Niteliği

Ücretli Çalışan Niteliği	Tematik Alan(%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Sekreter	52.4	66.7	65.8	40.0
Koordinatör	42.9	25.0	34.2	60.0
Temizlik Görevlisi	28.6	46.7	36.8	35.0
Muhasebeci	28.6	28.3	42.1	30.0
Uzman	31.0	25.0	23.7	27.5
Asistan	23.8	20.0	34.2	25.0
Müdür	16.7	18.3	39.5	22.5
Yönetici	11.9	11.7	21.1	17.5

Ücretli çalışanların statülerine göre kuruluşlara dağılımları incelendiğinde ücretli çalışan sahipliği bakımından gözlemediğimiz dağılımın burada da benzer tablolar halinde karşımıza çıktıklarını görmekteyiz. Örneğin vakıflar derneklere göre bir yandan, daha çok koordinatör, uzman, asistan, müdür, yönetici gibi nitelikli kadro çalıştırırken diğer yandan sekreter, temizlik görevlisi, muhasebeci gibi hizmet sektöründen ücretli çalışanlara da daha yüksek oranlarda sahiptir. Bu da vakıfların derneklere göre daha kurumsal olduklarının bir diğer göstergesidir.

Tablo 47. Yasal Statüye Göre Ücretli Çalışanların Niteliği

Ücretli Çalışan Niteliği	Yasal Statü (%)	
	Dernek	Vakıf
Sekreter	57.0	62.8
Koordinatör	35.2	48.8
Temizlik Görevlisi	32.0	53.5
Muhasebeci	20.3	58.1
Uzman	21.1	34.9
Asistan	22.7	32.6
Müdür	13.3	51.2
Yönetici	14.1	20.9

Kuruluşların sahip oldukları ofis olanakları, kurumlar hakkında birçok konuda bilgiler sunabilmektedir. Kuruluşların kurumsal kapasitelerinin yanı sıra kuruluşların başta kurum içi üyeler ve hedef kitle olmak üzere iç ve dış dünyalarıyla haberleşme, eğitim, bilgi paylaşımı gibi durumları sağlamaları açısından kurumsal olanaklar oldukça önemlidir. Örneğin, eğitim, kütüphane, konferans salonları olan, projeksiyon cihazlarına, internet bağlantısına sahip kuruluşların toplantı, bilgilendirme veya eğitim faaliyetlerini daha sık gerçekleştirdiği ya da en azından bu tarz faaliyetleri yapma amacı taşıdıkları düşünülebilir. Araştırma kapsamındaki kuruluşların sahip oldukları ofis olanaklarına Tablo 48'den baktığımızda yalnızca beşte birinden fazlasının müstakil bir konferans, gösteri veya sergi salonu sahibi olduklarını görmekteyiz. Araştırmaya katılan gönüllü kuruluşların yaklaşık her üçünden biri, bir kütüphane salonuna sahiptir. Eğitim salonuna sahip olanların oranıysa % 41,3'tür. Çok amaçlı kullanılan salon sahipliğiyle yaklaşık % 60 oranıyla en fazla sahip olunan ofis olanaktır.

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların yarısından fazlasının kuruluşlarına ait bir cep telefonu yokken, yaklaşık her beş kuruluştan birinin internet bağlantısı bulunmamaktadır. Kuruluşların yaklaşık % 35'inin telefon santrali yokken her dört kuruluştan birinin yazıcısı yoktur. . Kuruluşların yaklaşık dörtte biri bir yazıcıya sahip değilken %30,8'i bir tarayıcıya sahip değildir. Kuruluşların % 38,9'u fotokopi makinasına sahip değilken kuruluşların yarısından biraz fazlası projeksiyon sahibi değildir.

Tablo 48. Ofis Olanakları

Ofis Olanakları	Yüzde
[Müstakil] Konferans, gösteri veya sergi salonu	21.1
[Müstakil] Kütüphane salonu	28.1
[Müstakil] Eğitim Salonu	41.3
Çok amaçlı kullanılan salon	59.8
Kuruluşa ait cep telefonu	47.2
İnternet bağlantısı	78.0
Telefon Santrali	65.3
Yazıcı	75.5
Tarayıcı	69.2
Fotokopi makinası	61.1
Projeksiyon cihazı	49.1

Yukarıda belirtilen ofis olanaklarının yasal statülerine göre kurumlara dağılımına baktığımızda, vakıfların ofis olanakları sahipliği bakımından derneklerden daha iyi bir durumda olduğunu görüyoruz. Tablo 49'dan görüldüğü üzere vakıflar özellikle fotokopi makinası, projeksiyon cihazı, tarayıcı, cep telefonu, internet bağlantısı sahipliği olmak üzere eğitim, konferans, kütüphane salonları sahipliği bakımından derneklere göre daha iyi durumdadır. Bu durum, rapor boyunca zaman zaman vurguladığımız gibi vakıfların derneklere göre daha yerleşik, kurumsallaşmasını tamamlamış olduğu görüşünü kuvvetlendiren bulgulardır.

Tablo 49. Yasal Statüye Göre Ofis Olanakları

Ofis olanakları	Yasal Statüsü (%)	
	Vakıf	Dernek
Ücretli Çalışan Niteliği		
[Müstakil] Konferans, gösteri veya sergi salonu	33.3	20.1
[Müstakil] Kütüphane salonu	40.7	26.8
[Müstakil] Eğitim Salonu	55.6	39.4
Çok amaçlı kullanılan salon	72.2	58.4
İnternet bağlantısı	96.2	79.5
Telefon Santrali	79.1	63.5
Kuruluşa ait cep telefonu	64.8	45.4
Yazıcı	85.2	74.2
Tarayıcı	83.8	67.4
Fotokopi makinası	70.4	59.8
Projeksiyon cihazı	66.7	46.8

İllere göre ofis olanakları sahipliğine baktığımızdaysa karşımıza çıkan tablo İstanbul'un ve Ankara'nın bu olanakların birçoğuna diğer illere göre daha fazla sahip olduklarıdır. Yalnız eğitim salonu ve projeksiyon cihazı diğer iller kategorisinde daha çok bulunmaktadır. Bu tabloda belirtilmesi gereken bir husus da İstanbul ve Ankara'nın aksine İzmir ilindeki gönüllü kuruluşların birçok ofis olanağına sahip olmak bakımından en düşük yüzdelere sahip olmasıdır.

Tablo 50. İllere Göre Ofis Olanakları

Ofis olanakları	İller (%)			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
[Müstakil] Konferans, gösteri veya sergi salonu	25.2	18.8	17.6	20.6
[Müstakil] Kütüphane salonu	29.9	27.4	18.8	29.8
[Müstakil] Eğitim Salonu	36.3	43.8	34.8	45.2
Çok amaçlı kullanılan salon	55.5	71.4	54.4	59.2
ADSL bağlantısı	83.6	89.9	73.9	71.4
Telefon Santrali	71.7	79.2	54.5	54.8

Kuruluşa ait cep telefonu	56.3	44.3	47.8	42.5
Yazıcı	80.0	87.8	60.9	72.2
Tarayıcı	74.8	76.8	58.7	65.0
Fotokopi makinası	67.6	69.4	59.4	54.4
Projeksiyon cihazı	49.6	46.9	40.3	52.6

Ofis olanaklarının tematik alanlara dağılımlarında ise konferans, göster veya sergi salonu, kütüphane salonu, eğitim salonu gibi salon olanakları bakımından gençlik kuruluşlarının diğer tematik alanlara göre daha yüksek oranlara sahip oldukları görülmektedir. İnternet bağlantısı sahipliği engelli kuruluşlarında en yüksek düzeydeyken, bu oranın görece düşük olduğu kadın kuruluşlarının % 28,1'i internet bağlantısına sahip değildir. Engelli kuruluşlarının yarısından fazlası kuruma ait bir cep telefonuna sahipken kadın kuruluşları böyle bir olanağa en az sahip kuruluşlardır.

Tablo 51. Tematik Alana Göre Ofis Olanakları

Ofis olanakları	Tematik Kategoriler (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Ücretli Çalışan Niteliği				
[Müstakil] Konferans, gösteri veya sergi salonu	19.3	15.0	24.0	26.4
[Müstakil] Kütüphane salonu	17.0	29.3	28.7	36.5
[Müstakil] Eğitim Salonu	36.3	46.9	31	49.3
Çok amaçlı kullanılan salon	58.1	54.8	56.2	69.3
ADSL bağlantısı	71.9	83.8	78.6	77.5
Telefon Santrali	68.9	69.2	62.4	60.7
Kuruluşa ait cep telefonu	40.3	52.1	47.7	48.3
Yazıcı	69.1	84.2	73.5	74.7
Tarayıcı	62.0	73.6	76.4	65.9
Fotokopi makinası	60.9	65.8	62.8	55.1
Projeksiyon cihazı	44.6	46.2	54.2	51.9

e. Etkinlikler

Gönüllü kuruluşlara ait etkinlikler şu başlıklar altında incelenecektir:

- Sosyalleşme etkinlikleri
- Baskı grubu-kamuoyu yaratma etkinlikleri
- Bilimsel mesleki etkinlikler
- Kamouoyuna yönelik etkinlikler

- Yardım etkinlikleri
- Sanatsal etkinlikler
- Spor etkinlikleri şeklinde

Sosyalleşme etkinlikleri

Sosyalleşme etkinlikleri, kuruluşların gerek üyeleri arasındaki gerekse hedef grup ve kurum arasındaki iletişimi canlı tutmak, paylaşımları sıklaştırmak, bu kişilerin sosyalleşmesini sağlamak amaçlı etkinlikler olarak tarif edebiliriz. Bu tarz etkinlikler genellikle gönüllü kuruluşlar arasında en sık karşılaşılan ve en çok gerçekleştirilen etkinliklerdir. Araştırma kapsamındaki kuruluşların son bir yıl içerisinde gerçekleştirdikleri sosyal etkinliklere baktığımızda en sık gerçekleştirilen etkinliklerin sohbet toplantıları ve üyeleri bir araya getiren etkinlikler olduğunu görmekteyiz. Bunların yanında dini günlerde iftar yemeği organizasyonları sıkça karşılaşılan sosyalleşme etkinliğidir. Yaklaşık her üç kuruluştan biri iftar yemeği ve piknik düzenlediklerini belirtmiştir.

Tablo 52. Sosyalleşme Etkinlikleri

Etkinlik adı	Yüzde
Sohbet toplantıları düzenlemek	68.7
Üyeleri bir araya getiren yemek organizasyonu	63.3
İftar yemeği organizasyonu	35.5
Piknik	33.3

Baskı grubu oluşturma- kamuoyu yaratma etkinlikleri

Adından da anlaşılacağı gibi bu etkinliklerle amaçlanan gönüllü kuruluşların üyeleri ve hedef kitleleriyle beraber baskı unsuru olmaları, kendilerine ya da topluma dair bir meseleyi toplum ve siyaset gündemine getirmeleridir. Araştırmamız dâhilinde bu kapsamda en sık gerçekleştirilen etkinlik % 38,8 oranıyla basın açıklaması veya basın toplantısı düzenlemektir. Basın açıklaması düzenlemek dışında, araştırma kapsamındaki her dört kuruluştan biri farkındalık yaratma, anma vb. amaçlı sergi düzenlerken, yine yaklaşık her dört kurumdan biri başkasının organize ettiği bir basın açıklamasına katılmıştır. Kuruluşların % 22,5'i son bir yıl içerisinde en az bir anma etkinliği yapmışken yaklaşık her beş kuruluştan biri sokak eylemleri, gösterileri düzenlemiştir. Sonuç

olarak, kuruluşların yaklaşık üçte biri kamuoyu yaratma etkinlikleri gerçekleştirmektedir denilebilir.

Tablo 53. Baskı Grubu Oluşturma / Kamuoyu Yaratma Etkinlikleri

Etkinlik adı	Yüzde
Basın açıklaması veya basın toplantısı düzenlemek	38.8
Farkındalık yaratma, anma vb. amaçlı sergi düzenlemek	26.7
İmza kampanyasına katılmak (başkasının organize ettiği)	23.7
Anma etkinliği düzenlemek	22.5
Sokak eylemleri/gösterileri yapmak	21.0
İmza kampanyası düzenlemek	17.5

Bilimsel, mesleki etkinlikler

Bu grupta gönüllü kuruluşların bilimsel, mesleki, akademik içerikte gerçekleştirdiği etkinlikler incelenecektir. Bu başlık altında en çok karşılaşılan etkinlikler konferans, kongre, panel ya da çalıştay tarzı yayma, yaygınlaştırma etkinlikleriyle eğitim etkinlikleridir. Bunların dışında gönüllü kuruluşların yaklaşık beşte biri rapor, kitap vb. şekilde bir bilimsel yayın çıkardığını belirtmiştir. Gönüllü kuruluşların bu grup altında en az gerçekleştirdikleri etkinliklerse bilimsel araştırmalar ve belgesel çekimleridir.

Tablo 54. Bilimsel / Mesleki Etkinlikler

Etkinlik adı	Yüzde
Konferans, kongre, panel, sempozyum, çalıştay vb. düzenlemek	45.3
Eğitim etkinlikleri düzenlemek (mesleğe yönelik)	40.3
Bilimsel yayın (kitap, rapor vb. gibi)	19.0
Bilimsel araştırma yapmak	15.5
Belgesel çekmek	10.5

Kamuoyuna yönelen etkinlikler

Kuruluşların yerel, ulusal basın yayın organlarında yer alma etkinlikleri, basın açıklamaları, medyada görünürlükleri, kamu kurumu ve politikacılarla temasları gibi etkinlikler kamuoyuna yönelen etkinlikler şeklinde yorumlanabilir. Bu alanda en sık yapılan etkinlikler yerel gazetelerde

röportaj yapmak, haber olmak ve kamuda etkili bir kişiyle görüşmektir. Kamuoyuna yönelik etkinliklerden en az yapılanlarıysa ilan, reklam vermek ve kampanya düzenlemektir. Kuruluşların yaklaşık % 30'u Ulusal TV kanallarına çıktığını belirtirken ülke çapında çıkan gazete veya dergilerde çıkan, haber olan kuruluşların oranı % 40'ın üzerine çıkmaktadır. Gönüllü kuruluşlar için gazete veya dergilere çıkmak televizyon kanallarına erişmekten daha rahat görünmektedir. Araştırmanın dikkat çekici biri de gönüllü kuruluşların % 41,3 gibi önemli bir kesiminin son bir yıl içerisinde en az bir milletvekili ile görüşmüş olmasıdır.

Tablo 55. Kamuoyuna Yönelen Etkinlikler

Etkinlik adı	Yüzde
Yerel gazetelerde röportaj yapmak, haber olmak	58.5
Kamuda etkili bir kişiyle görüşmek	57.0
Yerel TV kanallarında çıkmak	44.7
Milletvekili ile görüşmek	41.3
Ulusal gazetelerde veya dergilerde röportaj yapmak, haber olmak	40.3
Ulusal TV kanallarında çıkmak	29.7
Bir zamana yayılan, çeşitli etkinlikler içeren kampanya	21.8
İlan, reklam vermek	18.3

Yardım etkinlikleri

Araştırma kapsamındaki kuruluşların son bir yıl içerisinde yaptıkları etkinlikler içerisinde öğrencilere burs vermek, üyelere, hedef gruba aynı veya nakdi yardımlarda bulunmak, okul, cami hastane gibi kamusal mekânlar yapmak da yer almıştır. Kuruluşlar, bunlar arasında en çok aynı yardım yapma ve burs verme faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Kuruluşların çeşitliliğine rağmen yardım faaliyetlerinin yaygın olması, hayırseverliğin Türkiye sivil toplumundaki ağırlığını koruduğuna dair yorumlanabilir.

Tablo 56. Yardım Etkinlikleri

Etkinlik adı	Yüzde
--------------	-------

Aynı yardım (erzak, giyecek, kömür vs.) yapmak	30.3
Burs vermek	22.3
Nakdi yardım (kire, para yardımı vb.) yapmak	15.5
Okul, cami, hastane, çeşme vb. yapılar yaptırmak	5.3

Sanatsal etkinlikler

En sık düzenlenen sanatsal etkinlikler farkındalık yaratma, anma vb. amaçlı sergi organizasyonları ve konser, resim sergisi, heykel gibi sanat organizasyonlarıdır. Yaklaşık her dört kuruluştan biri son bir yıl içerisinde bu tarz sanatsal etkinlikler düzenlediklerini belirtmiştir.

Tablo 57. Sanatsal Etkinlikler

Etkinlik adı	Yüzde
Farkındalık yaratma, anma vb. amaçlı sergi düzenlemek	26.7
Sanat (konser, resim sergisi, heykel vb.) organizasyonu	27.0
Yarışma düzenlemek (resim, dans, bilgi yarışmaları vb. gibi)	16.7

Spor etkinlikleri

Araştırma kapsamındaki yaklaşık her dört kurumdan biri spor müsabakası düzenlediklerini belirtmiştir. Bununla beraber kuruluşların % 33,7'si doğa yürüyüşü, gezi gibi spor ağırlıklı faaliyetler yapmıştır.

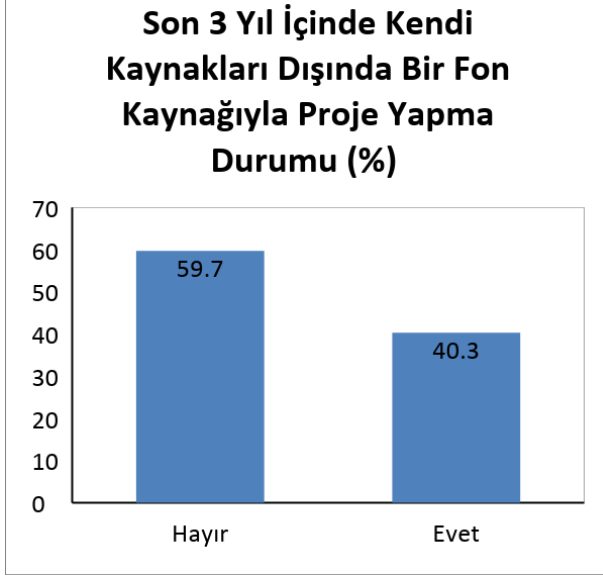
Tablo 58. Spor Etkinlikleri

Etkinlik adı	Yüzde
Spor müsabakası	24.3
Doğa yürüyüşü, geziler vb. düzenlemek	33.7

Araştırma kapsamında, gönüllü kuruluşların son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında bir fonla bir proje etkinliği yapıp yapmadıkları, son yaptıkları projelerin kaynağı, yurt dışında ilişkide oldukları STK'lara dair bilgiler bu bölümde yer verilmiştir.

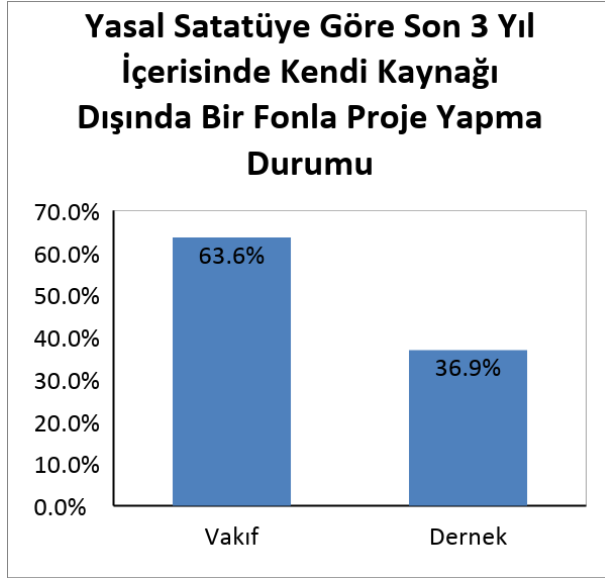
Gönüllü kuruluşların yarısından fazlası son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında bir fonla herhangi bir proje gerçekleştirmediklerini belirtmiştir.

Şekil 53 Son 3 Yıl İçinde Kendi Kaynakları Dışında Bir Fon Kaynağıyla Proje Yapma Durumu

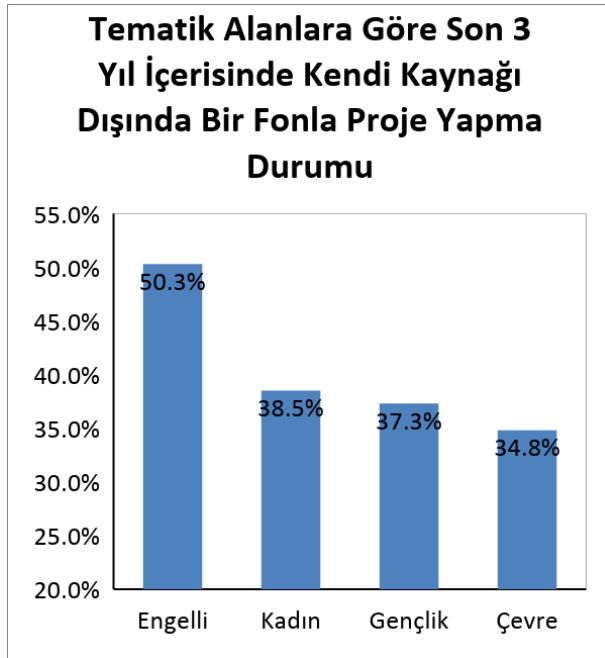
Son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında bir fon kaynağıyla herhangi bir proje yaptığını belirten % 40,3'lük gönüllü kuruluş, yasal statülerine göre incelendiğinde vakıflar ve dernekler arasında ciddi bir fark olduğu görülmüştür. Son 3 yıl içerisinde kendi kaynağı dışında bir fonla herhangi bir proje gerçekleştiren dernek oranı vakıfların neredeyse yarısı kadardır.

Şekil 54 Yasal Statüye Göre Son 3 Yıl İçinde Kendi Kaynakları Dışında Bir Fon Kaynağıyla Proje Yapma Durumu

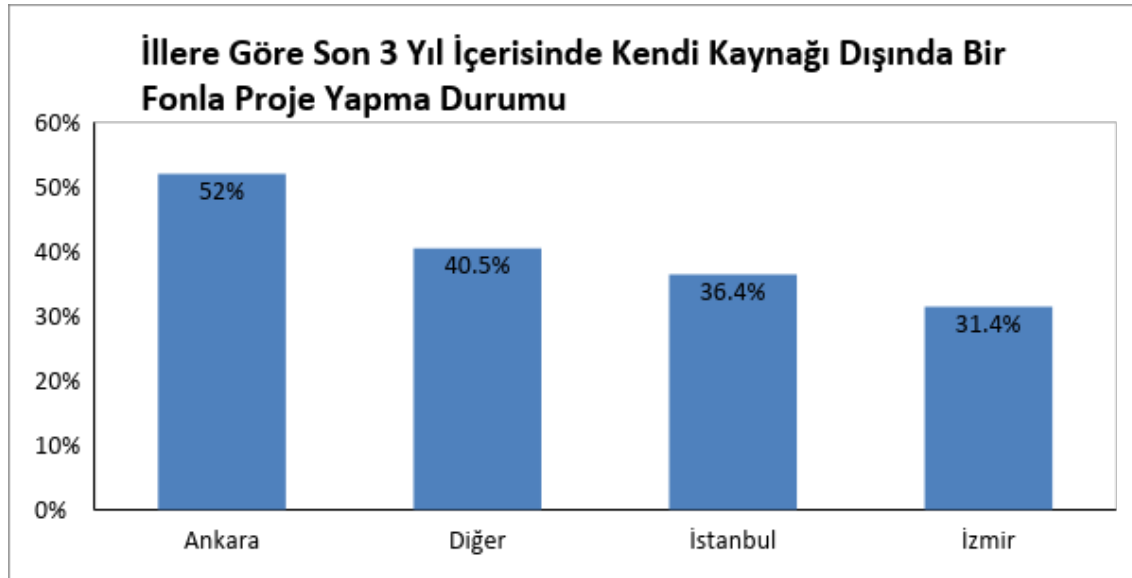
Tematik olarak baktığımızdaysa son 3 yıl içerisinde kendi kaynağı dışında bir kaynak kullanarak herhangi bir proje gerçekleştiren kuruluşlar arasında engelli kuruluşlar öne çıkmaktadır. Her iki engelli kuruluşundan biri bu tarz bir proje gerçekleştirmiştir.

Şekil 55 Tematik Alanlara Göre Son 3 Yıl İçinde Kendi Kaynakları Dışında Bir Fon Kaynağıyla Proje Yapma Durumu

Son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında fon kaynağı kullanarak herhangi bir proje yapan kuruluşlar illere göre incelendiğinde Ankara ili öne çıkmaktadır. Ankara'daki her iki gönüllü kuruluştan biri son 3 yıl içerisinde bu tarz bir proje yapmıştır. Bu noktada önemli bir bulgu, üç büyük il dışında kalan diğer illerde son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında fon kaynağıyla herhangi bir proje yapma oranının Ankara'dan sonra ikinci yüksek yüzdeye sahip olmasıdır. Bu durum, son yıllarda merkezi kamu kurumları ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşların çevre illere yönelmeleriyle ve çevre illerde proje üretme konusunda son yıllarda hızlı bir ilerlemenin varlığıyla alakalıdır. Bu oranının İstanbul'da düşük çıkmış olması da dikkat çekicidir.

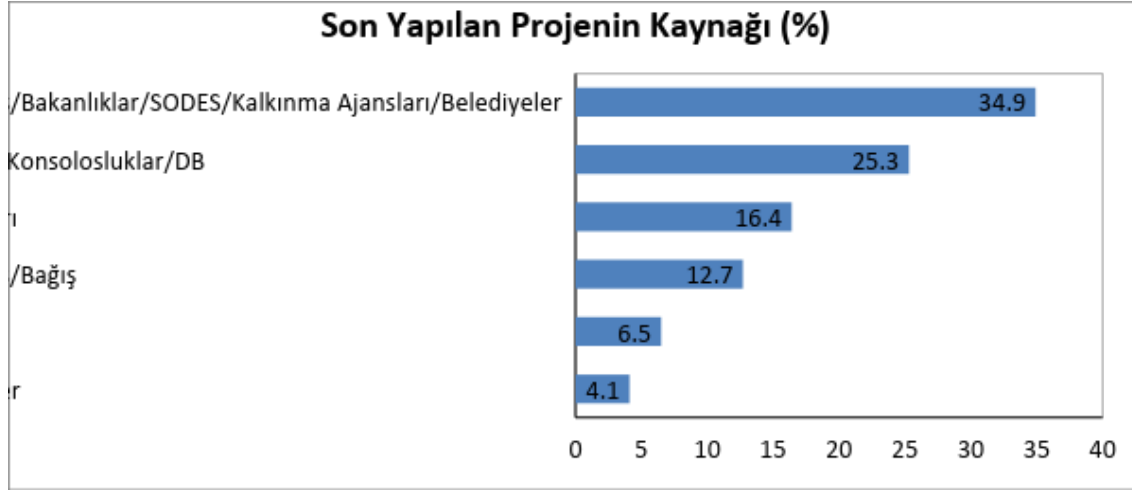
Şekil 56 İllere Göre Son 3 Yıl İçinde Kendi Kaynakları Dışında Bir Fon Kaynağıyla Proje Yapma Durumu

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşlara, son yaptıkları projenin kaynağının ne olduğu sorulmuştur. Kuruluşların % 34,9'u son yaptıkları projeyi merkezi kamu kuruluşlarına (Bakanlıklara) bağlı İŞKUR, SODES, Ulusal Ajanslar, Kalkınma Ajansları gibi kurumlardan aldıkları fonlarla gerçekleştirmişlerdir. Bu kaynak proje kaynakları içerisinde en sık rastlanan kaynaktır. Bunun dışında her dört gönüllü kuruluştan biri Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası merkezi kurumların sağladığı fon kaynağını kullanmıştır.

Bu noktada elde edilen bulgulardan dikkat çekilmesi gereken husus Türkiye’de özel sektör destekli projelerin azlığıdır. Bu durum özel sektör ve gönüllü kuruluşlar arasındaki ilişkinin zayıf olduğuna işaret etmektedir. Bunun bir diğer nedeni de özel sektör desteğine sınırlı sayıda kuruluşun erişiyor olmasıdır.

Şekil 57 Son Yapılan Projenin Kaynağı

Kuruluşların son yaptıkları projeleri finanse ettikleri kaynakların tematik alanlara dağılımına bakıldığında ilk göze çarpan durum, engellilik alanındaki kuruluşların fon kaynaklarının merkezi kamu kuruluşlarında yoğunlaşmasıdır. Engelli kuruluşlardan son yaptığı projeye dair bilgi veren kuruluşların % 60'ı son projesini İŞKUR, Ulusal Ajans, SODES gibi kuruluşlardan finanse etmiştir. Bunun yanında kendi öz kaynağını kullanma, AB, BM fonlarını kullanma durumları engelli temasında en düşük yüzdelerle sahiptir. Çevre alanında faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlarda ise fon kaynaklarının dağılımı daha çeşitlidir. Çevre kuruluşlarının fon kaynakları konusunda daha esnek davrandıkları tüm kaynaklarla daha çok ilişki halinde olabildikleri söylenebilir. Kadın kuruluşlarında AB, BM kaynaklı uluslararası fonlar en yaygın kullanılan kaynaklar, gençlik kuruluşlarında ise merkezi kamu kuruluşu kaynaklı fon kaynakları daha yaygındır.

Tablo 59. Son Yapılan Proje Fon Kaynağı

Son yapılan projenin fon kaynağı	Tematik Kategoriler (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Fon kaynakları				
Avrupa Birliği/BM/Konsolosluklar/DB	30.1	15.6	31.1	27.9
İŞKUR/Ulusal Ajans/Bakanlıklar/SODES/ Kalkınma Ajansları/Belediyeler	17.8	60.0	24.6	29.4
Kendi Öz Kaynakları	26.0	5.6	16.4	20.6
Uluslar arası STÖ'ler	9.6	2.2		4.4
Yerli STÖ'lar	8.2	2.2	13.1	4.4
Sponsor/Özel şahıs/Bağış	8.2	14.4	14.8	13.2

Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi fon kaynakları Ankara ilindeki gönüllü kuruluşlar tarafından daha sık kullanılan kaynaklardır. İzmir kendi öz kaynaklarıyla son projesini finanse eden kuruluşların en fazla olduğu ilken, İŞKUR, SODES, Ulusal Ajans gibi kuruluşlardan fon sağlayan gönüllü kuruluşlara en sık diğer iller kategorisinde rastlamaktayız. Sponsorlar, bağışlarla projesini yapan kuruluşlarsa en çok İstanbul ilindedir. Özel sektörün İstanbul'da yoğunlaşması bunun en önemli nedenidir. Araştırmanın ilginç bulgularından biri de İzmir ilindeki gönüllü kuruluşların yalnızca % 7,5'inin son yapmış olduğu projeyi AB, BM gibi uluslararası merkezi kuruluşlarca finanse etmiş olmalarıdır. İstanbul ve İzmir kuruluşları arasında kendi öz kaynaklarıyla proje yapma oranı yüksek seviyelerdeyken Ankara ve diğer illerde bu durum çok seyrek. Ankara ve diğer illerin öz kaynak sahipliği bakımından zayıf oldukları bu bakımdan diğer kaynaklara daha fazla yöneldikleri söylenebilir.

Tablo 60. İllere Göre Son Yapılan Proje Fon Kaynağı

Son yapılan projenin fon kaynağı	İl (%)			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Fon kaynakları				
Avrupa Birliği/BM/Konsolosluklar/DB	21.9	43.7	7.5	22.2
İŞKUR/Ulusal Ajans/Bakanlıklar/SODES/Kalkınma Ajansları/Belediyeler	19.2	33.8	30.0	48.1
Kendi Öz Kaynakları	31.5	2.8	35.0	8.3
Uluslar arası STÖ'ler	4.1	1.4	5.0	5.6
Yerli STÖ'lar	6.8	7.0	10.0	4.6
Sponsor/Özel şahıs/Bağış	16.4	11.3	12.5	11.1

Araştırma kapsamındaki derneklerin vakıflara göre İŞKUR, SODES, Ulusal Ajans gibi kaynakları kullanma oranında daha yüksek olduğunu görüyoruz. Vakıflarsa derneklere göre daha çok Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi kaynakları kullanmaktadırlar. Kendi öz kaynaklarını kullanma oranı derneklerde daha yüksekken, vakıflar yerli ve uluslararası STK'ları fon kaynağı olarak daha çok kullanmaktadır. Vakıf ve derneklerde ortak olan nokta, iki statüdeki kuruluşlarda da son yapılan projelerin yarısından fazlasının AB, BM gibi uluslararası merkezi kuruluşlar veya İŞKUR, SODES gibi yerli merkezi kamu kuruluşlarına bağlı kurumlar tarafından fonlanmış olmasıdır.

Tablo 61. Yasal Statüye Göre Son Yapılan Proje Fon Kaynağı

Son yapılan projenin fon kaynağı	Yasal Statü (%)	
	Dernek	Vakıf
Fon kaynakları		
Avrupa Birliği/BM/Konsolosluklar/DB	23.5	30.6
İŞKUR/Ulusal Ajans/Bakanlıklar/SODES/Kalkınma Ajansları/Belediyeler	37.2	22.2
Kendi Öz Kaynakları	17.0	13.9
Uluslar arası STÖ'ler	3.2	8.3
Yerli STÖ'lar	6.1	11.1
Sponsor/Özel şahıs/Bağış	13.0	13.9

Tablo 62. Topoğrafya Kategorisine Göre Son Yapılan Proje Fon Kaynağı

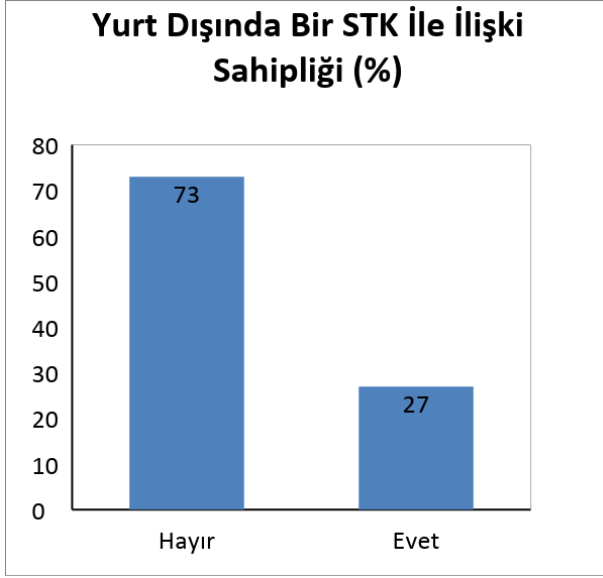
	Topoğrafya tasnif kategorileri			
	Özörgüt	Savunucu	Siyasi Yönelimli	Hayırsever
Avrupa Birliği/BM/Konsolosluklar/DB	19.5	36.5	11.8	17.5
İŞKUR/Ulusal Ajans/Bakanlıklar/SODES/Kalkınma Ajansları/Belediyeler	70.7	13.5	29.4	32.5
Kendi Öz Kaynakları	2.4	14.9	41.2	27.5
Uluslar arası STÖ'ler	2.4	10.8	0	0
Yerli STÖ'lar	0	12.2	5.9	5
Sponsor/Özel şahıs/Bağış	4.9	12.2	11.8	17.5
Toplam	100	100	100	100

Tablo 63. Topoğrafya Kategorisine Göre Son Yapılan Proje Fon Kaynağı (Tablo 62 devamı)

	Topoğrafya tasnif kategorileri			
	Uzman	Sosyalizasyon	Kulüp	Himayeci
Avrupa Birliği/BM/Konsolosluklar/DB	48.0	23.1	20.0	0.0
İŞKUR/Ulusal Ajans/Bakanlıklar/SODES/Kalkınma Ajansları/Belediyeler	24.0	38.5	50.0	50.0
Kendi Öz Kaynakları	0.0	15.4	25.0	14.3
Uluslar arası STÖ'ler	0.0	0.0	0.0	7.1
Yerli STÖ'lar	12.0	0.0	0.0	14.3
Sponsor/Özel şahıs/Bağış	16.0	23.1	5.0	14.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

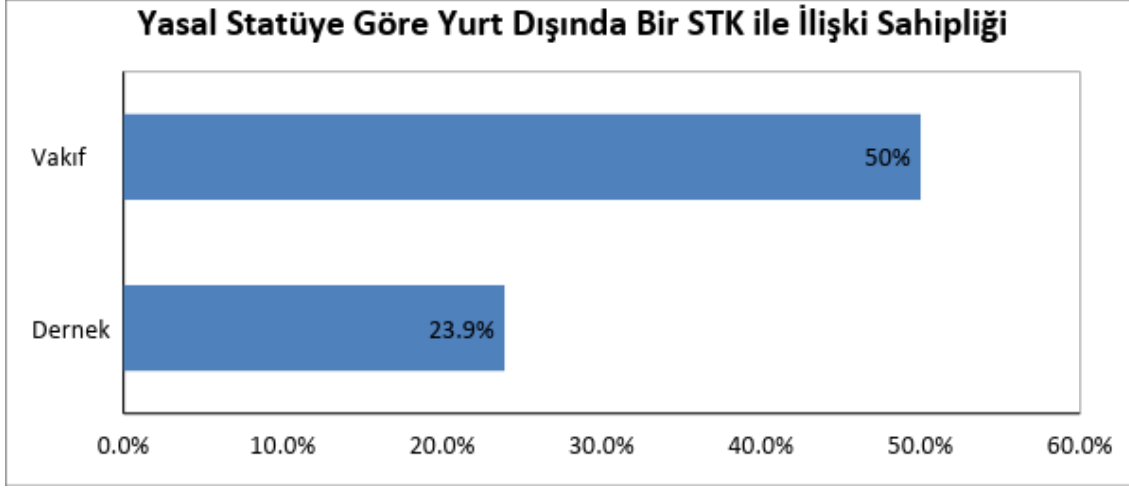
Gönüllü kuruluşların dörtte üçüne yakın bir kesimi yurt dışında bir STK ile ilişkisi olmadığını belirtmiştir.

Şekil 58 Yurt Dışında Bir STK ile İlişki Sahipliği

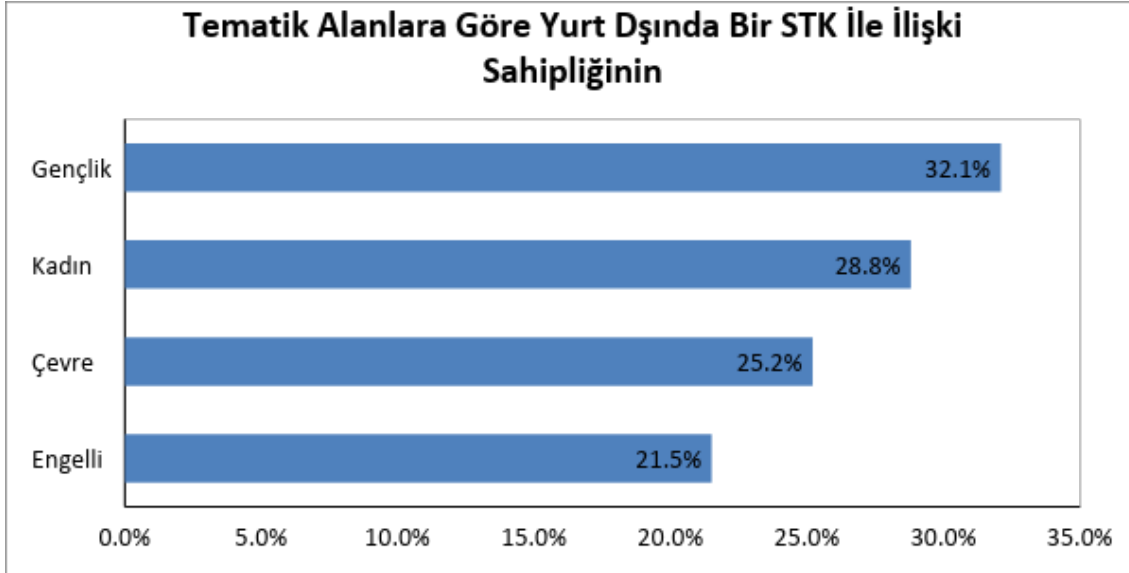
Yurt dışında bir STK ile iletişimi olan gönüllü kuruluşların yasal statülerine bakıldığında yurt dışında bir sivil toplum kuruluşuyla ilişkimiz var diyen gönüllü kuruluşlar, vakıflar arasında daha yüksek yüzdeye sahiptir. Her iki vakıftan biri yurt dışında bir STK ile iletişim halindedir. Dernekler için bu oran oldukça düşüktür. Derneklerin dörtte birinden azı bir yurt dışı STK'sı ile iletişim halindedir.

Şekil 59 Yasal Statüye Göre Yurt Dışında Bir STK ile İlişki Sahipliği

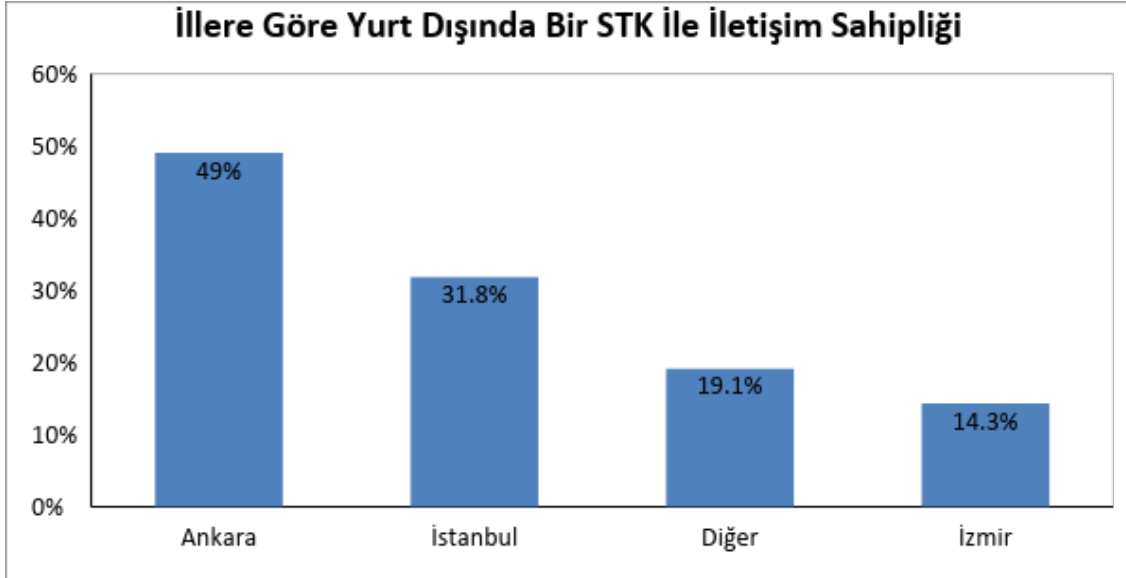
Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşlardan gençlik kuruluşları diğer tematik alanlara göre yurt dışında bir STK ile ilişkisi olması bakımından daha yüksek yüzdeye sahipken, bu konuda en düşük yüzdeye engelli kuruluşları sahiptir. Çevre kuruluşlarında dahi bu oranın % 25,2’de kalması dikkat çekicidir. Zira hem bir çok çevre meselesinin uluslar arası boyutu vardır, hem de bu konuda uluslar arası faaliyet gösteren bir çok kurum bulunmaktadır.

Şekil 60 Tematik Alanlara Göre Yurt Dışında Bir STK ile İlişki Sahipliğinin

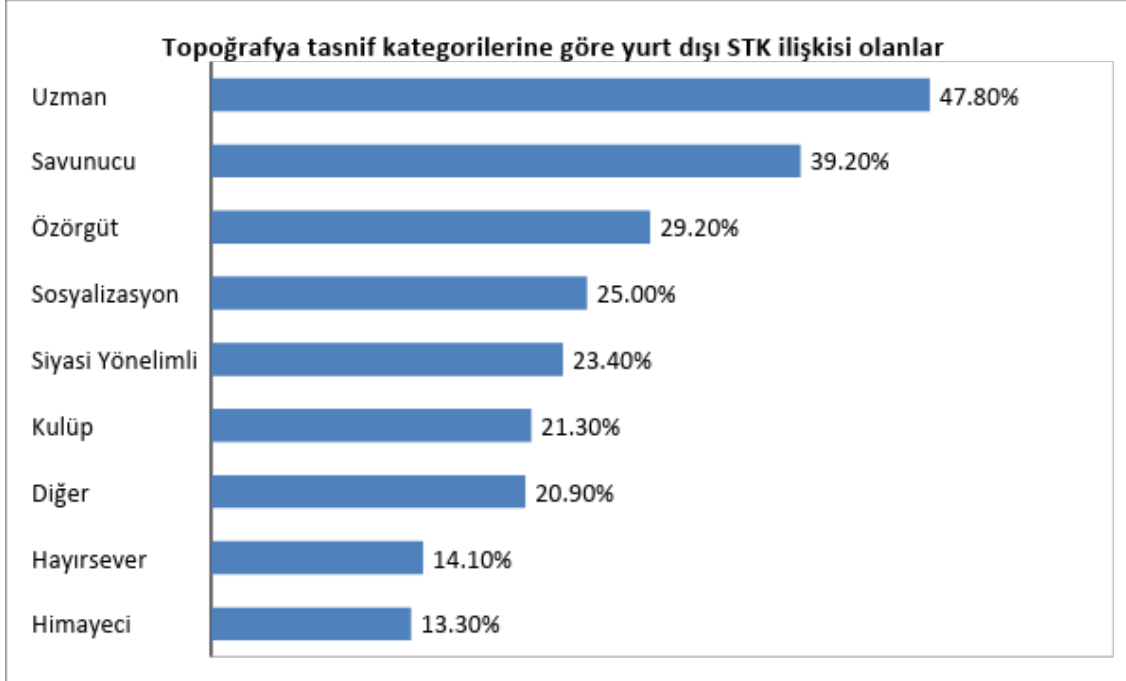
Yurt dışında bir kurumla ilişki sahipliği oranı Ankara’da diğer illere göre çok daha yüksektir (% 49). Bu, Ankara kuruluşlarının “proje” niteliğinin bir diğer göstergesi olmuştur. Bu oranın İzmir’de diğer iller kategorisinden de düşük olması, bir kez daha İzmir’in proje dünyasında zayıf kaldığına işaret etmektedir.

Şekil 61 İllere Göre Yurt Dışında Bir STK ile İlişki Sahipliği

Yurtdışında bir STK ile ilişki oranları sivil topografya kategorilerinde oldukça farklılaşmaktadır. Yurtdışı ilişkileri uzman ve savunucu kuruluşlarda daha yüksektir. Uzman kuruluşların yaklaşık yarısının yurtdışında bir STK ile ilişkisi vardır. Uzman kuruluşların ardından savunucu kuruluşlarda da bu oran diğer gruplara göre yüksektir (% 39,2). Bu oran hayırsever ve himayeci kuruluşlarda oldukça düşüktür (% 14,1ve % 13,3).

Şekil 62 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Yurt Dışı STK İlişkisi Olanlar

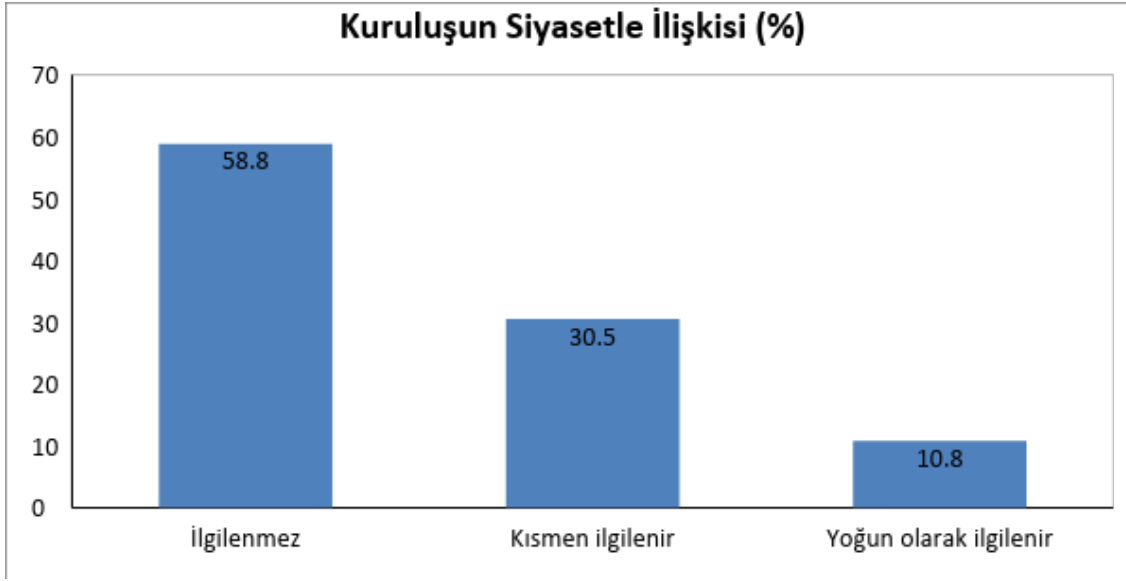
f. Kurumsal Yaklaşımlar

Bu başlık altında gönüllü kuruluşların siyasetle ve siyasi partilerle ilgileri, kendilerini yakın ve uzak buldukları dünya görüşlerinin neler olduğu, yardım veya hizmet vermeyi reddettikleri grupların kimler olduğu, en yakın ve en uzak buldukları STK'ların hangileri olduğuna dair bulgulara yer verilecektir. Ayrıca, gönüllü kuruluş yöneticilerinin Türkiye'nin şu anki en önemli sorunun ne olduğuna dair görüşleri belirtilecektir.

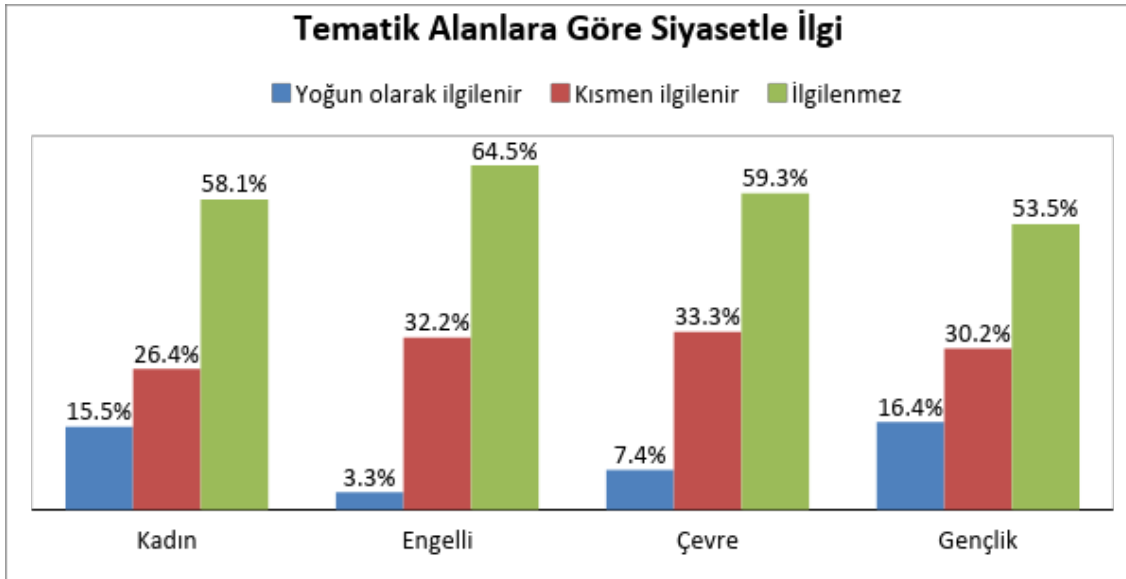
Siyasetle ve siyasi partilerle ilişkiler

Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye'deki dört tematik alandaki her on kuruluştan yalnızca biri siyasetle yoğun bir ilişki içerisinde. Gönüllü kuruluşların çoğunlukla siyasete uzak ve mesafeli durdukları söylenebilir. Siyasetle ilişki tematik alanlara göre incelendiğindeyse siyasete en uzak kurumların engelli ve çevre kuruluşları olduğunu, siyasete en ilgili tematik alanlarınsa gençlik ve kadın kuruluşları olduğunu görmekteyiz. Kuruluşların siyasi partilerle ilişkilerine bakıldığında, siyasi partilerle ilişki sahibi kuruluş oranının çok düşük olduğu gözle çarpılmaktadır. Kuruluşlar çoğunlukla ya siyasi partilere eşit mesafede olduklarını ya da hiçbir partiyle ilişkileri olmadığını belirtmiştir.

Şekil 63 Kuruluşun Siyasetle İlişkisi

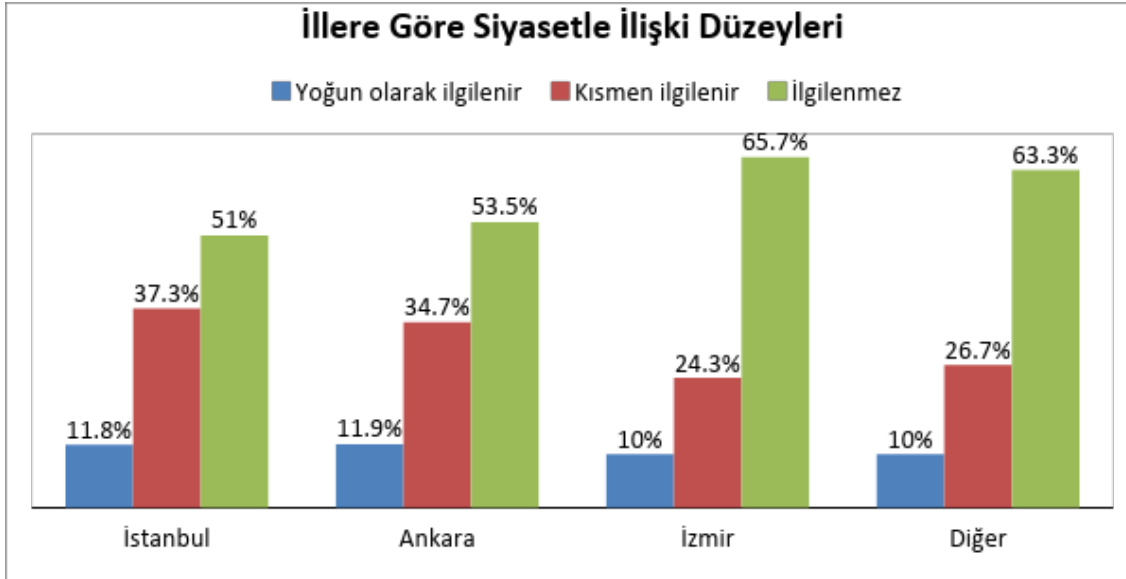

Şekil 64 Tematik Alanlara Göre Kuruluşun Siyasetle İlişkisi

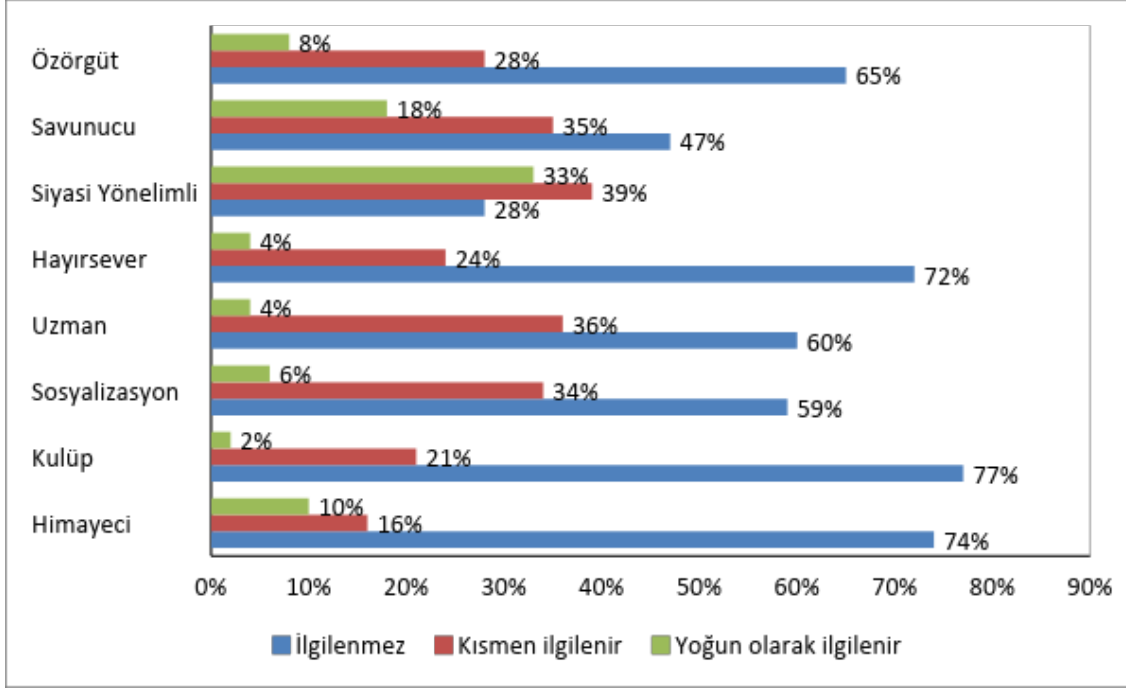
Siyasetle olan ilişki düzeyleri dernek ve vakıflar nezdinde bir farklılık göstermemektedir ancak illere göre dağılıma bakıldığında siyasetle ilgilenmeme durumunun İzmir ve diğer iller kategorisinde İstanbul ve Ankara'ya göre daha yaygın olduğunu görmekteyiz. İstanbul ve Ankara kuruluşlarının önemli bir kesimi ya doğrudan ya da kısmen siyasetle daha çok ilişkilidir.

Şekil 65 İllere Göre Kuruluşun Siyasetle İlişkisi

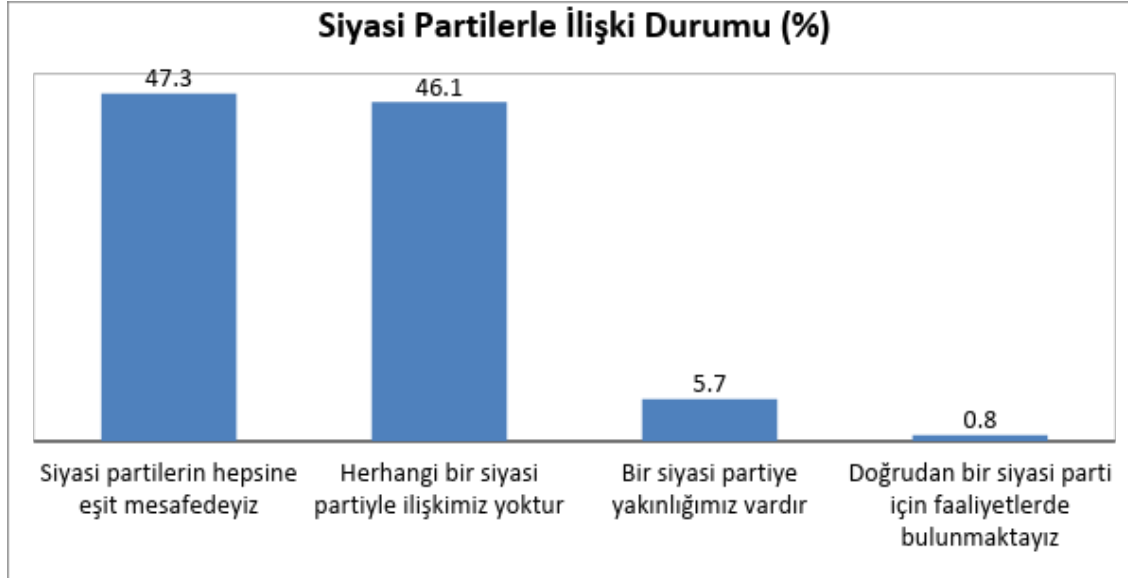
Sivil topografya tasnif kategorilerinin siyasetle ilişkilerine bakıldığında, siyasetle en çok ilişkili kuruluşların siyasi yönelimli ve hayırsever kuruluşlar olduğunu görüyoruz. Neredeyse siyasi yönelimli her üç kuruluştan biri ve her beş savunucu kuruluştan biri siyasetle yoğun olarak ilgilendiğini belirtmiştir. Aşağıdaki ilgili grafikten de görüldüğü gibi bu kuruluşların önemli bir kesimi de siyasetle kısmen ilgilendiklerini belirtmiştir. Bu iki kategori dışındaki kuruluşlarda siyasete ilgi oldukça düşük düzeydedir. Tabloda kulüp, himayeci, hayırsever ve özörgütlerin siyasete en uzak oldukları kategoriler olduğu görülmektedir.

Şekil 66 Sivil Topoğrafya Tasnifine Göre Kuruluşun Siyasetle İlişkisi

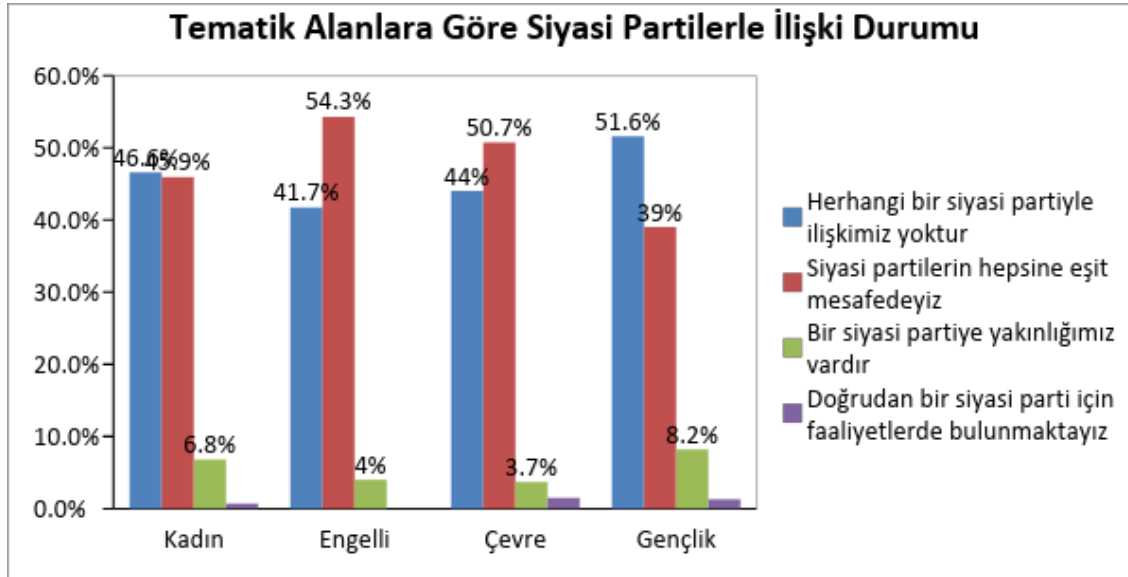

Türkiye’deki dört tematik alandaki gönüllü kuruluşların siyasi partilerle ilişkilerine bakıldığında doğrudan siyasi bir parti için faaliyetlerde bulunan kuruluşların oranı % 1’in altındadır. Bir siyasi partiye yakınlığı olan kuruluş oranı ise % 5,7’dir. Türkiye’de dört tematik alandaki gönüllü kuruluşların genellikle ya siyasi partilerin hepsine eşit mesafede konumlandıklarını ya da herhangi bir siyasi partiyle ilişkisi olmadığını görüyoruz. Siyasi partilerle ilişki durumunun tematik alanlara dağılımında ise engelli kuruluşlarının siyasi partilerin hepsine eşit mesafede olma bakımından en yüksek yüzdeye sahip olduğunu görüyoruz. Gençlik kuruluşlarındaysa “herhangi bir siyasi partiyle ilişkimiz yoktur” diyenlerin çoğunlukla bulunduğunu görüyoruz. Bir siyasi partiye yakınlıkta en çok gençlik ve kadın kuruluşlarında vardır.

Şekil 67 Siyasi Partilerle İlişki Durumu

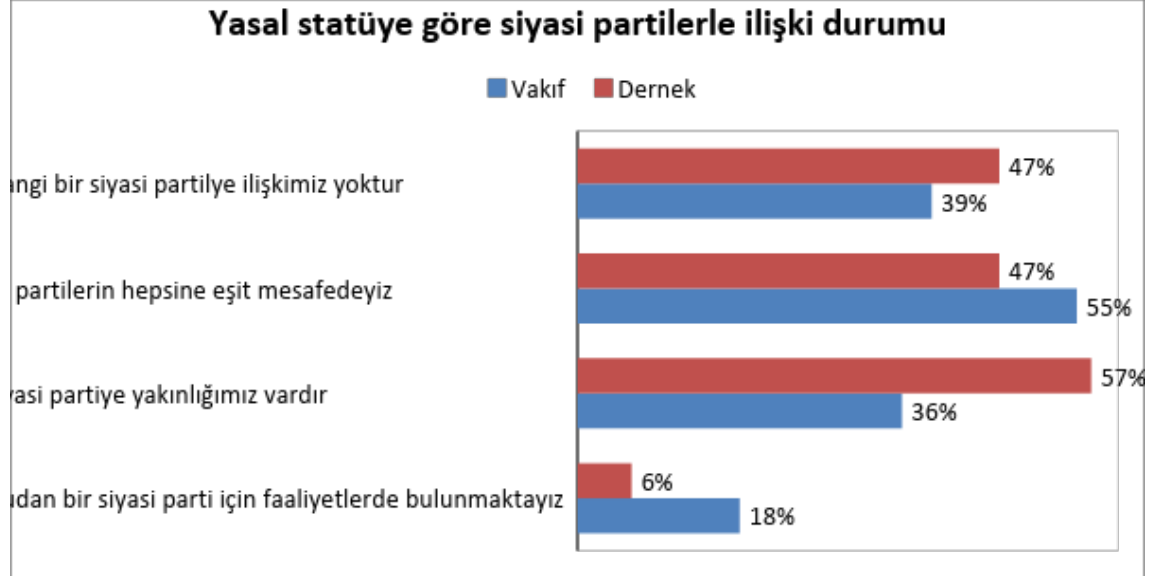

Şekil 68 Tematik Alanlara Göre Siyasi Partilerle İlişki Durumu

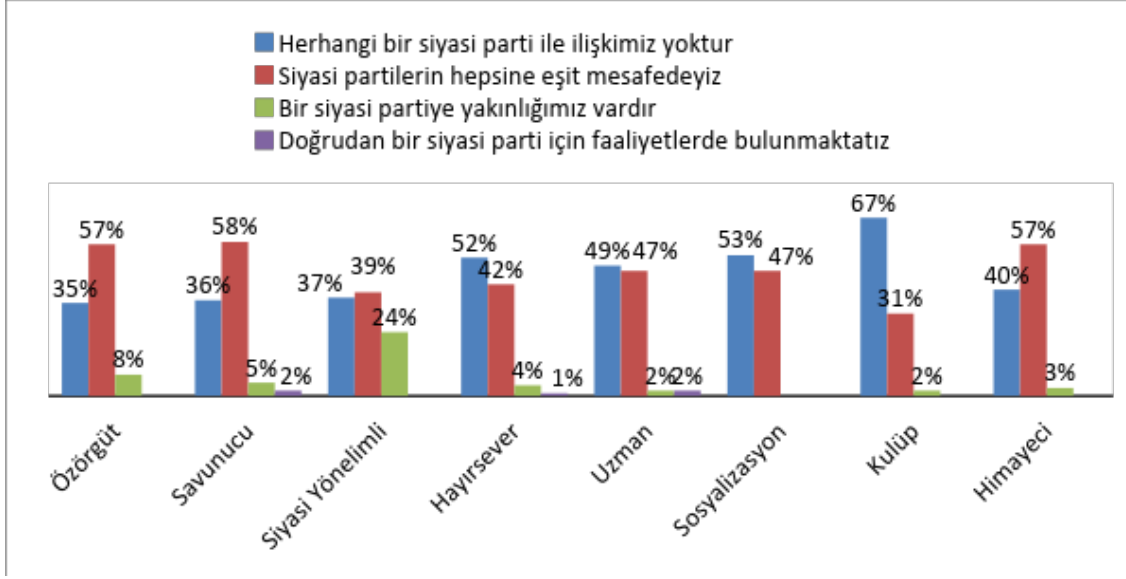
Siyasi partilerle ilişkiler yasal statülere göre incelendiğinde derneklerin vakıflara oranla siyasi partilerle ilişkisinin az da olsa daha fazla olduğunu görmekteyiz. Vakıflarda baskın ilişki tüm siyasi partilere eşit mesafede durmakken, derneklerde siyasi partilerle ilişki kurmama daha yaygındır.

Şekil 69 Yasal Statüleri Göre Siyasi Partilerle İlişki Durumu

Siyasi partilerle ilişki sahipliği sivil topoğrafya tasnif kategorilerine göre incelendiğinde tabloda beklendiği üzere bir siyasi partiye yakınlığı olan kuruluşların çoğunlukla siyasi yönelimli kuruluş kategorisinde olmasıdır. Bununla beraber geriye iki kümeleme yapılabilir. İlki, özörgüt, savunucu ve himayeci kategorilerin dâhil olduğu siyasi partilerin hepsine eşit mesafede bulunma kümesidir. Diğer küme ise, hayırsever, uzman, sosyalizasyon, kulüp kategorilerininin dâhil olduğu herhangi bir siyasi partiyle ilişkisi olmama kümesidir.

Şekil 70 Sivil Topoğrafya Tasnifine Siyasi Partilerle İlişki Durumu

Politikayla İlgili Kurumsal Amaçlar

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluş yöneticilerine bazı ifadeler yöneltilmiş ve bunların kurumsal hedeflerini ne kadar tanımladığını 1'in "hiç tanımlamadı", 5'inse "tam olarak tanımladığı" şeklinde olduğu bir aralıkta puanlaması istenmiştir. Bu tür ifadelerin analizinde, bu ifadeler verilen puanlamaların ortalaması alınmış ve o ifadenin ilgili olduğu bağlamda politik amaç sahipliği puanı belli olmuştur. Tablo 64'de hem bu ifadelerin tek tek ortalamaları hem de tematik alanlara göre dağılımlarına yer verilmiştir. Buna göre, Türkiye'deki dört tematik alandaki gönüllü kuruluşların, milli ve manevi değerlere bağlı bir gençlik yetiştirme hedefinin kurumsal hedefleri arasında bulunmasının ortalaması 2,7'dir. Türkiye'yi tam bağımsız kılma hedefi ortalama 2,25 oranında kurumsal hedefler arasındadır. Ayrıca Türkiye'deki 4 tematik alandaki gönüllü kuruluşlar, hedef gruplarının dünya görüşünü etkilemeyi ortalama 2,43 oranında kurumsal olarak hedeflemektedir. Gönüllü kuruluşlar arasında toplumun siyasi görüşlerini etkileme hedefi kurumsal hedef olarak değerlendirildiğinde ortalama 1,62 puan verilmiştir. Politik görüşlerini yaygınlaştırma hedefi kuruluşlarca ortalama 1,57 puan olarak hedefleri arasında görülmüştür.

Tablodan da görüldüğü üzere, milli ve manevi değerlere bağlı bir gençlik yetiştirme hedefine sahiplik ortalaması 3,2 ile en çok gençlik kuruluşlarındadır. Bu hedefin en az ortalama sahip olduğu tematik alansa 2,21 oranıyla çevre tematik alanıdır. Türkiye'yi tam bağımsız kılma hedefi 2,45 ortalama ile gençlik kuruluşlarında en çok, 2,08'le engelli kuruluşlarında en azdır. Gençlik kuruluşları 2,55 ortalamasıyla üyelerinin dünya görüşlerini etkilemenin kurumsal hedefler arasında en çok olduğu tematik alanken bu konuda en düşük ortalama 2,09'la engelli kuruluşlarına aittir. Politik görüşlerini yaygınlaştırma hedefi gençlik kuruluşlarıncaya ortalama 1,75'le en çok hedeflenirken, 1,32 ile en az engelli kuruluşlarıncaya hedeflenmiştir. Toplumun siyasi görüşlerini etkileme gençlik kuruluşlarında en yüksek ortalama dayken engelli kuruluşlarıncaya en az hedeflenmiştir.

Tablo 64. Tematik Alana Göre Politikayla İlgili Kurumsal Amaçlar

	Tematik Kategori			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Milli ve manevi değerlere bağlı bir gençlik yetiştirmek	2.58	2.71	2.21	3.2
Türkiye'yi tam bağımsız kılmak	2.1	2.08	2.34	2.45
Dünya görüşlerini etkilemek	2.5	2.09	2.55	2.59
Politik görüşlerimizi yaygınlaştırmak	1.67	1.32	1.5	1.75
Toplumun siyasi düşüncelerini etkilemek	1.65	1.35	1.54	1.89

Yakın Olan, Uzak Durulan Görüşler/Duruşlar ve Hizmet Verilemeyecek Gruplar

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların kendilerini en yakın gördüğü dünya görüşü hümanizmdir. Kuruluşların % 40,5'i kendilerini bu duruşa yakın bulmuştur. Hümanizm evrensel anlamda kabul görmüş, farklı politik görüşlerden insanların üzerinde sıkça anlaştığı bir kavram olması itibariyle yüksek bir oranda çıkmıştır. Bu yüzden bu oranda çıkmış olması şaşırtıcı değildir. Araştırma açısından esas önem teşkil eden daha politik tonlardaki görüşleri aldığı değerlerdir. Bunlar arasında Atatürkçülüğün bu tür araştırmalarda alışık olduğumuz şekilde çok yüksek oranlarda tercih edilmesi beklenebilir, araştırmada bu oranın % 26,8'de kalması ise ilginç bir bulgudur.

Tablo 65. Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar

Kuruluşun yakın olduğu duruşlar	Yüzde
Hümanizm	40.5
Özgürlükçülük	28.2
Atatürkçülük	26.8
Sosyal Demokrasi	26.3
Milliyetçilik	12.2
Muhafazakârlık	7.7
Ulusalcılık	7.0
Demokratik Özerklik	6.7
İslamcılık	6.0
Muhafazakâr Demokrasi	4.7
Sosyalizm/Komünizm	4.0
Ekolojist	3.7
İnsan Hakları	3.7

Liberalizm	2.5
Feminizm	1.0
Ülkücülük	0.8

Yakın bulunan görüşlerden hümanizm dışındaki görüşlerin, tematik alanlardaki yaygınlığına bakarsak kadın kuruluşlarında özgürlükçülük en yaygın görüşken, engellilerde sosyal demokrasi, çevre kuruluşlarındaysa özgürlükçülük kurumsal kimlikçe en çok kabul gören dünya görüşüdür. Engelli kuruluşlar hümanizmden sonra % 28,8 ile kendilerine sosyal demokrasiyi en yakın bulmuştur. Atatürkçülük ise engelli kuruluşlarının % 28,1 ile en çok sahiplendiği diğer dünya görüşü olmuştur. Demokratik özerklik en çok kadın kuruluşlarda yakın bulunan duruşken en az engelli kuruluşlarında görülmüştür. Genel tabloda (Tablo 66) % 1'in altında olan ülkücülük en çok % 1,4 ile kadın kuruluşlarda görülmüştür. En çok gençlik kuruluşlarında yakın bulunan sosyalizm/komünizm en az engelli kuruluşlarınca yakın bulunmuştur. Çevre kuruluşlarında çok rastlanan ulusalcılık en az gençlik kuruluşlarında görülmektedir. İslamcılıksa en çok gençlik kuruluşlarınca kurumsal kimliklerine yakın bulunurken, kadın kuruluşlarca en az yakın bulunmuştur. Çevre kuruluşlarının hümanizmin en az işaret edildiği kuruluşlar arasında yer alması da diğer önemli bir sonuçtur.

Tablo 66. Tematik Alana Göre Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar

Kurumsal kimliğe yakın duruş	Tematik kategori (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Hümanizm	43,2	49	30,3	42,7
Özgürlükçülük	32,4	22,4	28.0	32.5
Sosyal Demokrasi	29.1	28.8	25.0	25.5
Milliyetçilik	10.8	11.6	13.6	14.0
Muhafazakârlık	7.4	8.2	8.3	7.6
Demokratik Özerklik	10.8	4.8	5.3	6.4
Ülkücülük	1.4	0.7	0.0	1.3
Liberalizm	3.4	2.1	1.5	3.2
Sosyalizm/Komünizm	2.7	1.4	3.8	8.3
Ulusalcılık	8.8	6.8	9.8	4.5
İslamcı	3.4	4.8	6.1	10.2

Atatürkçülük	38.5	28.1	23.5	20.4
Muhafazakâr Demokrasi	6.1	3.4	2.3	7.0

Kurumsal kimliğe yakın görüşlerden en çok çıkan ilk 4 sonucun illere dağılımlarına baktığımızda hümanizmin Ankara ilinde en yüksek yüzdeye sahip olduğu görülürken, en düşük yüzdesine de İzmir sahiptir. İzmir’de en yüksek çıkan kurumsal kimliğe en yakın duruş, Atatürkçülük olmuştur. İstanbul ve diğer illerde en yüksek görüş hümanizm olurken, sosyal demokrasi en fazla Ankara kuruluşlarınca, en azsa İstanbul kuruluşlarınca yakın bulunmuştur. Özgürlükçülüğün en yaygın kabul edildiği il diğer iller kategorisidir.

Tablo 67. İllere Göre Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar

Kurumsal kimliğe yakın duruş	İller (%)			
	İstanbul	Ankara	İzmir	Diğer
Hümanizm	42.1	45.5	32.9	42.1
Özgürlükçülük	26.3	29.7	20.0	32.6
Sosyal Demokrasi	23.0	34.7	24.3	27.3
Atatürkçülük	28.9	31.7	38.6	22.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Sivil topografya kategorilerine göre kurumsal kimliğe yakın görüşlere bakıldığında göze çarpanlardan biri, hümanizm oranının tüm kategorilerde yüksek olmasına karşın (% 40- 55 arasında değişmek üzere), siyasi yönelimlerde sadece % 19,6’da kalmasıdır. Bunun en önemli nedeni bu kategoride muhafazakarlık, İslamcılık, sosyalizm/komünizm gibi diğer kategorilerde çok düşük çıkan görüşlerin % 20’nin üzerinde oranlarda seyretmesidir. İlginç bir nokta siyasi yönelimlilerin diğer kuruluşlardan sözkonusu farkı Atatürkçülükte görülmemiştir. Atatürkçülüğün en sık görüldüğü kategori hayırseverler oluşturmuştur.

Tablo 68. Topoğrafya Kategorisine Göre Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar

Kurumsal kimliğe yakın duruş – Sivil topografya kategorileri					
	Özörgüt	Savunucu	Siyasi Yönelimli	Hayırsever	Uzman
Hümanizm	44.40	43.70	19.60	44.10	45.50
Özgürlükçülük	33.30	34.90	37.00	29.00	29.50
Sosyal Demokrasi	34.90	26.20	15.20	29.00	36.40

Milliyetçilik	14.30	6.30	6.50	16.10	6.80
Muhafazakârlık	7.90	3.20	26.10	8.60	9.10
Demokratik Özerklik	12.70	5.60	10.90	6.50	11.40
Ülkücülük	1.60			1.10	
Liberalizm	1.60	3.20	6.50	1.10	
Sosyalizm/Komünizm	6.30	4.80	21.70	1.10	
Ulusalçılık	6.30	7.10	4.30	5.40	15.90
İslamcı	3.20	1.60	23.90	9.70	2.30
Atatürkçülük	30.20	23.00	26.10	33.30	25.00
Muhafazakâr Demokrasi	4.80	3.20	4.30	1.10	4.50

Tablo 69. Topoğrafya Kategorisine Göre Kurumsal Kimliğe Yakın Duruşlar (Tablo 69 devamı)

	Sosyalizasyon	Kulüp	Himayeci	Diğer
Hümanizm	54.8	40.9	48.4	40.0
Özgürlükçülük	29.0	29.5	9.7	21.5
Sosyal Demokrasi	32.3	25.0	19.4	24.6
Milliyetçilik	22.6	20.5	12.9	20.0
Muhafazakârlık	0.0	2.3	12.9	9.2
Demokratik Özerklik	6.5	2.3	6.5	3.1
Ülkücülük	6.5	0.0	0.0	1.5
Liberalizm	6.5	0.0	3.2	3.1
Sosyalizm/Komünizm	0.0	0.0	0.0	3.1
Ulusalçılık	3.2	11.4	3.2	9.2
İslamcı	6.5	9.1	3.2	3.1
Atatürkçülük	25.8	29.5	19.4	26.2
Muhafazakâr Demokrasi	3.2	6.8	12.9	7.7

Kurumsal kimliğe yakın duruşların yanı sıra, katılımcılara kurumsal olarak uzak durdukları ya da uzak durmayı tercih edecekleri ilk üç dünya görüşünün neler olduğu sorusu da yöneltilmiştir. İrkçilik araştırmaya katılan gönüllü kuruluşların % 65,2'sinin kurumsal kimliklerine en uzak buldukları ilk görüş olurken, ikinci uzak buluna görüş Siyonizm, üçüncü uzak görüşse Amerikancılık olmuştur.

Her dört gönüllü kuruluştan biri Kürt milliyetçiliğini ve Emperyalizmi kurumsal kimliklerine en uzak görüş olarak görürken, kuruluşların beşte birlik bir bölümü komünizmi uzak görmektedir. Sosyalizm, Liberalizm, Kemalizm, Batıcılık, Milli Görüş görüşleri en az oranda karşı durulan görüşler olmuştur.

Tablo 70. Kurumsal Kimliğe En Uzak Dünya Görüşleri

Kurumsal kimliğe uzak dünya görüşleri	Yüzde
İrkçılık	65.2
Siyonizm	34.2
Amerikancılık	28.2
Emperyalizm	26.2
Kürt Milliyetçiliği	25.7
Komünizm	20.0
Milliyetçilik	13.0
Muhafazakârlık	11.2
İslamcılık	9.2
Milli Görüş	6.5
Batıcılık	4.5
Kemalizm	3.7
Liberalizm	3.8
Sosyalizm	3.2

Yüksek oranda olmasına karşın ırkçılığın % 20 ile % 25 arasında değişen oranlarda reddedilmemiş olması, sivil toplum açısından düşündürücüdür. Tablo 71’de dikkat çekici diğer bir bulgu İslamcılık görüşünün en çok çevre kuruluşlarında uzak durulan görüş olmasıdır. Yine batıcılık, Kemalizm, liberalizm uzak durulan görüş olarak çevre kuruluşlarında en fazla çıkmıştır. Milli görüş en çok kadın ve çevre kuruluşlarda karşı durulan görüş olarak belirtilmişken, milliyetçiliğin karşı durulan görüş olarak en az görüldüğü kuruluşlar engelli kuruluşlarıdır.

Tablo 71. Tematik Alana Göre Kurumsal Kimliğe En Uzak Dünya Görüşleri

Kurumsal kimliğe en uzak görüşler	Tematik kategori (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
İrkçılık	77.6	80.8	74.0	78.5
Siyonizm	40.5	42.2	43.6	46.0

Amerikancılık	23.0	36.6	44.9	41.5
Emperyalizm	31.0	32.1	37.4	32.8
Kürt Milliyetçiliği	28.0	41.2	34.0	29.4
Komünizm	28.2	31.0	23.9	21.5
Milliyetçilik	15.1	12.1	20.0	21.1
Muhafazakârlık	20.6	12.1	16.1	9.8
İslamcılık	12.0	6.5	21.5	9.7
Milli Görüş	13.7	3.8	10.1	6.8
Batıcılık	4.1	6.6	9.8	4.5
Kemalizm	4.8	3.8	7.7	3.8
Liberalizm	4.1	3.8	7.9	5.3
Sosyalizm	3.3	4.7	4.5	4.6

Kurumsal kimliğe en uzak görüşler Tablo 72’de görülebilir. Bu uzak görüşlerden, ilk üç görüş arasında en çok çıkan ırkçılık, Siyonizm ve Amerikancılığın kuruluş statülerine dağılımlarına baktığımızda, araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşlardan dernek tüzel kişiliğine sahip kuruluşlar ırkçılığı uzak bulma bakımından vakıflara göre daha yüksek bir orandadır. Vakıflarda % 32,5 oranında kuruluş, ırkçılığı kendilerine uzak bulmamaktadır.

Amerikancılığın kurumsal kimliğe uzak bulanma oranı iki statüde bir birine yakın olmakla beraber vakıflarda daha yüksektir. Yasal statülerine göre kuruluşların Siyonizm’e olan uzaklıklarına baktığımızdaysa dernek ve vakıfların bu konuda birbirlerine yakın oranlara sahip olduklarını görüyoruz.

Tablo 72. Yasal Statüye Göre Kurumsal Kimliğe En Uzak Dünya Görüşleri

Kurumsal kimliğe en uzak görüşler	Yasal statü (Uzak bulunma %)	
	Dernek	Vakıf
İrkçılık	78.2	67.5
Amerikancılık	36.3	40.0
Siyonizm	43,7	42,1
Emperyalizm	34.4	22.9
Kürt Milliyetçiliği	32.9	38.9
Komünizm	27.0	21.1

Milliyetçilik	16.3	17.1
Muhafazakarlık	13.3	17.6
İslamcılık	11.4	11.4
Milli Görüş	7.6	11.8
Batıcılık	6.4	2.9
Kemalizm	5.1	2.9
Liberalizm	7.7	0.0
Sosyalizm	4.7	0.0

Katılımcı kuruluşlara, kurumsal olarak uzak durdukları görüşlere dair düşüncelerini, onların bu karşıtlığı hizmet verme açısından herhangi bir toplumsal grup üzerinde de devam ettirip ettirmediklerini görmek maksadıyla, hizmet vermeyecekleri veya yardım etmeyecekleri grupların varsa hangileri olduğu sorusu sorulmuştur. Katılımcıların en büyük kesimi, Atatürk karşıtlarına hizmet vermeyeceklerini veya yardımda bulunmayacaklarını belirtmiştir. Bu durumu yabancı şirket karşıtlığı takip etmiştir. Araştırma kapsamındaki yaklaşık her beş gönüllü kuruluştan biri yabancı şirketlere hizmet vermeyeceklerini belirtmiştir. Sanayi şirketlerine hizmet vermeyeceğini belirten kuruluşlara toplam kuruluşlar içerisinde % 15'lik bir kesimdir. Araştırmanın önemli bulgularından biri eşcinsel, ateist, Yahudi, Ermeni kimliğine sahip kişi ya da gruplara hizmet vermeyeceğini veya yardım etmeyeceğini belirten kuruluşların % 10'dan fazla olmasıdır. Demokratikleşmenin, ilerlemenin en önemli unsurlarından sayılan gönüllü kuruluşların böyle bir dışlayıcılığa sahip olması düşündürücüdür. Öte yandan Alevilerin dışlanma tablosunda sıralamada en altta yer alması, sivil toplumda daha fazla kabullenilmeye başladıklarını göstermektedir.

Tablo 73. Yardım / Hizmet Verilmeyecek Gruplar

Yardım/hizmet verilmeyecek gruplar	Yüzde
Atatürk karşıtları	22.7
Yabancı şirketler	21.0
İslam karşıtları	15.2
Sanayi şirketleri	14.5
Eşcinseller	12.7
Ateistler	12.5
Yahudiler	10.5

Ermeniler	9.2
Milliyetçiler	6.7
Kürtler	5.3
Solcular	5.2
Araplar	4.2
Başörtülüler	3.7
Aleviler	3.0

Kuruluşların kesinlikle hizmet vermeyecekleri veya yardım etmeyecekleri grupların tematik alanlara dağılımına bakıldığında öncelikle gençlik kuruluşlarının bu konuda birçok gruba karşı daha uzak olduğunu belirtmek gerek. Tablo 74'den de görüleceği üzere gençlik kuruluşları başta yabancı şirketler olmak üzere solcu, Kürt, Milliyetçi, Arap, İslam karşıtı, başörtülü, Ermeni, Yahudi, Alevi, Ateist ve eşcinsel gruplara hizmet vermeyeceğini veya yardım etmeyeceğini belirten tematik alanların başında gelmektedir. Bu bulgu gençlik kuruluşlarının politik alanda daha keskin uçlarda olduğunu göstermektedir. Bu konuda gençlik kuruluşlarından sonra en yüksek oranlara sahip kategori kadın kuruluş kategorisidir. Çevre kuruluşları ise söz konusu kuruluşlara hizmet vermeme veya yardım etmeme hususunda daha ılımlı bir tablo çizmektedir. Kadın kuruluşların hizmet vermeme veya yardım etmeme bakımından en sert karşı durdukları grup Atatürk karşıtları olmuştur.

Tablo 74. Tematik Alana Göre Yardım Edilmeyecek veya Hizmet Verilemeyecek Gruplar

Kesinlikle yardım edilmeyecek veya hizmet verilmeyecek gruplar	Tematik kategori (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Atatürk karşıtları	35.3	27.7	20.3	25.5
Yabancı şirketler	26.1	17.6	26.8	28.9
İslam karşıtları	21.0	20.2	7.3	24.1
Sanayi şirketleri	22.7	8.4	18.7	19.1
Eşcinseller	9.2	16.8	11.4	22.1
Ateistler	11.8	13.4	9.8	23.6
Yahudiler	12.6	10.9	10.6	15.7
Ermeniler	10.1	8.4	8.9	15.7
Milliyetçiler	10.1	5.1	3.3	12.8
Kürtler	5.0	7.6	3.3	9.2
Solcular	5.9	6.7	0.8	10.6
Araplar	5.9	4.2	2.4	7.1
Başörtülüler	5.0	3.4	2.4	6.4
Aleviler	2.5	3.4	0.8	7.1

Kuruluşların hizmet vermeyecekleri veya yardım etmeyecekleri grupların yasal statülere göre incelenmesi neticesinde derneklerin bu konuda daha uzak bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Vakıflar hizmet verme ya da yardımda bulunma konusunda değişik gruplara karşı derneklere göre daha ılımlıdır. İki statü arasında söz konusu farkın en çok olduğu grupla Atatürk karşıtları ve yabancı şirketler, İslam karşıtları ve eşcinseller olmuştur.

Tablo 75. Yasal Statüye Göre Yardım Edilmeyecek veya Hizmet Verilmeyecek Gruplar

Kesinlikle yardım edilmeyecek veya hizmet verilmeyecek gruplar	Yasal statü (%)	
	Dernek	Vakıf
Atatürk karşıtları	28.1	18.0
Yabancı şirketler	26.2	16.0
İslam karşıtları	18.8	12.0
Sanayi şirketleri	17.6	14.0
Eşcinseller	16.1	10.0

Ateistler	15,6	12.0
Yahudiler	12.9	10.0
Ermeniler	11.1	10.0

Araştırma kapsamındaki kuruluşların beşte birinden fazlası Türkiye'nin şu an karşı karşıya olduğu en önemli sorun olarak işsizliği ifade etmiştir. İşsizliğin ardından terör ve temel hak ve hürriyetlere yönelik baskılar en çok belirtilen sorunlar olmuştur. Kürt meselesini "terör sorunu" olarak değil de tercihen "Kürt sorunu" olarak ifade eden % 9,1'lik dilimi de diğerine eklersek, Kürt meselesinin % 25,8 ile STK'ların en önemli gördükleri sorun olduğu söylenebilir. Benzer biçimde işsizlik, cari açık ve yoksulluk kavramlarını ekonomik sorunlar olarak tarif edilirse, katılımcıların yaklaşık üçte birine göre Türkiye'de en önemli sorun ekonomi ile ilgili sorunlardır denebilir.

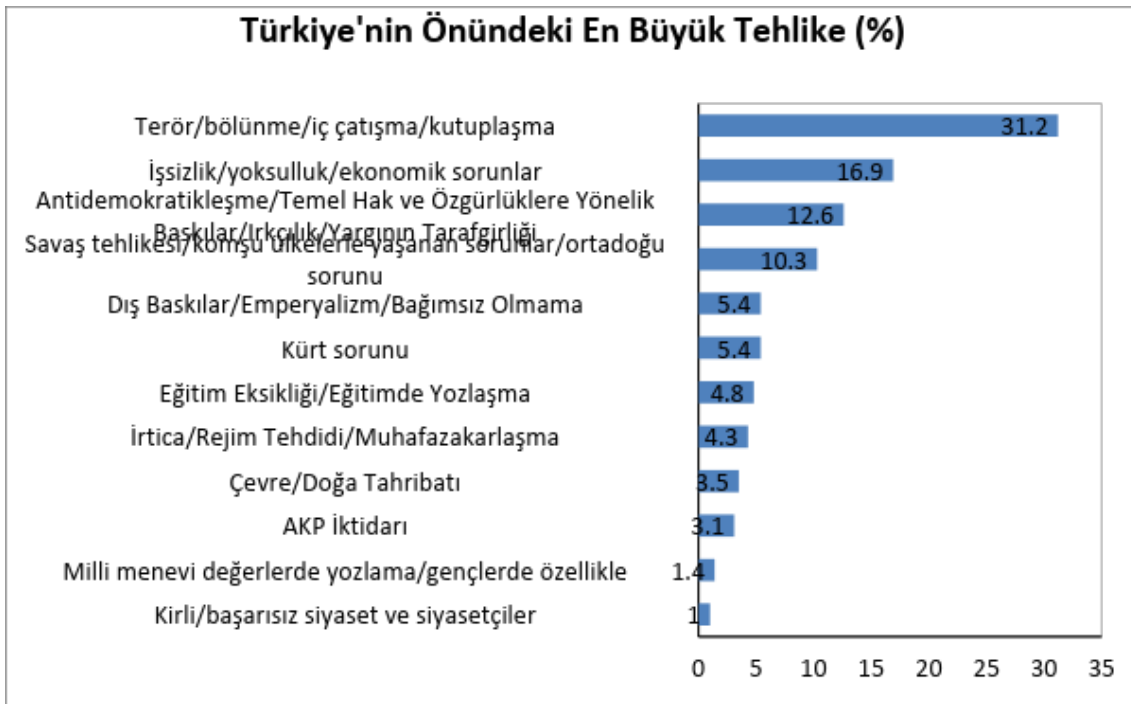
Şekil 71 Türkiye'nin En Önemli Sorunu

Katılımcılara, Türkiye'nin şu an karşı karşıya olduğunu düşündükleri bir tehlike varsa bunun ne olduğu sorusu yöneltilmiştir. Bu soru, bir önceki sorumuzda belirtilmiş olan Türkiye'nin en önemli sorununun ne olduğu sorusuna verilen yanıtların ardındaki temel argümanı görmeye dönük bir

soru şeklinde de düşünülebilir. Katılımcılar tarafından en çok ifade edilen tehlike terör, bölünme, iç çatışma, kutuplaşma şeklinde tanımlanabilecek tehlikedir. Bununla beraber ekonomik sorunlar ve yoksullaşma ikinci en büyük tehlikedir. Anti-demokratikleşme, temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması üçüncü en önemli tehlike olarak tarif edilirken, araştırmanın ilginç sonuçlarından birisi de her 10 katılımcıdan birine göre Türkiye'nin önündeki en büyük tehlikenin komşu ülkelerle yaşanan sorunlar ve bir savaş tehlikesi şeklinde tarif edilmiş olmasıdır.

Şekil 72 Türkiye'nin Önündeki En Büyük Tehlike

Tematik alanlar içerisinde Türkiye'nin en önemli sorunu olarak işsizliğin en sık belirtildiği alan engellilik alanıdır. Terör sorunu da en çok gençlik kuruluşlarınca en önemli sorun olarak görülmüştür. Kürt sorunu kadın ve çevre kuruluşlarınca en sık belirtilmiştir. Yargının siyasallaşması ve AKP iktidarı en çok kadın kuruluşlarınca en önemli sorun olarak belirtilmiştir. Güçlü bir muhalefet eksikliği ve temel hak ve hürriyetlere yönelik baskılarsa en çok çevre kuruluşları içerisinde Türkiye'nin şu anki en önemli sorunu olarak gösterilmiştir. Yoksulluk ve eğitimsizlik, komşu ülkelerle ilişkiler gençlik kuruluşlarınca, ekolojik sorunlar çevre kuruluşlarınca dikkat çekilen sorunlar olarak daha çok belirtilmiştir.

Tablo 76. Tematik Alana Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunu

Türkiye'nin en önemli sorunu	Tematik kategori (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Cari açık	3.5	4.6	8.7	4.0
Komşu ülkelerle ilişkiler	0.0	0.0	1.7	4.0
Kürt sorunu	11.5	5.4	12.2	7.9
İşsizlik	21.2	32.3	12.2	23.8
Yargının siyasallaşması	6.2	4.6	2.6	0.8
AKP İktidarı	7.1	6.9	5.2	4.8
Güçlü muhalefet eksikliği	8.8	6.9	11.3	9.5
Temel hak ve özgürlüklere yönelik baskılar	15	10.0	15.7	12.7
Terör	15.9	20.0	12.2	18.3
Yoksulluk	4.4	2.3	5.2	6.3
Eğitimsizlik	3.5	3.8	6.1	6.3
Ekolojik sorunlar	0.0	0.0	6.1	0.0
Milli ve manevi değerlerde yozlaşma	1.8	0.8	0.0	1.6
Hepsi	0.9	2.3	0.9	
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Tematik alanlara göre gönüllü kuruluşların Türkiye'nin şu an karşı karşıya kalmış olduğunu düşündüğü tehlikeler incelendiğinde terör veya Kürt meselesinden kaynaklı bölünme, iç çatışma, kutuplaşma seçeneklerin tüm tematik alanlarca en çok dile getirilenler olduğunu görmekteyiz. Anti-demokratikleşme, temel hak ve özgürlüklere yönelik baskılar kadın kuruluşlarınca tehlike olarak daha çok algılanmaktadır. Bu durumu tehlike olarak en az gören kuruluşlar engelli kuruluşlarıdır. Engelli kuruluşları bölünme, iç çatışma dışında komu ülkelerle yaşanan sorunlar ve

bundan kaynaklı bir savaş tehlikesini diğer tematik alanlara göre daha fazla görmektedir. Çevre/doğa tahribatı neredeyse sadece çevre kuruluşlarınca en büyük tehlike olarak belirtilmiştir.

Tablo 77. Tematik Alana Göre Türkiye'nin Önündeki En Büyük Tehlike

Türkiye'nin önündeki en büyük tehlike	Tematik kategori (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
İşsizlik/yoksulluk/ekonomik sorunlar	15.4	23.9	11.6	16.7
Terör/bölünme/iç çatışma/kutuplaşma	30.1	35.0	26.8	32.6
Kürt sorunu	5.7	3.4	6.3	6.1
AKP İktidarı	5.7		3.6	3.0
Anti-demokratikleşme/Temel Hak ve Özgürlüklere Yönelik Baskılar/Irkçılık/Yargının Tarafgirliği	17.1	6.8	14.3	12.1
Savaş tehlikesi/komşu ülkelerle yaşanan sorunlar/Ortadoğu sorunu	7.3	14.5	9.8	9.8
Çevre/Doğa Tahribatı	0.8	0.0	13.4	0.8
İrtica/Rejim Tehdidi/Muhafazakârlaşma	5.7	2.6	3.6	5.3
Dış Baskılar/Emperyalizm/Bağımsız Olmama	2.4	6.0	8.9	4.5
Eğitim Eksikliği/Eğitimde Yozlaşma	4.1	6.0	1.8	6.8
Kirli/başarısız siyaset ve siyasetçiler	1.6	0.9	0.0	
Milli manevi değerlerde yozlaşma/gençlerde özellikle	4.1	0.9	0.0	2.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Araştırma kapsamında katılımcılara Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının iletişim performanslarına ve itibarlarına dair bir puanlama yapmaları istenmiştir. Ayrıca katılımcılardan Avrupa Birliği'nin itibarını puanlamaları istenmiştir. Katılımcılardan kendi kuruluşlarının ve Türkiye'deki STK'ların itibarlarını, kendi kuruluşlarının 2011'deki performansları, Türkiye'deki STK'ların toplumla, kamu kurumlarıyla, bir birleriyle iletişim kurma performanslarını puanlamaları

istenmiştir. Puanlama 1'in en düşük 10'unsa en yüksek olduğu bir aralıkta yapılmıştır. Elde edilen sonuçların ortalamaları alındığında, araştırmaya katılan gönüllü kuruluşların Avrupa Birliği'nin itibarına verdikleri puanların ortalaması 4.35 çıkmıştır. Katılımcıların Avrupa Birliği'nin itibarını düşük buldukları görülmektedir. Araştırma dâhilindeki gönüllü kuruluşlara göre Türkiye'deki STK'ların itibarları da yüksek değildir. STK'lara verilen itibar notu 10 üzerinden ortalama 5.7'dir. Söz konusu olan katılımcıların kendi kuruluşlarına verdikleri not olduğunda bu puan 8.5'e yükseldiği görülmektedir. Bu durumda araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların Türkiye'deki düşük STK itibarında kendilerine ait önemli bir pay bulmadıklarını belirtebiliriz. Zira gönüllü kuruluşların sorunlu/zayıf gördükleri meselelerde nedenleri kendi dışında faktörlerde arama eğilimi gerek Bilişsel Haritalama sonuçlarında, gerek anket sonuçlarında olmak üzere araştırma kapsamında sıkça gözlenen bir bulgudur. Katılımcılar ayrıca kendi kurumlarının 2011 yılındaki performanslarını da itibarları gibi (itibarları kadar yüksek olmamakla beraber) yüksek bulmuştur. Kuruluş yöneticilerinin 2011 için kendi kuruluşlarına verdikleri performans notu ortalama 10 üzerinden 7.73 olmuştur. Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların Türkiye'deki STK'lara dışsal aktörlerle iletişim kurma konusunda verdikleri puanlar düşük seviyelerdedir. Katılımcılar Türkiye'deki STK'lara toplumla iletişim kurma performansları bakımından 10 üzerinden ortalama 5.62 puan vermişlerdir. Kamuyla iletişim kurma performanslarını ise ortalama 5.4 olarak değerlendirmişlerdir. Araştırmaya katılan gönüllü kuruluş yöneticilerine göre, Türkiye'deki STK'ların bir birleriyle olan iletişimleri düşük seviyededir. Katılımcılar bu konuda ülkedeki STK'lara ortalama 4.57 puan vermişlerdir. Türkiye'deki STK'ların gerek kendi aralarında, gerekse kamu ve toplumla iletişimleri için verilen bu puanlar ve STK'ların itibarı için verdikleri ortalama puan Bilişsel Haritalama aşamasında elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Bilişsel Haritalama sonucunda ortaya çıkan tabloda da toplumla olan kopukluk, STK'lar arası işbirliği eksikliği gibi durumlar en yoğun kavramlar arasında görülmüş, en önemli nedensel ilişkiler arasında yer almıştır.

Tablo 78. Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları

10 üzerinden kaç verirsiniz?	Ortalama	Std. Sapma
Avrupa Birliği'nin sizin gözünüzdeki itibarı	4.35	2.532
Türkiye'deki STK'ların sizin gözünüzdeki itibarı	5.70	2.115

Kendi kuruluşunuzun sizin gözünüzdeki itibarı	8.50	1.819
Kurumunuzun 2011'deki performansı	7.73	2.118
Türkiye'deki STK'ların toplumla iletişim kurma performansları	5.62	2.045
Türkiye'deki STK'ların kamu kurumlarıyla iletişim kurma performansları	5.40	2.066
Türkiye'deki STK'ların kendi aralarında iletişim kurma performansları	4.57	2.226

İtibarla ilgili ifadelerin tematik alanlara göre alt kırılımları incelendiğinde Avrupa Birliği'ne dair en düşük itibar ortalaması 3.96 ile gençlik kategorisinde çıkarken, kadın kategorisinde 4.62 puanla en yüksek çıkmıştır. Türkiye'deki STK'ların itibarının en düşük bulan tematik alan yöneticileri 5.39 ortalamasıyla gençlik kuruluşu yöneticileridir. Türkiye'deki STK'ların en yüksek itibarlı görüldüğü alan kadın tematik alanıdır. Bütün tematik alanlarda kendi kuruluşlarının itibarına verilen puanların ortalaması 8'in üzerindedir. Yine gönüllü kuruluş yöneticileri kendi kurumlarının 2011 performansını ortalama 7'nin üstünde görmüşlerdir.

Tablo 79. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları

Tematik Kategori	Avrupa Birliği'nin sizin gözünüzdeki itibarı	Türkiye'deki STK'ların sizin gözünüzdeki itibarı	Kendi kuruluşunuzun sizin gözünüzdeki itibarı	Kurumunuzun 2011'deki performansı
Kadın	4.62	6.07	8.75	8.11
Engelli	4.41	5.70	8.51	7.84
Çevre	4.48	5.66	8.20	7.36
Gençlik	3.96	5.39	8.52	7.58

Türkiye'deki STK'ların toplumla iletişim kurma performanslarına çevre kuruluşları ortalama 5.31 puan verirken, kadın kuruluşları 5.99 puan vermiştir. Türkiye'deki STK'ların kamuyla iletişim kurma performanslarıysa yine çevre kuruluşları ortalama 5.18 puanla en az puanı verirken, engelli kuruluşları 5.64'le en yüksek verilen puan ortalamasına sahiptir. STK'ların kendi aralarında iletişim

kurma performanslarıysa verilen puanlar daha düşük olmuştur. Gençlik tematik alanında bu konuda verilen performans puanlarının ortalaması 4.31 iken, kadın kuruluşlarca verilen puanların ortalaması 4.91 ile en yüksek çıkmıştır.

Tablo 80. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları

Tematik Kategori	Türkiye'deki STK'ların toplumla iletişim kurma performansları	Türkiye'deki STK'ların kamu kurumlarıyla iletişim kurma performansları	Türkiye'deki STK'ların kendi aralarında iletişim kurma performansları
Kadın	5.99	5.49	4.91
Engelli	5.63	5.64	4.44
Çevre	5.31	5.18	4.69
Gençlik	5.55	5.29	4.31

İtibarla ilgili ifadeler dernek ve vakıf statülerine göre incelendiğinde, Avrupa Birliği itibarı vakıflarda derneklere göre daha yüksek çıkmıştır. Vakıflar Türkiye'deki STK'ların itibarını derneklere göre daha yüksek bulmuştur. Vakıf ve derneklerde kendi kuruluşunu itibarlı bulma, vakıflarda daha yüksek olmakla birlikte oldukça yüksektir. Benzer durum kurumların kendi kuruluşlarının 2011 performansını puanlamalarında da geçerlidir.

Tablo 81. Yasal Statüye Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları

Kuruluşun statüsü nedir?	Avrupa Birliği'nin sizin gözünüzdeki itibarı	Türkiye'deki STK'ların sizin gözünüzdeki itibarı	Kendi kuruluşunuzun sizin gözünüzdeki itibarı	Kurumunuzun 2011'deki performansı
Dernek	4.31	5.64	8.47	7.69
Vakıf	4.96	6.06	8.76	7.89

Türkiye'deki STK'ların toplumla iletişimleri derneklerce daha zayıf bulunmaktadır. Türkiye'deki STK'ların kamuyla iletişimlerinin ortalama itibar puanlaması iki statüde de bir birine yakın puanlanmıştır. Gerek dernekler, gerekse vakıflar Türkiye'deki STK'ların kendi aralarındaki iletişim kurma performanslarını düşük bulmaktadır.

Tablo 82. Yasal Statüye Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları (Tablo 82 devamı)

Kuruluşun statüsü nedir?	Türkiye'deki STK'ların toplumla iletişim kurma performansları	Türkiye'deki STK'ların kamu kurumlarıyla iletişim kurma performansları	Türkiye'deki STK'ların kendi aralarında iletişim kurma performansları
Dernek	5.60	5.41	4.53
Vakıf	5.82	5.58	4.87

Sivil topografya kategorilerine göre AB'nin itibarına en yüksek not, uzmanlardan (4,81) ve savunuculardan (4,79) en düşük ise siyasi yönelimlilerden (2,83) gelmektedir. Bir başka yorumla AB'yi siyaseten beğenmeyen sivil toplum, hak ve uzmanlık konusunda ise ona daha fazla itibar etmektedir. Öte yandan siyasi yönelimliler Türkiye'deki STK'larının itibarını da diğerlerine göre daha düşük değerlendirmektedir (5,04). STK'ların en yüksek skorla takdir eden kuruluşlar hayırsever kuruluşlardır (6,31).

Tablo 83. Topoğrafya Kategorisine Göre Gönüllü Kuruluşların STK'lara Yönelik İtibar Puanları

Sivil Topoğrafya			
	Avrupa Birliği'nin sizin gözünüzdeki itibarına 10 üzerinden kaç verirsiniz.	Türkiye'deki STK'ların sizin gözünüzdeki itibarına 10 üzerinden kaç verirsiniz	Kendi kuruluşunuzun sizin gözünüzdeki itibarı nedir?
Özörgüt	4.16	5.66	8.42
Savunucu	4.79	5.88	8.21
Siyasi Yönelimli	2.83	5.04	8.51
Hayırsever	4.32	6.31	9.04
Uzman	4.81	5.07	8.61
Sosyalizasyon	4.47	5.43	8.43
Kulüp	4.39	5.1	8.69
Himayeci	4.34	5.43	8.43
Diğer	4.44	6.17	8.14
Total	4.35	5.7	8.49

Araştırma kapsamında, gönüllü kuruluş yöneticilerinden ülkedeki belli başlı devlet kurumlarının itibarını puanlamaları da istenmiştir. Çalışma alanımızda yer alan, ülkenin aktif gönüllü kuruluşlarının yöneticilerinin devlet kurumlarından memnuniyet derecesini ortaya koymaya çalıştık. Bununla söz konusu devlet kuruluşlarının performanslarının, toplumda önemli bir aktör olarak görülen, gönüllü kuruluşlarca nasıl değerlendirildiğini öğrenmeyi hedefledik. Araştırma dâhilinde katılımcılara yöneltilen devlet kurumları arasında aşırı itibar edilen bir kurum olmamıştır. TÜBİTAK, 6.22 ile aralarında en yüksek itibar puanına sahip kuruluş olmuştur. TÜBİTAK'ı 6.1 ile Üniversiteler ve 6.0 puan ile Cumhurbaşkanlığı takip etmiştir. Tablo 84'den de görüleceği üzere, araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluş yöneticilerinin itibarlarını düşük buldukları kurumların başında ÖSYM, YÖK ve Yargı gelmiştir. Genel olarak, Türkiye'deki gönüllü kuruluş yöneticilerinin söz konusu devlet kurumlarının performans ve itibarını düşük bulduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Üniversitelerin sivil toplum gözünde vasatın üstünde bir itibar puanı olması beklenebilirdi. Mevcut durumda sivil toplum kuruluşlarının kendi kuruluşları dışında hiçbir kuruma itibar etmediklerini çıkarsayabiliriz.

Tablo 84. Gönüllü Kuruluşların Bazı Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi

KURUMLAR	Ortalama
TÜBİTAK	6.22
Üniversiteler	6.10
Cumhurbaşkanlığı	6.00
Ordu	5.57
Başbakanlık	5.45
Diyanet İşleri Başkanlığı	5.45
TBMM	5.31
Hükümet	5.20
Polis	5.17
TÜİK	5.11
Yargı	4.59
YÖK	4.09
ÖSYM	3.87

Gönüllü kuruluşların devlet kurumlarından memnuniyet derecelerinin tematik alanlara dağılımı aşağıdaki Tablo 85’den ayrıntılı olarak incelenebilir. Tabloda ayrıksı görünen bir iki noktaya dikkat çekmek gerekirse öncelikle devlet kurumlarından hiçbir tematik alanda hiçbir kurum için ortalama puanlar 7 ve üzerinde çıkmamıştır. Engelli tematik alanındaki kuruluşların Cumhurbaşkanlığı başta olmak üzere bütün devlet kurumlarından memnun olma ortalamaları diğer tematik alanlardan daha yüksektir. Devlet kurumları içerisinde tüm tematik alanlardan en yüksek ortalamaların TÜBİTAK ve Üniversitelere çıktığını görüyoruz. En düşük ortalamalarsa YÖK ve ÖSYM’de görülmektedir.

Tablo 85. Tematik Alana Göre Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi

Tematik Kategori	Cumhurbaşkanlığı	Başbakanlık	Hükümet	TBMM	Yargı	Ordu
Kadın	5.41	4.91	4.54	4.72	4.29	5.04
Çevre	5.97	5.16	5.09	5.25	4.46	5.43
Engelli	6.69	6.32	6.01	5.95	5.05	6.59
Gençlik	5.91	5.37	5.11	5.30	4.54	5.22

Tablo 86. Tematik Alana Göre Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi

Tematik Kategori	Polis	TÜBİTAK	Üniversiteler	YÖK	TÜİK	Diyanet İşleri Başkanlığı	ÖSYM
Kadın	4.70	6.07	5.83	4.21	5.17	4.62	3.72
Engelli	6.08	6.98	6.85	4.60	5.64	6.17	4.31
Çevre	4.96	5.89	5.99	3.88	5.04	5.54	3.72
Gençlik	4.96	5.96	5.76	3.73	4.68	5.45	3.73

Devlet kurumlarından memnuniyet dereceleri ortalamaları Üniversiteler hariç bütün kurumlarda derneklerde daha yüksektir. Vakıflarda en yüksek memnuniyet ortalamaları 6.22 ile Üniversiteler, 5.88 ile Cumhurbaşkanlığına aitken en düşük puan ortalaması 3.74 ile ÖSYM, 3.90 ile YÖK'e aittir. Derneklerde en yüksek ortalamaların çıktığı devlet kurumları 6.35 ile TÜBİTAK, 6.13 ile Üniversiteler olurken en düşük ortalamalar 3.93 puanla ÖSYM ve 4.16 ile YÖK'te görülmüştür.

Tablo 87. Yasal Statüye Göre Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi

Kurumlar	Dernek	Vakıf
Cumhurbaşkanlığı	6.1	5.9
Başbakanlık	5.6	5.0
Hükümet	5.3	4.6
TBMM	5.4	5.0
Yargı	4.7	4.3
Ordu	5.7	5.0
Polis	5.3	4.5
TÜBİTAK	6.4	5.6
Üniversiteler	6.1	6.2
YÖK	4.2	3.9

TUİK	5.2	4.7
Diyanet İşleri Başkanlığı	5.6	5.1
ÖSYM	3.9	3.7

Sivil topoğrafya kategorileri kurumlara itibar konusunda oldukça farklı görüntüler vermektedir. Örneğin, siyasi yönelimlilerin 4.76, savunucuların 5.58 ile değerlendirdiği cumhurbaşkanlığı itibarı skoru, himayecilerde 7.0'ı, hayırseverlerde 7,17'yi bulmaktadır. Öte yandan farklılıklar neredeyse tüm kurum itibar skorlarında için benzerdir. Siyasi yönelimliler tüm kurumlar düşük itibar notu vermekte, hayırseverler ise tüm kurumlara daha fazla itibar etmektedir.

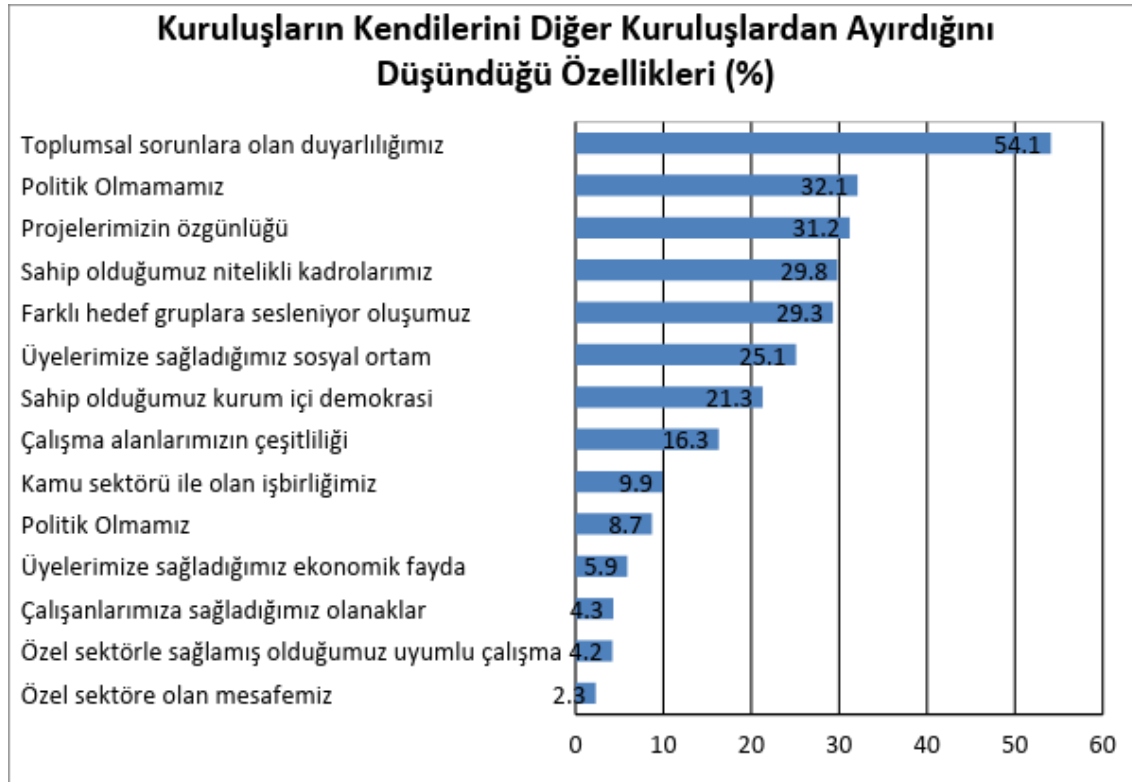
Tablo 88. Topoğrafya Kategorisine Göre Devlet Kurumlarından Memnuniyet Derecesi

Sivil Topoğrafya K.	Cumhurbaşkanlığı	Başbakanlık	Hükümet	TBMM	Yargı	Ordu
Özörgüt	5.61	5.29	4.98	4.86	4.61	5.84
Savunucu	5.58	4.76	4.62	5.03	4.32	4.85
Siyasi Yönelimli	4.76	4.28	4.20	4.57	3.46	3.71
Hayırsever	7.17	6.51	6.15	6.19	5.59	6.83
Uzman	5.47	4.74	4.57	4.76	4.29	5.24
Sosyalizasyon	6.00	5.55	5.18	4.93	4.32	5.07
Kulüp	6.33	6.45	5.91	5.33	4.86	5.91
Himayeci	7.00	6.29	5.96	5.71	5.29	6.36
Diğer	6.31	5.85	5.73	6.08	4.58	6.43
Total	6.01	5.46	5.21	5.32	4.61	5.59

Araştırma kapsamındaki kuruluşların yarısından fazlası kendi kurumlarını diğer kurumlardan ayıran en önemli niteliklerin başında kurumlarının toplumsal sorunlara olan duyarlılığını, ikinci en önemli ayırt edici durum olarak da kuruluşlarının politik olmamalarını belirtmişlerdir. Gönüllü kuruluşların yarısından fazlası kuruluşlarını benzer kuruluşlardan ayırt edici bir özellik olarak toplumsal sorunlara olan duyarlılıklarını göstermiş olması, gönüllü kuruluş yöneticilerinin yarısından fazlasının Türkiye'deki benzer kuruluşları toplumsal sorunlardan, meselelerden uzak olmakla eleştirdiği şeklinde yorumlanabilir. Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluş yöneticilerinin yaklaşık üçte biriyse kuruluşlarını politik olmadığı için diğer kuruluşlardan ayrı ve önemli bulmaktadır. Bu durumda bu oranda kuruluşun diğer kuruluşları politik olmakla eleştirdiği

sonucu çıkabilir. Ayrıca bu kesime göre politik olmak negatif bir durumdur da diyebiliriz. Politik olmalarının kendilerini diğer kuruluşlardan ayıran önemli niteliklerden biri olduğunu düşünenlerin oranıysa çok azdır. Yaptıkları projelerin özgünlüğüyle kendilerini benzer kuruluşlardan ayıran gönüllü kuruluş oranıysa üçte birden azdır. Bu oranda gönüllü kuruluş yaptıkları işi kendilerine özgü bulmakta ve kendilerini yaptıkları işle tanımlamaktadır. Her dört kuruluştan biri üyelerine sağlamış oldukları sosyal ortamı kendilerini benzer kuruluşlardan ayıran önemli nitelikler olarak belirtirken yaklaşık her beş kuruluştan birisi sahip oldukları kurum içi demokrasiyi kendilerini benzer diğer kuruluşlardan ayıran önemli bir durum olarak görmektedir.

Şekil 73 Kuruluşların Kendilerini Diğer Kuruluşlardan Ayırdığını Düşündüğü Özellikleri

Kuruluşların kendilerini benzer kuruluşlardan ayrı olarak değerlendirirken kullanmış oldukları söz konusu farklılıkların tematik alanlara dağılımına baktığımızda, kadın kuruluşlarda toplumsal sorunlara olan duyarlılığın kendilerini benzer kuruluşlardan farklılaştırdığı söylemine daha çok

rastlamaktayız. Politik olmamak ve sahip olunan kurum içi demokrasi, kadın kuruluşlarında diğer yaygın kendini farklı görme nedenleridir.

Engelli kuruluşlarında ise, toplumsal sorunlara olan duyarlılık dışında öne çıkan kendini benzer kuruluşlardan farklı görme nedenleri üyelerine sağlamış oldukları sosyal ortam ve politik olmamaları olmuştur. Sosyalleşme, engellileri topluma dâhil etme, engelli kuruluşlarının en önemli hedeflerinden biri olduğu için sosyalleşme vurgusunun bu denli yüksek çıkması anlaşılabilir bir durumdur. Gençlik alanındaki kuruluşların çoğuysa kendinin sahip olduğu nitelikli kadroyla, farklı hedef gruplara sesleniyor olmakla, projelerin özgünlüğüyle özel olduğunu düşünürken, çevre kuruluşları daha çok çalışma alanlarının çeşitliliği, kamu sektörüyle olan işbirliğiyle kendini farklı bulmaktadır (Tablo 89).

Tablo 89. Tematik Alana Göre Kuruluşun Kendini Diğer Kuruluşlardan Ayrı Gördüğü Özellik

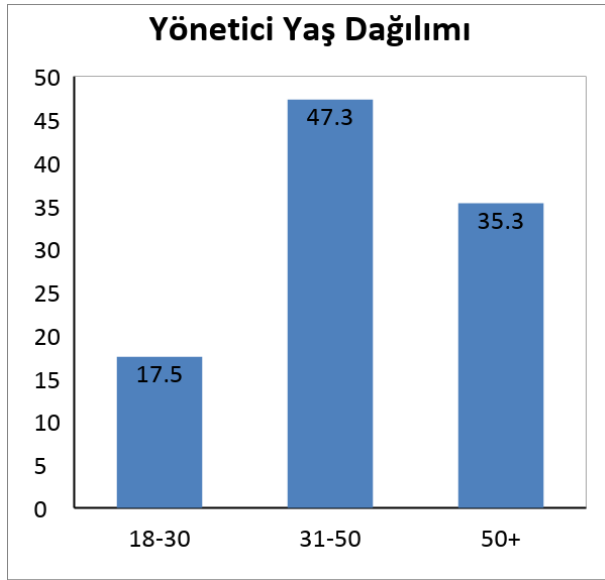
Kuruluşun diğer kuruluşlardan ayıran özellikler	Tematik Kategoriler (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Toplumsal sorunlara olan duyarlılığımız	60.5	56.8	59.7	41.1
Politik Olmamamız	35.4	31.8	33.9	27.8
Projelerimizin özgünlüğü	24.5	30.4	29.0	39.9
Sahip olduğumuz nitelikli kadrolarımız	27.9	25.0	29.8	36.1
Farklı hedef gruplara sesleniyor oluşumuz	28.6	31.8	22.6	32.9
Üyelerimize sağladığımız sosyal ortam	19.7	39.9	9.7	28.5
Sahip olduğumuz kurum içi demokrasi	29.3	17.6	17.7	20.3
Çalışma alanlarımızın çeşitliliği	16.3	9.5	26.6	14.6
Kamu sektörü ile olan işbirliğimiz	8.2	12.8	13.7	5.7
Politik Olmamız	12.9	4.7	4.8	11.4
Üyelerimize sağladığımız ekonomik fayda	8.2	7.4	4.0	3.8
Çalışanlarımıza sağladığımız olanaklar	2.7	6.1	2.4	5.7
Özel sektörle sağlamış olduğumuz uyumlu çalışma	1.4	5.4	4.0	5.7
Özel sektöre olan mesafemiz	2.0	0,0	3.3	3.8

6.1.2. Gönüllü Kuruluş Yönetici Profilleri

a. Demografik Profil

Araştırma kapsamındaki görüşülen gönüllü kuruluş yöneticilerinin çoğunlukla 31-50 yaş aralığında olduklarını, genç nüfus olarak tanımlanabilecek 18-30 yaş aralığındaki katılımcı oranının ise gönüllü kuruluşlarda düşük bir oranda olduğunu görüyoruz. Görüşme yapılan kurum yöneticilerine dair genel olarak orta ve üstü yaş ağırlıklı oldukları söylenebilir.

Şekil 74 Yönetici Yaş Dağılımı

Yöneticilerin yaş dağılımlarını tematik alanlara göre incelediğimizde, beklendiği üzere genç nüfusun gençlik kuruluşlarında daha fazla olduğunu görmekteyiz (% 35,6). Fakat Gençlik kuruluşlarında dahi en büyük oran 31-50 yaş aralığıdır (% 47,7). İlginç olan diğer bir nokta, gençlik kuruluşlarında % 16,8 oranında 50 yaş üstü yöneticinin bulunmasıdır. Diğer yandan, en yaşlı (50 yaş üstü) nüfusun kadın kuruluşlarında daha fazla bulunduğunu görmekteyiz. Kadın tematik alanında görüşülen gönüllü kuruluş yöneticilerinin yarısından fazlası 50 yaş üzerinde yaşta. Kadın kuruluşlarında 18-31 yaş aralığında görüşülen kişi oranı oldukça düşüktür. Engelli ve çevre kuruluşlarında görüşülen yöneticilerin yaşları da çoğunlukla 31-50 yaş aralığındadır. Özellikle

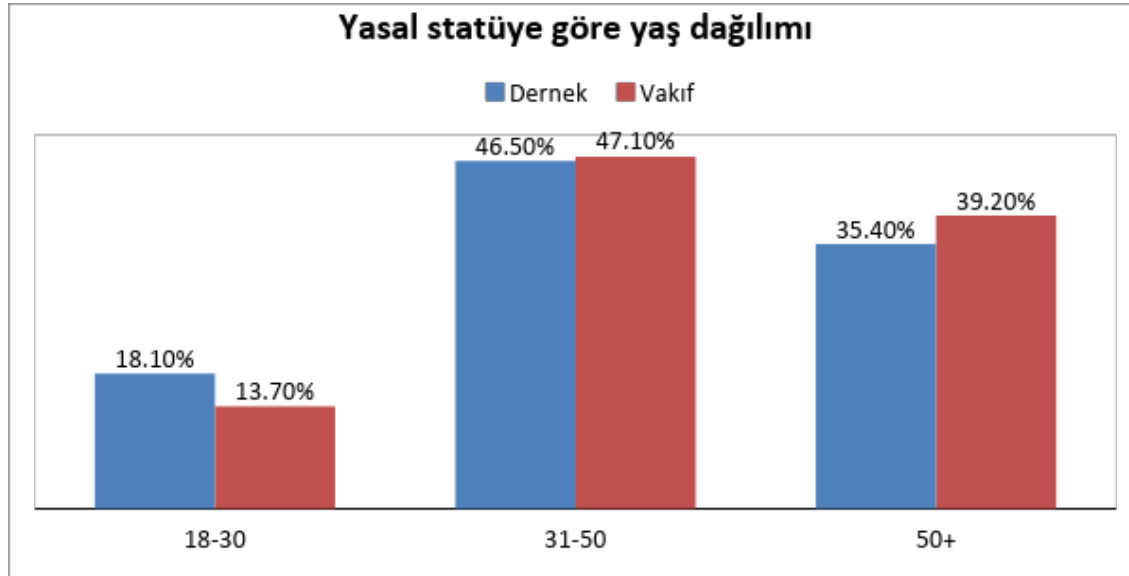
engelli kuruluş yöneticilerinin yarısından fazlası orta yaş aralığındadır. Bu iki tematik alanda görüşülen genç olarak değerlendirilebilecek yaş aralığındaki yönetici oranları düşük düzeydedir. Gönüllü kuruluş yönetici yaşları için genel olarak orta ve üstü yaş ağırlıklı oldukları, genç nüfusun az olduğu net biçimde söylenebilir.

Tablo 90. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluş Yönetici Yaşı

Gönüllü kuruluş yönetici yaşı	Tematik Kategoriler (%)			
	Yaş aralığı	Kadın	Engelli	Çevre
18-30 yaş aralığı	8.5	11.0	12.6	35.6
31-50 yaş aralığı	38.8	55.2	46.5	47.7
50 yaş üzeri	52.7	33.8	40.9	16.8
Toplam	100.0	100.0	100.0	

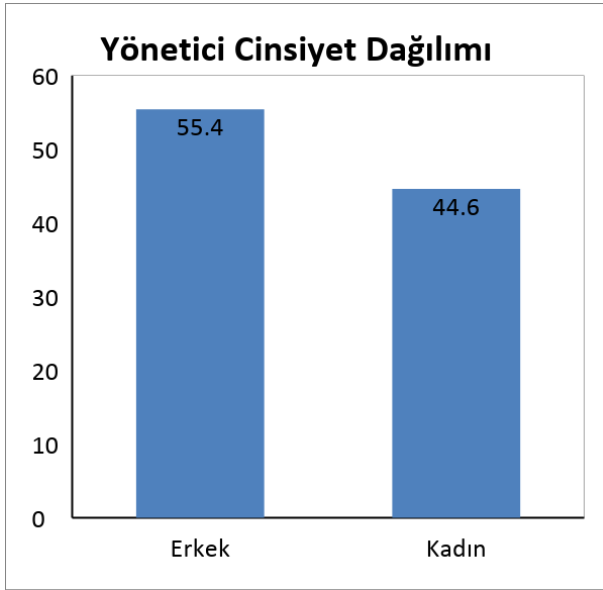
Yaş dağılımlarının kuruluşların yasal statülerine dağılımına baktığımızda, diğer birçok alanda önemli farklar gözlemlendiğimiz dernek ve vakıflar arasında yaş dağılımı açısından farklar azdır. İki yasal statüde de ağırlıklı yaş ortalaması 31-50 aralığındadır.

Şekil 75 Yasal Statüye Göre Yaş Dağılımı

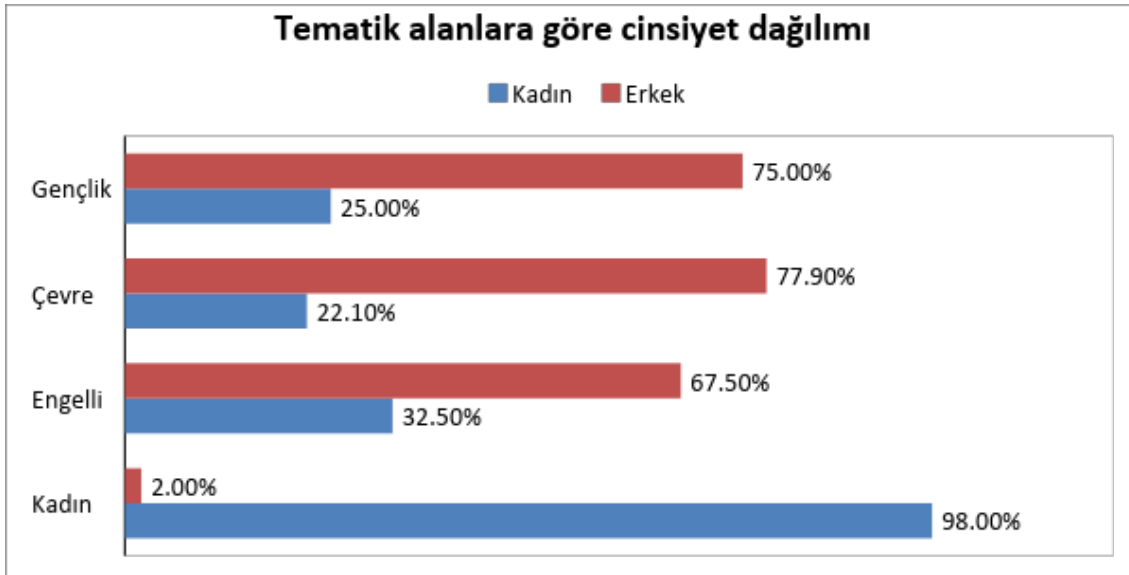

Araştırma kapsamında görüşülen gönüllü kuruluş yöneticilerinin yarısından fazlası erkektir. Kadın kuruluşlarla görüşme yapılmamış olsaydı gönüllü kuruluş yöneticilerindeki erkek oranının çok daha fazla olduğu görülecektir. Bu araştırmada bu kadın oranının % 50'lere yakın olması dört tematik alandan birinin kadın olmasından kaynaklıdır. Görüşme yapılan gençlik kuruluşu yöneticilerinin dörtte biri, çevre kuruluş yöneticilerinin dörtte birinden fazlası ve engelli kuruluşlarının yaklaşık üçte ikisi erkek yöneticilerdir.

Şekil 76 Yönetici Cinsiyet Dağılımı

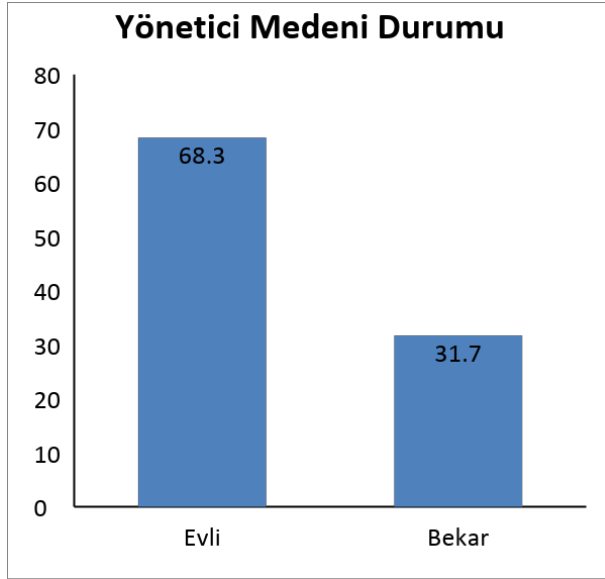

Şekil 77 Tematik Alanlara Göre Cinsiyet Dağılımı

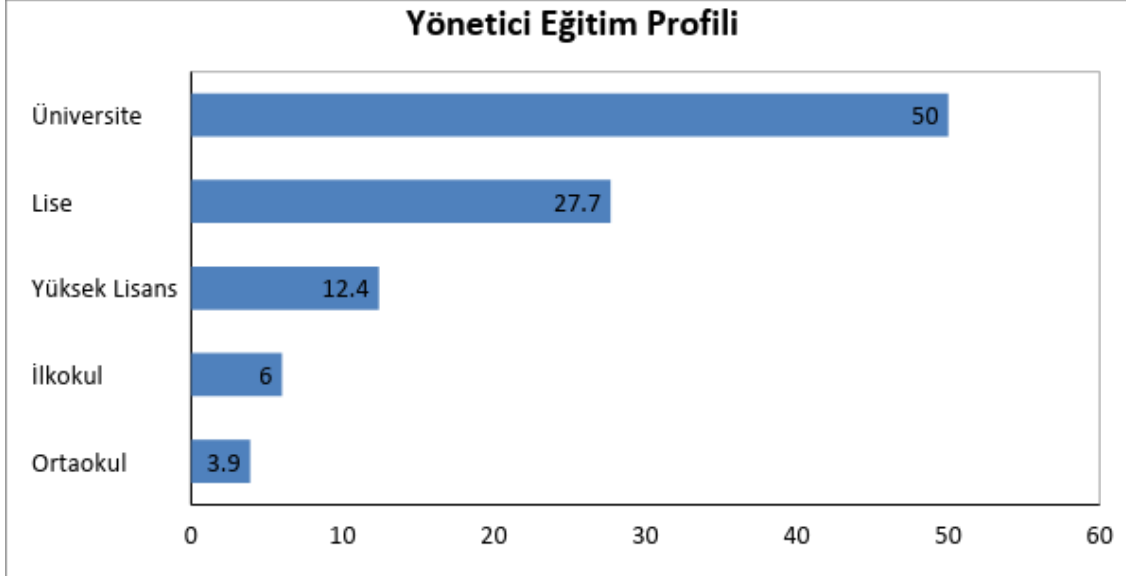
Araştırma kapsamında görüşülen yöneticilerin % 68,3' evliyken. % 31,7'si bekrdır. Bunun çoğunluğun orta yaşta olması ile de ilgisi olduğu hatırdı tutulmalıdır.

şekil 78 Yönetici Medeni Durumu

Araştırma kapsamında görüşülen gönüllü kuruluş yöneticilerinin eğitim profilleri incelendiğinde dikkat çekici bulgu, kuruluş yöneticilerinin üçte birinden fazlasının lise, ortaokul veya ilkokuldan mezun olmuş olmasıdır. Bununla beraber her iki yöneticiden biri niversite mezunudur. Katılımcıların % 10'undan fazlasıysa yüksek lisans mezunudur.

Şekil 79 Yönetici Eğitim Profili

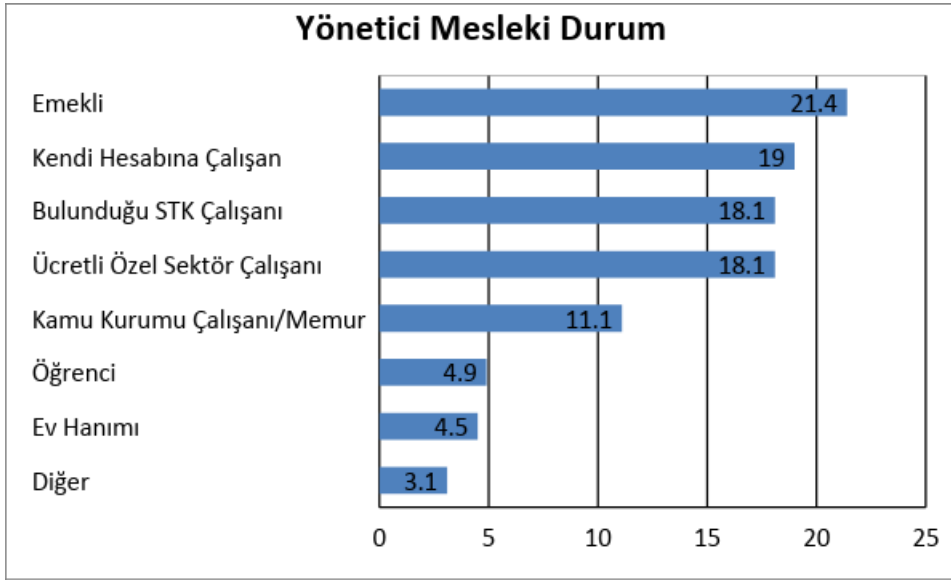
Eğitim tablosundaki (Tablo 91) genel bulguların tematik alana dağılımına bakıldığında dikkat çekilebilecek birkaç bulgudan birinin çevre kuruluş yöneticilerinde üniversite mezunlarının ve yüksek lisans mezunlarının diğer tematik alanlardan fazla olduğudur. Çevre kuruluşları eğitim seviyesi daha yüksek bir yönetici profiline sahiptir. Söz edilmesi gereken diğer bulgu, lise ve altında bir okuldan mezun yöneticilerin engellilik alanındaki kuruluşlarda olan yaygınlığıdır. Neredeyse her iki engelli kuruluştan birinin yöneticisi lise ve altında bir okuldan mezun olmuştur. Bu durum engelli kişilerin eğitime erişimlerinin zorluğundan kaynaklı bir sonuç olarak düşünülebilir.

Tablo 91. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluş Yöneticisi Son Mezun Olduğu Okul

Gönüllü kuruluş yöneticisi son mezun olduğu okul	Tematik alan (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
İlkokul	5.3	12.1	2.9	3.8
Ortaokul	1.3	6.7	2.9	4.4
Lise	32	30.9	19.7	27.5
Üniversite	47.3	45	56.2	51.9
Yüksek Lisans	14	5.4	18.2	12.5
Toplam	100	100	100	100

Araştırma kapsamında görüşülen gönüllü kuruluş yöneticilerinin mesleki durumlarına bakıldığında katılımcıların beşte birinden fazlasının emekli olduğu, yaklaşık beşte birininse kendi hesabına çalışan kişiler olduğu görülecektir. Özel sektörde ücretli olarak çalışan yönetici oranı kamu kurumu çalışanı/memur olanların oranından fazladır. Emeklilik oranının yüksek olması, meslekler arasında öğrenci, ev hanımı kategorilerinin yer alması, Türkiye’de gönüllü kuruluşlarda çalışmanın, yer almanın hâlâ önemli ölçüde boş zaman aktivitesi olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Şekil 80 Yönetici Mesleki Durum

Yöneticilerin mesleki durumlarının tematik alanlara dağılımına bakıldığında kadın ve engelli alanlarında görüşülen yöneticiler arasında emekli olan katılımcı oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Kendi hesabına çalışan yönetici profilinin ise çevre alanındaki gönüllü kuruluşlarda diğer tematik alanlara göre oldukça yüksek olduğu dikkat çekici bir diğer bulgudur.

Ücretli özel sektör çalışanları gençlik alanında en sık rastlanan mesleki durumdur. Ev hanımlarının çoğu kadın kuruluşlarındadır. Mesleğini öğrenci olarak belirten gönüllü kuruluş yöneticilerinin çok büyük bir kısmı gençlik kuruluşu yöneticisidir. Diğer kategorilerde öğrenci oranının % 2’yi bile bulmaması, katılım konusundaki diğer bir sivil toplum zaafına işaret etmektedir.

Tablo 92. Tematik Alana Göre Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Mesleki Durumları

Gönüllü kuruluş yöneticilerinin mesleki durumları	Tematik alan (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
Emekli	24.8	32.8	16.1	11.2
Kendi hesabına çalışan	16.3	13.4	33.9	14.2
Bulunduğu STK çalışanı	17.8	18.7	16.9	18.7
Ücretli özel sektör çalışanı	17.1	14.2	18.6	22.4
Kamu kurumu çalışanı/memur	6.2	11.9	10.2	15.7
Öğrenci	1.6	0.7	1.7	14.9
Ev hanımı	12.4	3	0,0	2.2
Diğer	3.9	5.2	2.5	0.7
Toplam	100	100	100	100

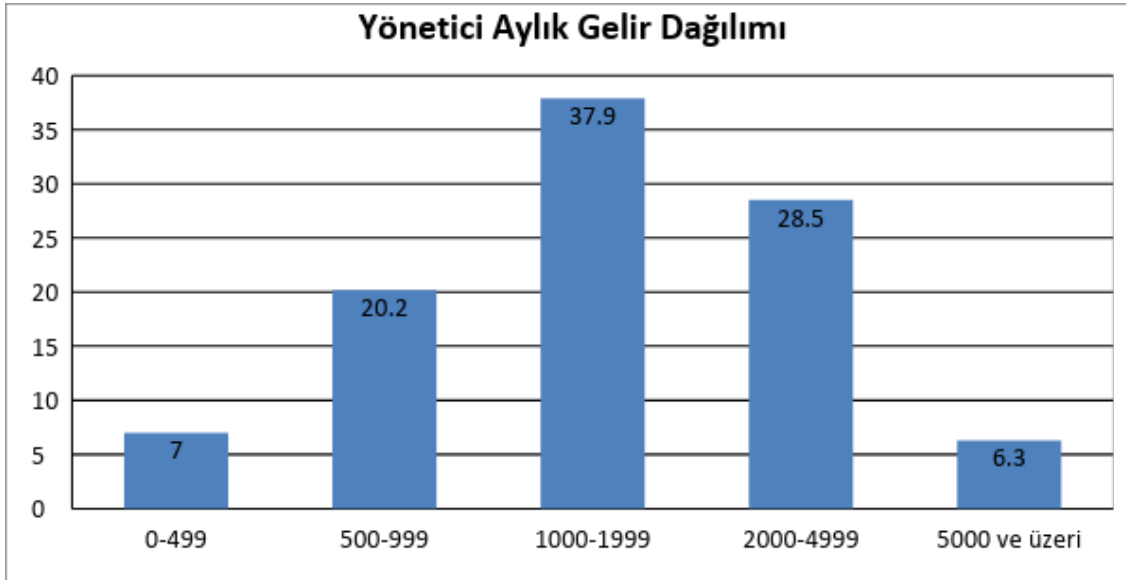
Görüşme yapılan gönüllü kuruluş yöneticilerinin şu anki işlerinin kuruluşların yasal statülerine göre dağılımlarına baktığımızda, emekliliğin derneklerde vakıflara kıyasla daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bulunduğu STK'nın çalışanı olma durumuna baktığımızda, dernekle ve vakıflar arasında oransal olarak büyük bir farklılık görmekteyiz. Vakıflarda bulunduğu STK'nın çalışanı olma oranı derneklerdekinin iki katından fazladır. Bu durum daha öncede belirttiğimiz ücretli çalışanı olma durumunun (vakıflar için özellikle yönetici, müdür) ve kurumsallaşmanın vakıflarda yüksek oranda görülmesini doğrulayan bir sonuçtur.

Tablo 93. Kuruluş Statüsüne Göre Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Şu Anki İşi

Gönüllü kuruluş yöneticilerinin şu anki işi	Kuruluş statüsü (%)	
	Dernek	Vakıf
Emekli	22.3	17.4
Kendi hesabına çalışan	19.5	17.4
Bulunduğu STK çalışanı	15.8	32.6
Ücretli özel sektör çalışanı	18.4	19.6
Kamu kurumu çalışanı/memur	11.6	6.5
Öğrenci	5.0	4.3
Ev hanımı	4.6	0.0
Diğer	2.8	2.2
Toplam	100	100

Araştırma kapsamında görüşülen gönüllü kuruluş yöneticilerinin aylık gelir dağılımları incelendiğinde gönüllü kuruluş yöneticilerin çoğunlukla orta düzey gelir grubuna dâhil oldukları görülmektedir. Öte yandan, gönüllü kuruluş yöneticileri arasındaki alt düzey gelir sahipliği de önemli bir oranda yer almıştır. Gönüllü kuruluş yöneticilerinin dörtte birinden fazlası 1000 liranın altında bir aylık gelire sahiptir.

Şekil 81 Yönetici Aylık Gelir Dağılımı

Görüşme yapılan yöneticilerin aylık gelirlerinin tematik alanlara dağılımında ilk göze çarpan bulgu engelli kuruluş yöneticilerinde alt gelir sahipliğinin çevre kuruluşu yöneticilerindeyse üst düzey gelir sahipliğinin daha yüksek olmasıdır. Gençlik kuruluşları yöneticileri arasında ise gelir düzeyi çeşitlilik göstermektedir. Bunun nedeni, hem öğrenci, ev hanımı, işsiz gibi çalışmayanların hem de özel sektörde ücretli ya da memur oranlarının görece daha yüksek olmasıdır.

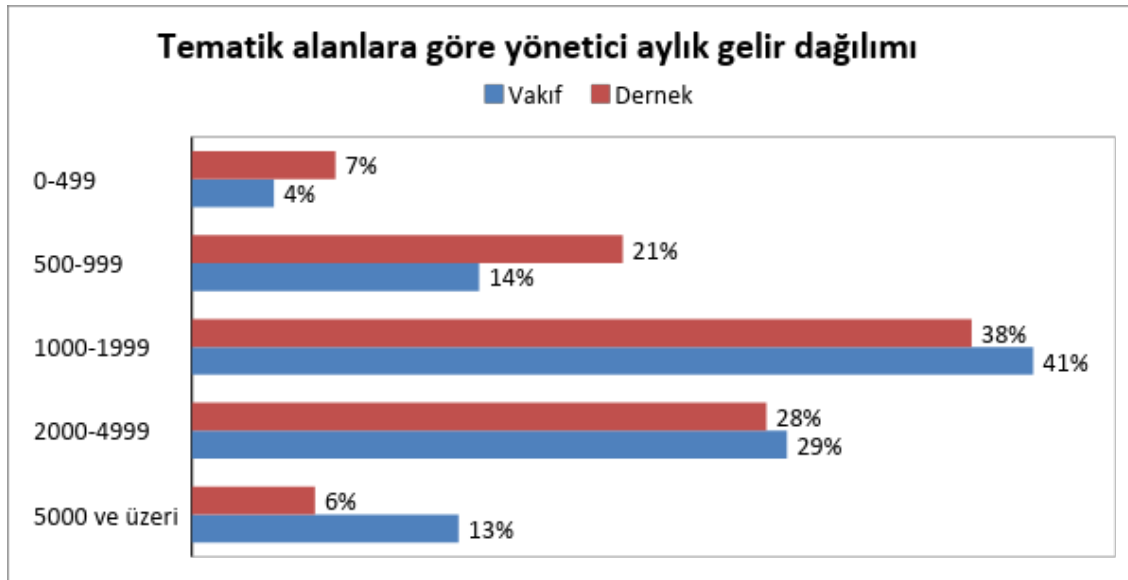
Tablo 94. Tematik Alana Göre Yönetici Aylık Geliri

Gönüllü kuruluş yönetici aylık geliri (lira)	Tematik Kategoriler			
	Kadın	Engelli	Çevre	Gençlik
0-499	6.1	6.1	4.4	11.0
500-999	21.4	27.0	12.6	19.5
1000-1999	35.9	43.2	35.6	36.4

2000-4999	27.5	20.9	36.3	29.9
5000 ve üzeri	9.2	2.7	11.1	3.2
Toplam	100	100	100	100

Gönüllü kuruluş yöneticilerinin aylık gelir dağılımlarının dernek ve vakıflara dağılımına baktığımızda alt grup gelirlerin daha çok derneklere üst gelir gruplarının ise vakıflarda yoğunlaştığını görmekteyiz.

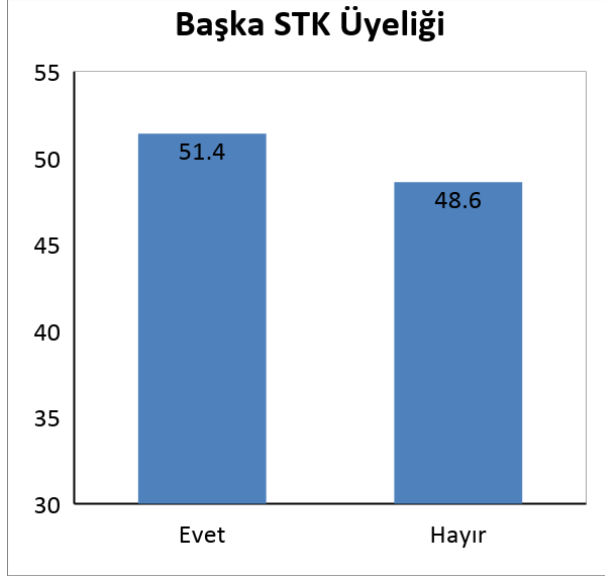
Şekil 82 Tematik Alanlara Göre Yönetici Aylık Gelir Dağılımı

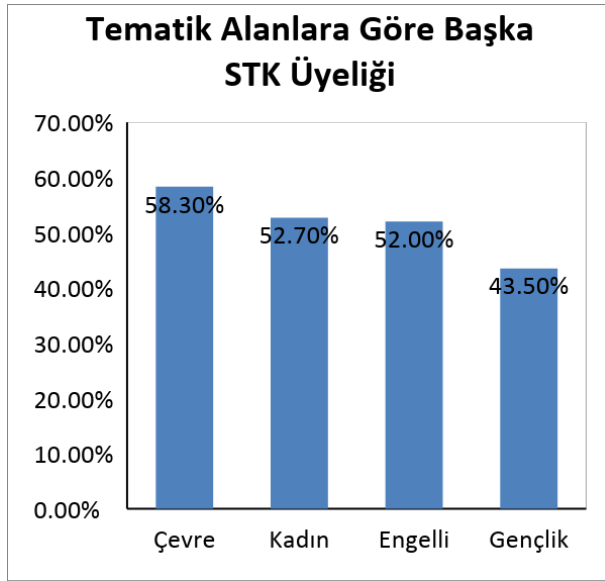
b. Yöneticilerin Gönüllü Kuruluşla İlgileri

Birden fazla STK'ya üye olma durumu sivil toplumun kültürünün gelişmiş olduğu ülkelerde çok sık rastlanan durumdur. Bu birçok ülkede sadece STK yöneticileri arasında değil, üyeler arasında da çok yaygındır. Bu araştırmada araştırma kapsamında görüşülen gönüllü kuruluş yöneticilerine başka bir STK üyeliklerinin olup olmadığını sorarak örneklemimiz için bu durumun ne kadar yaygın olduğunu görmeye çalıştık. Görüşülen gönüllü kuruluş yöneticilerinin bir başka STK'ya üyelik durumu incelendiğine katılımcıların yarısına yakın kesiminin başka bir STK üyesi olmadığını gördük. Başka bir STK'ya üye olduğunu belirtenler çevre tematik alanında daha çokken, gençlik alanında başka STK üyesi diğer alanlara göre daha azdır.

Şekil 83 Başka STK Üyeliği

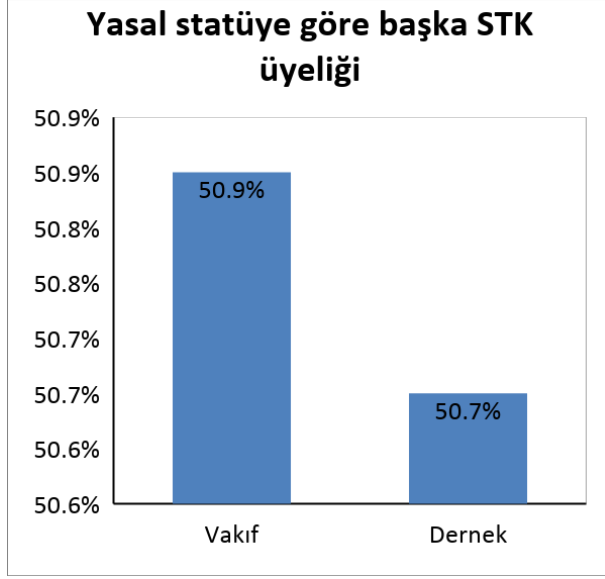

Şekil 84 Tematik Alanlara Göre Başka STK Üyeliği

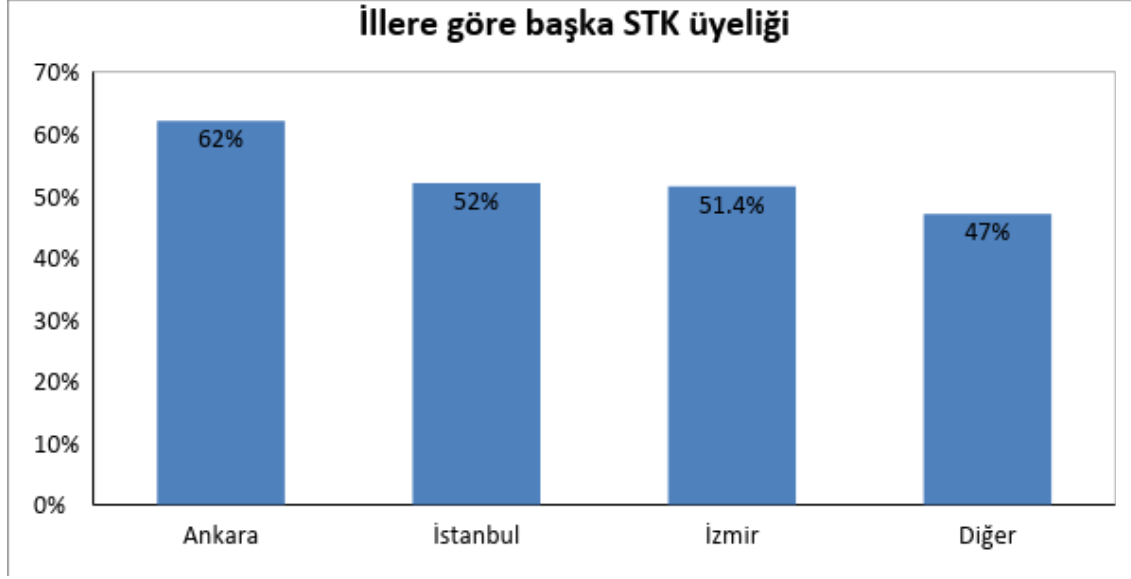
Dernek ve vakıf statüsüne sahip gönüllü kuruluşlarda fark olmayan nadir konulardan biri de başka STK'ya üye olma oranlarıdır.

Şekil 85 Yasal Statüye Göre Başka STK Üyeliği

Gönüllü kuruluş yöneticilerinin başka bir STK'ya üyeliklerinin il bazında karşılaştığımızda Ankara ilindeki gönüllü kuruluş yöneticilerinin başka bir STK üyeliğinin daha yaygın olduğunu görmekteyiz. Ankara'daki gönüllü kuruluş yöneticilerinin beşte üçünden fazlası başka bir STK'ya daha üyedir. Ankara dışında İzmir ve İstanbul bu konuda ayrı bir grup olarak düşünülebilir. Bu iki ildeki yöneticilerin yarısından fazlası başka bir STK'ya üyedir ve bu illerdeki oranlar bir birine benzerdir. Diğer illerdeki kuruluş yöneticilerinin yarısından fazlasının başka bir STK üyeliği yoktur.

Şekil 86 İllere Başka STK Üyeliği

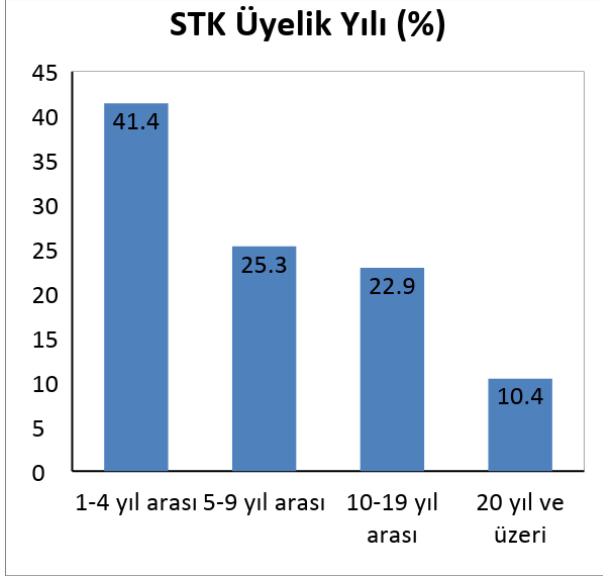
Başka bir STK üyeliği olduğunu belirten gönüllü kuruluş yöneticilerinin en büyük kesimi üyesi olduğu diğer STK'nın mesleki kalkınmayla alakalı STK olduğunu belirtmiştir. Üyesi olduğu diğer STK'nın engelli kadın ve çevre konularında faaliyet yürüten STK olduğunu söyleyenler diğer ağırlıklı gruplardır.

Şekil 87 Başka STK Üyeliği Olanların Üyesi Oldukları Kuruluşun Tematik Alanı

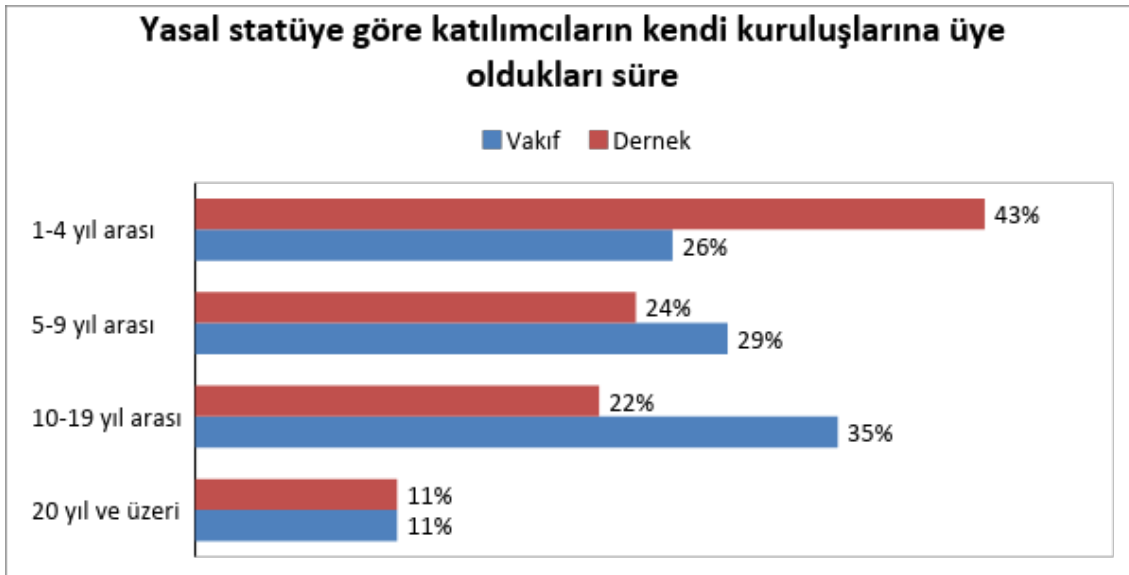
Araştırma kapsamında görüşülen gönüllü kuruluş yöneticilerinin ne kadar zamandır şu anki kuruluşlarının üyesi olduklarına baktığımızda sürelerin üç kümede biriktiğini görüyoruz. En büyük aralık beş yılın altında bir aralıktır. Her on kuruluş yöneticisinden biri 20 yıl ve üzeri bir zamandan beridir buldukları kuruluşun üyesidir. Geri kalan büyük çoğunluk 5-19 yıl arası zaman dilimine dâhildir. Yöneticilerin % 32,9'unun 10 yıldan fazla kuruluşta bulunuyor olması, kuruluşların % 57,5'unun 2000 sonrası kurulduğu bilgisiyle birlikte düşünüldüğünde oldukça yüksek bir oran olarak görülmelidir. Hep aynı yüzlerle karşılaşmak, sivil toplum dünyasının sık tekrarladığı serzenişlerdendir.

Şekil 88 STK Üyelik Yılı

20 yıl ve üzeri üyelik vakıf ve derneklerin birbirine oldukça yakındır. Her on dernekten ve her on vakıftan birinin yöneticisi 20 yıl ve üzerinde bir zamandan beridir şu anki kuruluşundadır. Bununla beraber 5 yıldan az bir zamandan beridir şu anki kuruluşunda bulunduğunu belirten yönetici oranı dernek ve vakıflarda birbirinden oldukça farklı yüzdelere sahiptir. Bunda vakıfların daha eski kuruluşlar olmaları, dernekler arasında yeni olma oranının yüksek olması temel bir etkidir.

Şekil 89 Yasal Statüye Göre Katılımcıların Kendi Kuruluşlarına Üye Oldukları Süre

Araştırmaya katılan gönüllü kuruluş yöneticilerine kurumlarına üye olmalarını veya kurumlarının kuruluşunda yer almalarının en önemli nedenini ne olduğu sorusu yöneltilmiştir. Yaklaşık her dört yöneticiden biri buna “toplumsal hayatta dezavantajlı gruplara (engelli, kadın vb.) yardım ve destek sunmak” yanıtını vermiştir. Bunu yanıtı “benzer sorunlara sahip kişilerle bir araya gelmek, sorunları birlikte çözmek” gayesi takip ederken, her on yöneticiden biri “sosyalleşme” maksadıyla kuruluşa üye olduğunu belirtmiştir.

Bu soruya cevap olarak verilen üyelik nedenlerini iki grup halinde derleyip durumu farklı bir yönden inceleyebiliriz. İlk grup kuruluşa üye olma nedeninin kişisel bir motivasyon ağırlıkla gerçekleşmiş olmasıdır. Bu gruba, sosyalleşmek, kişisel gelişim ve eğitime katkı, hayırsever/yardımsever faaliyetlerde bulunmak, dezavantajlı bir yakınıma yardım etmek, mesleki sorunlarına çözüm bulmak/mesleki gelişimimi sağlamak, proje dünyasına girmek, hobilerimle ilgilenmek ve çalışma hayatına girmek başlıkları dâhil edilebilir. İkinci grup motivasyon nedeni ise yöneticinin şahsına yönelik fayda olmayan, dışsal bir motivasyon kaynağı olarak tarif edilebilir. Bu gruba, toplumsal hayatta dezavantajlı gruplara yardım ve destek sunmak, benzer sorunlara sahip kişilerle bir araya gelmek, sorunları birlikte çözmek, bu kurumu alanında en aktif ve etkili kurum olarak görmek, bu alanda yeterli STK örgütlenişi olmayışı, çevre/doğa korumasına katkı sunmak, benzer STK'lara yeterince güvenmemek başlıklarını dâhil edebiliriz. Bu şekilde yapılan bir gruplamaya göre sonuçlara baktığımızda, her beş yöneticiden üçünün ikinci gruba dâhil bir motivasyonla üye olduğunu veya kuruluşların kurucu üyesi olduğunu, kalan iki yöneticininse bireysel bir motivasyonla üye ya da kurucu üye olduklarını görmekteyiz. Bir başka deyişle beyan düzeyinde dahi, yöneticilerin beşte ikisinde kişisel motivasyon öne çıkmaktadır.

Tablo 95. Gönüllü Kuruluş Yöneticilerinin Kuruluşlarına Üye Olma Nedenleri

Katılımcıların kuruluşa üye olma ya da kurucu üyesi olma nedenleri	Yüzde
Toplumsal hayatta dezavantajlı gruplara (engelli. kadın. genç) yardım ve destek sunmak	23.2
Benzer sorunlara sahip kişilerle bir araya gelmek. sorunları birlikte çözmek	17.9
Sosyalleşmek	10.4
Bu kurumu alanında en aktif ve etkili kuruluş olarak görmem	10.2
Kişisel gelişim ve eğitime katkı sağlamak	8.8
Hayırsever/yardımsever faaliyetlerde bulunmak	6.9
Dezavantajlı (engelli. kadın. genç) bir yakınımaya yardım etmek	5.3
Bu alanda yeterli STK örgütlenmesi olmayışı	5.1
Mesleki sorunlarımı çözüm bulmak/mesleki gelişimimi sağlamak	3.2
Proje dünyasına girmek	2.5
Hobilerimle ilgilenmek	1.9
Çevre/Doğa Korumasına Katkı Sunmak İçin	1.8
Benzer STK'lara yeterince güvenmemem	1.8
Çalışma Hayatına Girmek İçin	1.2
Toplam	100.0

Katılımcıların kuruluşa üye ya da kuruluşlarının kurucu üyesi olma nedenlerinin tematik alanlara dağılımına baktığımızda ilk göze çarpan sonuç, engelli ve kadın kuruluş yöneticilerinde kuruluşlarına üye olma nedeni olarak en sık belirtilen durumun “toplumsal hayatta dezavantajlı gruplara (engelli, kadın, genç) yardım ve destek sunmak” olduğudur. Bu gerekçenin, çevre ve gençlik alanında kadın ve engellilere göre çok düşük olduğunu görüyoruz. Kadın ve engelli kuruluşların hedef kitlelerinin ağırlıklı dezavantajlılardan oluşması bu durumu anlaşılır kılmaktadır. Gençlik kuruluşlarında benzer sorunlara sahiplik nedeniyle bir araya gelmeler diğer tematik alanlara göre azken bu alanda sosyalleşme nedeniyle kuruluşa katılma ve kişisel gelişime katkı sağlamak gerekçeleri diğer tematik alanlara göre daha yüksektir. Bulduğu kuruluşu alanında en aktif kuruluş gördüğü için ona üye olan, katılan yönetici tipi çevre kuruluşlarında yüksektir. Yine çevre kuruluş yöneticileri diğer alanlara göre alanla ilgili yeterli STK örgütlenmesi olamamasını kuruluşlarına üye nedeni olarak daha fazla belirtmiştir. Bu algı ironik bir biçimde, aynı alanda faaliyet gösteren birçok çevre kuruluşu oluşunu açıklar niteliktedir. Dezavantajlı bir yakınımaya yardım etmek için kuruluşa üye olduğunu belirtenlerin tamamına yakını engelli kuruluş

yöneticisidir. Bu durum engelli yakınlarının sorunlara çözüm bulmak için bizzat ilgili örgütlenmelerin kurulmasına önyak olmalarının da bir nedenidir.

Tablo 96. Tematik Alana Göre Yöneticilerin Şu Anki Kuruluşlarına Üye Olma Nedeni

Katılımcıların kuruluşu üye olma ya da kurucu üyesi olma nedenleri	Tematik Kategoriler (%)			
	Kadın	Engelli	Çevre	Genç
Toplumsal hayatta dezavantajlı gruplara (engelli. kadın. genç) yardım ve destek sunmak	29.5	38.5	7.6	16.0
Benzer sorunlara sahip kişilerle bir araya gelmek. sorunları birlikte çözmek	20.1	18.9	22.7	10.7
Sosyalleşmek	8.6	9.5	5.3	17.3
Bu kurumu alanında en aktif ve etkili kuruluş olarak görmem	7.2	2.7	18.2	13.3
Kişisel gelişim ve eğitime katkı sağlamak	6.5	5.4	3.8	18.7
Hayırsever/yardımsever faaliyetlerde bulunmak	11.5	4.1	7.6	4.7
Dezavantajlı (engelli. kadın. genç) bir yakınımıza yardım etmek	3.6	16.2		0.7
Bu alanda yeterli STK örgütlenmesi olmayışı	5.0	0.7	12.9	2.7
Mesleki sorunlarıma çözüm bulmak/mesleki gelişimimi sağlamak	4.3	0.7	4.5	3.3
Proje dünyasına girmek	0.7	1.4	3.0	4.7
Hobilerimle ilgilenmek	0.7	0.0	3.8	3.3
Çevre/Doğa Korumasına Katkı Sunmak İçin	0.0	0.0	7.6	0.0
Benzer STK'lara yeterince güvenmemem	1.4	1.4	1.5	2.7
Çalışma Hayatına Girmek İçin	0.7	0.7	1.5	2.0
Toplam	100	100	100	100

6.2. Eksenlere Göre Karşılaştırmalı Analizler

Bir önceki bölümde incelenen gönüllü kuruluşlarla ilgili elde ettiğimiz önemli bulguları genel bulgular başlığı altında incelemiştik. Bu bölümdeyse araştırmada belirlenen 5 sivil toplum ekseninde düzeylerin belirlenmesi ve bu düzeylere göre bulguların karşılaştırmasına yer vereceğiz. Eksenler araştırmanın en özgün yanlarından birini oluşturmaktadır. Sivil topoğrafya tasnifi daha önceki Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Topuk Kültürü (Yeğen 2009) araştırmasında sınanmış ve ayrıştırıcılığı doğrulanmıştır. Tasnifin ayrıştırıcılığı bu araştırmada da genel bulgular kısmındaki karşılaştırmalarla teyit edilmiştir. Bu araştırmanın ilk özgün katkısı, tasnifin seçili tematik alanlardaki dağılımı olmuştur. Belirli temalara odaklanmak, bu temaların sivil topoğrafya tasnifine göre nasıl farklılaştığını tartışmaya imkân vermiştir. Araştırmanın ikinci özgün hedefi ise sivil toplum eksenlerindeki farklı düzeylerin STK’ları anlama ve betimlemeye katkı sağlayacak araç olarak geliştirilmesidir. Sözkonusu eksenler: politik olma, iktisadi aktiflik, iç demokratiklik, faydanın bölüşümü ve agresiflik eksenleridir.

Eksenlere dair ayrıntılı bilgiye araştırmanın literatür bölümünde yer verilmişti. Yine de bu bölümde öncelikle eksenler başlığı altında eksenlerden neyi kastettiğimiz, eksenler aracılığıyla neyi anlamaya çalıştığımız üzerine her eksen başlığı altında kısa hatırlatmalar yapılacaktır. Her bir eksene ait başlık altında, o eksene dair düzeyler belirlenirken ne tür bir yöntem izlendiği, ilgili düzeye ait ayrıntılar üzerinden detaylı biçimde anlatılacaktır. Genel olarak belirtmek gerekirse, düzeyler belirlenirken öncelikle her bir eksen için o eksene ait düzeyleri belirlememize yardımcı olacak değişkenler belirlenmiştir. Her bir eksene ait değişkenlerden elde edilen endeks, kuruluşların o eksenindeki düzeyini ifade etmiştir. Her eksende elde edilen skorlar, eksenleri düşük, orta ve yüksek olmak üzere başlıca 3 gruba ayırabilecek biçimde kategorileştirilmiştir.

Eksenlerin kendi içlerinde farklı düzeylere nasıl ayrıldığı, düzeylerin nasıl ölçüldüğüne dair bilgilerin paylaşımından sonra her bir eksenin tematik kategorilerle, sivil topografya tasnifindeki kategorilerle, diğer eksenlerle karşılaştırmalı analizlerine ayrı ayrı başlıklar altında yer verilmiştir.

Son olarak da, eksenlerle ilgili olan, ölçümleme esnasında kullanılmayan önemli bazı veriler eksenlere göre analiz edilecektir.

a. Politik Eksen

Politik eksen, kuruluşların ne kadar politik oldukları sorusuna verilen yanıtlar ile ilgilidir. Sivil topoğrafya tasnifinde politika ile ilgili iki boyut kategorilerin belirlenmesinde (özellikle savunucu ve siyasi yönelim) etkilidir. İlki hak arama amaçlı lobi, karar alım süreçlerini etkileme, politika geliştirme gibi, belli bir siyasi/ideolojik pozisyondan hareket etmeyen hak eksenli politika etkinlikleridir. İkincisi ise belli bir dünya görüşünü, inancı ya da ideolojiyi paylaşma, savunma, tanıtma ve/veya yaygınlaştırma hedefli etkinliklerdir. Her ikisi de politika alanında görülebilir. Bu iki boyutu ayırtırmak için bu araştırma, boyutlardan ikincisine bu eksen, birincisine agresiflik ekseninde yer vermektedir. Bir başka deyişle politik eksen, kuruluşların ne düzeyde siyasi/ideolojik ya da dünya görüşünü temsil eden bir pozisyonun taşıyıcısı olduklarını derecelendirmektedir. Araştırma, kuruluşların bu derecelendirmede üstte ya da altta yer almasına, sivil toplum açısından hiyerarşik bir değer atfetmemektedir. Sözelimi sivil topoğrafya tasnifinde siyasi yönelim kategorisindeki kuruluşlar, hedefleri gereği bu eksen, daha yukarda olacaklardır. Ya da bir kurumun bu eksen, altlarda yer alması, siyasi pozisyonlara eşit mesafede ya da tamamına uzak olduğunu gösterir ki, bu pekâlâ bir kuruluşun amaçları gereği tercihi olabilir. STK'lar arasında hem politik olmayı, hem de politik olmamayı eleştirenlerin yaygın olarak var olması, politik eksenin önemini daha da artırmaktadır.

Politik eksen, araştırma kapsamında konu edilen sorularla gönüllü kuruluşların kurumsal olarak uzak durdukları politik duruşların, siyasi görüşlerin neler olduğu ya da hizmet vermemeyi veya yardım etmemeyi tercih ettikleri etnik, dinsel, ideolojik grupların olup olmadığı, varsa bunların hangi gruplar olduğu bilgileri derlenmiştir. Bu eksen bağlamında ayrıca, kuruluşların kurumsal hedefleri arasında politik dinamiklerin hareket ettirici olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Yine bu eksen gönüllü kuruluşlarının gerek üyeleri, gerekse tüm hedef grupları üzerinde arzu ettikleri değişimlerin politik nitelikli olup olmadıklarına dair bilgilerden hareketle de değerlendirilmektedir. Kuruluşların siyasetle ve siyasi partilerle ilişkileri ve gerek bu ilişkilerinin,

gerekse sahip oldukları kurumsal politik kimliklerinin eylemlerine, etkinliklerine yansıyor yansımaması bu eksen kapsamında üzerinde durulan konular olmuştur.

Kuruluşların politiklik ekseninde ne düzeyde oldukları, 4 politiklik değişkeni üzerinden analiz edilmiştir. Bu değişkenler; kuruluşların siyasetle ilgisi, kuruluşların siyasi partilerle ilişkisi, kuruluşların kendileri dışındaki düşünceleri ve grupları dışlama durumu ve kuruluşlara ait hedeflerin politikliği olmak üzere dört ana değişkendir. Her bir değişken için skorlar hesaplandıktan sonra, dört değişkenden elde edilen ortalama değer, politiklik eksenindeki endeks skorunu oluşturmuştur. Politik eksen için belirlenen değişkenler, bu değişkenler için kullanılan sorular ve yapılan puanlamalar aşağıda her bir değişkene ait başlık altında ayrı ayrı ifade edilmiştir.

Kurumun siyasetle ilgisi değişkeni

Bu değişken katılımcılara yöneltilen “Aşağıdakilerden hangisi kurumunuzun siyasetle ilgisini en iyi tanımlar?” sorusuna verilen yanıtlardan üretilmiştir. Bu soruya “yoğun olarak ilgilenir” diyen kuruluşlar, bu değişken için 3 puanla değerlendirilirken, “kısmen ilgilenir” diyenler 2, “ilgilenmez” diyenlereyse 1 puanla değerlendirilmiştir. Zira, siyasetle yoğun olarak ilgilenmek tam bir politiklik durumunu ifade ederken, ilgilenmemek politikaya olan uzaklığa, mesafeye işaret olarak değerlendirilmiştir.

Kurumun siyasi partilerle ilişkisi değişkeni

Bu değişken için katılımcılara doğrudan “kurumunuzun siyasi partilerle ilişkisi ne düzeydedir?” sorusu sorulmuştur. “Bir siyasi partiye yakınlığımız var” ya da “doğrudan, bir siyasi parti için faaliyetlerde bulunmaktayız” diyen kuruluşlara bu değişken için 3 puan verilirken, “siyasi partilerin hepsine eşit mesafedeyiz” diyen kuruluşlara 2, “herhangi bir siyasi partiyle ilişkimiz yoktur” diyenlere de 1 puan verilmiştir. Burada da siyasetle ilgisinde olduğu gibi, bir siyasi partiyle dirsek teması olan hatta onun için aktif çalışan kuruluşun politik bir kimliğe daha çok sahip olacağı aşikârdır. Siyasi partilerin hepsine eşit mesafede durmak siyaseti dışlamamakla beraber doğrudan bir siyasal oluşuma taraf olmaktansa koşullara zamana ve kendi konumuna göre siyasi partileri değerlendirmeyi tercih eden duruştur. Herhangi bir siyasi partiyle ilişkide olmamaksa siyasi

partilerle hiçbir temasın olmamasını tercih etmek, herhangi bir nedenle siyasetle ilişkilennemeyi tercih etmek olarak yorumlanmıştır.

Dışlama ölçeği değişkeni

Dışlama ölçeğinde etnik, dinsel ya da ideolojik düşünceye, duruşa ya da bunlara sahip bir kuruluşa olan uzaklık/yakınlık değerlendirilmiştir. Kuruluşlarda hâkim olan herhangi bir duruş veya düşünce diğer gruplara, düşüncelere mesafe konulmasına yol açabilir.

Bu değişken katılımcılara yöneltilen 3 ayrı soruya verilen cevaplar üzerinden ölçeklendirilmiştir. Katılımcılara bu değişken doğrultusunda yöneltilen sorular, “kuruluşunuzun yakın olduğu duruşlar nelerdir?”, “kurumsal kimliğinize en uzak dünya görüşleri nelerdir?” ve “kuruluşunuzun kesinlikle yardım etmeyeceği veya hizmet vermeyeceği gruplar hangileridir?” soruları olmuştur. Söz konusu 3 soru da kapalı uçlu sorulardır. Her bir soru için ayrı ayrı puanlama yapılmış, ardından bu üç soruya verilen puanların ortalaması alınmıştır. Her bir soru için eğer katılımcı, kuruluşu için yakın olunan herhangi bir siyasi/ideolojik duruş; kurumsal olarak uzak durdukları bir görüş; hizmet vermeyecekleri veya yardım etmeyecekleri bir grup işaretlememişse o soru için ilgili kuruma 1 puan verilmiştir. Çünkü böyle bir kuruluş etnik, dinsel, düşünsel yönelimi olan bir grupta ya da düşünceyle arasında herhangi bir yakınlık veya uzaklık ilişkisi kurmamaktadır ve bu manada politik değildir. Eğer katılımcı her bir soru için uzak veya yakın olunan 1 veya 2 duruş, görüş veya grup belirtmişse 2 puan, 3 ve üzeri sayıda duruş, görüş veya grup belirtmişse 3 puan verilmiştir. Uzak durulan veya yakın olunan bir duruşa sahiplik politikliğin görünümü olarak değerlendirilmiş ve sahip olunan bu duruşların, grupların sayısıysa dışlayıcılığın ve buna bağlı politikliğin seviyesini göstermiştir.

Puanlamalar sonrası bu 3 soruya verilen toplam puanların ortalaması alınarak dışlama değişkeninin puanı belirlenmiştir.

Hedeflerin politikliği değişkeni

Politik eksen kapsamında kullanılan son değişken kuruluşların hedeflerinin politikayla ilgisine dairdir. Gönüllü kuruluşların kurumsal hedefleri arasında olan siyasal mevzulara, hedeflere

sahiplik bu değişkenin belirlenmesinde kullanılmıştır. Kuruluşlar bazen üyelerinin ve hedef grup kişilerinin bazen de tüm toplumun siyasi duruşunu etkilemek, değiştirmek isteyebilmektedir. Bazen de kuruluşlar bu kitlelerin bazı duruş ve davranışları sahiplenmesini ya da değiştirmesini istemekte ve bu yönde faaliyetlerini yürütebilmektedirler. Bu durum kuruluşların politik motivasyona sahip olup olmamalarıyla ve kuruluşların sahip oldukları hedeflerden anlaşılabilir bir durumdur.

Bu eksen dâhilinde katılımcılara politiklikle ilişkilendirilebilecek bazı ifadeler yöneltimiş ve bu ifadelerin “kuruluşlarının hedefleri arasında ne derece yer aldığı” veya “kuruluşlarının hedef grupları üzerinde ne derece arzu ettiği değişimlerden olduğu” sorusu sorulmuştur. Kuruluşun hedefleri arasında yer alan veya hedef grup üzerinde gerçekleşmesi arzu edilen değişimler olan ifadeler X ve Y şeklinde iki grupta toplanmıştır. X grubu politikliği daha doğrudan işaret eden ifadelerken, Y grubu daha dolaylı belirleyen ifadelerdir.

X grubunda yöneltilen ifadeler şunlardır:

- Toplumun siyasi düşüncelerini etkilemek
- Nitelikli, siyasi, politik liderler, kadrolar yetiştirmek
- Politik görüşlerimizi yaygınlaştırmak
- Hedef grup kişilerinin dünya görüşlerini etkilemek

Katılımcılardan X kategorisinde belirtilen yukarıdaki ifadelere 1-5 arasında yanıt vermeleri istenmiş ve akabinde verilen yanıtların toplamından X kategorisine ait puanlama elde edilmiştir. X kategorisinde elde edilen puanlamalar 1-1.99 arası puanlar 1 şeklinde, 2-3.49 arası puanlar 2 ve 3.5-5 arası puanlar 3 şeklinde kodlanmıştır. 1 bu ifadelerin genellikle kurumsal hedefler arasında yer almadığı ve bu manada kuruluşların politikayla ilgilerinin olmadığını belirten bir puandır. 2 bu manada orta düzey politikliği ifade ederken, 3 yüksek bir düzeye atfedilmektedir.

Y grubunda yöneltilen ifadelerse şunlardır:

- Milli ve manevi değerlere bağlı bir gençlik yetiştirmek

- İslami bir yaşam tarzını topluma benimsetmek
- Türkiye'yi tam bağımsız kılmak
- Hedef grup kişilerinin milli değerlere sahip çıkmasını sağlamak
- Hedef grup kişilerinin manevi değerler bakımından gelişmesini sağlamak

X örneğinde olduğu gibi yukarıdaki Y ifadelerinin her biri için katılımcının yine 1-5 arasında bir puan vermesi istenmiş, ardından her bir ifadenin ortalaması alınmıştır. Ortalaması 1-2.49 arasında olan kuruluşlar Y kategorisi için 1, 2.5-3,99 olanlar 2 puan ve 4 ve üzeri olanlarsa 3 puan şeklinde değerlendirilmiştir.

Son olarak her kurum için, X ve Y'ler için ayrı ayrı elde edilmiş puanların ortalaması alınmış ve her bir kurum için hedeflerin politikliği değişkenine ait puan belirlenmiştir.

Politiklik eksenine ilgili son olarak bu eksene ait tek bir puanın, politiklik düzeyinin belirlenmesi kalmıştır. Yukarıda sözü edilen, ayrıntılarıyla anlatılmış olan 4 değişkenin her birine ait nihai puanların ortalaması kurumlara ait politiklik düzeyini oluşturmuştur. Elde edilen toplam puanlar kuruluşları düşük, orta ve yüksek politiklik düzeylerine ayırabilecek, bu manada temsil edebilecek sınıflandırmaya –kategorileştirilmeye- tabii tutulmuş ve politik düzeyler belirlenmiştir.

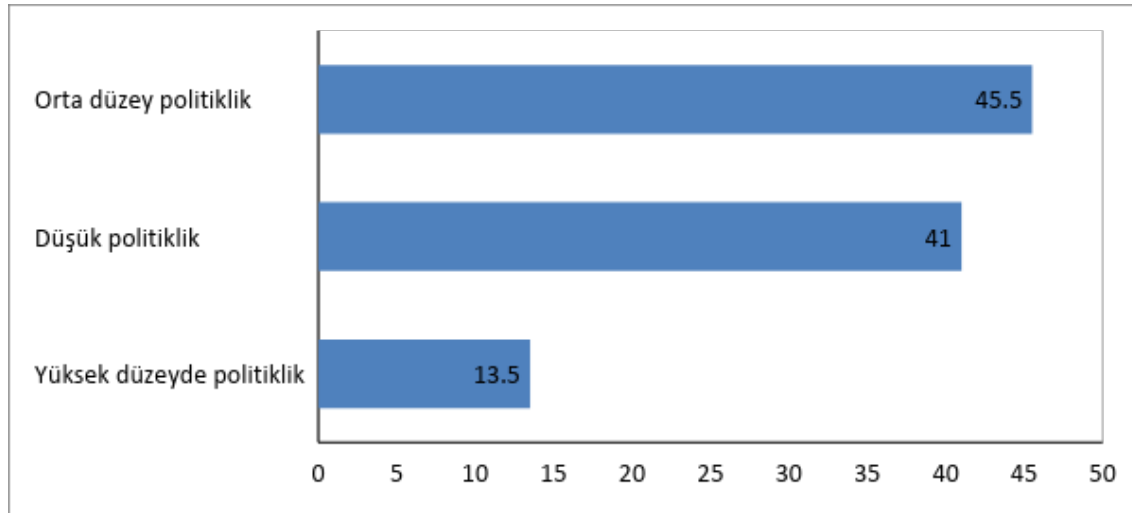
Değişkenlerden elde edilen puanlar ve karar verilmiş olan kategorileştirme çerçevesinde yapılan analiz sonucunda, araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların % 13,5'i yüksek politiklik düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Bu kuruluşlar gerek siyasetle, gerek siyasal partilerle daha yakın ilişkilere, temaslara sahiptir. Ayrıca gerek hedef kitleri üzerinde gerekse toplum üzerinde arzu ettikleri politik değişimler bulunmaktadır. Yine bu oranda kuruluş bazı dünya görüşlerine yakınlık ve uzaklık konusunda daha hareketliyken, kurum olarak hizmet verilecek yardım edilecek gruplar bakımından politik tercihlere göre daha seçici davranmaktadır.

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların % 45,5'i orta düzeyde politik kuruluşlardır. Bu grupta yer alan gönüllü kuruluşlar genellikle siyasetle kısmen ilgilenen, siyasi partilerin hepsine eşit

mesafede duran, yakın-uzak oldukları kuruluş az olan ya da olmayan, toplum ve hedef kitle üzerinde politik amaçları orta düzeyde ve nadiren olan kuruluşlardır.

Bu eksen, ikinci büyük kesimse düşük politiklik düzeyine sahip kuruluşlardan oluşmaktadır. Bu kesim katılımcı gönüllü kuruluşların % 41'ini oluşturmaktadır. Düşük politiklik düzeyine sahip kuruluşlar çoğunlukla siyasetle ilgilenmediğini belirten, siyasi partilerle ilişkisi olmayan, hizmet vermede veya yardım etmede hiçbir gruba uzak davranmadıklarını belirten, genellikle herhangi bir politik görüşe veya duruşa sahip olmadığını belirten kuruluşlardır.

Şekil 90 Politik Olma Düzeyleri

b. Kurum İç Demokrasi Ekseni

Araştırma kapsamında gönüllü kuruluşların değerlendirildiği bir öteki eksen, iç demokratiklik eksenidir. İç demokratiklik eksenine ile merak edilen, kuruluşların kurum içi demokrasiye ne derece önem verdikleridir. Üye katılımı, şeffaflık, toplantı geleneği, genel kurul şeffaflığı, belge paylaşımı gibi durumlar kurumun demokratikliğine dair işaretler verebilir. Bu çalışmada da, genel olarak demokrasi için önemli olduğu düşünülen, genel kabul görmüş bazı demokratiklik ölçütleri referans alınarak kurum içi demokratiklik düzeylerine erişilmiştir.

Kuruluşların iç demokratiklik eksenine ait düzeyleri belirlerken kullandığımız belli başlı değişkenler; belge paylaşımı değişkeni, kararlara katılım değişkeni, YK toplantı değişkeni ve GK şeffaflık değişkeni olmuştur. Bu değişkenler aracılığıyla gerek katılımcılık, gerekse şeffaflık konusunda elde ettiğimiz bulgularla demokrasi eksenini için ölçütler geliştirilmiştir.

Belge paylaşım değişkeni

Bu değişkenin değerinin belirlenmesi aşamasında kuruluşların bütçelerini ve tüzüklerini (vakıf senetleri) araştırma ekibiyle paylaşıp paylaşmadıkları esas alınmıştır. Söz konusu iki belgeyi araştırma kapsamında ekiplerimizle paylaşan kuruluşlara 3 puan verilirken, belgelerden yalnızca birini paylaşan kurumlara 2 puan verilmiştir. Her iki belgeyi de paylaşmayan kurumlaraysa en düşük puan olan 1 verilmiştir. Bu belgelerin paylaşımlarında araştırma ekibi kendisini dış dünyanın parçası şeklinde kurgulamış ve dışsal bir aktör olarak belge talep etmiştir. Bu şekilde kuruluşların dış dünyadan kendilerine belge paylaşımı konusunda bir talep geldiğinde nasıl tepki verdikleri gözlenmiştir. Belge paylaşımında, belgelerin doğrudan ekiplerimizle paylaşımının yanında, istenen belgeleri web sayfasında erişilebilir halde tutan kuruluşların bu belgeleri paylaştığı varsayılmıştır.

Kararlara katılım değişkeni

Bu değişken, kurum içerisinde alınan kararlarda Başkanın ve üyelerin ağırlıkları dikkate alınarak belirlenmiştir. Karar alımlarında Başkanın ağırlığı artıka ve üyelerin ağırlığı azaldıkça kurumlara katılım değişkeni bağlamında verilen puanlar düşmektedir. Kararlara katılım konusunda önemli olan kararların tek bir elden ya da merkezden mi alındığı, yoksa kurum içerisinde üyeler de dâhil birçok insanın katılımı ve bilgisiyle mi alındığıdır. Demokrasilerin en önemli belirleyenin karar alımlarının tabanda gerçekleşmesi, alınan kararların geniş bir uzlaşa ve kabulle hayata geçirilmesi olduğu düşünülürse, bu kuralın gönüllü kuruluşlar için de geçerli olduğu ve bu konuda üye katılımının önemli olduğu anlaşılabilir.

Kararlara katılım değişkeninin ölçülmesinde başlıca iki ifadenin onaylanıp onaylanmaması, bu bakımdan bilgi sağlayıcı olmuştur. Bunlardan biri “kurumumuzda başkanın ağırlığı vardır” ifadesiyken, diğeri “kurumumuzda alınan kararlarda üye katılımı etkilidir” ifadesidir. Alınan

kararlarda başkanın ağırlığının olmadığı üye katılımının etkili olduğu kuruluşlara kararlara katılım değişkeni kapsamında en ideal durum olarak 3 puan verilirken, başkanın ağırlığının olmasının yanında üye katılımının da etkili olduğu kurumlara 2 puan verilmiştir. Alınan kararlarda başkanın ağırlığının olduğu ancak üye katılımının etkili olmadığı kuruluşlaraysa 1 puan verilmiştir.

Toplantı katılım değişkeni

Bu değişkenin belirlenmesinde başlıca iki soruya verilen yanıtlar etkili olmuştur. Araştırmanın yüz yüze anket uygulamasında katılımcılara “YK toplantılarının ne kadar sürede bir yapıldığı” sorusuyla “YK toplantıları dışında diğer üyelerinde katıldığı düzenli toplantılar yapılmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. YK toplantıları değişkenine ait puan belirlenirken şu yol izlenmiştir: Eğer katılımcı kuruluş YK toplantılarını haftada 1’den çok veya haftada 1 kez yapıyorsa 3 puan almıştır. Ayda bir defa YK toplantısı yapan kuruluşlara 2 puan verilirken, 3 ayda 1 kez ve üzerinde bir zamanda YK toplantılarını yapan kuruluşlara 1 puan verilmiştir.

Kuruluşların yukarıda söz edilen puanı, YK toplantıları dışında kurum üyeleri ya da başka kişilerin de katıldıkları toplantılar düzenlemeleri halinde sabit tutulmuş, eğer bu tarz bir toplantı düzenlenmiyorsa 1 puan düşürülmüştür. Örneğin bir kuruluş YK toplantılarını haftada 1’den çok veya haftada 1 kez yapıyorsa ve aynı zamanda YK toplantıları dışında diğer üyelerin katıldıkları bir toplantı düzenlemiyorlarsa 3 yerine 2 puan almaktadır. Bu değişkendeki amaç bir yandan YK toplantılarının gerçekleşme sıklığını, diğer yandan da YK toplantıları dışında diğer üyelerin de katıldığı toplantıların gerçekleşip gerçekleşmediğini görmektir. YK dışında toplantılar kurumdaki diğer kişilerin hem kendi fikirlerini iletmeleri, kurumsal kararlara katılımlarını sağlamaları, hem de diğer yetkili kişilerden kurumsal meselelerle ilgili bilgi edinmesi bakımından önemlidir.

GK şeffaflığı değişkeni

Genel kurullar, gönüllü kuruluşlarda en üst düzey karar alma mekanizmasıdır. Bu toplantılarda önemli kurumsal değerlendirmeler yapılır, kuruluşların yönelimleri, gelecek planları, geçmiş deneyim eleştirileri yapılır ve yöneticilerden hesap sorulur. Bunun, en geniş katılım sağlanarak ve oylamalarla yapılması esastır. Bu nedenle genel kurulların işleyişleri ve içerikleri kurum içi

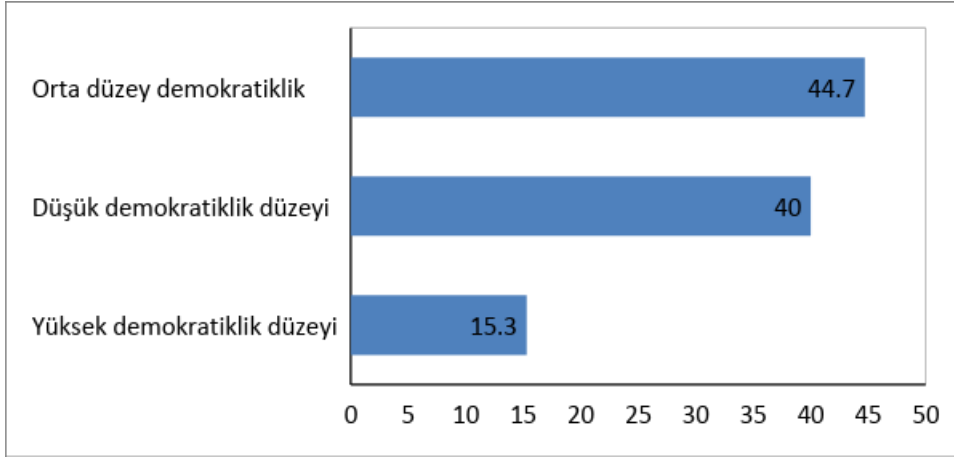
demokratiklik bakımından oldukça önemlidir. Araştırma kapsamında bu değişkenin ağırlığını, genel kurul toplantısında konuşulan meselelerin sayısal ortalamalarının alınmasıyla belirledik. Katılımcılara yöneltilen ve değerlendirme için genel kurulda ne derece konuşuldukları araştırılan konular şunlar olmuştur: Son dönemde yapılmış harcamalar, üyelerin katılım eksikliği, hedef kitleye erişim sorunu, Türkiye'nin gündemindeki meseleler, kurumsal gelecek, tüzük değişiklikleri, üye aidatları, son YK'nın çalışmaları, kurumun siyasi görüşleri/pozisyonu, gelecekte yapılacak etkinlikler, idari işler, bütçe, yapılan etkinliklerin sonuçları, tanıtım ve halkla ilişkiler, proje başvuruları ve kurumun yatırım kararlarına dair meseleler.

Belirtilen meselelerin her biri eğer son genel kurulda "hiç konuşulmadıysa" ilgili kuruma 1 puan verilmiştir. Bu meselelere son genel kurulda "öyle bir değinildi" veya "yeterince konuşuldu" şeklinde yanıt veren kurumların puanı 2, "çok fazla konuşuldu" diyen kurumların puanı 3 olmuştur. Böylece yukarıda sözü edilen meselelerin kurumdaki en üst temsil ve karar organı olan GK'da yer alma ve konuşulma düzeylerinin ortalaması GK şeffaflığı değişkeninin puanını belirlemiştir.

Yukarıda kurum içi demokratiklik eksenini için belirlenmiş dört belli başlı değişken için elde edilen tüm puanların ortalaması alındığında her kurumun iç demokratiklik düzeyi için aldığı puan ortaya çıkmıştır. Araştırma kapsamında 600 kuruluş içerisinde elde edilen bütün puanlar kurum içi demokratiklik düzeyini temsil edebilecek biçimde 3 ana düzeyde (düşük, orta, yüksek) kategorileştirilmiştir.

Buna göre araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların yalnızca % 15,3'ü yüksek demokratiklik düzeyine sahiptir. Kuruluşların % 40 gibi önemli bir kısmı demokratiklik bakımından düşük bir seviyedeysen, % 44,7 oranında kuruluş orta ölçekte demokratiklik düzeyine sahiptir. % 40 oranında düşük demokratiklik düzeyi, araştırma kapsamındaki kuruluşlarda kararların alınmasında genellikle Başkanın etkisinin olduğunu üye katılımlarının yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca kuruluştaki diğer üyelerin katılımının olduğu YK dışı toplantıların genellikle yapılmadığı ya da az yapıldığı ve GK'ların düşük şeffaflık düzeyine sahip bulunduğu anlamlarına gelmektedir.

Şekil 91 İç Demokratiklik Düzeyleri

c. Ekonomi Ekseni

Araştırmamızdaki gönüllü kuruluşların incelendiği diğer eksen ekonomi ekseni olmuştur. Ekonomik durum günümüzde bireyler için olduğu gibi kuruluşlar için de hareket edebilmek, faaliyetlerini yürütebilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için güçlü olunması gerekli bir alandır. STK dünyasında kimi STK'ların iktisadi faaliyeti, diğerlerinden daha fazla olmaktadır. Bu bir tercih olabildiği gibi, kimi zaman kuruluşun hedefleri ile de yakından ilgili olabilmektedir. Benzer şekilde faaliyetleri, yönelimleri ya da kurucu irade gereği bazı kuruluşların iktisadi faaliyeti daha sınırlı olabilmektedir. Dolayısıyla iktisadi eksendeki amaç, bu farklılıkları belirleyebilmektir.

Çalışma kapsamında ekonomi ekseni başlıca 3 ana değişken üzerinden değerlendirmeye tabi kılınmıştır. Kuruluşların gelirleri, iktisadi işletmelerinin varlığı ve ücretli çalışan sahipliği bu değişkenleri oluşturan ana hatlarıdır. Kurumların gelir kaynaklarının çeşitliliği ya da niteliksel olarak daha güçlü ya da zayıf gelir kaynaklarına bağlılık önemli bir değişkendir. Bu değişkene bağlı olarak değişen kurumlardaki ücretli çalışan sayısı da ekonomik eksen dâhilinde kullanılan önemli diğer değişkendir.

Gelirler Değişkeni

Gelirler değişkeni, kuruluşların gelir kaynaklarının çeşitliliği üzerinden hesaplanmıştır. “Aidat gelirlerini hiç toplayamayan” kuruluşlar gelir değişkeni için 1 puan almıştır. Gelir kaynakları yalnızca “aidat ve bağışlardan” oluşan kuruluşlar 2 puan alırken, gelir kaynakları “aidat, bağış ve en az başka bir gelir kaynağından” daha oluşan kuruluşlar 3 puan almıştır. Burada aidat veya bağış almadan, yalnızca başka gelir kaynaklarına sahip olmak da 3 puan şeklinde değerlendirilmiştir. Örneğin proje gelirleri, özel sektör veya kamu sektöründen kaynaklı gelirler, iktisadi işletme veya kurumsal yayın gelirleri, bu tarz başka gelir kaynakları olarak değerlendirilmiştir. Aidat veya bağış, aidat ve bağışı yapacağı varsayılan kişi ya da kurumlara bağlı bir gelirdir. Burada gelirin her zaman gelip gelmeyeceği belli değilken tamamen aidatı ödeyen veya bağışı yapan kişi veya kurumların bireysel inisiyatifine bağlılık söz konusudur. Bu nedenle, yalnızca bağış ve aidat kaynaklarına bağlı kurumlar 1 veya 2 şeklinde puanlanmıştır. Öte yandan proje gelirleri, kamu veya özel sektörden

gelen gelirler ya da iktisadi iletme aracılığıyla gelir üretilmesi daha aktif gelir üretme biçimleridir. Çoğunlukla yapılan iş, faaliyet neticesinde elde edildiğinden daha uzun vadeli, daha bağımsız gelir kaynaklarıdır ve bunlar kuruluşları kurumsal kapasite olarak da geliştirmeye yönlendiren kaynaklardır. Bu nedenle, bu tarz kaynak kullanımına sahip kuruluşların ekonomik olarak daha yüksek düzeyde oldukları varsayılmıştır.

İktisadi işletme değişkeni

Araştırma kapsamında kuruluş yöneticilerine yöneltilen “iktisadi işletmeniz var mı?” ve “son 3 yıl içerisinde kendi kaynaklarınız dışında bir fonla herhangi proje gerçekleştirdiniz mi?” soruları birlikte bir değişken olarak ele alınmıştır.

İktisadi işletmesi olan ve son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında bir fonla herhangi proje gerçekleştiren kurumlara 3 puan verilmiştir. İktisadi işletmesi olup son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında bir fonla herhangi proje gerçekleştirmeyen veya tam tersi son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında bir fonla herhangi proje gerçekleştirmiş olup iktisadi işletmesi olmayan kuruluşlar 2 puan almıştır. Hem iktisadi işletmesi olmayan hem de son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında bir fonla herhangi proje gerçekleştirmemiş olan kuruluşlarsa en düşük puanı, 1 puanı almıştır.

Ücretli çalışan değişkeni

Bu değişken anket soru formunda katılımcılara yöneltilen “kuruluşunuzda ücretli çalışan var mı?” sorusuyla “kuruluşunuzdaki ücretli çalışan kişi sayısı kaçtır?” sorularının birlikte değerlendirilmesiyle elde edilmiştir. Ücretli çalışanın olup olmaması ve varsa sayısı kuruluşların ekonomik kapasitelerini, hizmet üretme, iktisadi faaliyette bulunma düzeylerini göstermesi bakımından önemlidir.

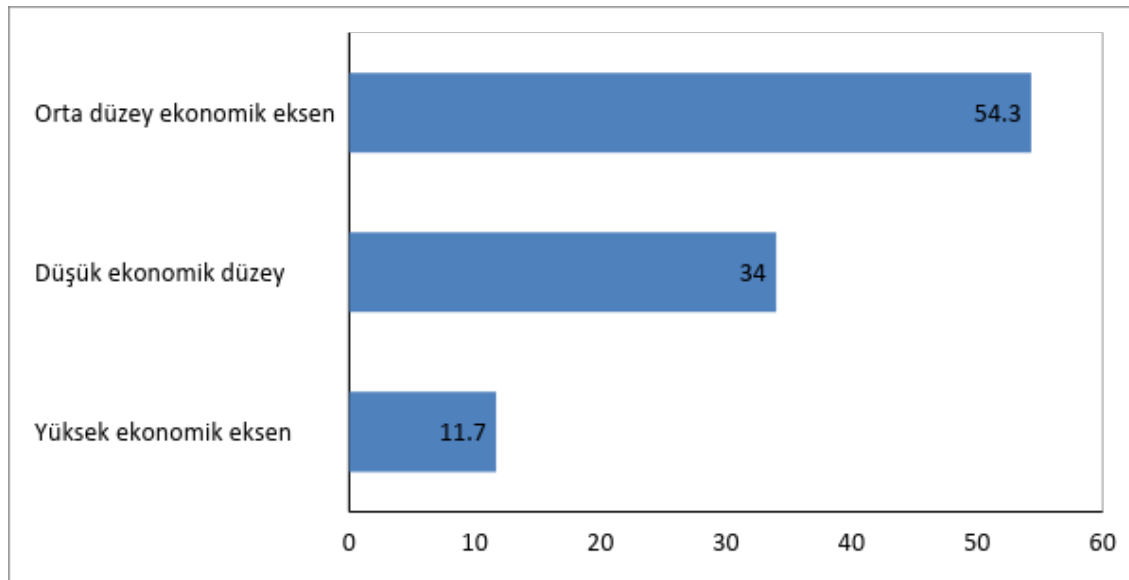
Eğer kuruluşun ücretli çalışanı yoksa söz konusu kuruluşa bu değişken için 1 puan verilmiştir. Ücretli çalışanı olup bu çalışanların sayısının 1 veya 2 kişi olduğu kuruluşlar 2 puan almıştır. Son olarak eğer kuruluştaki çalışan ücretli kişi sayısı 3 ve üzeri sayıdaysa o kuruluş 3 puan almıştır.

Ekonomi eksenini için yukarıda söz ettiğimiz 3 değişkene verilen puanların toplanmasıyla her kurumun ekonomi eksenindeki puanı belirlenmiştir. Bütün kurumların aldığı puanlar önceki eksenlerde olduğu gibi düşük ekonomik eksen, orta düzey ekonomik eksen ve üst düzey ekonomik eksen şeklinde bir temsiliyete imkân verecek biçimde kategorileştirilmiştir.

Yukarıda söz ettiğimiz değişkenlerin analizinden elde edilen puanların kategorilere dağılımına göre Türkiye'deki gönüllü kuruluşların yarısından fazlası orta düzey ekonomik eksene sahiptir. Yani araştırmaya katılan her iki kuruluştan biri aidat ve bağışlara bağlı, ya iktisadi işletmesi olan ya da son 3 yıl içerisinde kendi kaynakları dışında bir fonla proje yapmış, ücretli çalışanı varsa ücretli çalışan sayısının 1 veya iki olduğu kişilerin ağırlıkta kuruluşlardır diyebiliriz.

En yaygın ikinci düzey düşük ekonomik eksen sahipliğidir. Kuruluşların üçte birinden fazlası düşük ekonomik eksene dâhildir. Yalnızca aidat geliri olan, bunu da yeterince toplayamayan, iktisadi işletmesi olmayan, ücretli çalışanı olmayan veya az sayıda ücretli çalışanı olan, son 3 yıl içerisinde kendi kaynağı dışında başka bir fon kaynağı kullanarak herhangi proje yapmamış olanların ağırlıkta oldukları bir düzeydir. Kuruluşların yalnızca % 11,7'sinin ekonomik eksenini yüksek ve geliştirmiştir.

Şekil 92 Ekonomik Aktiflik Düzeyleri

d. Fayda Ekseni

Fayda eksenini raporun eksenler bölümünde belirtildiği gibi gönüllü kuruluşların ürettikleri hizmet ve çıktılarının ne tür çıktılar ve hizmetler olduğu ve kimlere yönelik olduğuyla alakalı eksenidir. Kuruluşlar bazen doğrudan ekonomik fayda üretirken, bazen sosyal bir fayda, bazen de hukuksal fayda üretebilir. Faydaların paylaşımı ise kuruluştan kuruluşa değişebilir; bazen faydanın yöneldiği kesim sadece yöneticilerden oluşan dar bir kesimken, bazen bu fayda üyelere ya da belirli bir hedef gruba yönelik olabilir. Bazen de bazı kuruluşlar için fayda tüm topluma yönelik toplumsal fayda niteliğinde olabilmektedir.

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşlara, yüz yüze anket uygulamasında yöneltilen bazı sorulardan ve bu sorulara verilen yanıtlardan yola çıkarak elde edilen beş değişken aracılığıyla kuruluşların fayda eksenindeki konumu elde edilmeye, fayda bakımından kuruluşlar ölçümlenmeye çalışılmıştır. Bu ölçümlemede kullanılmak üzere; kuruluşların ekonomik fayda hedefli olup olmadıkları, üyeler arası yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerini kurumsal hedefler arasında görüp görmedikleri, görüşülen yöneticilerin kuruluşa üye olmalarındaki en önemli itici gücün ne olduğu, kuruluşların ticari faaliyetlerle ilgisi, yine kuruluşların etkinlik alanları dışında bir alanda ticari bir faaliyette bulunup bulunmama durumları fayda eksenine ait değişkenler olarak belirlenmiştir. Özetle fayda ekseninde, kurumlar ne kadar kendileri için fayda üretmeyi hedeflemişlerse o kadar eksende üst düzeyde yer almışlardır.

Ekonomik Fayda hedefli olma değişkeni

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluş yöneticilerine, kurumsal hedefleri arasında “üyelerine ekonomik bir fayda sağlama” hedefinin olup olmadığı sorulmuştur. Bu soruya bu tarz bir hedefin kurumsal hedefler arasında yer alıp almadığını 1 ile 5 arasında puanlayarak cevap vermesi talep edilmiştir.

Bu soruya 1 şeklinde yanıt veren katılımcı kurumlar üyelerine ekonomik fayda sağlama gibi bir hedeflerinin olmadığını belirttikleri için 1 puan almıştır. Soruya 2 veya 3 şeklinde cevap verildiğinde ilgili kuruluşa bu değişken için 2 puan verilmiştir. Üyelerine ekonomik fayda sağlama

hedefinin kurumsal hedefleri arasında 4 veya 5 derece şeklinde yer aldığını belirten gönüllü kuruluşlara ise 3 puan verilmiştir. 3 puanı, kuruluşların bir ekonomik fayda hedeflediklerini hem de bu faydayı üyeleri için hedefledikleri anlamına gelmektedir ve tam da bu nedenle en yüksek puanla eşdeğerdir.

Yardımlaşma, dayanışma değişkeni

Bu kapsamda kuruluşların hem üyeleri, hem de hedef grup kişileri arasında yardımlaşma, dayanışma tarzı bir fayda sağlamayı hedefleyip hedeflemedikleri araştırılmıştır. Bu amaçla kuruluş yöneticilerine “üyeleri arasında yardımlaşma ve dayanışma sağlamayı” ne düzeyde kurumsal olarak hedefledikleri sorulmuştur. Bu soruyu da 1 ile 5 arasında puanlamaları istenmiştir.

İlgili sorumuza 1 veya 2 olarak kodlayanlar 1 puan alırken, 3 veya 4 şeklinde kodlayan kuruluşlar bu değişken için 2 puan almıştır. Kurumsal olarak üyeler arası yardımlaşma ve dayanışmayı 5 puan ile en yüksek düzeyde kurumsal hedefleri arasında gördüklerini belirten kurumlaraysa 3 tam puan verilmiştir. Bu değişkende puanlama öncekine göre daha ağırlaştırılmıştır. Çünkü bütün kuruluşların az da olsa böyle bir amacı olduğu yadsımayacak gerçektir. Gönüllü kuruluşlar kendi özgün hedeflerinin yanında bu tarz bir hedefi de sürekli bünyelerinde taşırlar. Bu nedenle, bu değişkenin puanlanmasında üst sınır daha yüksek kabul edilmiştir.

Kuruluşa üye olma değişkeni

Araştırma kapsamında görüşülen yöneticilerin kuruluşlarına üye olma ya da kurucu üyesi olma nedenleri fayda ekseninin değerlendirilmesinde bir diğer değişken olarak kullanılmıştır. Zira kuruluş yöneticilerinin kuruma girme nedenleri, kuruluş amaç ve hedefleri bakımından önemli ipuçları sunar. Bu değişken tek soruya verilen farklı cevapların puanlanmasıyla ölçülmüştür. Bu soru, “bu kuruma üye olmanızda ya da kurucusu olmanızda en önemli etken ne olmuştur?” olmuştur. Bu soruya “proje dünyasına girmek” veya “mesleki sorunlarıma çözüm bulmak/mesleki gelişimimi sağlamak” şeklinde yanıt veren kuruluşlar 3 puan şeklinde değerlendirilmiştir. “Kişisel gelişim ve eğitimime katkı sağlamak” veya “sosyalleşmek” yanıtını veren kurumlarsa 2 puan almıştır. Söz edilen 4 ifadenin dışında yanıt veren kurumlarsa 1 puan almıştır.

Kâr amaçlı faaliyette bulunma değişkeni

Kuruluşları fayda ekseninde değerlendirirken baz alınan değişkenlerden biri de, kuruluşun kâr amaçlı faaliyetlerde bulunup bulunmadığı olmuştur.

Bu noktada katılımcılara “kurumunuz kâr amaçlı faaliyetlerde bulunmakta mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya “evet” yanıtını veren gönüllü kuruluşlar bu değişken kapsamında 3 puan alırken, “hayır” diyen kuruluşlar kâr amaçlı faaliyette bulunmama nedenlerine göre değerlendirilmişlerdir. Kâr amaçlı bir faaliyette bulunmayan ve buna neden olarak “şu ana kadar buna ihtiyaç duymadıklarını” veya “şu ana kadar böyle bir imkânları olmadığını” belirten kuruluşlar 2 puan almıştır. Kâr amaçlı faaliyetlerde bulunmayıp buna neden olarak “kurumsal ilkelerimize uygun değildir”, “gönüllü kuruluşların kâr elde etmesi doğru değildir” veya “dışardan hoş karşılanmaz” gibi nedenler gösteren kuruluşlarsa bu değişken bakımından 1 puan verilmiştir.

Etkinlik alanı dışında bir alanda ticari faaliyette bulunma değişkeni

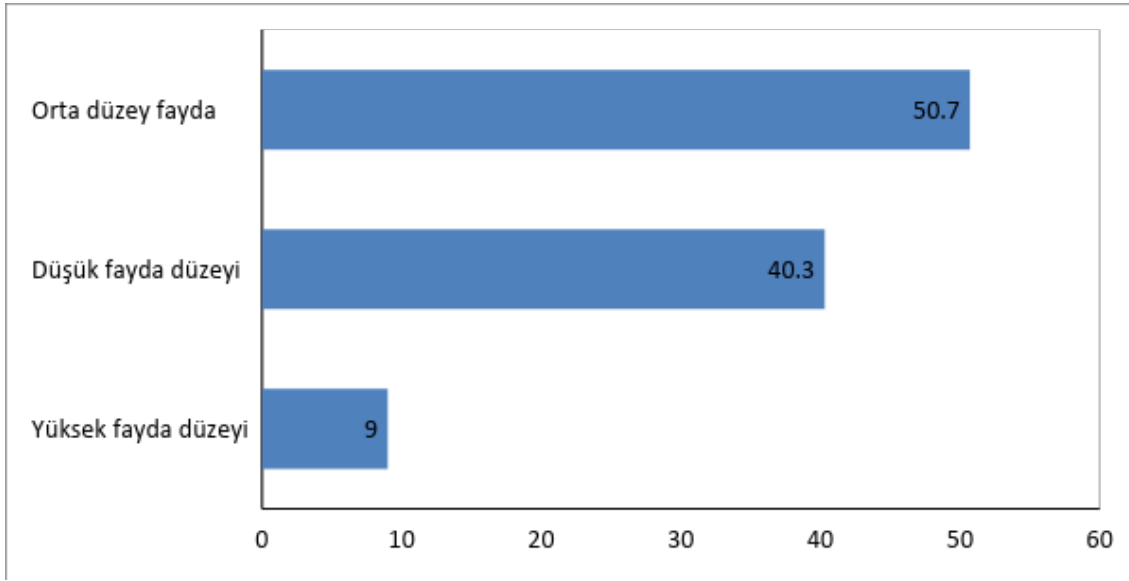
Fayda ekseni bağlamında değerlendirmeye alınan son değişken kuruluşların etkinlik alanları dışında bir alanda ticari faaliyette bulunup bulunmamaları olmuştur. Görüşme yapılan kuruluş yöneticilerine “kurumunuz etkinlik alanları dışında bir alanda ticari faaliyette bulundu mu?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya evet yanıtını veren katılımcılar 3 puan alırken, buna hayır diyen kuruluşlar hayır demelerinin nedenine göre 1 veya 2 puan almıştır. Etkinlik alanları dışında bir alanda ticari faaliyette bulunmayan gönüllü kuruluşlardan buna neden olarak “kurumsal ilkelerimize uygun değildir” gerekçesini sunanlar 1 puan alırken, “şu ana kadar böyle bir imkânımız olmadı” veya “şu ana kadar ihtiyaç duymadık” diyen kuruluşlar 2 puan şeklinde değerlendirilmiştir. Bu ayırımın nedeni ilk kuruluşların böyle bir duruma yapısal olarak karşı durmalarıyken, diğer grubun karşı durma refleksinden öte ihtiyaç ekseninde yaklaşmasıdır.

Fayda ekseninde belirtilen yukardaki 5 değişken daha önce belirttiğimiz değişkenlerdeki süreçle benzer biçimde bir işleme tabi kılınmıştır. Her kuruluşa ait fayda puanı bu 5 değişkenden aldığı

toplam puan olmuştur. Genel değerlendirmeler içinse tüm puanlar yine diğer eksenlerde olduğu üzere 3 ana kategoriye imkân verecek şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflar, 1 düşük fayda eksenine, 2 orta düzey fayda eksenine, 3 yüksek fayda eksenine şeklinde belirlenmiştir.

Araştırma neticesinde söz edilen puanlama sonrası gönüllü kuruluşların yalnızca % 9'u yüksek fayda düzeyine dâhil olmuşken, yarısından fazlası orta düzeyde fayda eksenine dâhil olmuştur. Düşük fayda düzeyiyse % 40,3 oranıyla oldukça yüksek çıkmıştır. Kuruluşlar kâr elde etme, üyelerine ekonomik fayda sağlama, iktisadi faaliyetlerde bulunma gibi durumlara oldukça uzak bir duruş sergilemektedirler.

Şekil 93 Faydacılık Düzeyleri

e. Agresiflik Eksenine

Agresiflik eksenine gönüllü kuruluşların dış dünyayla temasının düzeyine işaret eden, temas edilen dışsal aktörlerin niteliği ve niceliği ve bu aktörlerle temasta kullanılan araçlar kapsamında değerlendirilen eksenidir. Kuruluşların temas ettikleri aktörlerin çeşitliliği, bu aktörlerle temas nedenleri, temasın sıklığı agresiflik ekseninde düzeyler arasında farklılaşmayı belirleyen önemli unsurlardır. Araştırma kapsamında agresiflik eksenine için 6 farklı değişken belirlenmiştir. Her bir

değişkenin hangi sorulardan türetildiği ve nasıl ölçeklendirildiği aşağıda ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır.

Ortak etkinlik yapılan kurumlar değişkeni

Gönüllü kuruluşların diğer kurumlarla/aktörlerle ilişkilerinin agresiflik eksenini için önemli olduğunu belirtmiştik. Gönüllü kuruluşların bu konudaki durumunu belirlemek için kuruluş yöneticilerine “son bir yıl içerisinde ortak etkinlik yaptığınız kurumlar hangileridir?” şeklinde soru yöneltilmiştir. Kuruluşlar bu soruya değişik yanıt vermişlerdir.

Herhangi bir kurumla son bir yıl içerisinde hiçbir ortak etkinlik yapmamış olduğunu belirten kurumlar 1 puanla, son bir yıl içerisinde 1 veya 2 kurumla ortak etkinlik gerçekleştirmiş olan kurumlarsa 2 puanla değerlendirilmiştir. Son olarak 3 ve üzeri kurumla ortak etkinlikte bulunmuş gönüllü kuruluşlar 3 şeklinde puanlanmıştır. Burada sayısal veri belirleyici olmuştur. Kuruluşlar ne kadar çok sayıda kuruluşla ortak etkinlik gerçekleştirmişse dışarıya o kadar açık konumda durmaktadır.

İletişim değişkeni

Agresiflik ekseninde belirlenmiş olan ikinci değişkenimiz iletişim değişkenidir. Kullanılan iletişim mecralarının çeşitliliği ve bu mecraların kullanım sıklığı dış dünyayla kurulan iletişimin şiddetinin, en azından dış dünyayla iletişim kurma isteğinin ne derece kuvvetli olduğunu göstermektedir. İletişim değişkeni, katılımcıların yüz yüze anket uygulamasında belirttikleri ve dış dünyayla iletişimlerini sağladıkları bazı araçların sayısal değerlendirmeleri neticesinde şekillenmiştir. Burada referans alınan noktalar katılımcıların hedef kitleye erişimlerinde ya da dış dünyayla bağlantılarında “görsel medya ve TV’yi”, “yazılı basın ve gazeteleri” ve sosyal medyadan “facebook, twitter, forum veya blog” mekanizmalarını ne düzeyde kullandıklarıdır.

Katılımcı kuruluşlardan yukarıda söz edilen mecralardan hiç birini kullanmayanlar iletişim değişkeni için en düşük puan olan 1’i almışlardır. Yukarıdaki olanaklardan yalnızca bir tanesini kullananlar 2 şeklinde puanlanmıştır. Örneğin yalnızca “görsel medya, TV” olanağını kullanan ya

da sadece” yazılı basın, gazeteleri” veya “facebook, twitter, forum veya blog” olanaklarından birini kullanan kurumlara 2 puan verilmiştir.

Söz konusu iletişim olanaklarından en az ikisini kullandığını belirten kurumlaraysa 3 puan verilmiştir. Örneğin sosyal medya araçlarından en az birini kullanan aynı zaman da yazı basın ve gazeteleri kullanan bir kurum 3 puan almıştır. Sosyal medyayı kullanmamasına rağmen yazılı basını ve görsel medyayı birlikte kullanan kurumlara da 3 puan verilmiştir.

Kamuda etkili bir kişiyle görüşme değişkeni

Katılımcı kurumların kamu kurumlarıyla iletişimleri de onların agresiflik düzeyleri hakkında bilgi vermektedir. Kamu kuruluşları gönüllü kuruluşların dışındaki dünyada yer alan önemli aktörlerdendir. Gerek karar alma mekanizmaları gerekse alınan kararları uygulama mercileri olmaları itibariyle gönüllü kuruluşların bu dış aktörlerle iletişimi daha önemli bir hal alabilmektedir.

Bu değişkenin ölçülebilmesi maksadıyla katılımcılara “son 1 yıl içerisinde kamuda etkili bir kişiyle görüşüldü mü?” sorusu yönlendirilmiştir. Bu soruya hayır diyen, yani son bir yıl içerisinde kamuda etkili bir isimle görüşmediklerini belirten katılımcıların kurumlarına 1 puan verilmiştir. Son bir yıl içerisinde kamuda etkili bir isimle görüştiklerini belirten kurumlarsa görüşme sayısına göre 2 veya 3 puan almışlardır. Son bir yıl içerisinde kamuda etkili birisiyle 1-4 arası bir sayıda görüştüğünü belirten kurullara 2 puan verilirken, 5 ve üzerinde görüşme gerçekleştirmiş kurumlara en yüksek puan olan 3 verilmiştir.

Yerel medya değişkeni

Yerel medya değişkeni iki farklı kategoriden elde edilen bulguların ortalamaları alınarak elde edilmiştir. Bu iki kategori “yerel gazetelerde haber olma sayısı” ile “yerel TV kanallarına çıkma” sayılarıdır. Katılımcılara “son bir yıl içerisinde yerel gazetelerde ve yerel TV kanallarında haber olup olmadıkları eğer bu mecralarda haber oldularsa kaç defa haber oldukları” sorusu yöneltilmiştir.

Bu sorular etrafında “yerel gazetelerde 10 ve üzeri sayıda haber olan” kuruluşlara 3 puan verilirken, “1-9 arası bir aralıkta haber olanlar” 2, “hiç haber olmayanlar” yani yerel gazetelere hiç çıkmayan kuruluşlaraysa 1 puan verilmiştir.

Benzer biçimde “yerel TV kanallarında 10 ve üzeri sayıda görünen, haber olan” kuruluşlar 3 puan alırken, “1-9 arası sayıda haber olanlar” 2 puan almıştır. “Yerel TV kanallarına hiç çıkmayan” bu mecrada haber olmayan kuruluşlarsa 1 puan almıştır.

Sonuç olarak, katılımcı kuruluşların yerel gazete ve yerel TV kanallarında görünme, haber olma sonuçlarının ortalamaları alınmış ve yerel medya puanı belirlenmiştir. Söz edilen mecralarda görünme, haber olma sayıları artıkça kuruluşların yerel medya puanları da buna bağlı olarak artmıştır.

Ulusal medya değişkeni

Yerel medya değişkeninde uygulanan yöntem, ulusal medya değişkeninin belirlenmesi içinde uygulanmıştır. Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların “ulusal gazetelerde haber olma” durumlarıyla “ulusal TV kanallarında haber olma” durumları önce ayrı ayrı değerlendirilmiş, puanlanmış ve ardından iki mecranın ortalaması alınıp kuruluşların ulusal medya değişkenine ait puanı belirlenmiştir.

Ulusal medya değişkeninin belirlenme sürecinde yerel medya değişkeninde kullanılan haber olma sayıları yerine daha düşük sayılar kullanılmıştır. Çünkü ulusal düzeyde haber değeri taşıma hem daha zor hem de daha geniş kitlelere ulaşılması bakımından daha çok öneme haiz bir durumdur.

Son bir yıl içerisinde “ulusal gazetelerde 5 ve üzeri sayıda haber olan” kuruluşlar 3 puan alırken “1-4 arası sayıda haber olanlar” 2, “hiç haber olmayanlarsa” 1 puan almıştır.

Ulusal TV kanallarında son bir yıl içerisinde 5 ve üzeri sayıda görünen, haber olan kuruluşlar 3 olarak puanlanırken 1-4 arası sayıda haber olanlar 2 şeklinde puanlanmışlar. Ulusal TV kanallarında son bir yıl içerisinde hiç yer almadığını belirten kuruluşlarsa 1 şeklinde puanlanmıştır. Puanlamaların ardından son olarak ulusal gazete ve ulusal TV puanlarının ortalamalarının alınmasıyla ulusal medya değişken puanları belirlenmiştir.

İlan, reklam verme/yurt dışı STK'larıyla iletişim değişkeni

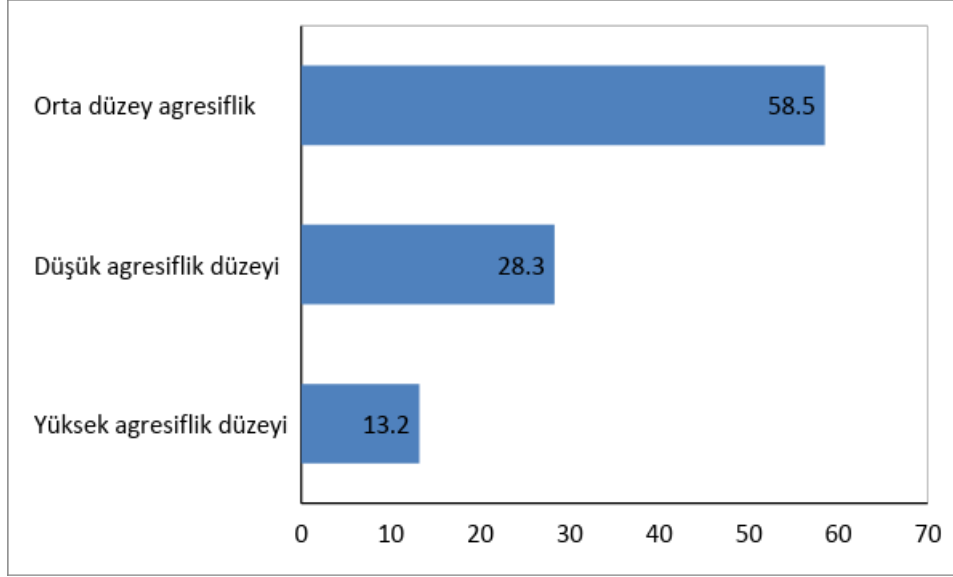
Agresiflik kapsamındaki son değişkenimizi kuruluşların son bir yıl içerisinde ilan, reklam verme durumları ve yurt dışında ilişkide buldukları bir STK olup olmadığı üzerinden belirledik.

Son bir yılda ilan, reklam veren aynı zaman da yurt dışında bir STK ile iletişimi olan kuruluşlar en yüksek puan olan 3 puanı alırken, bu iki durumdan birine sahip olan kuruluşlar 2 puan almıştır. Son bir yıl içerisinde reklam, ilan vermemiş ayrıca yurt dışında bir STK ile iletişimi bulunmayan kuruluşlarsa 1 puan almıştır.

Agresiflik ekseninde belirlenmiş bu altı değişkenin her birine verilen puanların toplamıyla her kuruluş için agresiflik puanı ortaya konulmuştur. Daha sonra elde edilen puanlar kuruluşları düşük, orta ve yüksek agresiflik düzeyleri olmak üzere 3 kategoriye ayırabilecek biçimde sınıflandırılmıştır.

Yapılan sınıflandırma sonucunda araştırma kapsamındaki kuruluşların yalnızca % 13,2'sinin agresiflik düzeyi yüksek çıkmıştır. Kuruluşların önemli bir kısmı (% 28,3) düşük agresiflik düzeyine sahipken, yarısından fazlası orta düzeyde agresiflik düzeyine sahiptir. Türkiye'deki gönüllü kuruluşlarda yüksek agresiflik düzeyi düşük oranda görülmektedir. Orta düzey agresifliğin yaygınlığından dolayı gönüllü kuruluşların yerel bir bölgede, daha dar kesimlere hitap ettiği, daha sınırlı kitlelere seslenen iletişim araçlarını ortalama düzeyde kullandığı sonucuna varabiliriz. Elbette bu tabloda düşük agresiflik düzeyine sahip %28,3'lük geniş kesimi göz ardı etmemek gerek. Bu durum kuruluşların dörtte birinden biraz fazlasının genellikle içe kapanık, dış aktörlerle temas durumu zayıf, onlara erişimde sıkıntı çeken kuruluşlar oldukları anlamına gelmektedir.

Şekil 94 Agresiflik Düzeyleri

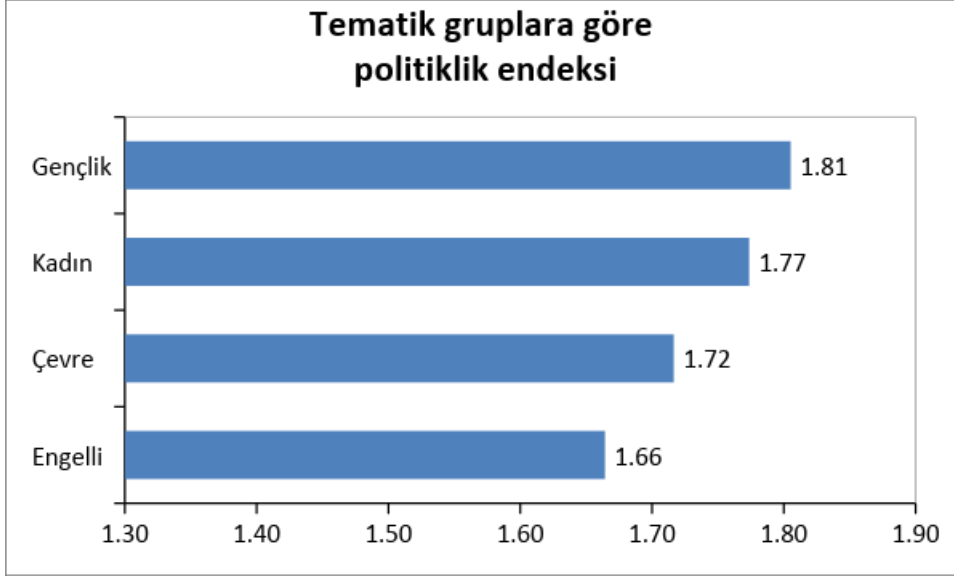
6.3. Eksenlerin Tematik Alanlara Dağılımı

Bu bölümde, bir önceki başlık altında elde edilen eksenlerin tematik alanlara dağılımı incelenecektir. “Eksenlerin tematik alanlar içerisindeki dağılımlarının nasıl olduğu, hangi tematik alanın hangi eksenle daha güçlü, hangi eksenle daha zayıf olduğu” durumlar araştırma bulgularına göre istatistiksel olarak belirtilecektir.

a. Politik eksenin tematik alanlara göre incelenmesi

Gönüllü kuruluşlara ait politiklik düzeyleri tematik alanlara göre ANOVA testiyle analiz edildiğinde tematik alanlar arasında istatistiksel farklılık çıkmamıştır. Tematik alanların politiklik ortalamaları bize dağılımların homojen olduğunu göstermektedir.

Şekil 95 Tematik Gruplara Göre Politiklik Endeksi

Tablo 97. Tematik Alanlarla Politiklik Endeksi Arasında Çoklu Mukayese

(I) Tematik Kategori	(J) Tematik Kategori	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Kadın	Engelli	,10944	,08283	,550	-,1040	,3229
	Çevre	,05719	,08490	,907	-,1616	,2760
	Gençlik	-,03147	,08094	,980	-,2400	,1771
Engelli	Kadın	-,10944	,08283	,550	-,3229	,1040
	Çevre	-,05225	,08446	,926	-,2699	,1654
	Gençlik	-,14091	,08048	,299	-,3483	,0665
Çevre	Kadın	-,05719	,08490	,907	-,2760	,1616
	Engelli	,05225	,08446	,926	-,1654	,2699
	Gençlik	-,08866	,08261	,706	-,3015	,1242
Gençlik	Kadın	,03147	,08094	,980	-,1771	,2400
	Engelli	,14091	,08048	,299	-,0665	,3483
	Çevre	,08866	,08261	,706	-,1242	,3015

Tukey HSD^{a,,b}

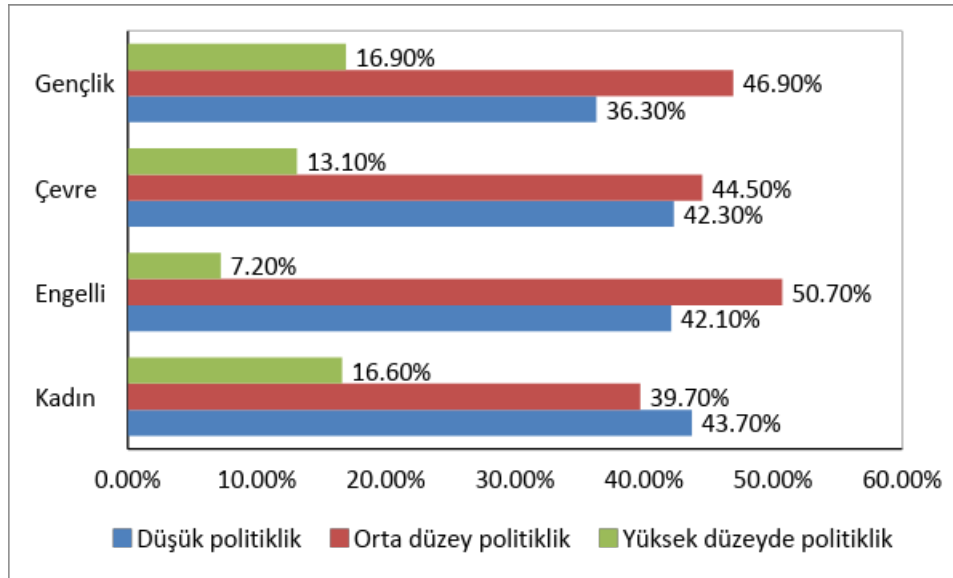
Politik ekseninde tematik alanlar incelendiğinde, uygulanan Anova testinde (bkn. Tablo:97) istatistiki düzeyde anlamlı farklar gözlemlenmemiştir. Yine de ortalamalara bakıldığında gençlik kategorisi en yüksek ortalamayı sergilemiştir.

Tematik alanlar ve politiklik eksenini arasındaki çapraz ilişki analizinde kadın tematik alanı dışında bütün tematik alanlarda en sık rastlanan politiklik düzeyinin orta düzey politiklik olduğu, kadın kuruluşlarındaysa düşük politiklik düzeyinin en yüksek grup olduğu görülmüştür. Kadın kuruluşları diğer tematik alandaki kuruluşlara göre politikayla ilgisini en düşük seviyede tutan kuruluşları en çok barındıran tematik alandır. Öte yandan kadın kuruluşları aynı zamanda gençlik kuruluşları ile

birlikte politiklik düzeyi diğerlerine göre daha yüksek olan kuruluşlardır. Ortalama olarak düşükler arasında yer almadığını hatırla tutarsak, bu sonucun kadın kuruluşlar arasında politik düzey açısından farklı uçlarda kuruluşların varlığına işaret ettiğini söyleyebiliriz. Politiklik düzeyi yüksek olanlar arasındaki en yüksek orana sahip gençlik kuruluşları arasında diğer tematik alanlara göre kurumsal olarak siyasete ve siyasi partilere daha yakın duran, kurumsal işleyişlerinde siyasal tercihlerine göre daha sık hareket eden kuruluş sayısı daha fazladır diyebiliriz. Engelli kuruluşlar ise politiklik düzeyi yüksek olanlar arasında en düşük yüzdeye sahiptir. Bu sonuç vaka analizi safhasında ortaya çıkan gençlik kuruluşlarının daha yüksek olduğu sonucunu doğrulayan bir durumdur. Vaka analizi safhasında gençlik kuruluşları yüksek politiklik düzeyine sahip çıkmışlardır. Vaka safhasında özellikle mülakatlarda bu konuda oldukça zengin söylemlere rastlanmıştır.

Analiz sonucunda dikkat çekilmesi gereken diğer bir bulgu, engelli kuruluşlarının politiklik düzeylerinin oldukça düşük olmasıdır. Engelli kuruluşlarının yalnızca % 7,2'si yüksek politiklik düzeyine sahiptir. Bu kuruluşlar daha çok orta düzey politiklik alanına yakındır. Bu durum engellilerin politik konumlamalarını, varsa politik kimliklerini siyasal meseleler, durumlar karşısında konjoktüre göre konumlandıklarına işaret etmektedir.

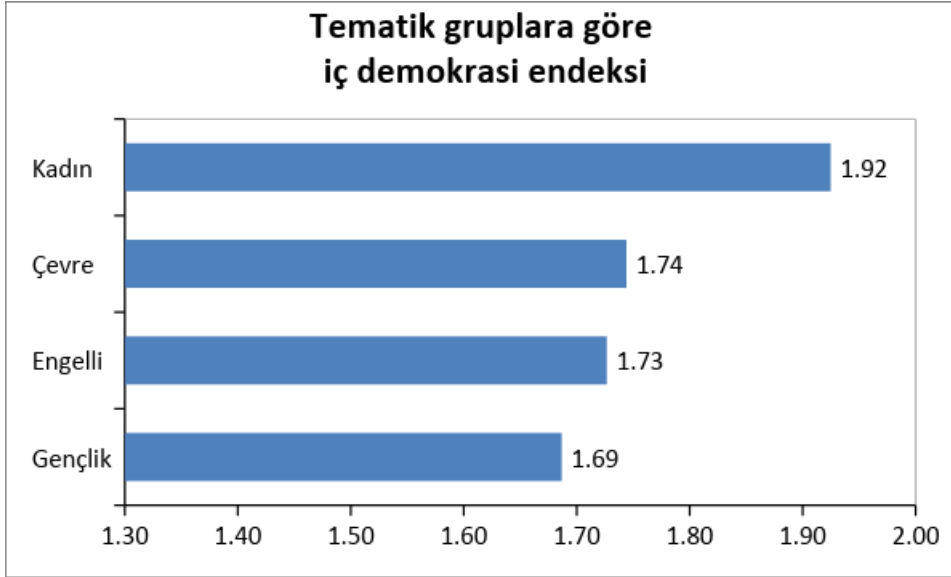
Şekil 96 Tematik Alanlara Göre Politiklik Düzeyleri

Politiklik bakımından öncelikle Türkiye’de gönüllü kuruluşların düşük ve orta düzey politiklik düzeylerine sahip olduğu, ardından politiklik düzeyi sahipliği bakımından tematik alanlar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı farklılıklar olmadığını söyleyebiliriz.

b. Demokrasi Ekseninin Tematik Alanlara Göre İncelenmesi

Şekil 97 Tematik Gruplara Göre İç Demokrasi Endeksi

Anova testi kullanılarak kurum içi demokratiklik eksenini ile tematik alanlar analiz edildiğinde, yalnızca kadın ve gençlik tematik alanları arasında istatistiksel bir farklılığın olduğu görülmüştür. Öte yandan, kadın ve engelli kategorileri arasındaki fark da anlamlı bir fark olmaya yakındır. Tematik alanların politiklik ortalamalarına bakıldığında, engelli ve çevre tematik alanlarının gençlik ve kadın alanlarına ortalama olarak yakın olduğu, oysa kadın ve gençlik arasında kurum içi demokratiklik ortalamaları bakımından anlamlı fark bulunduğu görülmüştür.

Tablo 98. Tematik Alanlarla İç Demokrasi Endeksi Arasında Çoklu Mukayese

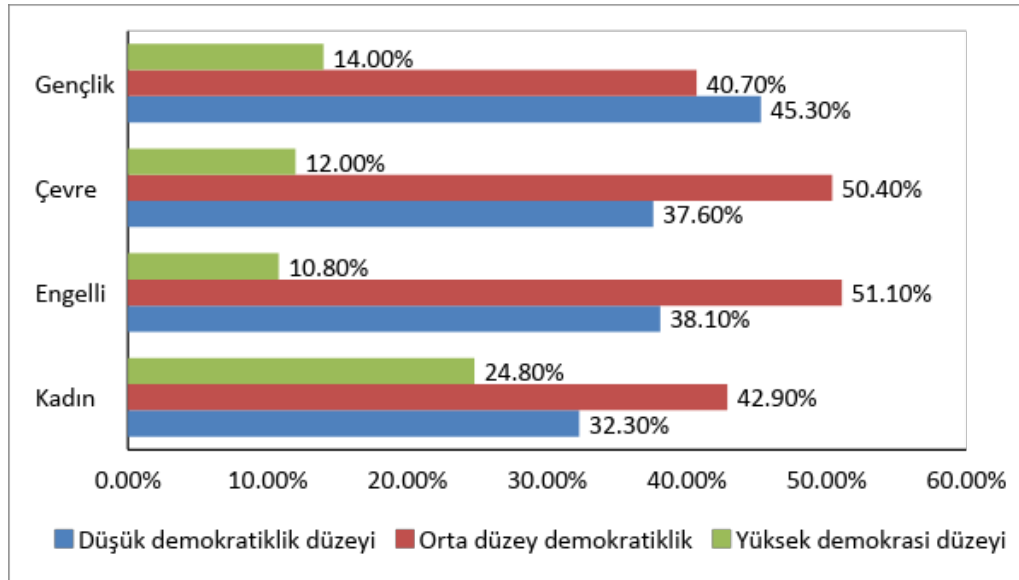
(I) Tematik Kategori	(J) Tematik Kategori	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Kadın	Engelli	,19819	,08409	,087	-,0185	,4149
	Çevre	,18081	,08636	,156	-,0417	,4034
	Gençlik	,23815*	,08256	,021	,0254	,4509
Engelli	Kadın	-,19819	,08409	,087	-,4149	,0185
	Çevre	-,01738	,08545	,997	-,2376	,2028
	Gençlik	,03995	,08161	,961	-,1704	,2503
Çevre	Kadın	-,18081	,08636	,156	-,4034	,0417
	Engelli	,01738	,08545	,997	-,2028	,2376
	Gençlik	,05733	,08395	,904	-,1590	,2737
Gençlik	Kadın	-,23815*	,08256	,021	-,4509	-,0254
	Engelli	-,03995	,08161	,961	-,2503	,1704
	Çevre	-,05733	,08395	,904	-,2737	,1590

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Çapraz karşılaştırmalarda da Anova testinin gençlik ve kadın tematik alanları arasında gösterdiği istatistiksel farklılık net görülmektedir. Zira gençlik kuruluşlarında düşük demokratiklik düzeyi en yüksek düzeyken, kadın kuruluşları diğer tematik alanlara göre yüksek demokratiklik düzeyine daha fazla sahiptir. Gençlik kuruluşlarının % 45,3 gibi büyük bir kısmı düşük demokratiklik düzeyine sahiptir. Bir başka deyişle gençlik kategorisinde en yaygın olan düşük demokratiklik düzeyidir. Bu öteki kategorilerde rastlamadığımız bir durumdur. Tabloda dikkat çekici olan diğer olgu, ortalamalara da yansıdığı biçimiyle kadın kuruluşlarla ilgilidir. Yüksek düzey demokratiklik oranı diğer kategorilerin çok üstünde bir oranla (%24,8) Kadın kuruluşları arasında görülmüştür ki, bu toplam kuruluşlar arasında % 40'a tekabül etmektedir.

Toplumsal katılım düzeyinin yükselmesinde, toplumdaki demokratik unsurların gelişiminde önem atfedilen gönüllü kuruluşların, kurum içi demokratiklik düzeylerinin düşük olması üzerinde durulması, tartışılması gereken bir durumdur. Elimizdeki tabloya göre, Türkiye’deki gönüllü kuruluşlar genelde karar almalarda üye katılımlarının zayıf, kurumsal işleyişte Başkanın etkin olduğu, toplantı kültürünün zayıf olduğu kuruluşlardır.

Şekil 98 Tematik Alanlara Göre Demokratiklik Düzeyleri

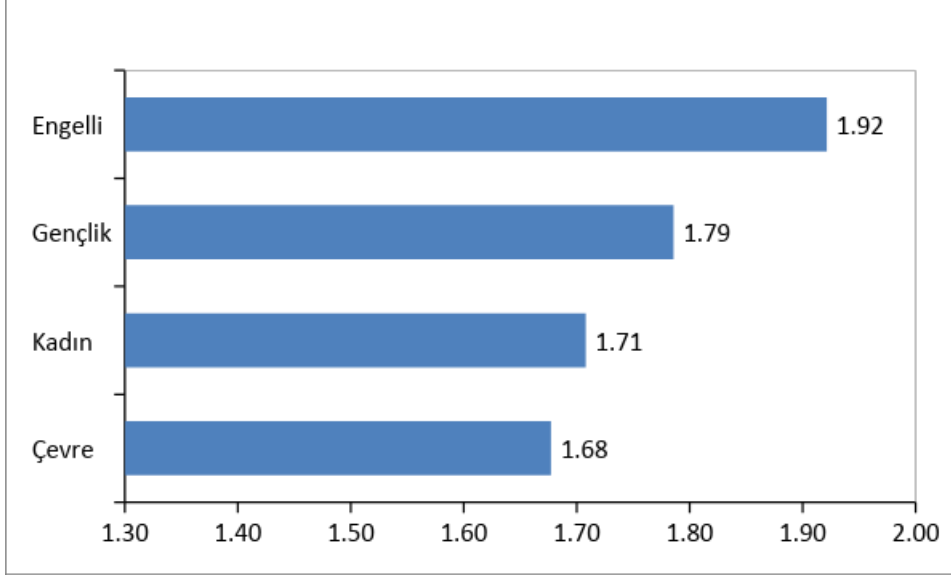
c. Ekonomik eksenin tematik alanlara dağılımı

Tematik alanlar ekonomik eksene göre incelendiğinde, engelli kuruluşların diğerlerinden ayrıştığı göze çarpmaktadır. Engelli kuruluşların ekonomik düzey ortalamaları kadın ve çevre kuruluşlarından istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir.

Ekonomik ekseninde tüm tematik alanlar orta düzey ekonomiye sahiplerdir. Tematik alanlara ayrı ayrı baktığımızda ekonomik eksen bakımından çevre temasının en düşük ortalamaya sahip olduğunu, engelli temasının en yüksek ortalamaya sahip olduğunu görüyoruz. Engelli tematik alanı ile çevre ve kadın temaları arasında istatistiksel bir fark vardır. Bunun nedeni çevre ve kadın

kuruluşların en düşük ortalamalara sahip olması, engelli kuruluşlarınsa yüksek ekonomik ortalamaya sahip olmalarıdır.

Şekil 99 Tematik Gruplara Göre Ekonomi Endeksi

Tablo 99. Tematik Alanlarla Ekonomi Endeksi Arasında Çoklu Mukayese

(I) Tematik Kategori	(J) Tematik Kategori	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Kadın	Engelli	-,21340*	,07678	,029	-,4113	-,0155
	Çevre	,03086	,07870	,980	-,1719	,2337
	Gençlik	-,07769	,07504	,729	-,2710	,1157
Engelli	Kadın	,21340*	,07678	,029	,0155	,4113
	Çevre	,24426*	,07829	,010	,0425	,4460
	Gençlik	,13571	,07461	,265	-,0565	,3280
Çevre	Kadın	-,03086	,07870	,980	-,2337	,1719
	Engelli	-,24426*	,07829	,010	-,4460	-,0425
	Gençlik	-,10855	,07658	,489	-,3059	,0888

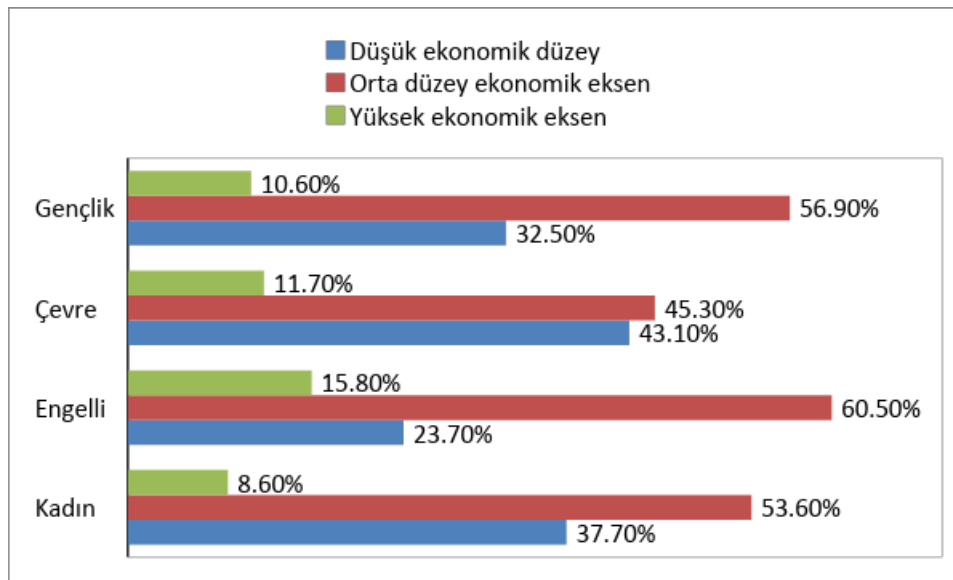
Gençlik	Kadın	,07769	,07504	,729	-,1157	,2710
	Engelli	-,13571	,07461	,265	-,3280	,0565
	Çevre	,10855	,07658	,489	-,0888	,3059

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Ekonomik eksen düzeylerinin tematik alanlara dağılımına çaprazlama baktığımızda, ortalamalarda engelli kuruluşlardaki ayrışılığın esasen, bu kategoride düşük düzey oranının diğerlerine oranla oldukça düşük olmasından kaynaklandığı görülmektedir (%23,7). Ayrıca ekonomik eksendeki yüksek düzey kategoride de engelli kuruluşlar oranı daha yüksektir (%15,8). Çevre kuruluşları arasında düşük ekonomik düzey oranının en yüksek olması, kadın kuruluşları arasında ise yüksek ekonomiklik düzeyinin en düşük olması dikkat çekici diğer olgulardır.

Genel bulgular kısmında görülmüş olduğu üzere, engelli kuruluşları genellikle bir iktisadi işletme sahibidir ve ticari bir faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca engelli kuruluşları diğer tematik alanlara göre daha fazla ücretli çalışana sahiptirler. Engelli kuruluşların aksine çevre ve kadın kuruluşları daha zayıf ekonomik yapıya sahiptirler. Bir çok çevre ve kadın kuruluşu dışardan gelen bağışlara, aidatlara bağlı, ticari faaliyette bulunma düzeyleri düşük kuruluşlardır.

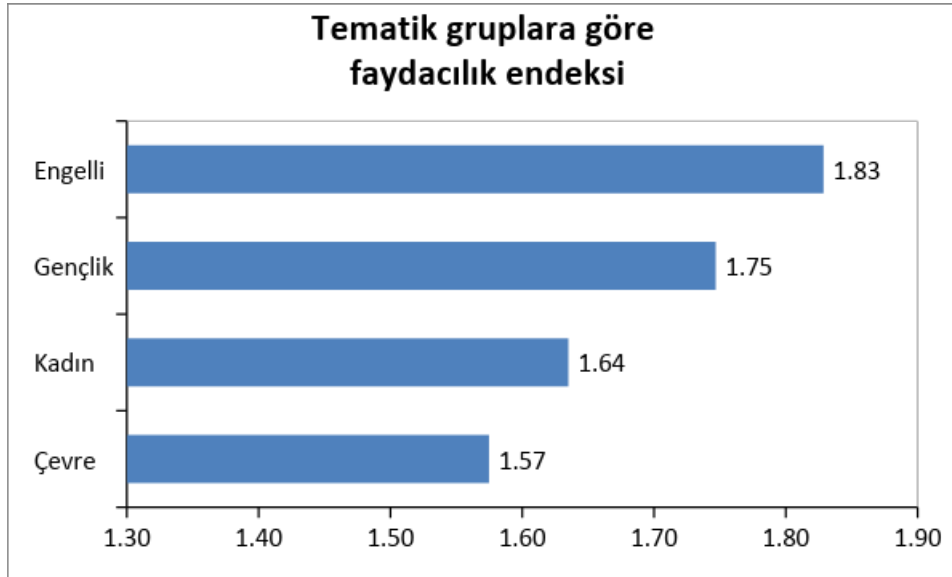
Şekil 100 Tematik Alanlara Göre Ekonomik Düzeyler

d. Fayda eksenine göre tematik alanlar

Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşlar tematik alanlarına göre fayda eksenini etrafında Anova testine tabii tutulduğunda engelli kuruluşlar ile kadın ve çevre kuruluşları arasında anlamlı farklar gözlemlenmiştir.

Şekil 101 Tematik Gruplara Göre Faydacılık Endeksi

Tablo 100. Tematik Alanlarla Faydacılık Endeksi Arasında Çoklu Mukayese

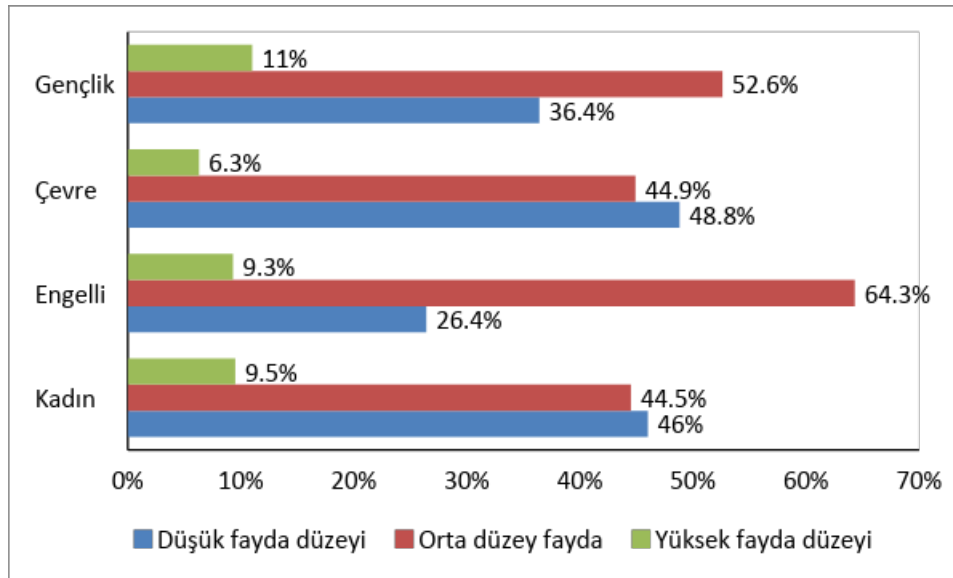
(I) Tematik Kategori	(J) Tematik Kategori	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Kadın	Engelli	-,19353*	,07466	,048	-,3859	-,0012
	Çevre	,06023	,07652	,860	-,1370	,2574
	Gençlik	-,11172	,07296	,419	-,2997	,0763
Engelli	Kadın	,19353*	,07466	,048	,0012	,3859
	Çevre	,25377*	,07613	,005	,0576	,4499
	Gençlik	,08182	,07254	,672	-,1051	,2688
Çevre	Kadın	-,06023	,07652	,860	-,2574	,1370
	Engelli	-,25377*	,07613	,005	-,4499	-,0576
	Gençlik	-,17195	,07446	,097	-,3638	,0199
Gençlik	Kadın	,11172	,07296	,419	-,0763	,2997
	Engelli	-,08182	,07254	,672	-,2688	,1051

Çevre	,17195	,07446	,097	-,0199	,3638
-------	--------	--------	------	--------	-------

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tematik alanlar içerisindeki fayda dağılımları çapraz tabloları incelendiğinde, engelli kuruluşların yarattığı esasen yüksek düzeyin yüksekliğinden değil, düşük düzeyin düşüklüğünden kaynaklandığı görülmektedir. Tüm kuruluşlar arasında (çevre diğerlerinden daha az olmakla birlikte) fayda ekseninde yüksek düzeyin benzer olduklarını söylemek mümkün. Esas farklar düşük düzeyde gözlemlenmiştir. Çevre ve kadın kuruluşlarında bu oranlar çok yüksekken (% 48,8 ve % 46), engellilerde bu oranın % 26,4’de olması esas farkları ortaya çıkaran faktör olmuştur. Engelli kuruluşların belli düzeylerde ve ellerinden geldiğince kurucularına, üyelerine fayda üretmeyi hedeflemeleri doğaldır. Engelli bireylerin iş, meslek edinme, ekonomik kalkınma, sosyalleşme gibi durumlara diğer tematik alan üye ve hedef kişilerinin aksine daha ihtiyaç duydukları ve kamusal alanda daha bir görünmeye başladıkları düşünülürse fayda ekseninin bu alanda yüksek çıkması anlaşılabilir. Diğer kuruluşlarda ise etik kaygılar, feda kültürü gibi etkenler, üyelere, yöneticilere, paydaşlara fayda üretme konusunda çekinik ya da isteksiz olmalarına neden olmaktadır.

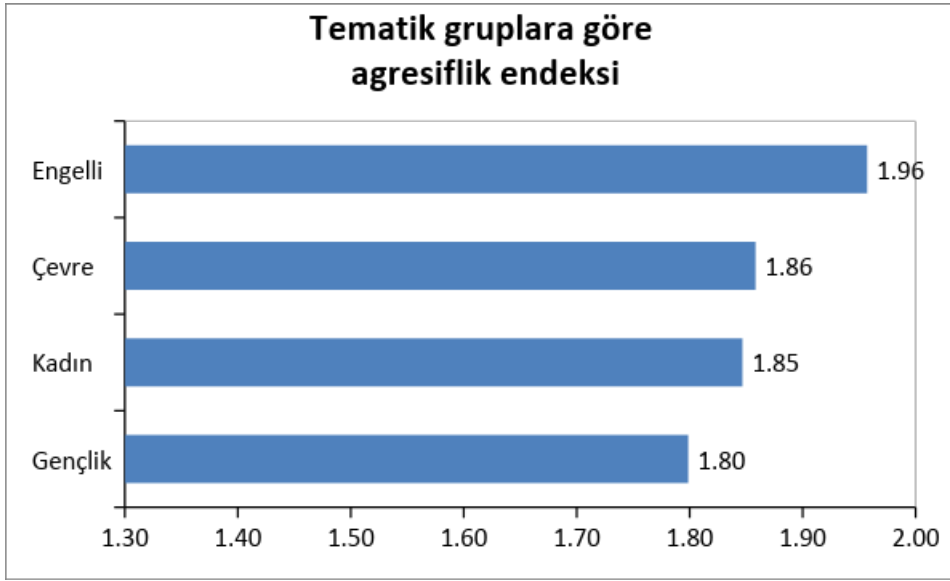
Şekil 102 Tematik Alanlara Göre Fayda Düzeyleri

e. Agresiflik eksenine göre tematik alanlar

Bütün tematik alanlar agresiflik eksenini bakımından birbirlerine yakın ortalamalara sahiptirler. Bu durum, Anova testinden de görüleceği üzere, tematik alanlar arasında agresiflik düzeyleri bakımından istatistiksel farklılıkların belirgin olmadığı anlamına gelmektedir. Tabloya baktığımızda engelli ve gençlik temaları arasında bir farklılık görünmekle beraber, bu farklılık istatistiksel olarak güçlü bir farklılık değildir. Gençlik kuruluşlarının en düşük, engelli kuruluşlarının ise en yüksek agresiflik ortalamasına sahip olmalarını karşın çapraz tablolara bakıldığında kategorik dağılımların büyük farklar ortaya koymadığı da görülmektedir.

Şekil 103 Tematik Gruplara Göre Agresiflik Endeksi

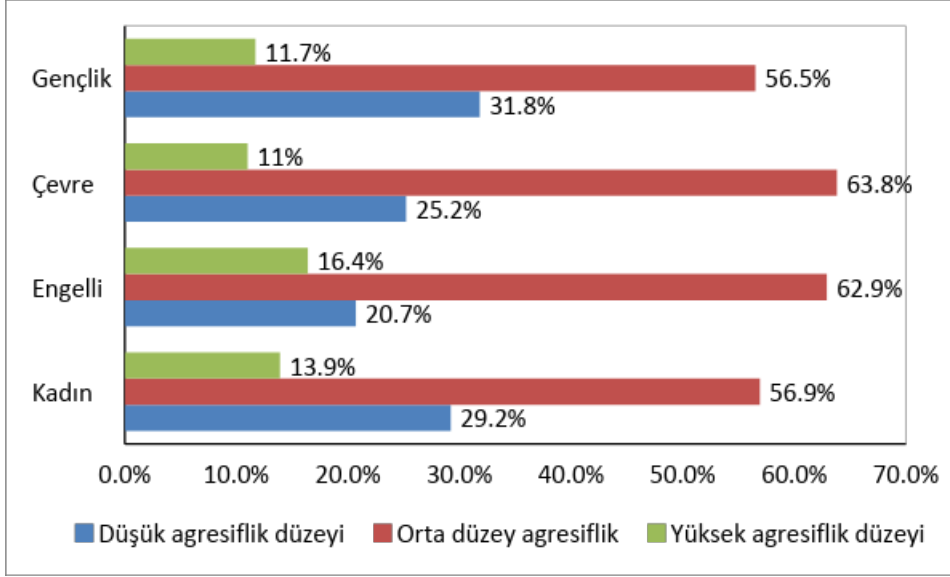
Tablo 101. Tematik Alanlarla Agresiflik Endeksi Arasında Çoklu Mukayese

(I) Tematik Kategori	(J) Tematik Kategori	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Kadın	Engelli	-,11043	,07429	,446	-,3019	,0810
	Çevre	-,01155	,07615	,999	-,2078	,1847
	Gençlik	,04801	,07260	,912	-,1391	,2351
Engelli	Kadın	,11043	,07429	,446	-,0810	,3019
	Çevre	,09888	,07576	,560	-,0963	,2941
	Gençlik	,15844	,07219	,126	-,0276	,3445
Çevre	Kadın	,01155	,07615	,999	-,1847	,2078
	Engelli	-,09888	,07576	,560	-,2941	,0963
	Gençlik	,05957	,07410	,853	-,1314	,2505
Gençlik	Kadın	-,04801	,07260	,912	-,2351	,1391
	Engelli	-,15844	,07219	,126	-,3445	,0276
	Çevre	-,05957	,07410	,853	-,2505	,1314

Engelli kuruluşlar, agresiflik düzeyi bakımından yüksek düzeyde en yüksek, düşük düzeyde de en düşük ortalamaları vermektedir. Diğer kategorilerin sonuçları ise birbirine oldukça yakındır.

D,

Şekil 104 Tematik Alanlara Göre Agresiflik Düzeyleri

6.4. Eksenlerin Sivil Topografya Kategorilerine Göre Dağılımı

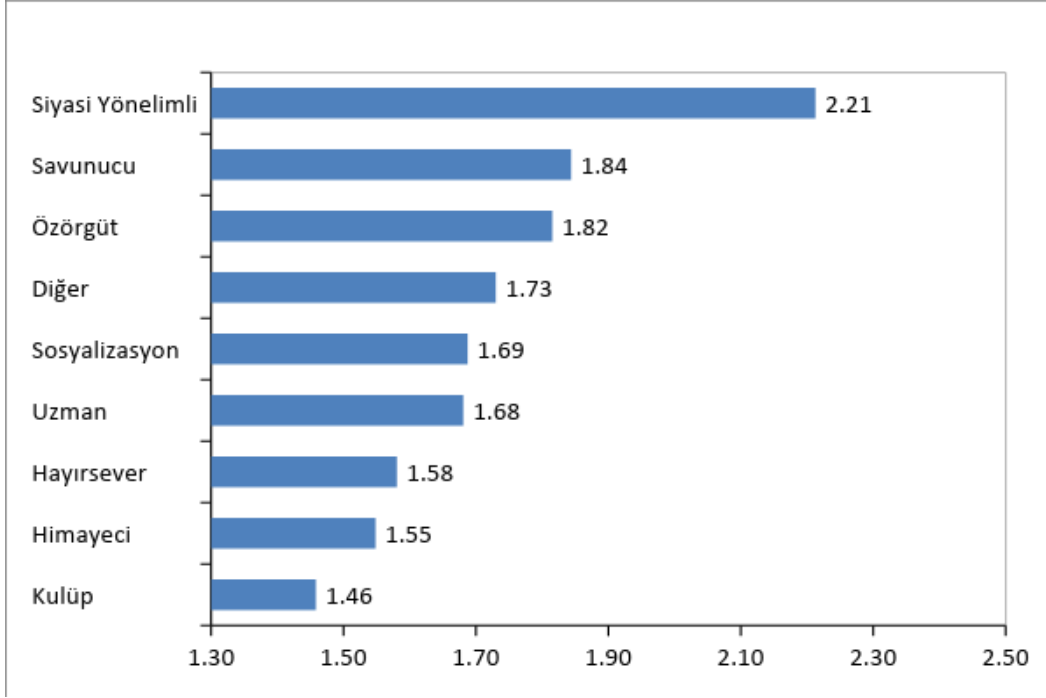
Araştırmanın amaçlarından birisi de, gönüllü kuruluşların 5 eksen üzerinden sivil topografya kategorilerine göre incelenmesi, sivil topografya kategorilerinin sınanmasıdır. Bu yüzden, bu bölümde her bir eksen ayrı ayrı alt başlıklar halinde sivil topografya kategorilerine göre analiz edilecek, tasnif kategorileri arasında ilgili eksen bakımından istatistiksel farklılıklar olup olmadığına ve her kategorinin ilgili eksendeki ortalamalarına bakılacaktır. Bunun yanında topoğrafya tasnif kategorilerinin ilgili eksenle karşılaştırmalı çapraz analizleri sonucu eksenlerin kategoriler içerisindeki detaylı dağılımlarına bakılacaktır. Sivil topoğrafya tasnif kategorilerinden toplam kuruluşlar içerisindeki oranı % 5'in altında çıkmış olan yan kuruluş, hemşeri, pazar eksenli kuruluş, meslek/ sektör eksenli kuruluş, yaptırma, yaşatma, güzelleştirme kategorileri analizlere "diğer" kategoriler olarak dâhil edilecektir.

a. Politik eksen

Sivil topoğrafya tasnif kategorileri politika ekseninde Anova testine tabi tutulduğunda (Ek 4), Siyasi yönelimli kuruluşlar kategorisinin diğer her kategori ile istatistiki açıdan anlamlı farklar ortaya

koyduğunu görüyoruz. Sivil topoğrafya tasnifinin bu kategoriye politiklikle tanımlamış olmasının bu sonucun doğal nedenidir. Araştırma bu veri ile politik eksenini ile siyasi yönelimli kuruluşlar arasında doğrudan bir korelasyon olduğunu kanıtlamıştır.

Şekil 105 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Politiklik Endeksi

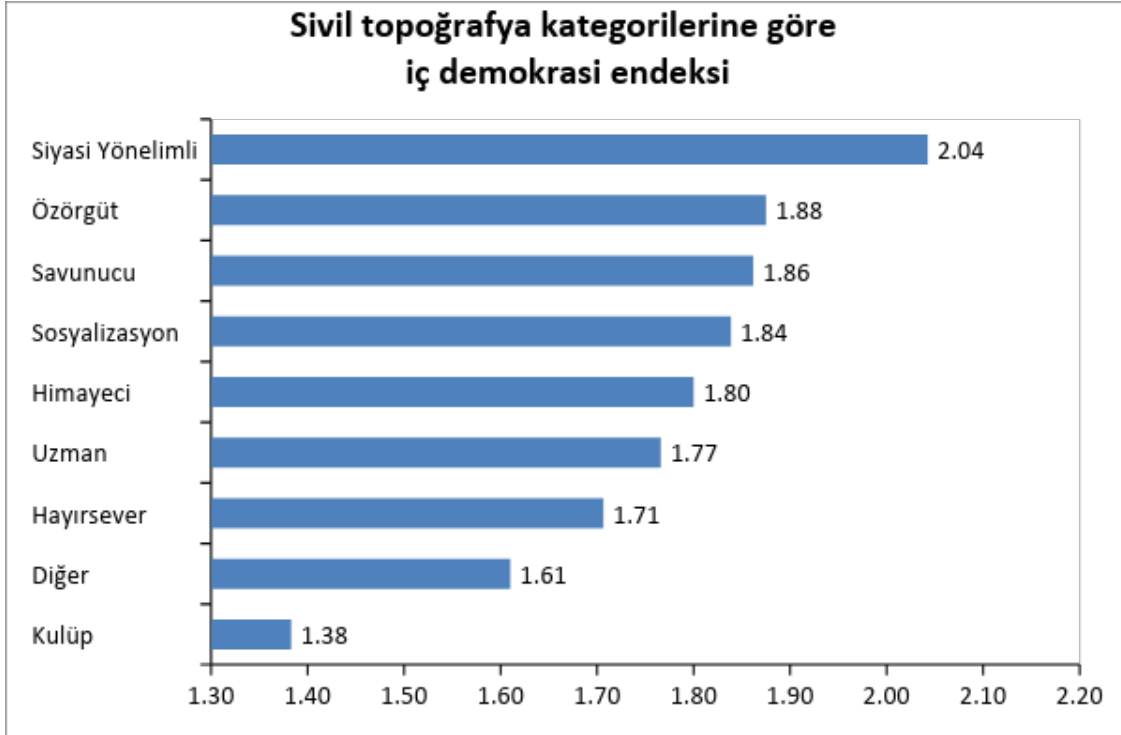

Politiklik eksenini kuruluşların sivil topoğrafya tasnif kategorilerine göre çapraz tablolarına baktığımızda da siyasi yönelimli kuruluşların bu tabloda ayrıştığını net biçimde görmekteyiz. Diğer kategoriler arasında ise savunucu ve özörgüt kategorilerinin politiklik düzeylerinin diğerlerine göre daha düşük olması üzerinde durulmalıdır. Ayrıca savunucu kuruluşlarda yüksek düzey oranında da siyasi yönelimli kuruluşlar haricindekilerin üstünde bir oran tutturmuştur (% 19,5). Genellikle hak mücadelesi içerisinde olan bu kuruluşların bir kısmının siyasi yönelimleri olması anlaşılmalıdır. Tabloda göze çarpan diğer bir olgu da kulüp kategorisinde yüksek düzey politikliğin hiç çıkmamış olmasıdır. Kulüpler, siyasetten en imtina eden kategori olmuşlardır.

Tablo 102. Topoğrafya Kategorisine Göre Politiklik Düzeyleri

Özörgüt (%)	Savunucu	Siyasi yönelimli	Hayırsever
-------------	----------	------------------	------------

Şekil 106 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre İç Demokrasi Endeksi

Sivil topoğrafya kategorileri kurum içi demokratiklik eksenine göre çapraz analizle incelendiğinde de kulüpler % 63,8 gibi yüksek oranla düşük iç demokrasi performansına sahip olarak dikkati çekmektedir. Bunu hayırsever ve diğer kategoriler takip etmektedir. Yüksek düzeydeki görece yüksek oranlara ise sırasıyla siyasi yönelimli (% 27,7), savunucu (19,5) ve özörgütlerde (17,2) rastlanmaktadır. Uzman kuruluşlarda bu oranın sadece % 6,4 olması bu kurumların üye ya da gönüllük bazlı çalışmadıklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Düşük demokratiklik düzeyleriyle dikkati çeken kulüp nitelikli ve hayırsever kuruluşlarda üye katılımlı karar almalarından ziyade genelde Başkanın ağırlığı bulunmakta, üyelerin katıldığı toplantılar ya yapılmamakta ya da az sayıda düzenlenmektedir. Bu kuruluşlarda kurumsal şeffaflığın düşük olması da bu sonuçların ortaya çıkmasında etkilidir. Bu kurumlar genellikle belge paylaşımında isteksiz, genel kurullarında kurumlarını ilgilendiren meselelerin az ya da hiç konuşulmadığı kurumlar şeklindedir. Bu nedenle düşük kurum içi demokratiklik diğer kategorilere göre hayırsever ve kulüp kategorilerinde daha fazla bulunmaktadır.

Tablo 104. Topoğrafya Kategorisine Göre Demokratiklik Düzeyleri

	Özörgüt (%)	Savunucu	Siyasi yönelimli	Hayırsever
Düşük demokratiklik düzeyi	29.7	33.3	23.4	45.7
Orta düzey demokratiklik	53.1	47.2	48.9	38.0
Yüksek demokratiklik düzeyi	17.2	19.5	27.7	16.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

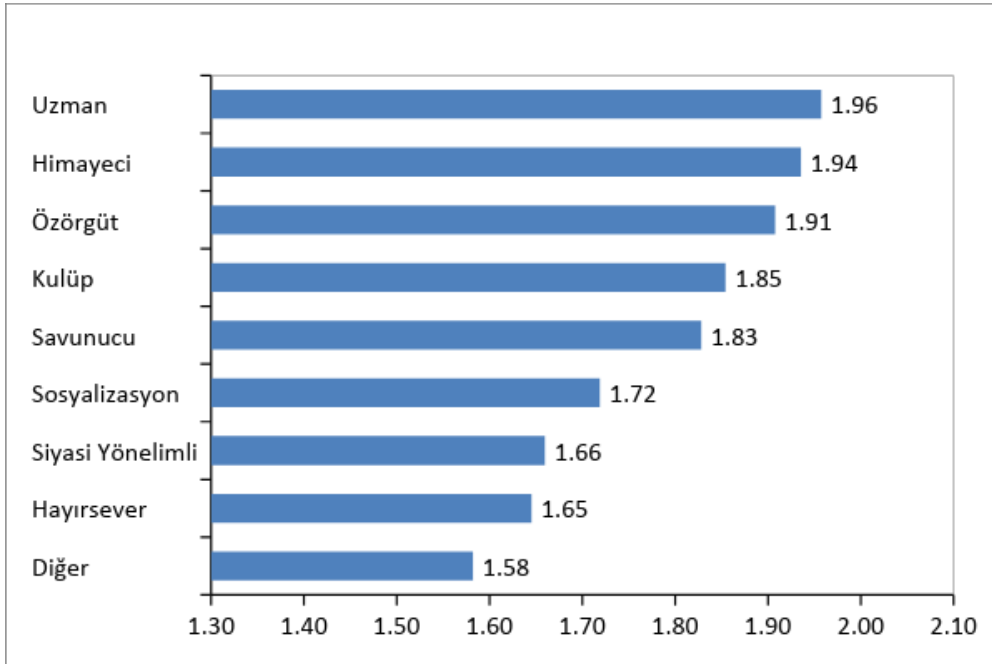
Tablo 105. Topoğrafya Kategorisine Göre Demokratiklik Düzeyleri (Tablo 104 devamı)

	Uzman (%)	Sosyalizasyon	Kulüp	Himayeci	Diğer
Düşük demokratiklik düzeyi	29.8	32.3	68.1	33.3	48.5
Orta düzey demokratiklik	63.8	51.6	25.5	53.3	42.4
Yüksek demokratiklik düzeyi	6.4	16.1	6.4	13.3	9.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

c. Ekonomi eksenini

Ekonomik eksenle sivil topoğrafya tasnif kategoriler karşılaştırıldığında topoğrafya kategorileri arasında istatistiksel farklılıklara rastlanmamıştır (Bakınız: Ek 4). Kategorilerin ortalamalarına bakıldığında ortalamalarının birbirlerine yakın seyrettiği görülüyor. En düşük ortalamalar diğer kuruluşlarda, siyasi yönelimli ve hayırsever kuruluşlarda rastlanmaktadır.

Şekil 107 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Ekonomi Endeksi

Ekonomik düzeylere göre sivil topoğrafya kategorilerinin çapraz incelemesine baktığımızda da diğer kuruluşları bir kenara bırakırsak hayırsever (% 44,1) ve siyasi yönelimli (% 44,7) kuruluşların düşük ekonomik düzey oranlarının yüksek olduğuna tanık oluyoruz. Öte yandan, yüksek ekonomik

düzyer sıralamasında uzman kuruluşların öne çıkması (% 27,7), kulüp (% 2,1) ve sosyalizasyon(% 6,3) kuruluşlarının oldukça düşük oranlarda kalması dikkat çekicidir. Buna karşın, kulüp ve sosyalizasyon kuruluşlarını orta düzey bir ekonomi içindeki kuruluşlarda oluşması ortalamalarının dipte olmamasının nedeni olmuştur.

Tablo 106. Topoğrafya Kategorisine Göre Ekonomik Düzeyleri

	Özörgüt (%)	Savunucu	Siyasi yönelimli	Hayırsever
Düşük ekonomik düzey	26.2	32.1	44.7	44.1
Orta düzey ekonomi	56.9	53.1	44.7	47.3
Yüksek ekonomik düzey	16.9	14.8	10.6	8.6
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

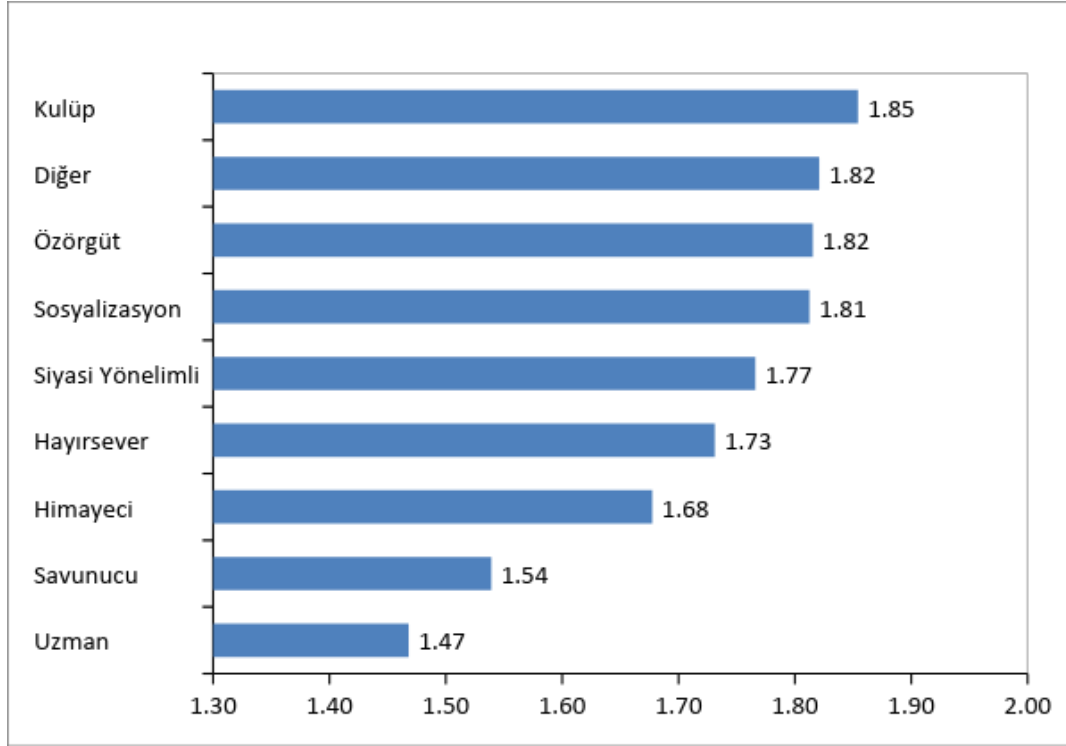
Tablo 107. Topoğrafya Kategorisine Göre Ekonomik Düzeyleri (Tablo 106 devamı)

	Uzman (%)	Sosyalizasyon	Kulüp	Himayeci	Diğer
Düşük ekonomik düzey	31.9	34.4	16.7	19.4	47.8
Orta düzey ekonomi	40.4	59.4	81.3	67.7	46.3
Yüksek ekonomik düzey	27.7	6.3	2.1	12.9	6.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

d. Fayda ekseni

Sivil topoğrafya tasnif kategorileri ile fayda ekseni incelendiğinde kategoriler arasında fayda bakımından istatistiksel farklılıklara rastlanmamıştır (Bakınız: Ek 4). Topoğrafya tasnif kategorilerinin fayda ortalamaları aşağıdaki tabloda incelendiğinde birbirine oldukça yakın ortalamalar görülmektedir. Öte yandan en düşük ortalama uzman kuruluşlarda ve savunucularda görülürken en yüksek ortalamaların kulüplerde, meslek örgütlerinin de içinde yer aldığı diğer kuruluşlarda, özörgütlerde ve sosyalizasyon kuruluşlarında görülmektedir.

Şekil 108 Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Faydacılık Endeksi

Benzer bir şekilde sivil topoğrafya tasnif kategorisi içinde fayda düzeylerinin dağılımlarına baktığımızda da yüksek fayda düzeyi oranlarının, kulüp, sosyallezyon ve diğer kategorilerinde olduğuna tanık oluyoruz. Uzman (%55,3) ve savunucu kuruluşlar (% 50,8) büyük oranda düşük fayda düzeyinde yer alarak diğerlerinden ayrılıyorlar. Bu kuruluşlarda, yapılan çalışmaların ulvi değerler taşıması sonucunda fedakârlık kültürünün ağırlıkta olması ve yöneticilerin ve üyelerin faydalarının geri planda kalması bu sonucun en önemli sebebidir.

Tablo 108. Topoğrafya Kategorisine Göre Fayda Düzeyleri

	Özörgüt (%)	Savunucu	Siyasi yönelimli	Hayırsever
Düşük fayda düzeyi	26.2	50.8	31.9	36.6
Orta düzey fayda	66.2	44.5	59.6	53.8
Yüksek fayda düzeyi	7.7	4.7	8.5	9.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

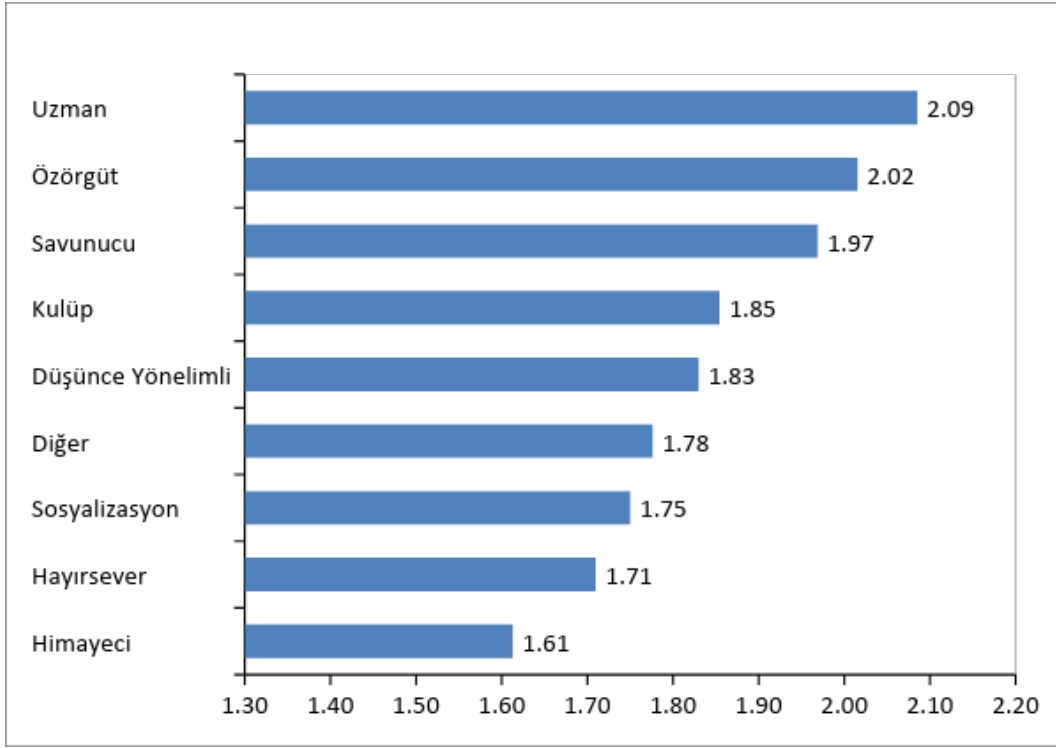
Tablo 109. Topoğrafya Kategorisine Göre Fayda Düzeyleri (Tablo 108 devamı)

	Uzman (%)	Sosyalizasyon	Kulüp	Himayeci	Diğer
Düşük fayda düzeyi	55.3	34.4	31.3	41.9	32.8
Orta düzey fayda	42.6	50.0	52.1	48.4	52.2
Yüksek fayda düzeyi	2.1	15.6	16.7	9.7	14.9
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

e. Agresiflik eksenini

Sivil topoğrafya kategorileri agresiflik eksenine göre incelendiğinde hayırsever kuruluşlar ile uzman kuruluşlar, savunucular ve özörgütler arasında ve uzman kuruluşlarla himayeci kuruluşlar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı farklılıklar görülmüştür (Bakınız: Ek 4). Aşağıdaki tablodan görüleceği gibi topoğrafya kategorileri arasında agresiflik bakımından himayeci kuruluş kategorisi en düşük ortalamaya sahiptir. En yüksek ortalamalar ise uzman, özörgüt ve savunucu kuruluşlar arasındadır.

Şekil 109 Sivil Topğrafya Kategorilerine Göre Agresiflik Endeksi

Agresiflik düzeyinin sivil topografya kategorilerine dağılımların 110 nolu tablodan baktığımızda ilk göze çarpan durum, yüksek düzeyde agresiflik oranlarında uzman kuruluşların diğerlerinden ayrılmasıdır. Uzman kuruluşların % 29,8'inin agresiflik düzeyi yüksektir. Bu oran hayırsever (%4,3), himayeci (%6,5) ve sosyalizasyon(%3,1) kuruluşlarında en düşüktür. Hayırsever ve sosyalizasyon kuruluşlarının yapıp ettiklerini dış dünyayla paylaşımı ve/veya dış dünyadan beklentilerinin düşük olması, buna ihtiyaç duymamaları ve daha içe dönük olmaları ile açıklanabilir. Himayeci kuruluşların ise konularına ve hedef gruplarına odaklanırken, ele aldıkları sorun alanında faal olmadıkları görülmektedir. Benzer şekilde savunucu kuruluşlarda yüksek düzeyin diğerlerine göre daha yüksek olmaması, düşük düzeyde (düşük de olsa) % 19,5'luk bir oranı bulması, savunucu kuruluşların yeterince aktif olmadıklarının bir işaretidir. Öte yandan uzman kuruluşların alanlarında ürettikleri çıktılar vasıtasıyla agresiflik düzeylerini yükselttikleri öngörülebilir.

Tablo 110. Topoğrafya Kategorisine Göre Agresiflik Düzeyleri

	Özörgüt (%)	Savunucu	Siyasi yönelimli	Hayırsever
Düşük agresiflik düzeyi	15.4	19.5	31.9	33.3
Orta düzey agresiflik	67.7	64.1	53.2	62.4
Yüksek agresiflik düzeyi	16.9	16.4	14.9	4.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 111. Topoğrafya Kategorisine Göre Agresiflik Düzeyleri (Tablo 110 devamı)

	Uzman (%)	Sosyalizasyon	Kulüp	Himayeci	Diğer
Düşük agresiflik düzeyi	21.3	28.1	29.2	45.2	32.8
Orta düzey agresiflik	48.9	68.8	56.3	48.4	56.7
Yüksek agresiflik düzeyi	29.8	3.1	14.6	6.5	10.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

6.5. Eksenlerin Eksenlere Göre Karşılaştırmaları

Bu bölümde her bir eksendeki düzeylerin diğer eksenlerle ilişkisi ve aralarındaki korelasyonlar konu edilecektir.

Araştırma kapsamında, eksenlerden her birinin diğer eksenlerle ilişkisine istatistiksel olarak baktığımızda tablo 112'den da görüldüğü üzere, kurum içi demokrasi ekseninin politika, ekonomi ve agresiflik eksenleri ile arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğunu görüyoruz. Bu bakımdan kurum içi demokrasi eksenini, birçok eksenle aynı anda istatistiksel olarak anlamlı ilişkisi çıkan tek eksenidir. Bununla beraber politika ekseniniyle fayda ve agresiflik eksenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler görülmüştür. Bir diğer istatistiksel olarak anlamlı çıkan ilişki, ekonomi ekseniniyle agresiflik eksenini arasında görülmektedir. İlgili tabloya istinaden, eksenler arasındaki anlamlı çıkan her ilişki çaprazlama analize de tabi tutularak kısaca incelenecektir.

Tablo 112. Eksenler Arası Karşılaştırmalı Analizi

		Demokrasi	Politik	Ekonomi	Fayda	Agresiflik
Kurum İçi Demokrasi	Pearson Correlation	1	,149**	,163**	-,035	,214**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,399	,000
	N	600	600	600	598	600
Politik	Pearson Correlation	,149**	1	,022	,118**	,214**
	Sig. (2-tailed)	,000		,587	,004	,000
	N	600	600	600	598	600
Ekonomi	Pearson Correlation	,163**	,022	1	,029	,345**
	Sig. (2-tailed)	,000	,587		,477	,000
	N	600	600	600	598	600
Fayda	Pearson Correlation	-,035	,118**	,029	1	-,031
	Sig. (2-tailed)	,399	,004	,477		,446
	N	598	598	598	598	598
Agresiflik	Pearson Correlation	,214**	,214**	,345**	-,031	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,446	
	N	600	600	600	598	600

a. Demokrasi Ekseni

Tablo 113. Demokratiklik Düzeylerinin Diğer Eksen Endeksleriyle Karşılaştırılması

İç demokrasi düzeyleri	Politiklik Endeksi	Ekonomi Endeksi	Faydacılık endeksi	Agresiflik endeksi
Düşük	1,66	1,70	1,75	1,74
Orta	1,74	1,81	1,66	1,87
Yüksek	1,89	1,86	1,63	2,03

İç demokrasi endeksi, en fazla agresiflik endeksi ile koreledir. Araştırma kapsamındaki kuruluşların demokratiklik düzeylerine paralel yükselen bir agresiflik endeks skoruna tanık olmaktadır. Araştırma bulgularından biri, kurumların kurum içi demokratiklik düzeyleri ilerledikçe dış dünyayla, dışsal aktörlerle olan ilişkilerinin de arttığı yönündedir. Kurum içi demokratiklik kaygısı olan kuruluşlar, dış dünyayla iletişimi sağlayacak araçları (sosyal medya, yerel ve ulusal yazılı ve görsel medya) kullanma eğilimi daha yüksek, kamu kurumlarıyla daha sık görüşen, yurt dışında başka STK'larla iletişimi kuvvetli olan kuruluşlardır. Agresiflik endeksi ile iç demokrasi endeksi arasındaki bağıntı, dış dünyayla teması kuvvetli, iletişim araçlarının yaygın olarak kullanıldığı kuruluşlarda kurum içi demokratikliğin de yüksek olduğu şeklinde de okunabilir. Dış dünyayla temasın kuvvetli olması, hesap verme, belge paylaşımı gibi demokratiklikle alakalı durumlarda kuruluşları daha dikkatli davranmaya yönlendirebilir ya da demokratik olmaya teşvik edebilir.

İç demokrasi endeksi, politiklik endeksi ile de istatistiksel olarak bağıntılıdır. Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların politiklik düzeyi arttıkça iç demokrasi düzeyi de yükselmektedir. Politik kurumlar, şeffaflık, katılım gibi konulara daha fazla hassastırlar. Bu durum ayrıntılı olarak incelenirse, kurum içinde belge paylaşımına önem veren, kararlara katılımın YK dışında diğer üyeleri de kapsadığı, GK şeffaflığının yüksek olduğu kurumların aynı zamanda politik bir tavra, duruşa sahip, hedefleri arasında politik hedefler olan kuruluşlar olduğu söylenebilir. Demokrasi ve politika eksenleri arasındaki çapraz ilişkiye bakıldığında söz ettiklerimizi doğrulayan bir durumla karşılaşmaktayız. Tablo 114'den de görüldüğü gibi, düşük demokrasi düzeyindeki

kuruluşların politiklik skorları daha düşüktür. Bir başka deyişle, iç demokrasi düzeyleri yükseldikçe politiklik endeksi ortalamaları da artmaktadır.

İç demokrasi endeksinin öteki bağıntılı olduğu bir endeks, ekonomi endeksidir. Kurum içi demokratiklik düzeyi yükseldikçe ekonomik endeks ortalamaları da artmaktadır. Ekonomik düzey kurumların aktifliği ile de ilgili olabildiğinden, aktif kuruluşlar arasında iç-demokrasi düzeyinin daha yüksek olduğu çıkarılabilir. Tablo dan da görüldüğü gibi demokratiklik düzeyi düşük kuruluşlarda ekonomik endeks skoru daha düşüktür. Yalnız yüksek düzey ile orta düzey arasındaki fark düşüktür. İç demokrasi düzeyi ile ekonomiklik arasındaki bağıntı daha ziyade düşük düzeydeki tekabüliyetten kaynaklanmaktadır.

İç demokrasi endeksi ile faydacılık endeksi arasında ise istatistiksel bir bağıntı bulunmamaktadır. Öte yandan iki endeks arasındaki bağıntı negatiftir. Düşük iç demokrasi düzeyindeki kuruluşların faydacılık endeksleri daha yüksektir ve bunun tersi de geçerlidir. Bu iç demokrasi düzeyi yüksek olan kuruluşlarda faydacılığın pejoratif anlamları bulunmasıyla açıklanabilir.

b. Politika eksen

Tablo 114. Politiklik Düzeylerinin Diğer Eksen Endeksleriyle Karşılaştırılması

Politiklik Düzeyleri	İç demokrasi Endeksi	Ekonomi Endeksi	Faydacılık endeksi	Agresiflik endeksi
Düşük	1,68	1,75	1,64	1,76
Orta	1,76	1,79	1,74	1,86
Yüksek	1,94	1,83	1,65	2,06

Politiklik endeksinin iç demokrasi endeksi ile bağıntısından bahsettik. Politiklik endeksi, daha da güçlü bir korelasyona agresiflik eksen ile sahiptir. Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşların politiklik düzeyi artıkça aynı kuruluşlarda agresiflik düzeyinin de arttığı görülmüştür. Agresiflik ve politiklik düzeyleri arasındaki bu ilişki anlaşılabilir bir ilişkidir. Politik olmak, herhangi bir görüşü,

duruşu sahiplenmek, onu yaygınlaştırmak amacı gütmektedir ve bu durum dış dünyayla ilişkilerin daha kuvvetli olmasını gerektirmektedir. Benzer şekilde politik meseleleri daha fazla dert edinen, siyasal alanda daha fazla taraf olan kuruluşlar dış dünyayla teması daha yoğun olan kuruluşlar arasında yaygındır.

Politiklik endeksinin, fayda endeksi ile ise istatistiksel olarak anlamlı bir bağıntısı yoktur. Tablo 114’de, düşük politiklik düzeyinde faydacılığın da düşük olduğu görülmektedir. Öte yandan yüksek politiklik düzeyinde faydacılık, orta düzeyden çok daha düşüktür. Bu durum ortalama siyasetin faydacılık ile daha fazla ilişkili olduğuna işaret etmektedir.

Son olarak politiklik düzey ile ekonomi endeksi arasında pozitif bir korelasyon görülsede, sözkonusu korelasyonun istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı Tablo 114’de görülmektedir. Bu durum, politiklik düzeylerinin her birinde ekonomik faaliyetin birbirine benzer ölçülerde gerçekleştiğini göstermektedir.

c. Ekonomi Eksen

Tablo 115. Ekonomi Düzeylerinin Diğer Eksen Endeksleriyle Karşılaştırılması

Ekonomiklik düzeyleri	İç demokrasi Endeksi	Politiklik Endeksi	Faydacılık endeksi	Agresiflik endeksi
Düşük	1,68	1,68	1,64	1,66
Orta	1,77	1,75	1,74	1,89
Yüksek	1,90	1,76	1,59	2,23

Ekonomiklik düzeyinin yukarıda anılan ilişki ve ilişkisizlikleri dışında, agresiflik endeksi ve faydacılık endeksi ile durumundan bahsetmekte de fayda var. İstatistiksel olarak aralarında anlamlı bir ilişki olduğu görülen diğer iki eksen, ekonomi ve agresiflik eksenleridir. Araştırma kapsamındaki gönüllü kuruluşlara ait bu iki eksen incelendiğinde, kuruluşların ekonomik düzeyleri yükseldikçe agresiflik düzeylerinde de artma eğilimi olduğu gözlenmiştir. Bu eksenler arası ilişki anlaşılabilir bir ilişkidir. Yüksek ekonomik düzeye sahip olmak, kuruluşların kendileri dışındaki aktörlerle temasını zorunlu kılan durumdur. Ayrıca her türlü iletişim araçlarının yoğun kullanımı ekonomik hareketliliği sağlamak için elzemdir. Bu nedenle dışa açık, agresif kuruluşların ekonomik olarak görece daha

üst düzeylere sahip olması anlaşılabilir bir durumdur. Bu iki eksen arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler arasında ilişki kuvveti en yoğun olan ilişkidir.

Ekonomiklik endeksinin faydacılık endeksi ile ise istatistiksel olarak anlamlı bağıntısı bulunmamaktadır. Örneğin en az faydacı olan düzey yüksek ekonomiklik düzeyidir. Öte yandan düşük düzeyin faydacılığı da orta düzeyden daha düşüktür. Bu bulgu, ekonomik faaliyet açısından daha aktif kuruluşlarda faydacılığın daha yüksek olduğunu çıkarmanın doğru olmayacağını ortaya çıkarmaktadır.

d. Agresiflik Ekseni

Tablo 116. Agresiflik Düzeylerinin Diğer Eksen Endeksleriyle Karşılaştırılması

Agresiflik düzeyleri	İç demokrasi Endeksi	Politiklik Endeksi	Ekonomi Endeksi	Faydacılık endeksi
Düşük	1,79	1,70	1,76	1,87
Orta	1,76	1,74	1,80	1,85
Yüksek	1,57	1,76	1,74	1,72

Son olarak agresiflik endeksi ile faydacılık endeksi arasındaki bağıntının ise istatistiki açıdan anlamlı düzeyde olmasa da negatif bir bağıntı olduğunu belirtelim. Bir başka deyişle agresiflik düzeyi yükseldikçe faydacılık artmaktadır.

7. SONUÇLAR

Gönüllü kuruluşlara yönelik değerlendirmelerde bulunmak ve değerlendirme araçları geliştirmek hedefindeki bu araştırma, dört tematik alana yönelik resmedici bir tablo ortaya koyarken, beş ekseninde gönüllü kuruluşların farklarını ve benzerliklerini tartışmıştır. Analizlerde kuruluşların, demokrasi, politika, ekonomi, fayda ve agresiflik eksenlerindeki performansları endekslenerek karşılaştırılmıştır.

Araştırma, TÜBİTAK 1001 Projeleri kapsamında gerçekleştirilen “Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü” adlı araştırma projesinin somut çıktıları olan sivil topoğrafya tasnif kategorilerinin özelliklerini, geliştirilen endekslerle tartışmaya çalışmıştır. Öte yandan tüm dernek ve vakıfları hedeflediği için tematik karşılaştırmaların imkanı olmadığı önceki araştırmadan farklı olarak bu araştırma, dört tematik alana (gençlik, çevre, engelli, kadın) odaklanmış, her bir alanın aktif kuruluşlarını hedefleyerek sivil topoğrafya tasnifinin ayrıştırıcılığını karşılaştırmalı olarak sınamıştır.

Kavramsal değerlendirme bölümlerinde çeşitli tasniflerden ve bu tasniflerin güçlü ve zayıf yanlarından söz edilmişti. Bu çalışmanın bulguları ile vardığımız sonuçlardan biri sivil topoğrafya tasnifinin işlerliği ve mevcut tasniflerden farklı ve geçerli bir araç olduğu yönündedir. Gerek genel bulgular bölümünde gerek karşılaştırmalar bölümünde ortaya konduğu üzere sivil topoğrafya tasnifindeki kategoriler, STK’ları anlamak açısından, tematik, hukuki ve coğrafi değişkenlere göre farklı ve yer yer daha ayrıştırıcı analizlere imkan sağlamaktadır.

Araştırmada, sivil topoğrafya tasnifini meydana getiren kategorilerin birbirinden farklılıklarını resmetmek amacıyla bahsi geçen eksenlerde endeksler geliştirilmiştir. Sivil topoğrafya tasnifi, tematik tasniften farklı olarak, kuruluşların amaçlarına, yönelimlerine, üye-hedef grup ilişkisine dayanmaktadır. Bu yüzden tasnifteki kategorilerin belirlenmesi tematik tasniflerdeki kadar doğrudan değildir. Bu araştırma, eksenlerin seçiminde, sivil topoğrafya tasnifinin doğrudan belirlenebilen kriterlerini öncelememiş, bunun dışındaki konulara odaklanmıştır. Öte yandan

eksenlerin seçiminde, STK'ların temel özelliklerini görmek açısından elverişli olmasına dikkat edilmiştir. Sözelimi kuruluşların siyasetle ilişkileri, faydanın bölüşümü ya da içinde oldukları iktisadi faaliyetler tasnifteki kategorilerle yakından ilgilidir. İç demokrasi ve agresiflik ise tasnifteki kategorilerin belirlenmesinden ziyade kategoriler arasındaki kümelenmelere izin verir niteliktedir. Dolayısıyla seçilen eksenler, bir yandan bazı kategorilerin tanımlanmasında bir yandan da benzer ve farklı olanların belirlenmesinde etkili olmuştur.

Odaklanılan eksenlerde kuruluşların farklılıklarını açığa çıkarabilmek maksadıyla endeksler oluşturulmuş ve düzeyler tanımlanmıştır. Endekslerin oluşturulmasında kullanılan değişkenlere vaka analizi safhasında elde edilen, eksenleri tanımlayıcı niteliklerin yüz yüze soru formu uygulamalarıyla derinleştirilmesi sonucu karar verilmiştir. Her bir eksene dair şu değişkenlerin, kuruluşların ilgili eksenlerdeki düzeyinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

1. Demokrasi eksenini;

- Belge paylaşım düzeyi
- Kararlara katılım
- Toplantılarda katılımcılık
- GK şeffaflığı

2. Politika eksenini;

- Kurumun siyasetle ilgisi
- Kurumun siyasi partilerle ilişkisi
- Dışlama ölçüğü
- Hedeflerin politikliği

3. Ekonomi eksenini;

- Gelir elde etme çeşitliliğı
- İktisadi işletme sahipliğı
- Ücretli çalışan varlığı

4. Fayda ekseninde;

- Ekonomik fayda hedefi
- Üyelere ve hedef gruba fayda üretme
- Kuruluşa üye olma motivasyonu
- Kar amaçlı faaliyet
- Ticari faaliyet

5. Agresiflik ekseninde;

- İşbirlikleri
- Dış dünyayla iletişim
- Kamu ile temas
- Yerel medyada görünürlük
- Ulusal medyada görünürlük
- İletişim etkinlikleri

Bu beş ekseninde sıralanan değişkenlerden 5 ayrı endeks ve bunlara bağlı olarak (düşük, orta ve yüksek olmak üzere) düzeyler belirlenmiş, tematik kategoriler ve sivil topoğrafya tasnif kategorileri bunlara göre karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmaların birbirinden farklı sonuçlar vermesi, örneğin tematik karşılaştırmalarda fark çıkmayan eksenlerde, sivil topoğrafya kategorilerinde farklar gözlenmesi, sivil topoğrafya tasnifinin tekil ve özgün bir kümeleme aracı olduğunun bir teyidi olmuştur.

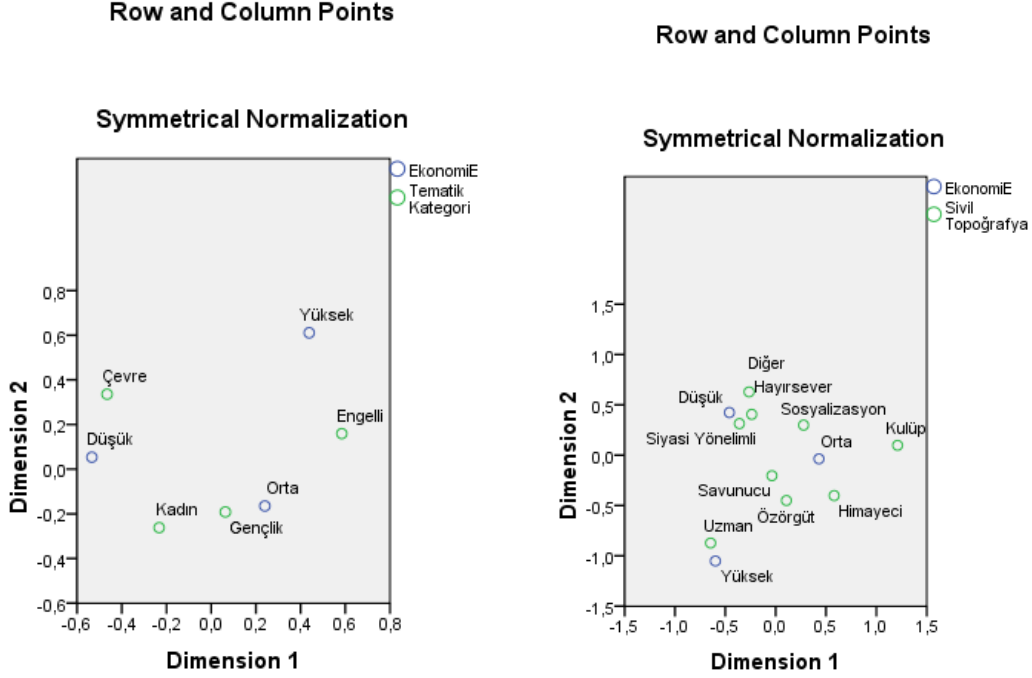
Araştırmanın dört temaya ve aktif kuruluşlara odaklanmış olması, tüm sivil topoğrafya kategorilerine ulaşmayı mümkün kılmamıştır. Zira aynı alanda çok farklı kuruluşlar faaliyet gösteriyor olsalar da, sivil topoğrafya tasnifindeki 13 kategoriye eşit dağılımları sözkonusu değildir. Buna karşın, örneklem büyüklüğünün elverdiği sınırlılığa paralel olarak, 13 sivil topoğrafya kategorisinin 8'ine, analiz etmeye yeter sayıda, ulaşılmış ve tematik odak ile sivil topoğrafya tasnifinin değerlendirilmesi mümkün olmuştur. Örneğin araştırma kapsamında kadın

kuruluşları ağırlıklı savunucu ve hayırsever olmakla beraber sivil topoğrafya tasnifi içinde siyasi yönelimli, uzman, özörgüt, himayeci gibi kategorilere de dağılmıştır. Yine gençlik kuruluşu olarak tanımlanan kuruluşların kulüp, savunucu, siyasi yönelimli, sosyalizasyon ağırlıklı oldukları görülmüştür. Çevre kuruluşları olarak değerlendirilen kuruluşlar; savunucu, uzman, hayırsever, düşünce yönelimli kuruluşlar olarak görünmüştür. Engelli alanındaki kuruluşlar ise özörgüt, hayırsever, savunucu, ve kulüp ağırlıklı kuruluşlara dağılmıştır.

Araştırma kapsamında dört tematik alandaki aktif gönüllü kuruluşların mevcut yapısal durumları hakkında kapsamlı bilgilere ulaşılmıştır. Öte yandan tüm dernek ve vakıfları hedeflemiş olan “Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü” araştırmasındaki temel sonuçlar bu araştırmada kendini tekrar etmiştir. Orta yaşlı, erkek yöneticilerin hâkimiyetinde, üye ve katılım sorunu, kurumsallaşma sorunu gibi sorunları öne çıkaran kuruluşlara dair bulgular, dört temaya ve aktif kuruluşlara odaklanan bu araştırmada da kendini tekrar etmiştir. Öte yandan ayrık olan bir bulgu, bu araştırmadaki kuruluşların daha yeni kurulmuş dernek ya da vakıflarından oluşmasıdır. Daha aktif olan kuruluşları hedeflediğimiz düşünülürse, bu farklılık, daha eski kuruluşların geçirdikleri dönüşümleri anlamak açısından üzerine gidilmesi gereken bir konudur.

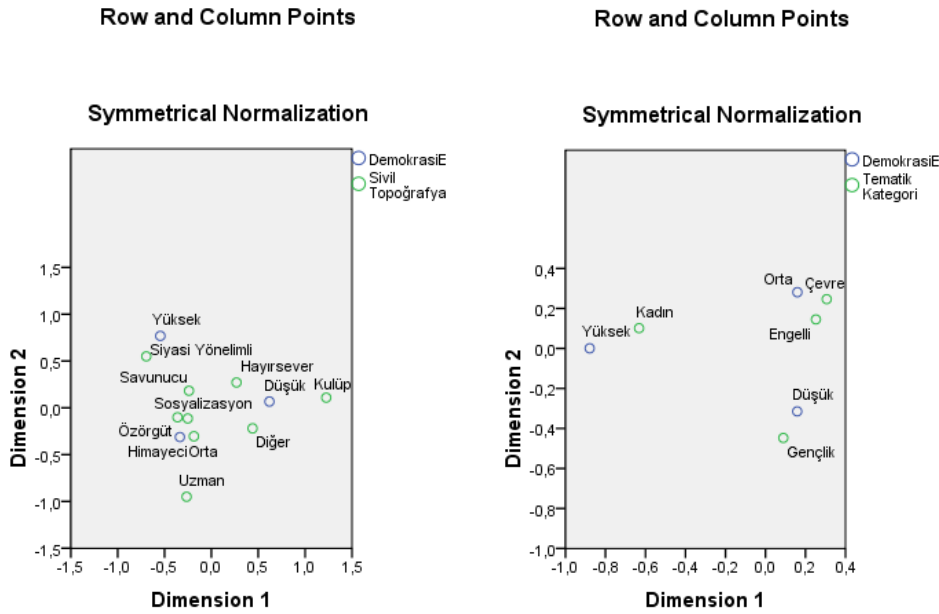
Seçilen beş eksenle türetilen endeksler, iki temel tasnife göre değerlendirildiğinde gönüllü kuruluşların birbirinden farklarını görmek açısından birçok malzeme vermiştir. Bunlar bir önceki bölümde derinlemesine incelenmiştir. Mütakabiliyet analizinin yardımı ile karşılaştırmaların en temel sonuçlarını özetlemekte fayda görüyoruz:

Şekil 110 Ekonomik Eksenin Tematik Alanlara ve Sivil Topoğrafya Kategorilerine Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizleri

Bu kuruluşların mali yapılarının iyi olduğu bilinmektedir. Fakat gelirlerinin iyi olması iktisadi açıdan faal oldukları anlamına gelmez. Nitekim tam aksine en az faal kuruluşlar arasında oldukları ilginç bir sonuç olarak belirmiştir. Sonuç olarak ekonomik eksenin faaliyet kategorileri tanımlamak için önemli veriler sağlamış, sivil topoğrafya tasnifindeki kategorileri betimlemek için de iyi bir araç teşkil etmiştir.

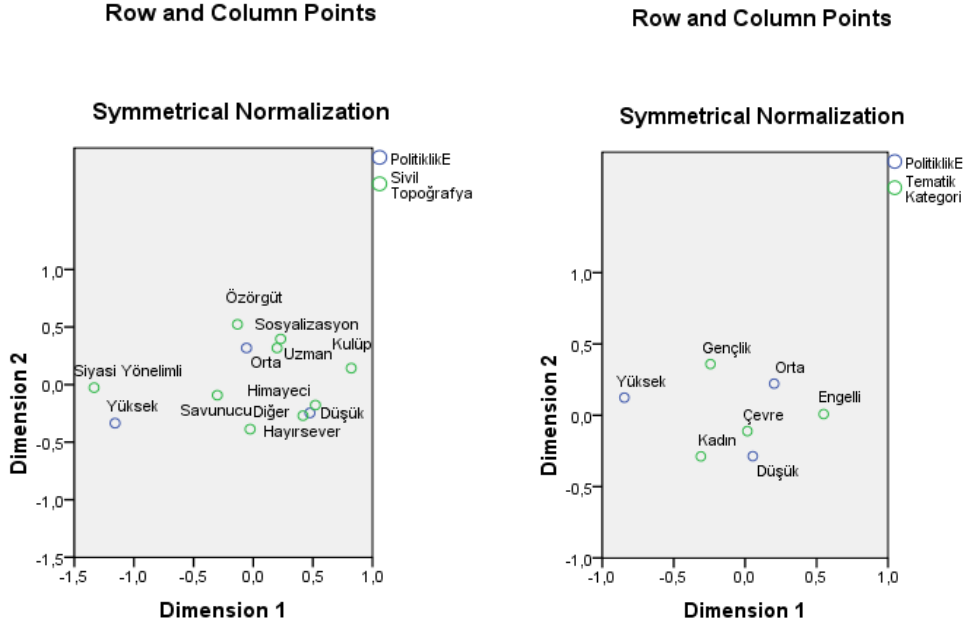
Şekil 111 Demokrasi Ekseninin Sivil Topoğrafya Kategorilerine ve Tematik Alanlara Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizi

- Kuruluşların iç demokrasi eksenine göre değerlendirdiğimizde düzeyi en yüksek olan kadın kuruluşları diğerlerinden oldukça farklı bir resim vermiştir. Gençlik kuruluşları iç demokrasinin en düşük olduğu kuruluşlar olmuştur. Sivil topoğrafya kategorilerinde ise, hayırsever kuruluşlar ve kulüpler düşük düzeye, savunucu ve siyasi yönelimli olanlar yüksek düzeye yakın çıkmıştır. Gençlik kuruluşları arasında siyasi yönelimli olanların önemli bir yer tuttuğu hatırd tutulursa, her iki tasnifin ayrı ayrı yönleri açıkladığı görülebilir. Zira gençlik kuruluşlarının iç demokrasi endeksi düşükken, siyasi yönelimlilerin yüksektir. Politiklik ekseninde göreceğimiz üzere, her iki kategorinin de politiklik

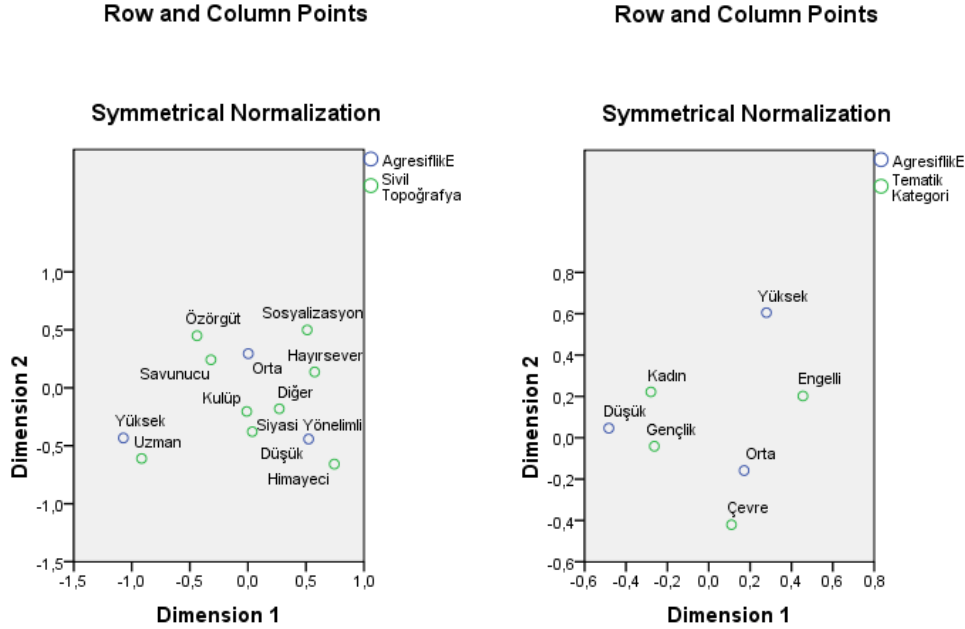
endeksinin yüksek çıkması tasniflerin birbirinden bağımsız olarak ayrıştırıcı olduklarına işaret etmektedir.

Şekil 112 Politika Ekseninin Sivil Topoğrafya Kategorilerine ve Tematik Alanlara Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizi

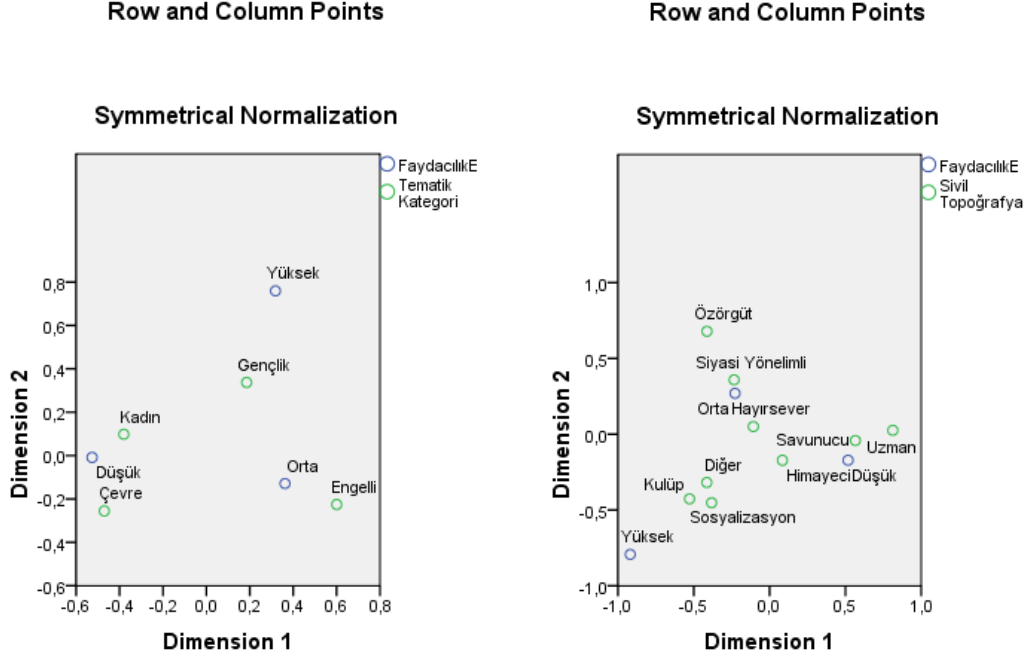
- Politiklik ekseninde de farklılıklar gözlemlenmiştir. Gençlik kuruluşlarının, diğerlerinden daha politik bir görüntü vermiştir. Kadın kuruluşları bir yandan düşük düzeye yakın bir görüntü verirken, bir yandan da yüksek düzeye yakın durmuştur. Bu kadın kuruluşlarının homojen olmadıklarına dair önemli bir göstergedir. Çevre kuruluşları ise düşük düzeye en yakın kuruluşlar olarak belirmiş, onları engelliler takip etmiştir. Sivil topoğrafya tasnifine göre siyasi yönelimli olanlar beklendiği üzere bariz bir şekilde diğerlerinden farklılaşmıştır. Onlara bu ekseninde en yakın olanlar savunucu kuruluşlar olmuştur. Himayeci kuruluşlar ve kulüpler, siyasetten en uzak duran kuruluşlardır. Onlara da hayırsever kuruluşlar politiklik bağlamında en fazla benzeyen kuruluşlar olmuştur. Bu sonuçlarla politiklik ekseninin de sivil topoğrafya tasnifindeki çeşitliliği anlamak için anlamlı bir done olduğu görülmüştür.

Şekil 113 Agresiflik Ekseninin Sivil Topoğrafya Kategorilerine ve Tematik Alanlara Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizi

- Agresiflik ekseninde tematik alanda yükseklikten ziyade düşüklük belirleyici olmuştur. Gençlik ve kadın kuruluşları bu eksenin en düşük düzeyi tutmuşlardır. Engelli kuruluşlar ise en yüksek düzeye en yakın kategori olmuştur. Kadın kuruluşları deyince akla ilk gelen tablo, agresiflik düzeyinin düşüklüğü olmayacaktır. Bir kez daha bu durum tematik alandaki heterojenliği sergilemektedir. Kadın kuruluşları arasındaki uzman ve savunucu olanların daha agresif oldukları söylenebilir. Fakat, diğer kadın kuruluşları, kadın kuruluşları toplam ortalamasını oldukça düşürmektedir. Nitekim hangi tematik alandan olursa olsun sivil topoğrafya tasnifinde uzman kuruluş olarak tarif edilen kategorideki kuruluşların bariz bir şekilde yüksek agresiflik düzeyine en yakın kuruluşlar oldukları görülmektedir. Uzman kuruluşlara bu eksenin en yakın kuruluşlar, savunucu kuruluşlar ve özörgütlerdir. Akla gelen agresif kadın kuruluşu görüntüsü de daha çok uzman, savunucu yada özörgüt kategorisinde olanlar üzerindedir.

Şekil 114 Demokrasi Ekseninin Sivil Topoğrafya Kategorilerine ve Tematik Alanlara Göre Çoklu Mütakabiliyet Analizi

- Son olarak fayda eksenini de karşılaştırma analizlerine imkan sağlamıştır. Çevre ve kadın kuruluşları faydacılık endeksi en düşük olanlar olmuş, gençlik ise yüksek düzeyle orta düzey arasında konumlanmış, engelli kategorisi de benzer bir eğilim sergilemiştir. Sivil topoğrafya tasnifinde ise kulüpler, sosyalizasyon ve diğer kategorisinde toplanan kuruluşlar (meslek eksenli, hemşeri, yan kuruluş, yapma yaşatma, pazar eksenli) diğerlerinden bir kopuş göstermiş ve yüksek düzeye en yakın kuruluşlar olmuştur. Bu kuruluşların kişisel fayda oluşturma özellikleri düşünüldüğünde bu sonuç oldukça anlamlıdır. Diğer eksenlerde net ve homojen bir görüntü vermeyen diğer kategorisindeki kuruluşların fayda eksenini ortak özelliklerini açığa çıkarmıştır.

Sonuç olarak seçilen eksenlerde geliştirilen endeksler, gönüllü kuruluşların yapıp ettiklerini ve niteliklerini gözlemlemek için önemli araçlar sağlamıştır. Sivil topoğrafya tasnifinin gönüllü kuruluşları anlamada ve betimlemede özgün bir araç olduğu bu eksenlerdeki analizlerle daha da netlik kazanmıştır.

Öte yandan seçilen eksenlerin sağladığı elverişlilik, bu eksenlerin sivil toplumu anlamada tüketici olduğu iddiasını taşımamız anlamına gelmemektedir. Örneğin burada faydayı hedefleyerek seçtiğimiz fayda eksenini, biri faydacılık, diğeri toplumsal fayda üretme ya da hedefleme olmak üzere, birbirinden tamamen bağımsız iki ayrı eksen olarak ele almanın gerekliliği, bu eksenlerdeki değişkenleri çalıştığımız aşamada kendini hissettirmiştir. Bu çalışmada birincisi öne çıkarmak yeğlenmiştir. Bir başka örnekte sosyalleşmedir. Her iki araştırmanın da ortak bulgularından biri, gönüllü kuruluşların en önemli misyonlarından birinin sosyalleşme sağlamasıdır. Sosyalleşme sivil toplum tartışmalarında merkezi bir yer tutmadığı için seçtiğimiz eksenlere konu olmamıştır, fakat mevcut durum, sosyalleşmenin tek başına bir eksen olarak değerlendirilmesi gereğinin altını çizmektedir. Diğer geliştirilmesi gereken bir alan, agresiflik eksenindeki savunuculuk öğeleri ile iletişim öğelerini ayırıştırma gereği olarak ortaya çıkmıştır. Zira tanımladığımız haliyle agresifliğin bu iki boyutunda gönüllü kuruluşların dağılımının farklı olacağını mevcut veriler göstermiştir.

Eksenlerle ilgili diğer bir nokta belirlenen düzeylerin özsel olmadığıdır. Seçilen kriterler mevcut verilerin elverdiği ölçüdedir. Farklı bağlam ve örneklerde kriterler yeniden düşünülebilir. Burada kullanılan yükseklik düzeyleri kimi zaman fazla yüksek, kimi zamanda düşük kalabilir. Hedeflenen şey karşılaştırmaya verdiği imkanları görmek ve bir nirengi oluşturmaktır. Benzer şekilde tarif edilen düzeylere doğrudan hiyerarşik anlamlar yüklemek de doğru değildir. Sözelimi politiklik düzeyi kimi kuruluşların varoluşları gereği yüksek iken, kimilerinin de düşük olması doğaldır. Bir başka deyişle araştırma Türkiye'deki kuruluşların politiklik düzeyinin yüksek ya da düşük olduğu gibi çıkarımlar hedeflememiş, hangi tür kuruluşlarda yüksek, hangilerinde düşük olduğu ile ilgilenmiştir. Buradaki gaye, sivil toplum üzerine konuşmalarda, düşüncelerde, strateji geliştirmelerde farklılıkları kavrayabilecek ve hesaba katacak doneler sağlamak olmuştur.

Son olarak bu çalışmada ortaya çıkan diğer bir sonuç, gönüllü kuruluşların bir yandan kapalı, dışarıyla iletişimleri ve işbirlikleri sınırlı kuruluşlar olması, bir yandan da eksikliklerinin

sınırlılıklarının kaynaklarını genellikle dışarıda ve dışsal koşullarda aramaları olmuştur. Sivil toplumun kuruluşlarının kendilerini varoluşları itibari ile “iyi” görmeleri ve “iyi” amaçları olduklarını düşünmeleri, bu hissiyatın en önemli kaynağı olarak görülebilir. Bu araştırmada olduğu gibi gerek sivil toplum kuruluşlarını hedefleyen araştırmaların, gerekse kuruluşların kendi değerlendirmelerinin, gönüllü kuruluşların kendilerine de yönelmesi önemli bir ihtiyaçtır.

REFERANSLAR

Açar, Arzu. "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Etkinliklerinin Sivil Toplum Algılama Bağlamında Değerlendirilmesi". *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2010.

Akyüz, Ali Alper. *Civic Agency At Work: Sense Making and Labor Process of Professionals in Issue Based NGO's In Turkey*. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Bilgi Üniversitesi, 2010.

Aldashev, Gani ve Verdier, Thierry. "When NGOs Go Global: Competition on International Markets for Development Donations". *Journal of International Economics*, 79, 2, pp: 198-210. (2009).

Alexander, J. C., *The Civil Sphere*, Oxford University Press, Oxford, (2006).

Alper, C. E. ve Öniş, Z., Financial Globalization, the Democratic Deficit, and Recurrent Crises in Emerging Markets, *Emerging Markets Finance & Trade*, 39, 3, pp:5-26 (2003).

Alyakut, Baver. *Sivil Toplum Kuruluşlarında Stratejik Yönetim Süreci ve Stratejik Yönetim Uygulamalarının İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması*. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi, 2007.

Aspen Institute, *The Nonprofit Sector and the Market: Opportunities and Challenges*. Publication 01-013. Aspen Institute, Washington, DC: (2001).

Aydın, S. ve Keyman, E. F., *European Integration and Transformation of Turkish Democracy*, EU-Turkey Working Paper Series No:2 (2004).

Aviv Shoham, Ayalla Ruvio, Eran Vigoda-Gadot ve Nitza Schwabsky, *Market Orientations in the Nonprofit and Voluntary Sector: A Meta-Analysis of Their Relationships With Organizational Performance*, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 35, no. 3, (September 2006).

Bandy, Joe ve Smith, Jackie (der), *Coalitions across Borders: Transnational Protest and the Neoliberal Order* Boulder, Oxford: (2004).

Ben-Ner, A., *Nonprofit organizations: Why do they exist in market economies?*, In, *The economics of nonprofit institutions*, ed: S. Rose-Akerman, Oxford University Press. Oxford, UK: (1986), pp: 94-113.

Berger, P. L., & Neuhaus, R. J., *To Empower People: The Role of Mediating Structures in Public Policy*, American Enterprise Institute, Washington DC: (1977).

Bernard Enjolras "A Governance-Structure Approach to Voluntary Organizations", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*; 38;5, (2009), s:761-783.

Bernd Helmig, Marc Jegers ve Irvine Lapsley, Challenges in Managing Nonprofit Organizations: A Research Overview, *Voluntas* 15, 2, pp:101-116, (2004).

Berry, J. M., An Agenda for Research on Interest Groups, in *Representing Interests & Interest Group Representation*, ed: W. Crotty, M. A. Schwartz, & J. C. Green , University Press of America, Lanham MD: (1994), pp: 21-28.

Bhuan, S. N., Menguc, B., & Bell, S. J. X, Just Entrepreneurial Enough: The Moderating Effect of Entrepreneurship on The Relationship Between Market Orientation and Performance. *Journal of Business Research*, 58(1), pp:9-17. (1999).

Biekart, K., *The Politics of Civil Society Building: European Private Aid Agencies and Democratic Transitions in Central America*, International Books/Transnational Institute, Utrecht: (1998).

Bikmen, F. ve Meydanoglu, Z., Türkiye’de Vakıflar ve Sosyal Yatırımın Geleceği, *Sivil Toplum*, 4, 15 (2006).

Boris, E. ve Mosher-Williams, R., Nonprofit Advocacy Organizations: Assessing the Definitions, Classifications, and Data, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 27, 4, pp. 448-506 (1998).

Bratton, M., The Politics of Government-NGO Relations in Africa, *World Development*, 17, 4, pp. 569-587 (1989).

Brett, E. A., Voluntary Agencies as Development Organizations: Theorising the Problem of Efficiency and Accountability, *Development and Change*, 24, pp. 269-303 (1993).

Brown, L. David, *Creating Credibility: Legitimacy and Accountability for Transnational Civil Society*, Kumarian Press, Sterling: (2008).

Cadogan, J. W., Diamantopoulos, A., & de Mortanges, C. P., A Measure of Export Market Orientation: Scale Development and Cross-Cultural Validation. *Journal of International Business Studies*, 30(4), pp:689-707. (1999).

Cavill, Sue ve Sohail, M., “Increasing Strategic Accountability: A Framework for International NGOs” *Development in Practice*, 17, 2, pp: 231-248, (2007).

Chao Guo ve Juliet A. Masso, Representation in Nonprofit and Voluntary Organizations: A Conceptual Framework, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, vol. 36, no. 2, (June 2007), pp:308-326

Claire, Mercer, NGOs, Civil Society and Democratization: A Critical Review of The Literature, *Progress in Development Studies*; 2, 1, (2002), pp: 5-22

Clayton, A. (ed.), *Governance, Democracy and Conditionality: What Role for NGOs?*, INTRAC,

Oxford: (1994)

Clayton, Andrew, Oakley, Peter ve Taylor, Jon, Civil Society Organizations and Service Provision Civil Society and Social Movements Programme, Rapor No: 2, UNRISD, (2000).

Clarke, S., & Roome, N., Sustainable Business: Learning-Action Networks as Organizational Assets. *Business Strategy and the Environment*, 8, (1999), pp: 296-310.

Cleary, Seamus, *The Role of NGOs Under Authoritarian Political Systems*, MacMillan, Houndmills: (1997)

Clohesy, W. W., Fund-Raising and The Articulation of Common Goods, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 32, pp:128-140, (2003).

Cohen J. L. and A. Arato *Civil Society and Political Theory*. 4th ed., MIT Press, Massachusetts: (1997).

Cooley, Alexander ve Ron, James, The NGO Scramble: Organizational Insecurity and the Political Economy of Transnational Action, *International Security*, Vol. 27, No. 1, pp: 5–39, (Summer 2002).

Cnaan, R. A., Neighborhood-Representing Organizations: How Democratic Are They? *Social Science Review*, 65, pp:614-634. (1991).

Crotty, W., Interest Representation and Interest Groups: Promise and Potentialities. In *Representing Interests and Interest Group Representation*, ed: W. Crotty, M. A. Schwartz, & J. C. Green, University Press of America. Lanham, MD: (1994), pp: 1-11.

Çabuk, Didem. Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Yöneticilerinin Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Akdeniz Üniversitesi, 2007.

Çarkoğlu, Ali ve Ceren Cenker. “On The Relationship Between Democratic Institutionalization and Civil Society Involvement: New Evidence From Turkey”. *Democratization*, Vol.18 No:3, June 2011: 751-73.

Dekker Paul “Civicness: From Civil Society to Civic Services?” *Voluntas* 20, pp:220–238, (2009).

Dekker, P., The Sphere of Voluntary Associations and The Ideals of Civil Society, *Korea Observer*, 35(3), pp: 391–415, (2004).

Derviş, K., Turkey’s Crisis: Causes, Consequences and Solutions, *Insight Turkey*, 3, 2, pp. 3-10 (2001).

Deth, J. W., Introduction: Social Involvement and Democratic Politics, (in) *Private Groups and*

Public Life, ed: J. W. Deth, Routledge, London: (1997).

Della Porta, Donatella ve Tarrow, Sidney (der)., *Transnational Protest and Global Activism*, Boulder, Oxford: (2004).

Ebrahim, A., *Accountability in Practice: Mechanisms for NGOs*. *World Development*, 31, pp: 813–829. (2003).

Edwards, Michael ve Gaventa, John (der)., *Global Citizen Action*, Boulder, Oxford: (2001).

Edwards, M. and D. Hulme ‘Too Close for Comfort? The Impact of Official Aid on Nongovernmental Organizations’, *World Development* 24(6), pp: 961–73. (1996)

Edwards, M., *Civil Society*, Blackwell, Oxford: (2004).

Eikenberry, A. M. ve Jodie Drapal Kluver, *The Marketization of the Nonprofit Sector: Civil Society at Risk?*, *Public Administration Review* 64, 2, pp:132-140, (2004).

Elliott, C., *Some Aspects of Relations Between North and South in the NGO Sector*, *World Development*, 15, pp. 57-68 (1987).

Enjolras, B., *The Commercialization of Voluntary Sport Organizations in Norway*. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 31(3), pp:352-376, (2002).

Enjolras, B., *A Governance-Structure Approach to Voluntary Organizations*, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 2009; 38; 761, (Jun 26 2008).

Esman, Milton and Norman Uphoff, *Local Organizations: Intermediaries in Rural Development*, Cornell University Press, Ithaca: (1984).

Fox, Jonathan, and L. David Brown, (ed), *The Struggle for Accountability: The World Bank, NGOs and Grassroots Movements*, MIT Press, Cambridge: (1998).

Fox, Jonathan, *Civil Society and Political Accountability: Propositions for Discussion*, The Helen Kellogg Institute For International Studies, “Institutions Accountability and Democratic Governance in Latin America”, University of Notre Damme, (May 8-9 2000).

Fowler, A., *NGOs in Africa: Naming Them by What They Are*, ed: K. Kinyanjui, *Non-Government Organizations’ Contribution to Development*, Institute of Development Studies, University of Nairobi, Nairobi: (1985).

Fowler, Alan, *Striking a Balance: A Guide to Enhancing the Effectiveness of Non-Governmental Organisations in International Development*, Earthscan, London: (1997).

Fowler, A. Civil Society, NGOs and Social Development: Changing the Rules of the Game, Geneva 2000 Occasional Paper 1, UNRISD, Geneva: (1999).

Frumkin, P., On Being Nonprofit: A Conceptual and Policy Primer, Harvard University Press, Cambridge, MA: (2002).

Fung, A., Associations and Democracy, *Annual Review of Sociology*, 29, pp:391–415 (2003).

Gordenker ve Weiss (1995) GORDENKER, L. ve WEISS, T. G., Pluralising Global Governance: Analytical Approaches and Dimensions, *Third World Quarterly*, 16, 3, pp. 357-377, (1995).

Gorman, R. F., Private voluntary organizations as agents of development, Westview Press, Boulder, Colorado: (1984).

Göle, N., Towards an Autonomization of Politics and Civil Society in Turkey, ed: Metin Heper ve Ahmet Evin, *Politics in the Third Republic*, Westview Press, San Francisco: (1994).

Göle, N., *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*, Metis, İstanbul: (2000).

Gronbjerg, Kirsten A., "Nonprofit Human Service Organizations: Funding Strategies and Patterns of Adaptation," in *Human Services as Complex Organizations*, ed: Yeheskel Hasenfeld, Sage Publications, Londra: (1992).

Gugerty, Mary Kay. "The Emergence of Nonprofit Self-Regulation in Africa". *Non-profit and Third Sector Quarterly*. December 2010 vol. 39 no. 61087-1112.

Hans Holmén and Magnus Jirström, Look Who's Talking!: Second Thoughts about NGOs as Representing Civil Society *Journal of Asian and African Studies*, 44, 4, pp: 429-448, (2009).

Hayden, Robert, *Dictatorships of Virtue? States, NGOs and the Imposition of Democratic Values* *Journal*, Harvard International Review, Vol. 24, Pp:56-61, (Summer 2002).

Helmig, Bernd, Jegers, Marc, Lapsey, Irvine, Challenges in Managing Nonprofit Organizations: A Research Overview, *International Journal of Nonprofit Organizations*, Vol 15, No.2, (June 2004).

Henderson, S. L., Selling civil society: Western aid and the nongovernmental organization sector in Russia. *Comparative Political Studies*, 35, pp:139–167, (2002).

Heugens, P. R., Capability Building Through Adversarial Relationships, *Business Strategy and the Environment*, 12, (2003), pp: 300-312

Holmén, H. ve Jirström, M., Look Who's Talking!: Second Thoughts about NGOs as Representing Civil Society, *Journal of Asian and African Studies*, 44, 4, pp. 429-448, (2009).

Humphreys, D., Redefining the Issues: NGO Influence on International Forest Negotiations, *Global*

Environmental Politics, 4(2), pp: 51-74, (2004).

İçduygu, Ahmet. "Interacting Actors: The EU and Civil Society in Turkey". South European Society and Politics, Vol.16 , No:3 , pp:381-394 , 2011.

Jalali, R., Civil Society and the State: Turkey after the Earthquake, *Disasters*, 26, 2 (2002).

Johnson, Erica ve Prakash, Aseem, "NGO Research Program: a Collective Action Perspective", *Policy Science* 40, pp:221–240. (2007).

Jonathan, Fox, Civil Society and Political Accountability: Propositions for Discussion, konferans metni, "Institutions, Accountability and Democratic Governance in Latin America, The Helen Kellogg Institute for International Studies, University of Notre Dame, May 8-9, (2000).

Jordan, L. and P. van Tuijl, 'Political Responsibility in Transnational NGO Advocacy', *World Development* 28(12), pp: 2051–65. (2000).

Joachim, Jutta ve Locher, Birgit (der). Transnational Activism in the UN and the EU: A Comparative Study, Routledge, Londra: (2008).

Kalaycıoğlu, E., "Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset." Der: E. F. Keyman&A. Y. Sarıbay, Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam, Vadi, Ankara: (1998), pp: 111-135.

Kaldor, Mary, Civil Society and Accountability, *Journal of Human Development*, Vol.4, No.1, Carfax Publishing, (2003).

Kara, A., Spillman, J. E., & DeSheilds, O. W., Jr., An Empirical Investigation of the Link Between Market Orientation and Business Performance in Non-Profit Service Providers. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 12(2), pp:59-72, (2004).

Kendall, J., *The Voluntary Sector: Comparative Perspectives in the UK*, Routledge, Londra ve New York: (2003).

Keyman, E. F. ve İçduygu, A., Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses, *Citizenship Studies*, 7, 2 (2003).

Ketola, Marcus. "Politics of Civil Society: the Early Impact of EU Funding on Turkish Civil Society Organisations". Erişim: <http://www2.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/ContemporaryTurkishStudies/Paper%20MK.pdf>

Khagram, Sanjeev, vd. (der)., *Restructuring World Politics: Transnational Social Movements, Networks, and Norms*, University of Minnesota Press, Minneapolis: (2002).

Kong, N., Salzmann, O., Steger, U., & Ionescu-Somers, A., Moving Business/Industry Towards Sustainable Consumption: The role of NGOs. *European Management Journal*, 20, pp:109-127, (2002).

Korten, D. C., *Getting to the 21st Century: Voluntary Action and the Global Agenda*, Kumarian Press, Inc., West Hartford: (1990).

Kourula, Arno ve Laasonen Salla, Nongovernmental Organizations in Business and Society, Management, and International Business Research: Review and Implications From 1998 to 2007, *Business and Society*, 20, 10, pp: 1-33, (2009).

Kramer, R., *Voluntary Agencies in the Welfare State*, University of California Press, Berkeley: (1981)

Kubicek, P., The Earthquake, Civil Society, and Political Change in Turkey: Assessment and Comparison with Eastern Europe, *Political Studies*, 50 (2002).

Kumar, K., Civil-Society: An Inquiry into the Usefulness of an Historical Term, *British Journal of Sociology*, 44, 3, (1993).

Kuzmanovic, Daniela. "Project Culture and Turkish Civil Society". *Turkish Studies*, Vol. 11 No: 3, Sept. 2010, 429-44.

Land, K. C., *Social Indicators for Assessing the Impact of the Independent*, ed: P. Flynn and V. A. Hodgkinson, *Not-for-Profit Sector of Society, Measuring the Impact of the Nonprofit Sector*, Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York: (2001).

Lovelock, C. H. & Weinberg, C. B., *Public and Nonprofit Marketing: Cases and Readings*, John Wiley & Sons with the Scientific Press, New York: (1984).

Mendelson, S. E., & Glenn, J. K. (Ed), *The Power and Limits of NGOs*. Columbia University Press, New York: (2002).

Meyer, C. A., *The Economics and Politics of NGOs in Latin America*, Praeger, Westport: (1999).

Meyer, C. A., "The Political Economy of NGOs and Information Sharing", *World Development* 25, 7, pp:1127-1140, (1997).

Mercer, C. NGOs, Civil Society and Democratization: A Critical Review of the Literature, *Progress in Development Studies*, 2, 1, pp.5-22 (2002).

Michael, S., *Undermining Development: The Absence of Power among Local NGOs*, James Currey, Oxford: (2004).

- Morris-Suzuki, Tessa, "For and Against NGOs", *New Left Review* 2, Mart-Nisan: 63-84, (2000).
- Paul, J. A., NGOs and Global Policy-Making, *Global Policy Forum*, Haziran, (2000).
<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/177/31611.html>.
- Putnam R., *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, New York: (2000).
- Rados, D. L., *Marketing For Non-Profit Organizations*, Auburn House, Boston: (1996).
- Robinson, M. ve G. White, *The Role of Civic Organizations in the Provision of Social Services: Towards Synergy*, World Institute for Development Economics Research, Helsinki: (1997).
- Rosenblum, Nancy, *Membership and Morals: The Personal Uses of Pluralism in America*, Princeton University Press, Princeton: (2000).
- Salamon, H. K. ve Anheier, H. K., In Search of the Nonprofit Sector I: The Question of Definitions, *Voluntas*, 3, pp.125 – 251 (1992).
- Salamon, L. vd., *The Nonprofit Sector: For What and for Whom?*, Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no 37, The Johns Hopkins University Centre for Civil Society Studies, Baltimore: (2000).
- Samur, H. (2008). Clearing the Way for Civil Society in Southeastern Anatolia: The Importance of Trust and Discourse, *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 4, No. 3, pp. 224-239. Available:
<http://www.jcer.net/ojs.index.php/jcer/article/view/101/107>
- Schweigman, C., *Food Security: Opportunities and Responsibilities, or: The Illusion of the Exclusive Actor*, CDS Research Report No. 19, University of Groningen, Centre for Development Studies, Groningen: (2003).
- Shefner, J., *The Illusion of Civil Society: Democratization and Community Mobilization in Low-Income Mexico*, The Pennsylvania State University Press, University Park: (2008)
- Shils, E., *The Virtue of civility: Selected Essays on Liberalism, Tradition, and Civil Society*, ed: Grosby, S., Liberty Fund, Indianapolis: (1997).
- Smith, J., *Social Movements for Global Democracy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore: (2008)
- Spar, D. L., & La Mure, L. T.. *The Power of Activism: Assessing the Impact of NGOs on Global Business*. *California Management Review*, 45, pp:78-101, (2003)

Steinberg, R., Economic Theories of Nonprofit Organizations. In *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*, ed:W. W. Powell & R. Steinberg, Yale University Press, New Haven, CT: (2006), 2nd ed., pp: 117-139.

Şimşek, S., The Transformation of Civil Society in Turkey: From Quantity to Quality, *Turkish Studies*, 5, 3 (2004).

Tarrow, S., *Democracy and Disorder: Protest and Politics in Italy, 1965-1975*, Clarendon Press. Oxford: (1989).

Tarrow, S., *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge University Press, New York: (1998).

Taylor, C., Modes of Civil Society. in *Civil Society and Democracy*, ed: C. M. Elliott, Oxford University Press, New Delhi: (2003), pp: 43–62.

Tilly, C., *From Mobilization to Revolution*. Addison-Wesley, Reading, MA: (1978).

Tuckman, Howard P., Competition, Commercialization, and the Evolution of Nonprofit Organizational Structures, *Journal of Policy Analysis and Management*, Vol. 17, No. 2, pp. 175-194, (Spring, 1998).

TÜSEV, Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci. TÜSEV Yayınları, İstanbul: (2006)

Xu, Ying ve Pun-Ngan Ngai. Moral Resources and Political Capital: Theorizing the Relationship Between Voluntary Service Organizations and the Development of Civil Society in China. *Non-profit and Third Sector Quarterly*, April 2011 vol. 40 no. 2 247-269.

Yediyıldız, B., Türk Hayrat Sistemi ve Sivil Toplum, *Sivil Toplum*, 4, 15 (2006).

Vakil, A. C., Confronting the Classification Problem: Towards a taxonomy of NGOs Export, *World Development*, 25, 12, pp. 2057-2071 (1997).

Verba, S., Lehman Schlozman, K., & Brady, H. E., *Voice and Equality*, Harvard University Press. Cambridge, MA: (1995)

Verdi, Mariel. *Common Grounds: Analyzing the Space for Civil Society Organizations*, Fall 2007/Spring 2008 Honors Capstones, Australia: (2007).

Wapner, P., Defending Accountability Mechanisms in NGOs, *Chicago Journal of International Law*, 3, pp:191–205, (2002).

Warren, M. E., *Democracy and Association*, NJ: Princeton University Press, Princeton: (2001).

Warren, M. E., The political role of Nonprofits in a Democracy. *Society*, 40(4), (2003), pp:46–51

Waterman, Peter, *Globalization, Social Movements and the New Internationalisms*, Mansell, Londra: (1998).

Weidenbaum, M., Who will Guard the Guardians? The Social Responsibility of NGOs, *Journal of Business Ethics*, 87, pp:147–155, (2009).

Winston, M., NGO Strategies for Promoting Corporate Social Responsibility, in. *Ethics and International Affairs*, ed: Rosenthal, H. Joel, Barry, Christian, 16, 2, (2002), pp: 71-87.

Wolch, J. R., *Building the The Shadow State*, The Foundation Center, New York (1990).

Wolpert, J., The Distributional Impacts of Nonprofits and Philanthropy, ed: P. Flynn ve V. A. Hodgkinson, *Measuring the Impact of the Nonprofit Sector*, New York (2001).